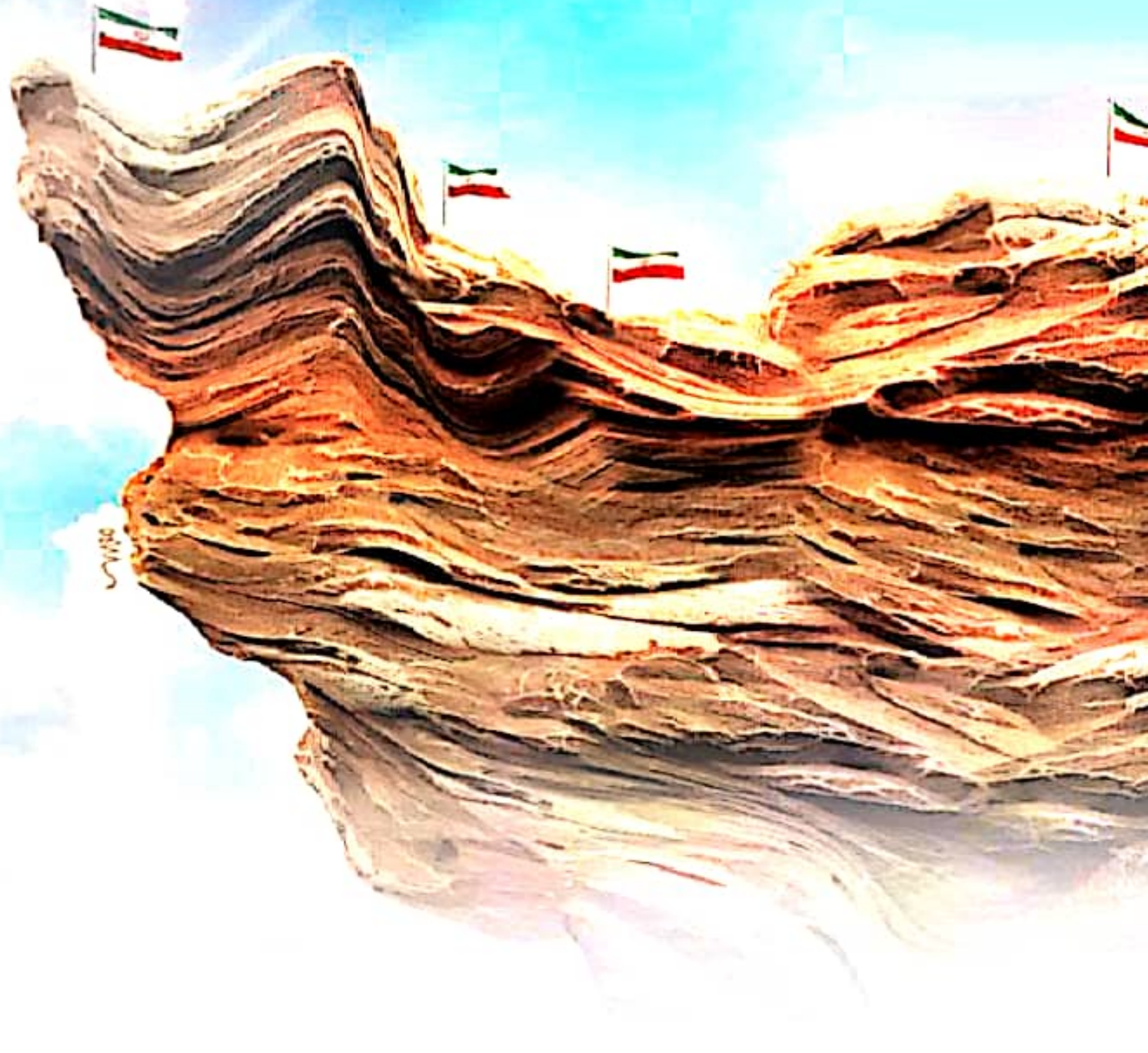

نویسنده: سید علی حسینی

موضوع: تاریخ و تمدن ایران

صعود و چهل ساله

موضوع: بررسی تحولات ایران در چهل ساله انقلاب اسلامی ایران، بر اساس آمارهای بین المللی

سید

صعود چهل ساله

راچی، سیدمحمدحسین، ۱۳۶۴ -

صعود چهل ساله / سیدمحمدحسین راچی، سیدمحمدرضا خانمی؛ ویراستار فهیمه یوریا (گروه متلوک).
[ویراست؟].

قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۴۰۰.
۲۵۲ص. : مصور، جدول، نمودار؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

978-600-441-424-1

فایا

چاپ نهم: ۱۴۰۰.

چاپ هشتم: ۱۴۰۰.

چاپ سیزدهم و چهاردهم: ۱۴۰۱.

چاپ دوازدهم: ۱۴۰۰.

چاپ دهم و یازدهم: ۱۴۰۰.

چاپ شانزدهم: ۱۴۰۱.

چاپ هجدهم: ۱۴۰۱.

عنوان روی جلد: صعود چهل ساله : مروری بر دستاوردهای چهل ساله انقلاب اسلامی ایران، بر اساس آمارهای بین‌المللی.
کتابنامه: ص. [۳۴۹] - ۲۵۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.

صعود چهل ساله : مروری بر دستاوردهای چهل ساله انقلاب اسلامی ایران، بر اساس آمارهای بین‌المللی.

شاخص‌های اقتصادی -- ایران-- آمار

Economic indicators -- Iran-- Statistics

شاخص‌های اجتماعی -- ایران-- آمار

Social indicators -- Iran-- Statistics

علل عدم تحقق کامل آرمان‌ها

پیش از آن‌که به دستاوردهای چهل‌ساله جمهوری اسلامی ایران بپردازیم، لازم است به این نکته توجه کنیم که بیان این دستاوردها به معنای رسیدن به تمام آرمان‌های انقلاب نیست و متأسفانه ما در بخش‌های مختلفی عقب هستیم. مثلاً در اقتصاد، که یکی از دغدغه‌های مهم مردم ماست، با چالش‌های مختلفی روبه‌رو هستیم که به برخی از آن‌ها به‌طور خلاصه اشاره می‌کنیم:

۱) چالش‌های درونی

ساختارهای اقتصادی به‌جامانده از دوران پهلوی

استعمار نو در دوره پهلوی، به‌جای مسکوکات و جواهرات، خزانن نفتی ایران را نشانه گرفت و در نتیجه تحمیل قواعد تجارت آزاد بر اقتصاد ایران، زیرساخت‌های تولیدی کشور نه‌تنها تقویت نشدند، بلکه زیرساخت‌های موجود نیز ویران گشتند. در این دوران، نفت صادر و اغلب مایحتاج ایران وارد می‌شد.

محمدرضا پهلوی از مدرن‌سازی صنایع سخن می‌گفت، اما مدل مدرنیزاسیون وی در واقع مونتاز محصولات غربی و فروش آن‌ها در بازار ایران و در ازای صادرات نفت بود. ویژگی عمده صنایع در این دوره، مصرفی بودن آن‌ها و وابستگی‌شان به فناوری، مواد اولیه، قطعات ماشین‌آلات، و نیروی انسانی متخصص بود، به طوری که به‌حرکت درآمدین چرخ صنایع وابسته نیاز کشور را به واردات ملزومات صنعتی چهارگانه ذکر شده تشدید کرد و بدین ترتیب صنایع وابسته نه‌تنها کمکی به خودکفایی کشور نکردند، بلکه خود پیشاهنگ وابستگی اقتصادی در ایران شدند و سود فراوانی به کشورهای خارجی رساندند. اصلی‌ترین نتیجه حمایت رژیم پهلوی از صنایع وابسته، زوال تدریجی صنایع داخلی بود.^۱ از سوی دیگر، آشکارترین ضعف صنعت ایران وابستگی به نفت و عدم افزایش صادرات صنعتی بود. اهمیت صادرات صنعتی در این است که می‌تواند در مقابله با نیازمندی‌های ارزی، در دوران کاهش درآمد نفتی مؤثر باشد. در سال‌های آغازین دهه ۵۰، قیمت هر بشکه نفت ایران در بازارهای بین‌المللی، با جهشی بی‌سابقه، از ۳ دلار به ۲۰ دلار رسید. نفت برای اقتصاد ایران در سال ۱۳۴۹، بیش از ۱ میلیارد دلار درآمد داشت که این رقم در سال ۱۳۵۱، به

---

۱) مطالب بیشتر در این باره، در فصل دوم همین کتاب توضیح داده شده‌است.

۵٫۶ میلیارد دلار افزایش یافت. در قضیه شوک قیمتی نفت، این درآمد با جهشی بی‌سابقه به مرز ۱۸ میلیارد دلار رسید. از این دوران به بعد، فروش نفت، به‌طور متوسط، تأمین بیش از ۵۴ درصد مخارج کشور را به خود اختصاص داد.^۱ در این دوران، هرچند رژیم وابسته پهلوی توانست با استفاده از ذخایر ارزی، برای مدتی ارزش پول ملی کشور را ثابت نگه دارد، اما عوارض اجتناب‌ناپذیر وابستگی به ارز خارجی و همچنین واردات کالای خارجی، گریبان اقتصاد ایران را گرفت و اقتصاد کشور دچار «بیماری هلندی»^۲ شد.

بیماری هلندی اقتصاد ایران (از سال ۱۳۵۳ تا ۱۳۵۶) یک عارضه در اقتصاد کلان کشور بود که در میانه دهه ۵۰ شمسی و در پی افزایش قیمت جهانی نفت، در بازه جنگ اعراب و اسرائیل و نیز رشد چشمگیر درآمدهای نفتی دولت به‌وقوع پیوست.

در طول این سال‌ها، درآمدهای هنگفت نفتی، که باعث رشد نقدینگی و پایه پولی کشور می‌شدند، میزان تقاضای انواع کالاها را افزایش می‌دادند. در پی افزایش تقاضا، رژیم پهلوی اقدام به آزادسازی تجارت و واردات انبوه کالاهای خارجی کرد. در نتیجه اعمال تعرفه‌های گمرکی پایین، کالاهای خارجی به‌وفور و با قیمت بسیار نازل، در بازار یافت می‌شدند. این سیاست اقتصادی نامناسب نتیجه‌ای جز تضعیف تولیدات داخلی و وابستگی اقتصاد کشور به قدرت‌های صنعتی خارجی و تأمین بازار برای آنان نداشت. بدین ترتیب تزریق درآمدهای نفتی به اقتصاد کشور، علاوه بر این‌که به مصرف‌گرایی جامعه انجامید، منجر به وابسته‌سازی ثبات اقتصادی کشور به ذخایر ارزی شد، به طوری که کاهش قیمت نفت خام نرخ تورم را تا ۴۰ درصد بالا برد و به تشدید اختلافات طبقاتی دامن زد. این در حالی بود که

---

1) Homa Katouzian, *The Political Economy of Modern Iran: Despotism and Pseudo-Modernism 1926-1979*, Palgrave Macmillan UK, 1981, p. 205.

۲) اصطلاح «بیماری هلندی» در سال ۱۹۷۷، در مجله اکونومیست (The Economist)، برای توصیف رکود بخش صنعتی در هلند بعد از کشف گاز طبیعی در دهه ۱۹۶۰ استفاده شد. این اصطلاح بیان‌گر یک مفهوم اقتصادی است که تلاش می‌کند رابطه بین بهره‌برداری بی‌رویه از منابع طبیعی و رکود در بخش صنعت را توضیح دهد. این مفهوم بیان می‌دارد که افزایش درآمد ناشی از منابع طبیعی می‌تواند اقتصاد ملی را از حالت صنعتی بیرون بیاورد. این اتفاق به‌علت کاهش نرخ ارز یا عدم افزایش آن در حد نرخ تورم صورت می‌گیرد که بخش صنعت را در رقابت ضعیف می‌کند.

براساس آمار بانک جهانی، ۴۶ درصد مردم ایران در سال ۱۳۵۶، زیر خط فقر بودند^۱ و ۴۴ درصد مردم از سوء تغذیه رنج می بردند.^۲

طبق آمار سازمان برنامه و بودجه رژیم پهلوی، شاخص هزینه زندگی^۳ از عدد ۱۰۰ در سال ۱۳۴۹، به عدد ۱۲۶ در سال ۱۳۵۳، ۱۶۰ در سال ۱۳۵۴ و در نهایت ۱۹۰ در سال ۱۳۵۵ رسید. این افزایش، به ویژه برای هزینه خوراک و مسکن، در شهرها بیشتر بود. به گزارش مجله اکونومیست، در سال ۱۳۵۵، هزینه اجاره مسکن برای یک خانوار طبقه متوسط، طی ۵ سال ۳۰۰ درصد افزایش داشت و هزینه مسکن تا ۵۰ درصد درآمد سالانه آن خانوار را دربر می گرفت.^۴ آنچه که می توان آن را رفتار اقتصادی حکومت پهلوی دانست قرار گرفتن توزیع به عنوان قطب توسعه در ایران است؛ یعنی درآمد حاصل از افزایش قیمت نفت، به جای رونق تولید، در بخش توزیع به کار گرفته شد.

رژیم پهلوی از سویی با تزریق دلارهای نفتی در سیستم اقتصادی، دولتی و اداری، و همچنین تغییر در الگوی درآمد کارکنان دولت، قدرت خرید آنان را ارتقا داد و از سوی دیگر، کالاهای صنعتی آمریکایی و اروپایی را وارد کرد و بازار را برای اخذ نمایندگی کالاهای خارجی و فروش اقساطی آنها تشویق نمود. بدین صورت مصرف انبوه برای قشرهایی از مردم، برای اولین بار در ایران تجربه شد و به عنوان یک فرهنگ وارد جامعه گردید. در مقابل درآمد حاصل از صادرات نفت را به سرمایه گذاری در تولید و زیرساخت های توسعه اختصاص نداد و اگر فعالیتی هم در این عرصه دیده می شد، اولاً روندی وارونه داشت^۵ و ثانیاً به وارد کردن برخی صنایع مصرفی و وابسته، مانند ورود صنعت خودرو به کشور (در حد مونتاژ)، محدود می شد. در نتیجه این سیاست ها بود که عملاً تولید به عنوان قطب توسعه در اقتصاد کشور قرار نگرفت، بلکه آنچه به عنوان قطب توسعه در ایران جایگزین آن شد توزیع بود؛ یعنی پایه اقتصاد به شکلی بیمارگونه و قاعده ناپذیر در ایران گذاشته شد.

1) siteresources.worldbank.org/INTDECINEQ/Resources/11492081147789289867/IIIWB_Conference_Revolutio%26Redistribution_Iran.pdf.

2) Homa Katouzian, *The Political Economy of Modern Iran: Despotism and Pseudo - Modernism 1926-1979*, Palgrave Macmillan UK, 1981, p. 270.

3) Consumer Price Index (CPI)

4) Ervand Abrahamian, *Iran between two revolutions*, US: Princeton University Press, 1982, p. 427.

۵) در فصل قبل و در توصیف روند رشد علم در ایران، روند وارونه رشد صنعتی توضیح داده شد.

چالش ذهنی برخی مسئولان؛ یافتن راه حل‌ها در خارج از مرزها

یکی از مهم‌ترین چالش‌های کشور، به‌ویژه در اقتصاد، چالش ذهنی برخی از مسئولان در یافتن راه‌حل‌ها در خارج از مرزهاست. این نوع نگاه، بدون در نظر داشتن توان و استعدادهای داخلی، پیشرفت اقتصادی را فقط با استفاده از نسخه‌های بیرونی ممکن می‌داند و به‌ویژه در سال‌های اخیر، عامل رشد اقتصاد را تغییر مواضع سیاست خارجی کشور می‌داند.

اشکال اساسی این تفکر عدم تفکیک بین تجربه غرب و نسخه تجویزی آن‌هاست. تجربه غرب، همچون تجربه هر تمدن دیگر، ارزشمند است و باید مزایای آن را فراگرفت و از مضرات آن اجتناب کرد، اما تجویزهای غرب برای تداوم استعمار ملت‌هاست. لیبرال‌های ایرانی چشم بر تجربه غرب بسته و گوش برای تجویز آن تیز کرده‌اند. به همین دلیل است که نتیجه طبیعی کارهایشان تأمین منافع غرب است.

۲) چالش‌های بیرونی

در این بخش و پیش از ذکر برخی دستاوردهای چهل سال گذشته، توجه به این نکته ضروری است که جمهوری اسلامی در چه شرایطی به چنین دستاوردهایی رسیده است. به تعبیر دیگر، «ایستادگی در مقابل بحران‌ها»^۱، خود، یکی از مهم‌ترین دستاوردهای نظام بوده است، بحران‌هایی که گاه فقط یکی از آن‌ها برای زمین زدن یک نظام کافی است. مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب می‌فرماید: «انقلاب پرشکوه ملت ایران [...] در برابر همه وسوسه‌هایی که غیرقابل مقاومت به نظر می‌رسیدند، از کرامت خود و اصالت شعارهایش صیانت کرده [است].»^۲

در این بخش، به صورت تیتروار، فقط به نمونه‌هایی از این بحران‌ها اشاره می‌شود.

توطئه‌های تجزیه طلبانه

- تلاش برای تجزیه و خودمختاری کردستان با ایجاد غانله؛
- غانله ترکمن صحرا و گنبدکاووس با هدف خودمختاری این منطقه؛
- غانله خوزستان و اقدامات تجزیه طلبانه؛
- تلاش برای تجزیه آذربایجان و غانله حزب جمهوری خلق مسلمان؛

---

۱) مواردی که در این بخش به صورت تیتروار بیان می‌شوند سرفصل‌های کتابی با عنوان بحران‌های چهل ساله هستند که به قلم همین نویسنده در دست تألیف است.

۲) بیانیه گام دوم انقلاب مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲. (پیوند وبگاه: farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673)

- آشوب‌های تجزیه‌طلبانه ضدانقلاب در بلوچستان؛

- غانله تجزیه‌طلبانه فارس؛

- اقدامات تروریستی جُنْدالشیطان (به اصطلاح جُنْدالله) در جنوب شرق ایران؛

- اقدامات گروهک تروریستی جیش الظلم (جیش العدل) در شرق کشور؛

- اقدامات تروریستی پژاک در غرب و شمال غرب کشور؛

- اقدامات تروریستی گروهک الأحوازیه.

توطئه‌های چهل ساله نظامی

- حمله عراق و اشغال خاک ایران؛

- تحریم تسلیحاتی ایران؛

- جنگ شیمیایی؛

- هجوم گروهک تروریستی منافقین؛

- جنگ نفتکش‌ها؛

- حمله به هواپیمای مسافربری ایران؛

- آرایش جنگی ۴۳ ساله علیه ایران؛

- تجاوز مکرر هواپیماهای جاسوسی؛

- تلاش برای محاصره دریایی ایران؛

- تقویت تروریسم تکفیری در منطقه؛

- حمله رژیم صهیونیستی به مستشاران ایرانی در سوریه.

توطئه‌های چهل ساله فرهنگی

- راه‌اندازی و تقویت کانون‌های ضد اخلاق و خانواده در بستر شبکه‌های ماهواره‌ای و فضای مجازی؛

- تلاش برای نفوذ و تأثیرگذاری بر سازمان‌ها و مؤسسات فرهنگی؛

- توطئه در شبکه‌های اجتماعی؛

- توطئه از طریق بازی‌های رایانه‌ای؛

- امنیتی سازی تحولات فرهنگی؛

- تولید و ترویج روایات فرهنگی معاند؛

- تبلیغ و ترویج سبک زندگی اشرافی و غربی؛

- نفوذ فکری و فرهنگی در حوزه تعلیم و تربیت؛

- نفوذ در ساحت هنر؛

- ترویج ابتذال و اباحه‌گری؛

- تشویق به مصرف مواد مخدر؛

- ترویج فساد و فحشا.

توطئه‌های چهل ساله تفرقه افکنانه مذهبی

- فعالیت جریان‌های سلفی و وهابی؛

- فعال کردن گسل‌های مذهبی از طریق ایجاد نحله‌هایی در تشیع و اهل سنت.

توطئه‌های چهل ساله اقتصادی

- بلوکه شدن دارایی‌های ایران؛

- تحریم کالاهای اساسی مورد نیاز؛

- ممانعت در روند همکاری‌های بانکی ایران با سایر کشورها؛

- جلوگیری از رشد اقتصادی و پیشرفت ایران با تحریم ارزی ایران؛

- اقناع کشورها و جلب مشارکت آن‌ها در تحریم ایران؛

- راه‌اندازی اتاق جنگ با هدف پیگیری لحظه‌به‌لحظه مبادلات ایران؛

- طراحی توطئه کاستن از سهم فروش نفت ایران؛

- مدیریت تحولات بازار جهانی نفت علیه ایران؛

- شوک ارزی در بازار مالی ایران، با استفاده از اهرم دلار؛

- حمایت جبهه استکبار از حمله موشکی رژیم بعث عراق علیه زیرساخت‌های حیاتی و اقتصادی کشور؛

- جلوگیری از صادرات نفت ایران و حدود ۲/۸۰۰ بار حمله به جزیره خارک؛

- خروج سرمایه‌های ملی ایران با توطئه آمریکا؛
- تخریب فضای صنعت داخلی ایران؛
- خرابکاری آمریکا در کارخانه‌جات صنعتی و کشاورزی کشور، از طریق عوامل نفوذی؛
- فشار آمریکا بر دیگر کشورها، جهت ممانعت از معامله آن‌ها با ایران؛
- پروژه وابسته‌سازی اقتصادی ایران در صنایع؛
- ایجاد جنگ روانی با عنوان جنگ ارزی؛
- ایجاد جریان‌های نفوذی در حوزه‌های اقتصادی؛
- تضعیف موقعیت شرکت‌ها، مؤسسات و صنایع پیشرو ایران؛
- ایجاد تنش‌های شدید در بازار ارز ایران، برای اخلال در بازار و قاچاق ارز.

توطئه‌های چهل ساله امنیتی

ترور و انفجارات تروریستی

- بزرگ‌ترین حادثه تروریستی در قرن بیستم، با شهادت ۷۲ نفر از مقامات ارشد نظام؛
- اقدام جبهه استکبار در بمب‌گذاری و ترور صدها تن از شخصیت‌های ارشد نظام؛
- تحریک گروه‌های مارکسیستی و اقدام به تحرکات مسلحانه علیه نظام؛
- شهادت حدود ۱۷۰۰۰ نفر در نتیجه اقدام شروانه و تروریستی مجاهدین خلق و دیگر گروهک‌های تروریستی؛
- کُند کردن حرکت انقلاب اسلامی از طریق حذف نخبگان فکری و فرهنگی جریان‌ساز اسلامی؛
- ترور اندیشمندان، متفکران و نخبگان حوزه‌های مختلف، به‌ویژه دانشمندان هسته‌ای؛
- ایجاد گروهک تروریستی «انجمن پادشاهی ایران» و بازوی ترور آن، یعنی «تندر»؛
- پرونده حزب منحل‌شده توده و چپ‌گرایان در ایران؛
- بیوتروریسم.

کودتا

- طراحی حدود هجده کودتا در ابتدای انقلاب، از جمله:
- کودتا علیه نظام جمهوری اسلامی و طراحی انفجار محل استقرار حضرت امام علیه السلام؛

- کودتای نقاب (معروف به کودتای نوژه)؛
- کودتای موسوم به «نجات» و یا «کورتاژ» (طیس).

جاسوسی

- تشکیل پایگاه‌های جاسوسی در نوار مرزی ایران؛
- جاسوسی از کارکنان سفارت ایران، کارگران و بازرگانان ایرانی در امارات؛
- تأسیس «بنیاد اعانه ملی برای دموکراسی» و «بنیاد اوراسیا» در دوره دوم اصلاحات؛
- ارسال جاسوسی به نام جیسون رضاییان به ایران؛
- اذعان سازمان سیا به جاسوسی مستمر از ایران؛
- ضربه زدن به فعالیت‌های هسته‌ای از طریق جاسوسی.

نفوذ امنیتی

- نفوذ از طریق لانه جاسوسی آمریکا؛
- نفوذ عوامل استکبار در نهادهای حساس، به منظور اثرگذاری و انحراف در مسیر انقلاب؛
- دستور بمباران محل سقوط هواپیماها در صحرای طیس، توسط بنی صدر؛
- سید مهدی هاشمی و نفوذ در بیت آیت‌الله منتظری؛
- سال ۱۳۶۵ و ماجرای رابرت مک‌فارلین؛
- حملات سایبری.

ایجاد فتنه و آشوب

- قتل‌های زنجیره‌ای؛
- حمایت بنیادهای آمریکایی و صهیونیستی از دولت سازندگی و اصلاحات؛
- جریان فتنه‌های ۷۸، ۸۲، ۸۸، ۹۶ و ۹۸ با هدف براندازی نظام جمهوری اسلامی؛
- ایجاد فتنه ۸۸ با طرح دروغ بزرگ «تقلب»؛
- هجمه به جمهوریت و اسلامیت نظام در فتنه ۸۸؛
- نقش شورای به اصطلاح ملی ایرانیان آمریکا در فتنه ۸۸؛

- مذاکرات و هماهنگی بین سران فتنه با جُرج سوروس و شاه عربستان.

توطئه‌های چهل ساله سیاسی

- تصویب قطعنامه‌های ضدایرانی در شورای امنیت؛

- تصویب قطعنامه‌های ضدایرانی در شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی؛

- کنفرانس برلین و طرح براندازی نظام؛

- اختصاص بودجه‌های کلان جبهه استکبار جهت تقویت گروهک‌های محارب نظام و اپوزیسیون خارج از کشور؛

- انتخابات، ایزاری برای براندازی؛

- ایجاد شبهه و اختلال در روند انتخابات.

توطئه‌های چهل ساله بین‌المللی

برخی بحران‌ها برای ناامن کردن ایران

- حمایت سیاسی و اعطای اقامت به شاه مخلوع؛

- تشکیل شورای همکاری خلیج فارس؛

- توطئه ایران کُترا؛

- کشتار حجاج بیت‌الله‌الحرام؛

- جلوگیری از احقاق حقوق ایران در جنگ تحمیلی؛

- عقد قراردادهای امنیتی - نظامی با همسایگان ایران؛

- پرونده‌سازی علیه مسئولان جمهوری اسلامی ایران؛

- اعمال فشار به متحدان جمهوری اسلامی ایران؛

- ترورِ نخبگانِ خارجیِ علاقه‌مند به انقلاب اسلامی؛

- اعمال فشار بین‌المللی علیه برقراری امنیت داخلی در ایران؛

- منزوی‌سازی ایران در نهادهای بین‌المللی؛

- حمله به نمایندگی‌های ایران، در کشورهای مختلف؛

- پرونده‌سازی علیه ایران با موضوع حقوق بشر؛

- پرونده‌سازی علیه ایران با موضوع انرژی هسته‌ای؛
  - تحمیل ادوار مذاکرات هسته‌ای به ایران؛
  - توسعه ایران‌هراسی غرب؛
  - پشتیبانی بین‌المللی از گروه‌های تروریستی علیه ایران؛
  - پشتیبانی بین‌المللی از گروه‌های سیاسی معاند انقلاب اسلامی؛
  - تلاش برای واگرایی میان ایران و جنبش حماس؛
  - حمایت از دولت‌های استبدادی منطقه علیه ایران؛
  - ایجاد انحراف در بیداری اسلامی علیه ایران؛
  - تحمیل برجام؛
  - تلاش برای جلوگیری از قدرتمند شدن ایران؛
  - فشار به ایران، به بهانه تروریسم؛
  - تلاش برای تحمیل معاهدات مالی، با هدف نفوذ؛
  - طرح معامله قرن علیه منافع منطقه‌ای ایران.
- برخی بحران‌ها برای ناامن کردن منطقه
- جنگ لبنان در سال ۱۹۸۲؛
  - حمله عراق به کویت؛
  - جنگ بوسنی؛
  - حمله آمریکا به افغانستان؛
  - حمله آمریکا به عراق؛
  - جنگ ۳۳ روزه؛
  - جنگ ۲۲ روزه؛
  - جنگ یمن؛
  - ایجاد گروهک‌های تروریستی؛

- حمله گروه‌های تروریستی به سوریه و عراق؛

- جنگ قره‌باغ.

این‌ها بخش‌هایی از بحران‌های پیش‌روی نظام در چهل سال گذشته بود که توسط دشمنان قسم‌خورده این مردم، بر انقلاب آن‌ها تحمیل شد. اما در چنین شرایطی، نه تنها کشتی نظام غرق نشد، بلکه با وجود موانع بسیار، با سرعت زیادی به حرکت ادامه داد. درست است که کسی ادعا نکرده و نمی‌کند که نظام به تمامی آرمان‌های خود رسیده و مشکلات را به صورت کامل حل کرده‌است، اما خدمات و دستاوردهای نظام نیز در این چهل سال، بسیار زیاد و شگفت‌آور بوده‌است که در این کتاب، به آن‌ها می‌پردازیم.

فصل اول: استقلال

یکی از مهم‌ترین اهداف هر انقلاب رسیدن به استقلال و وابسته نبودن ملت به کشورهای استعماری و استکباری است. در این فصل، به بررسی استقلال و وابستگی نظامی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی ایران در دوره‌های قبل و بعد از انقلاب اسلامی پرداخته می‌شود.

۱) از وابستگی دوران پهلوی تا استقلال ایران اسلامی

یکی از بارزترین صفات حکومت پهلوی وابستگی به دولت‌های بیگانه و به‌ویژه آمریکا بود. این در حالی است که یکی از اصول مهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران استقلال، حاکمیت و تمامیت ارضی کشور است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، اصل استقلال از چنان ارج و منزلتی برخوردار شد که همراه اصل آزادی، در کنار اسلام، به‌عنوان اصلی تفکیک‌ناپذیر، به قانون اساسی جمهوری اسلامی وارد شد و حفظ استقلال وظیفه دولت و آحاد ملت و مسئولیت اصلی سیاست کشور تلقی گردید.^۱

مقوله استقلال، از نظر بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، یکی از شاخص‌های مهم و جزو آرمان‌های اصلی انقلاب به‌شمار می‌رود. از نظر حضرت امام، استقلال دو بُعد سلبی و ایجابی دارد. استقلال سلبی همان استعمارزدایی است که زمینه‌ساز تحقق حکومت «نه شرقی نه غربی» به‌شمار می‌آید.^۲ امام راحل برخی از اهداف انقلاب اسلامی را کوتاه کردن دست بیگانگان از مملکت اسلامی، قطع ریشه‌های وابستگی، رفع سلطه و ضعف و سستی و زبونی در مقابل استعمار، جلوگیری از استثمار و استعباد، قطع منافع و مطامع استعمارگران و در یک کلام، استقلال از استعمار خارجی دانسته‌اند. ایشان ضمن تأکید بر ماهیت ضداستعماری نهضت، هدف انقلاب اسلامی را خارج شدن از مدار وابستگی به کشورهای امپریالیست و درنهایت شکست ابرقدرت‌ها دانسته‌اند و در این زمینه، بر کوتاه کردن دست جنایت‌کاران خارجی و به‌انزوا کشاندن قدرت‌های استعماری در جهان و نیز مقابله با ایادی منطقه‌ای امپریالیسم، به‌ویژه صهیونیسم، تأکید بسیار کرده‌اند.^۳

۱) اصل ۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

۲) مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، صحیفه امام، ج ۱۷، ص ۵۶.

۳) همان، ج ۱۴، ص ۱۳۵.

درخصوص استقلال ایجابی، به نظر امام خمینی، هدف انقلاب اسلامی تأمین استقلال مملکت در ابعاد سیاسی، نظامی، فرهنگی، اقتصادی و فکری است. ایشان «سپردن کار به کارداناں وطن خواه امین»^۱ و خودکفایی و اختصاص مخازن و منابع کشور به مردم و نیز استقلال فکری مراکز آموزشی را از پیش شرط‌های لازم برای تحقق استقلال برمی‌شمارند و می‌فرمایند: «همه چیزمان باید مستقل بشود. استقلال با وابستگی جمع نمی‌شود و ما [اگر] فرهنگمان وابسته بشود، استقلال نداریم. [اگر] اقتصادمان وابسته بشود، استقلال نداریم. اول باید آن مطلب را درستش کرد: استقلال اقتصادی. اول باید او [= آن] را درستش کرد تا ما بتوانیم اسم خودمان را یک مملکت بگذاریم.»^۲

۱-۱) استقلال نظامی

قوای نظامی هر کشور ستون اقتدار آن کشور تلقی می‌شود. شاهان پهلوی با خرید انواع تسلیحات غربی، به‌ویژه از آمریکا، سعی در تقویت نیروی نظامی ایران داشتند، ولی در واقع غربی‌ها با فروش انواع سلاح‌های خود، با چند برابر قیمت، به ایران، قصد به تاراج بردن ذخایر این ملت را داشتند و از سویی دیگر، ایران را تبدیل به انباری از مهمات کرده بودند و در مواقع مختلف، بدون اجازه ایران، از آن‌ها استفاده می‌کردند. برای نمونه، اسدالله علم در خاطرات روز دوشنبه، ۱۵ شهریور ۱۳۵۵، درباره گران کردن تجهیزات نظامی، چنین نوشته است: «شاه گفت: "با وجود این که سازنده کتبا تأیید کرده است که قیمت هر هواپیما ۵/۶ میلیون دلار است، چطور آن را به ۱۸ میلیون دلار افزایش می‌دهند؟" در پاسخ گفتم: همان کاری که در مورد ناوشکن‌های اسپروانس کردند: ۶ فروند این کشتی‌ها ۲۸۰ میلیون دلار برآورد شده بود، اما ما مجبور شدیم ۶۰۰ میلیون دلار بپردازیم! [...] به نظر می‌رسد که پتاگون در بالا کشیدن مابقی ناچیز در آمد نفتی ما وقت را تلف نمی‌کند.»^۳

وضعیت نظامی در دوران پهلوی و اقتدار نظامی جمهوری اسلامی، به‌طور مفصل، در ادامه کتاب تشریح خواهد شد. بنابراین در این بخش، فقط به ذکر این نکته اکتفا می‌کنیم که جمهوری اسلامی، به‌عنوان طلایه‌دار جبهه مقاومت در منطقه، توانسته است در طول جنگ تحمیلی ۸ ساله، جنگ ۳۳ روزه حزب‌الله، جنگ ۲۲ روزه، فتنه داعش

۱) مصاحبه امام با رادیو و تلویزیون فرانسه در ۲۳ شهریور ۱۳۵۷. (به نقل از: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، صحیفه امام، ج ۳، ص ۴۶۸).

۲) مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، صحیفه امام، ج ۱۰، ص ۴۳۸-۴۳۹.

۳) اسدالله علم، یادداشت‌های علم، ج ۶، ص ۲۳۷.

و ...، در مقابل کشورهای بزرگ استعماری، قدرت نظامی و سیاسی خود را نشان دهد و امروزه، همه به رشد روزافزون نفوذ این کشور در منطقه اعتراف می‌کنند.

۱-۲) استقلال اقتصادی

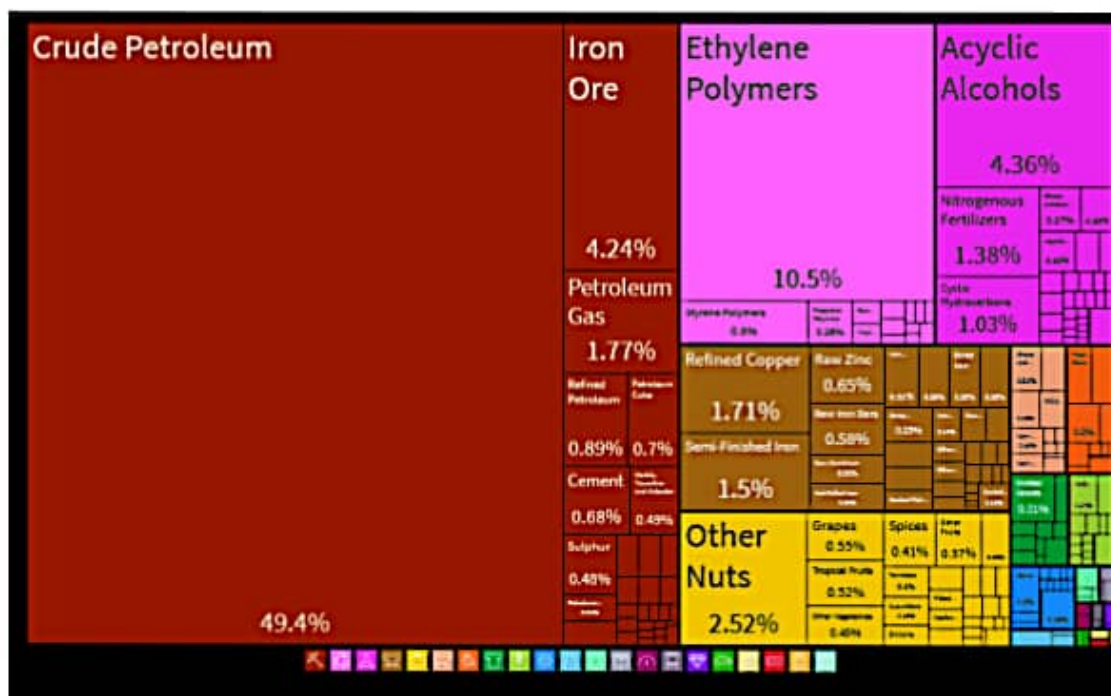
مصادیق وابستگی پهلوی به غرب متعدد بوده است. از این رو به صورت مختصر، چند نمونه را بیان می‌کنیم. ژنرال ویلیامسن، رئیس هیئت مستشاران نظامی آمریکا در ایران، در پایان مأموریت دوساله خود می‌گوید: «این دو سال (۱۹۷۱ تا ۱۹۷۳ م) به نظرم دویست سال طول کشید که در این مدت، در مورد هفتصد قرارداد، به ارزش تقریبی ۴ میلیارد دلار مذاکره کردم. ایران مرکز معامله خوبی بود. این کشور بوفه بازرگانان نام گرفته بود. این بوفه بسیار خوب بود و منافع تجاری در آن فوق‌العاده بود.»^۱

مایکل لدین نیز نوشته است: «در برابر هر دلاری که ایالات متحده برای خرید نفت ایران خرج می‌کرد، ایرانی‌ها دو دلار برای خرید تجهیزات نظامی و سایر کالاها، به ایالات متحده برمی‌گرداندند.»^۲

حکومت پهلوی مخارج خود و کشور را از راه فروش نفت خام تأمین می‌کرد. از این رو به شدت به قیمت نفت و افت و خیز بازارهای جهانی وابسته بود. جمهوری اسلامی با رویکرد مبارزه با وابستگی به نفت، توانست روزبه‌روز وابستگی خود را به نفت کاهش دهد، به نحوی که در سال ۱۹۷۶ م (۱۳۵۵ ش)، نزدیک به ۹۳ درصد از صادرات ایران، سهم نفت خام بوده است و در سال ۲۰۱۹ م (۱۳۹۸ ش)، این سهم به حدود ۴۹ درصد کاهش یافت.

(۱) جیمز بیل، عقاب و شیر، ص ۳۲۷.

(۲) مایکل لدین و ویلیام لونیس، کارتر و سقوط شاه، ص ۳۰.

تصویر ۱: نمودار رتبه‌بندی تنوع کالاهای صادرشده ایران در سال ۲۰۱۹^۱

تصویر ۲: نمودار رتبه‌بندی تنوع کالاهای صادرشده ایران در سال ۱۹۷۶^۲

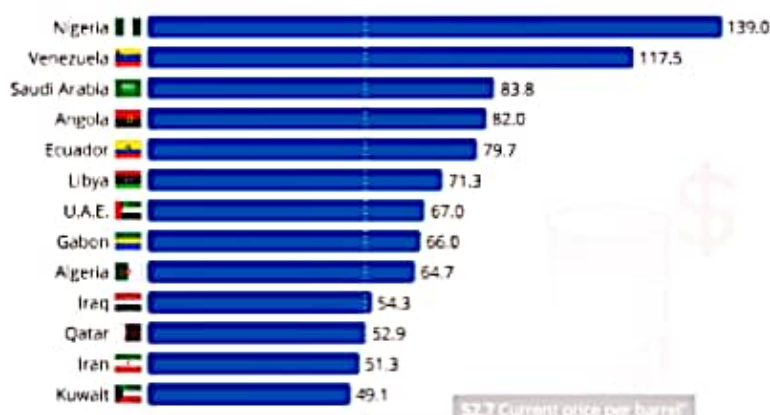
1) oec.world/en/profile/country/irn

2) atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/sitc/export/irn/all/show/1976

یکی از مشکلات کشورهای نفت خیز وابستگی بیش از حد به قیمت نفت است. از این رو کشورهای تولیدکننده نفت همواره سعی در کاهش وابستگی به قیمت جهانی نفت دارند. تصویر ۳ وابستگی کشورهای عضو اپک به نفت را نشان می‌دهد. این اطلاعات، که مربوط به سال ۲۰۱۷ است، نشان می‌دهد که عربستان سعودی برای این که کسری بودجه نداشته باشد، باید هر بشکه نفت خود را به قیمت ۸۳/۸ دلار بفروشد و ایران به قیمت ۵۱/۳ دلار. این در حالی است که در این سال، هر بشکه نفت اپک ۵۲/۷ دلار قیمت داشته است و در این صورت، ایران دچار افزایش ذخیره ارزی شده و کشورهای عربستان و نیجریه و ... به کسری بودجه دچار شده‌اند.

The Price of Oil Dependency

Oil prices per barrel needed for OPEC countries to balance their budgets (in dollars)

* Closing price for a barrel of Brent on July 31, 2017
Sources: EIC, Highmark Capital, Capital, WSJ, etc

statista

تصویر ۳: نمودار وابستگی کشورهای اپک به قیمت نفت در سال ۲۰۱۷

۱-۳) استقلال فرهنگی

استحاله فرهنگی غنی مردم مسلمان ایران در رأس تمام فعالیت‌های فرهنگی دوران پهلوی قرار داشت. در این دوران، غرب از سوی پهلوی‌ها و درباریان، به عنوان الگویی بی‌بدیل برای تبعیت، به مردم معرفی می‌شد. برای نمونه، میرزاملکم‌خان، که پدر روشن‌فکری و پایه‌گذار لژهای فراماسونری در ایران است، نوشته است: «من همین قدر می‌گویم

1) [statista.com/chart/10498/oil-prices-per-barrel-needed-for-opec-countries-to-balance-their-budgets](https://www.statista.com/chart/10498/oil-prices-per-barrel-needed-for-opec-countries-to-balance-their-budgets)

که ما در مسائل حکمرانی، نه می‌توانیم و نه باید از پیش خود اختراعی نماییم؛ یا باید علم و تجربه فرنگستان را سرمشق خود قرار بدهیم یا باید از دایرة بربری‌گری خود قدمی بیرون نگذاریم.^۱

در گزارش عملکرد سال ۱۹۶۲ کمیسیون مبادلات فرهنگی و آموزشی ایران و آمریکا، که در سال ۱۳۰۴ به ریاست محمدعلی فروغی تأسیس شد، به‌طور مشخص از اهدافی از این دست نام برده شده‌است: معرفی آمریکا به‌عنوان ملتی قوی، دموکراتیک و پویا و معرفی ارزش‌ها و شیوة زندگی آمریکایی به‌عنوان الگوی آرمانی ایرانیان.^۲

فسادهای بی‌شمار دربار و ترویج بی‌بندوباری در بیشتر نقاط کشور، در دستورکار حکومت قرار گرفت. هم‌وغم پهلوی از بین بردن اسلام در ایران بود. ابتدال و بی‌بندوباری افسارگسیخته پهلوی حتی از کشورهای اروپایی نیز بیشتر بوده‌است که از مصادیق آن می‌توان به جشن هنر شیراز و ازدواج هم‌جنس‌بازان اشاره کرد.

آنتونی پارسونز در دیدار با شاه، برای نشان دادن عمق فاجعه‌ای که در جشن هنر شیراز گذشته بود، به او می‌گوید: «جشن هنر سال ۱۳۵۶ شیراز، از نظر کثرت صحنه‌های اهانت‌آمیز به ارزش‌های اخلاقی ایرانیان، از جشن هنر پیشین فراتر رفته بود. به‌عنوان مثال [...] یکی از صحنه‌هایی که در پیاده‌رو اجرا می‌شد تجاوز به‌عنف بود که به‌طور کامل، نه به‌طور نمایشی و وانمودسازی، به‌وسیله یک مرد کاملاً عریان یا بدون شلوار - درست به خاطر ندارم - با یک زن، که پیراهنش به‌وسیله مرد متجاوز چاک داده می‌شود، در مقابل چشم همه صورت گرفت. ولی موضوع به شیراز محدود نشد و طوفان اعتراضی که علیه این نمایش برخاست به مطبوعات و تلویزیون هم رسید. من به این خاطر، موضوع را با شاه در میان گذاشته و به او گفتم: "اگر چنین نمایشی، به‌طور مثال، در شهر وینچستر انگلیس اجرا می‌شد، کارگردان و هنرپیشگان آن جان سالم به‌در نمی‌بردند" شاه مدتی خندید و چیزی نگفت.»^۳

یکی از وقایعی که واقعاً مردم را به‌خشم آورد ماجرای ازدواج دو پسر در سال ۱۹۶۸ بود که فرزندان دو ژنرال سرشناس بودند و اتفاقاً یکی از آن‌ها، کیوان خسروانی، به‌عنوان طراح لباس شهبانو فرح شهرت داشت. این ازدواج غیرعادی در هتل کمودور تهران صورت گرفت و پایتخت کشور شاهنشاهی ایران در حالی شاهد این رویداد بود که هم

۱) محمد محیط طباطبایی، مجموعه آثار میرزا ملکم‌خان، ص ۱۰.

۲) نک: «انجمن ایران و آمریکا»، فصلنامه مطالعات تاریخی، ش ۹، پاییز ۱۳۸۴، ص ۱۵.

۳) آنتونی پارسونز، غرور و سقوط؛ خاطرات سفیر سابق انگلیس در ایران، ص ۹۱.

احکام اسلام به ممنوعیت همجنس‌بازی صراحت داشت و هم در بیشتر کشورهای اروپایی، هنوز همجنس‌بازی اقدامی غیرقانونی تلقی می‌شد.^۱

خلاصه تمام اقدامات رژیم پهلوی در زمینه ترویج بی‌بندوباری را می‌توان در جمله ژان لوروریه (روزنامه‌نگار فرانسوی) یافت که می‌نویسد: «اگر در کوچه و خیابان، از ایرانیان پرسید که چرا رژیم را مورد انتقاد و سرزنش قرار می‌دهند و جواب آن‌ها را جمع کنید، فساد و انحطاط اخلاقی رژیم در ردیف اول پاسخ آن‌ها خواهد بود.»^۲

اما انقلاب اسلامی در نخستین روزهای تأسیس، اسلامی کردن امور را اصلی مهم در فعالیت‌های فرهنگی قرار داد. انقلاب فرهنگی به منظور پاک‌سازی دانشگاه‌ها، تأسیس شورای عالی انقلاب فرهنگی، تألیف کتاب‌های متناسب با فرهنگ جمهوری اسلامی ایران و ... از جمله اقدامات مهم و کلیدی نظام در راستای ترویج فرهنگی اسلامی - ایرانی به‌شمار می‌رود.

انقلاب اسلامی چنان استقلال فرهنگی ایران را ارتقا داد که آن کشور متأثر از فرهنگ مبتذل غربی در اواخر دوران پهلوی، امروزه، خود، به کشوری تأثیرگذار تبدیل شده است. فرهنگ غنی کشور، که در سایه انقلاب اسلامی رشد و نمو یافته، توانسته است در قلب کشورهای غربی و استعماری نفوذ کند و دل‌های بسیاری را مشتاق تفکر بنیان‌گذار انقلاب اسلامی نماید. از جمله اقدامات دولت‌های غربی، برای نفوذ فرهنگی در کشور و اضمحلال فرهنگ اصیل اسلامی - ایرانی، تدوین برنامه‌های مختلفی مانند سند ۲۰۳۰ است که جمهوری اسلامی با شناخت دقیق این سند، با تصویب آن در کشور مخالفت کرد تا مانع رسوخ فرهنگی بیگانگان در کشور شود.

در فصل هفتم، به تفصیل به اقدامات رژیم پهلوی و جمهوری اسلامی در خصوص دین‌داری مردم خواهیم پرداخت.

۱-۴) استقلال سیاسی

انتخاب و انتصاب مسئولان ابتدایی‌ترین حق مردم یک کشور محسوب می‌شود. **۴** در دوران پهلوی، به حدی بود که انتخاب نخست‌وزیر و سایر مسئولان باید با نظر مستقیم غرب انجام می‌شد. **رجال سیاسی** وابسته به غرب، از خود رضاخان و محمدرضا گرفته تا عناصر مختلف دربار، نکته‌ای تأمل‌برانگیز در وابستگی بی‌چون‌وچرای رژیم پهلوی

۱) مینو صمیمی، پشت پرده تخت طاووس، ص ۴۹-۵۲.

۲) ژان لوروریه و احمد فاروقی، ایران بر ضد شاه، ترجمه مهدی نراقی، ص ۱۰۳.

است. افشای این واقعیت از زبان عناصر دربار، بهترین سند برای وجود وابستگی در سران رژیم پهلوی است. وابستگی رضاشاه به حدی بود که فردوست، رئیس سازمان بازرسی شاهنشاهی و یکی از برجسته‌ترین و مؤثرترین چهره‌های سیاسی - اطلاعاتی رژیم پهلوی، می‌نویسد: «رضاخان یک عامل انگلیس بود و در این تردیدی نیست. کودتای ۱۲۹۹، طبق اسنادی که دیده‌ام و یا شنیده‌ام، در ملاقات ژنرال آبرونساید انگلیسی با رضا، در حضور سید ضیاءالدین برنامه‌ریزی شد و پس از آن که کودتا صورت گرفت، قریب پنج سال طول کشید تا رضاخان به سلطنت رسید. در این مدت، رضاخان سردار سپه و وزیر جنگ و نخست‌وزیر شد. شاپور چی روزی کتاب محرمانه‌ای را به من نشان داد که در یک بند آن نوشته شده بود نایب‌السلطنه هندوستان (قائم‌مقام دولت انگلیس) می‌خواست فرد مناسبی را برای اداره ایران پیدا کند و به دستور او، پدر شاپور چی این فرد را، که رضاخان بود، پیدا کرد و به نایب‌السلطنه معرفی نمود. منظور شاپور چی این بود که سلطنت پهلوی به دست پدر او تأسیس شده است.»^۱

محمد رضا پهلوی در کتاب انقلاب سفید، دربارهٔ اعمال نفوذ بیگانگان در مهم‌ترین رکن کشور، در دوران پدرش و بعد از آن، اعترافی کرده که قابل توجه است: «بعد از رفتن پدرم (شهریور ۱۳۲۰)، مدتی مدید کارها در ظاهر به دست یک عده ایرانی [انجام می‌شد]، ولی در عمل قسمتی به دست سفارت انگلستان و قسمت دیگر به دست سفارت روس انجام می‌گرفت و به طوری که در کتاب مأموریت برای وطنم شرح دادم، صبح مستشار سفارت انگلستان با یک لیست انتخاباتی به سراغ مراجع مربوطه می‌آمد و عصر همان روز کاردار سفارت روس با لیست دیگری می‌آمد. [...] متأسفانه من بیست سال تمام از دوران سلطنت خودم، با چنین مجلس‌هایی سروکار داشتم و همیشه می‌دیدیم که در آن‌ها، در برابر هر اقدامی اصلاحی، که متضمن نفع اکثریت ملت بود، ولی به نحوی از انحا به منافع اقلیت حاکمه لطمه می‌زد، سدی از مخالفت‌ها و کارشکنی‌ها پدید می‌آمد که آن اقدام را خنثی و بی‌اثر می‌کرد.»^۲

این وابستگی‌ها فقط به دوران رضاشاه خلاصه نمی‌شد، بلکه در دوران سلطنت محمد رضا نیز با شدت ادامه داشت. اردشیر زاهدی، داماد شاه و آخرین سفیر او در آمریکا، می‌نویسد: «باید عرض کنم که انتصاب هویدا به نخست‌وزیری، اگرچه ظاهراً اتفاقی صورت گرفت، اما هویدا نخست‌وزیری بود که آمریکا، انگلستان و اسرائیل روی او

۱) حسین فردوست، ظهور و سقوط پهلوی، ج ۱، ص ۸۲.

۲) محمد رضا پهلوی، انقلاب سفید، فصل اصلاح قانون انتخابات، ص ۱۰۷.

توافق کرده بودند و به همین دلیل، اعلیٰ حضرت، با آن‌که چند بار کوشید تا هویدا را کنار بگذارد و من یا اسدالله علم و یا هوشنگ انصاری را مأمور تشکیل کابینه نماید، موفق نشد.^۱

البته این خاطرات مطلب عجیبی نیست، زیرا شاهی که خود به دست بیگانگان انتخاب شده باشد طبیعی است که وزرای وی نیز باید وابسته باشند. حسین فردوست در بخشی از خاطرات خود، با اشاره به ملاقات خویش با ترات، رئیس اطلاعات انگلیس در ایران، و ناراحتی او از این‌که محمدرضا به رادیوهای آلمان گوش می‌کند و از روی نقشه‌های آن‌ها جنگ جهانی دوم را دنبال می‌کند می‌گوید: «پس از بازگشت، جریان را به محمدرضا گفتم. او شدیداً جا خورد و پرسید: انگلیسی‌ها از کجا می‌دانند که من به رادیو گوش می‌دهم؟! فردا اول وقت با ترات تماس بگیر و بگو محمدرضا نقشه‌ها را پاره کرد و به هیچ رادیویی هم گوش نخواهد کرد، مگر رادیوهایی که ترات اجازه دهد!»^۲

طبق تحقیقات مجلس سنای ایالات متحده، تعداد مستشاران آمریکایی در ایران، که در سال ۱۹۷۲، ۱۶/۰۰۰ نفر بود، در سال ۱۹۷۶، به ۲۴/۰۰۰ نفر افزایش یافته بود.^۳ در یکی از گزارش‌های این مجلس آمده است که تعداد آمریکایی‌ها در ایران می‌بایست به خاطر خرید بیشتر اسلحه از آمریکا، تا سال ۱۹۸۰، به ۶۰/۰۰۰ نفر برسد.^۴ حال با ظهور انقلاب اسلامی، وابستگی‌های سیاسی و اداری ایران از تمام کشورهای جهان قطع شد و شعار راهبردی ایران، یعنی «نه شرقی نه غربی، جمهوری اسلامی»، به گوش تمام کشورهای جهان رسید.

مردم ایران با جمهوری اسلامی، معنای واقعی استقلال در انتخاب مسئولان و سیاست‌گذاران کشور را درک کردند و به بیگانگان مجال دخالت در امور سیاسی کشور را ندادند. روابط خارجه ایران نیز قابل توجه بوده است و امروزه ایران قبل از انقلاب را، که صرفاً پیاده‌نظام دولت‌های غربی در منطقه بود، اثرگذارترین کشور منطقه و بعضاً جهان می‌دانند. طبق گزارش آمریکن اینترنشنل، ایران به‌عنوان هفتمین قدرت در جهان شناخته شده است.

(۱) اردشیر زاهدی، ۲۵ سال در کنار شاه، ص ۲۱۷-۲۱۸.

(۲) حسین فردوست، ظهور و سقوط سلطنت پهلوی؛ خاطرات حسین فردوست، ج ۱، ص ۱۰۰-۱۰۴.

(۳) علی سلیمان‌پور و امیر اکبری، «روابط خارجی ایران و آمریکا در آستانه انقلاب اسلامی»، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش‌نامه تاریخ، س ۱۱، ش ۴۲، بهار ۱۳۹۵، ص ۱۲۹-۱۴۸.

(۴) ابراهیم سنجر، نفوذ آمریکا در ایران، ص ۱۲۱.

7. Iran

The proxy wars between Saudi Arabia and Iran continued unabated throughout 2016, and as we enter the new year Iran has confidently taken the lead. Saudi Arabia remains a formidable power, but it was Iran that pulled ahead in the last 12 months.

تصویر ۴: گزارش آمریکن اینترست درباره هشت قدرت برتر جهان در سال ۲۰۱۷، که ایران در جایگاه هفتم قرار دارد.^۱

پاسخ به دو شبهه

هنگامی که بحث استقلال در جمهوری اسلامی مطرح می‌شود، به واسطه حجم‌های بسیار زیاد دشمنان نظام، شبهات مختلفی مطرح می‌شود که در اینجا، به دو مورد از آن‌ها اشاره می‌کنیم.

برنامه جامع همکاری (۲۵ ساله) ایران و چین

یکی از شبهات درباره استقلال ایران، برنامه جامع همکاری‌های ۲۵ ساله ایران و چین است که برخی آن را به گونه‌ای تلقی می‌کنند که گویی با این برنامه، ایران به چین فروخته شد.

جمهوری خلق چین و جمهوری اسلامی ایران دو تمدن کهن آسیایی و دو شریک نزدیک در عرصه‌های تجاری، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و امنیتی، با دیدگاه‌ها و منافع مشترک بسیار در عرصه دوجانبه و چندجانبه هستند که یکدیگر را شریک راهبردی و استراتژیک خویش تلقی می‌کنند. به رسمیت شناختن مشترکات فرهنگی، چندجانبه‌گرایی، حمایت از حق ملت‌ها برای برخورداری از حق حاکمیت برابر و مدل توسعه بومی خود و اشتراک دیدگاه‌های مشابه در مورد مسائل مختلف جهانی، موجب گسترش روابط دو کشور به سطح راهبردی مبتنی بر منافع متقابل شده است.

مشارکت جامع راهبردی بین جمهوری خلق چین و جمهوری اسلامی ایران، که در ژانویه ۲۰۱۶ منتشر شده است، بر ضرورت فراهم آوردن مکانیزم و زیرساخت‌های لازم، برای توسعه همکاری‌ها، در یک چشم‌انداز ۲۵ ساله تأکید می‌کند. در مشارکت راهبردی جامع چین - ایران، مبتنی بر رویکرد منافع متقابل در زمینه دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی، با در نظر داشتن ظرفیت‌های عظیم همکاری، طرفین برای دسترسی به اهداف مختلفی همکاری خواهند کرد. اهداف، اصول و ویژگی‌های برنامه همکاری راهبردی ۲۵ ساله ایران و چین

اهداف:

1) the-american-interest.com/2017/01/24/the-eight-great-powers-of-2017

- ارتقای عملی روابط در سطح مشارکت جامع راهبردی، براساس اعلامیه دو رئیس جمهور در بهمن ۱۳۹۴؛
- نقشه راه و افق بلندمدت روابط در عرصه‌های مختلف، برای تحقق مشارکت جامع راهبردی و ارتقای عملی آن؛
- فراهم ساختن بستری مناسب برای توسعه همه‌جانبه همکاری‌ها، در عرصه‌های تجاری، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، دفاعی و امنیتی، میان دو تمدن کهن آسیایی.

اصول:

- احترام متقابل و پیگیری منافع مشترک به صورت برد-برد در روابط دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی؛
- به رسمیت شناختن اشتراکات فرهنگی، تقویت چندجانبه‌گرایی، حمایت از حق دولت‌ها برای برخورداری از حق حاکمیت برابر و بومی بودن مدل توسعه.

ویژگی:

- اشتراک نظر دو کشور در ارتباط با بسیاری از مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی، به ویژه مبارزه با یک‌جانبه‌گرایی.

برنامه سیاسی - راهبردی، اقتصادی، و فرهنگی برای ترسیم چشم‌انداز ۲۵ ساله همکاری دو کشور

سیاسی - راهبردی:

- ارتقای تبادلات، رایزنی و همکاری در نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی؛
- همکاری و تقویت زیرساخت‌های دفاعی و مقابله با تروریسم.

اقتصادی:

- پیوند دادن ایران به زنجیره ارزش محور، از طریق تکمیل زنجیره‌های مکمل داخلی؛
- تولید مشترک به منظور تأمین بازارهای داخلی دو کشور و کشورهای ثالث، با بهره‌برداری از ظرفیت‌های دو کشور؛

- همکاری در حوزه‌های نفت، صنعت، معدن و حوزه‌های مرتبط با انرژی (نیرو، انرژی‌های تجدیدپذیر و ...)، مبتنی بر دغدغه‌های توسعه ملی پایدار و زیست‌محیطی؛
- مشارکت مؤثر ایران در ابتکار کمربند - راه؛
- همکاری در زمینه‌های زیرساختی، ارتباطی (ریلی، جاده‌ای، بندری و هوایی)، مخابراتی، فناوری، علمی، آموزشی و بهداشتی؛
- تسهیل همکاری‌های مالی - بانکی، گمرکی و مقررات‌زدایی؛
- همکاری در توسعه مناطق ویژه و آزاد تجاری و صنعتی، از جمله در سواحل مکران؛
- تقویت همکاری‌های غیرنفتی با تمرکز بر حوزه دانش‌بنیان؛
- تسهیل همکاری‌ها در زمینه سرمایه‌گذاری و تأمین مالی پروژه‌ها و همکاری‌های اقتصادی؛
- تسهیل همکاری‌های بخش خصوصی از طریق رفع موانع همکاری.

فرهنگی:

- افزایش شناخت متقابل از طریق ارتقای تبادلات مردمی، گردشگری، رسانه‌ای، سازمان‌های مردم‌نهاد، انجمن‌های دوستی و همکاری دانشگاهی؛
- سرمایه‌گذاری و کمک به تکمیل زیرساخت‌های لازم برای ارتقای همکاری‌های فرهنگی در حوزه‌های مختلف، از جمله صنعت گردشگری.^۱

پاسخ به تصورات و القاناتِ خلافِ واقع دربارهٔ برنامه راهبردی ۲۵ ساله

(۱) این سند قرارداد و معاهده نیست.

(۲) این سند هیچ تعهدی برای هیچ‌یک از طرفین ایجاد نمی‌کند، بلکه چشم‌انداز روابط را ترسیم می‌کند.

---

(۱) برای مطالعه بیشتر می‌توانید به ویرایش نهایی برنامه جامع همکاری (۲۵ ساله) ایران و چین، ارائه‌شده از سوی وزارت خارجه مراجعه نمایید.

۳) براساس تفسیر حقوقی دولت و شورای عالی امنیت ملی، این سند طبق قانون اساسی و به دلیل ایجاد نکردن هیچ گونه تعهدی، نیازمند تصویب در مجلس شورای اسلامی نیست، ولی نسخه‌ای از آن برای رئیس مجلس شورای اسلامی ارسال شده است.

۴) انتشار این سند، همچون اسناد مشابه، نیازمند توافق هر دو طرف امضاکننده است و عدم انتشار عمومی چنین سند‌های راهبردی‌ای متداول و معمول است.

۵) این سند حاوی هیچ عدد و رقمی درباره همکاری‌ها، اعم از اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، راهبردی و یا سرمایه‌گذاری و منابع مالی و پولی نیست.

۶) این سند هیچ منطقه و یا حتی نقطه‌ای از ایران را واگذار نمی‌کند و هیچ حق انحصاری در هیچ حوزه‌ای ایجاد نمی‌نماید.

۷) مدیریت، اداره و یا بهره‌برداری از هیچ منطقه و یا حوزه‌ای واگذار نشده است.

۸) استقرار هیچ نیروی نظامی‌ای در این سند پیش‌بینی نشده است و هیچ امکانی برای در اختیار گرفتن پایگاه وجود ندارد.

۹) این سند در مخالفت با هیچ طرف ثالث و یا برای مداخله در امور هیچ کشوری نیست.

دریای خزر

یکی دیگر از شبهاتی که درباره ارتقای استقلال جمهوری اسلامی ایران مطرح می‌شود واگذاری ۳۲ درصد از دریای خزر توسط ایران به روسیه است.

واگذاری سهم ایران از دریای خزر و عقب‌نشینی جمهوری اسلامی از حقوق ملت خود، شبهه‌ای است که غالباً

درباره موضوع حفظ تمامیت ارضی و استقلال ایران طرح می‌شود.

«ایران و شوروی سابق، به عنوان دو کشور ساحلی دریای خزر، هر کدام مالک ۵۰ درصد از این دریا بوده‌اند و در

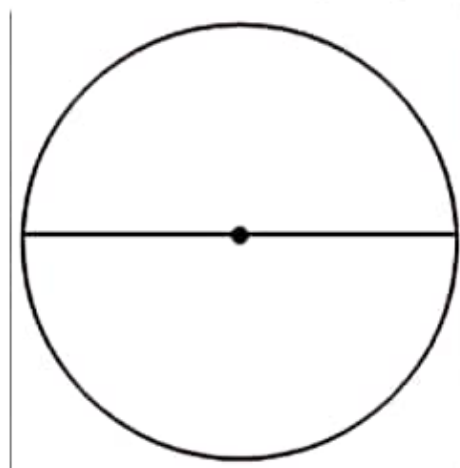
معاهده ۱۹۲۱ و ۱۹۴۰ نیز، که بین دو کشور امضا شده است، این مالکیت ۵۰ درصدی به رسمیت شناخته شده است،

ولی جمهوری اسلامی از حقوق ملت ایران و مالکیت ۵۰ درصدی بر دریای خزر عقب‌نشینی کرده و قرار است سهم

ایران به ۱۱ تا ۲۰ درصد کاهش یابد.»

برای درک نادرستی این ادعا کافی است مسئله را به صورت منطقی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم:

اگر دریای خزر یک دایره شکل بود و ایران و شوروی در دو طرف این دایره به طور مساوی ساحل داشتند، طبق منطق و مقررات بین المللی، مالکیت هر کدام بر این دریا، ۵۰ درصد بود و هرگونه تغییری در جغرافیای سیاسی شوروی نمی توانست به سهم ۵۰ درصدی ایران خللی وارد کند.

اما واقعیت مسئله بر روی نقشه جغرافیا مقابل چشمان ماست: خزر ۶/۵۰۰ کیلومتر ساحل دارد. در گذشته، از این میزان، ۵/۸۴۳ کیلومتر متعلق به شوروی بود و تنها ۶۵۷ کیلومتر از آن برای ایران بوده است. حال چگونه و براساس کدام منطق عقلی و قاعده بین المللی ای می توان پذیرفت کشوری که ۹ برابر دیگری ساحل دارد، سهمی مساوی از دریا داشته باشد؟

اگر بایک خودکار سعی کنید روی نقشه دریای خزر، خط مرزی دریای خزر بین ایران و سایر کشورهای ساحلی را طوری ترسیم کنید که ۵۰ درصد آن به ایران برسد، متوجه می شوید که حتی روی کاغذ هم نمی توان این کار را انجام داد.

هم اکنون، که اتحاد جماهیر شوروی از هم پاشیده و در آن سوی خزر، به جای یک کشور، با چهار کشور روسیه، قزاقستان، آذربایجان و ترکمنستان مواجه هستیم، سهم ایران همچنان همان ۶۵۷ کیلومتر ساحلی است و میزان مالکیت ایران بر دریا نیز، براساس همین میزان سهم از ساحل، به جای خود باقی است. مابقی دریا نیز براساس سهم ۵/۸۴۳ کیلومتری شوروی سابق، بین چهار کشور دیگر تقسیم می شود و سهمی از ایران کم نمی شود.

از طرفی بد نیست بدانیم کمترین میزان ساحل در خزر متعلق به ایران است: قزاقستان ۱/۹۰۰ کیلومتر، ترکمنستان ۱/۷۶۸ کیلومتر، روسیه ۱/۳۵۵ کیلومتر، آذربایجان ۸۲۰ کیلومتر و ایران ۶۵۷ کیلومتر. با این حساب،

حدود ۱۰ درصد از ساحل دریای خزر متعلق به ایران است. لذا چگونه ممکن است ۵۰ درصد از دریای خزر متعلق به ایران باشد؟!

پس از روشن شدن این مسئله، مغالطه دیگری توسط برخی افراد نامطلع صورت می‌گیرد: «درست است که ایران کمترین سهم ساحل را در خزر دارد، ولی ایران و شوروی در سال‌های ۱۹۲۱ و ۱۹۴۰ معاهداتی داشته‌اند که طبق آن‌ها مالکیت خزر به دو قسمت ۵۰ درصدی تقسیم شده است.»

راستی آزمایی این ادعا اصلاً کار سختی نیست؛ کافی است به متن این دو معاهده مراجعه کرد. در هیچ بندی از این دو معاهده، کوچک‌ترین اشاره‌ای به مالکیت ۵۰ درصدی دو کشور نشده است:

- در معاهده ۱۹۲۱، حق کشتی‌رانی ایران در خزر به رسمیت شناخته شده است. براساس معاهده ترکمانچای، ایران از حق کشتی‌رانی در خزر ممنوع شده بود که دولت جدید شوروی در آن زمان، با معاهده ۱۹۲۱، این حق را به ایران برگرداند.

- مواد دیگر معاهده ۱۹۲۱ و معاهده ۱۹۴۰ درباره بهره‌برداری از شیلات، عوارض بندری، نحوه حمل و نقل مسافر و بار و نظایر این‌ها سخن می‌گویند.

برای روشن شدن موضوع و بازی رسانه‌ای اجرا شده حول این موضوع، ذکر این نکات ضروری است:

اول این‌که پس از انقلاب اکتبر ۱۹۱۸ و تغییر در حاکمیت شوروی، موافقت‌نامه ۱۹۲۱ میان ایران و شوروی منعقد شد و حق انحصاری روس‌ها برای کشتی‌رانی در خزر، که در عهدنامه ننگین ترکمانچای به شوروی واگذار شده بود، لغو شد. لذا ایران نیز دارای حق کشتی‌رانی، بدون ذکر هیچ درصد و سهم مشخصی گردید. در سال ۱۹۴۰ نیز توافق جدیدی میان ایران و شوروی صورت گرفت که به موجب آن، دریا تا فاصله ۱۰ مایلی از سواحل، «آب‌های تحت حاکمیت کشورها» و مابقی دریا نیز به صورت مشاع در نظر گرفته شد. لذا هیچ سهمی مبنی بر ۵۰ درصد عنوان نشده بود و لفظ «مشاع»، بدون هیچ مبنای علمی، به عنوان سهم ۵۰ درصدی ایران تفسیر می‌شود.

دوم این‌که اختلاف اصلی‌ای که امروزه در خزر وجود دارد، درباره استفاده از منابع بستر و زیربستر است. لذا در مورد کشتی‌رانی (که موضوع اصلی کنوانسیون‌های ۱۹۲۱ و ۱۹۴۰ بود)، همچنان اختلاف چندانی وجود ندارد. در زمانی که اصلاً مقوله انرژی در خزر موضوعیت نداشت، عهدنامه‌های مذکور با شوروی به امضا رسید. بنابراین مقایسه شرایط امروز با آن زمان، آن‌هم در شرایطی که یک عامل مهم و مبنایی وجود نداشته‌است، یک مقایسه از اساس باطل است.

سوم این‌که در توافق اخیر میان پنج کشور حوزه خلیج فارس، در تاریخ ۲۱ مرداد ۱۳۹۷، که با نام «کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر»^۱ شناخته می‌شود و شبهات اخیر به بهانه آن منتشر شده‌است نیز در بند اول از ماده ۸، به وضوح بیان شده‌است: «تعیین حدود بستر و زیربستر دریای خزر به بخش‌ها باید از طریق توافق بین کشورهای با سواحل مجاور و مقابل، با در نظر گرفتن اصول و موازین عموماً شناخته‌شده حقوق بین‌الملل، به منظور قادر ساختن آن دولت‌ها به اعمال حقوق حاکمه خود در بهره‌برداری از منابع زیربستر و سایر فعالیت‌های اقتصادی مشروع مرتبط با توسعه منابع بستر و زیربستر انجام شود.»

از طرفی ماده ۱ این کنوانسیون، که به تعریف اصطلاحات می‌پردازد، در توضیح اصطلاح «خطوط مبدأ مستقیم» تصریح می‌کند: «خطوط مبدأ مستقیم: خطوط مستقیمی است که نقاط مربوط/ مناسب را بر روی خط ساحلی به یکدیگر وصل می‌کند و خط مبدأ را در مکان‌هایی که خط ساحلی مضرتس می‌باشد یا در مکانی که در آن حاشیه‌ای از جزایر در امتداد ساحل و در مجاورت نزدیک آن قرار دارد تشکیل می‌دهد. روش تعیین خطوط مبدأ مستقیم باید در موافقت‌نامه جداگانه‌ای بین همه طرف‌ها تعیین شود.»

لذا می‌بینیم که در این دو بند از کنوانسیون، صریحاً اعمال حقوق حاکمه دولت‌ها و همچنین تعیین خطوط مبدأ مستقیم موکول به موافقت‌نامه‌های دیگر و مشروط به پذیرش طرفین شده‌است. لذا اصولاً ادعا در مورد واگذاری سهم ایران از دریای خزر و به رسمیت شناخته شدن توافق کشورهای شمال درباره سهم هر یک از خزر، بی‌پایه و اساس است.

انواع تقسیم آب دریای خزر

در حالت عادی، طبق قواعد حقوق بین‌الملل دریاها، سهم هر کشور از منابع دریا چیزی بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ مایل دریایی است (که تقریباً به نفع ایران و روسیه است). اما در صورت بروز مناقشه، سه فرمول منطقی برای تقسیم‌بندی دریا وجود دارد که عبارت‌اند از:

- فرمول اول: تقسیم دریا بر مبنای طول خط ساحلی (به نفع قزاقستان با بیشترین طول خط ساحلی و به ضرر ایران با کمترین طول ساحل)؛

- فرمول دوم: تقسیم بر اساس مساحت کف دریا (به نفع روسیه با بیشترین مساحت محصور)؛

- فرمول سوم: تقسیم به مساوات (بهترین حالت برای ایران با سهم ۲۰ درصدی) و این تنها در صورتی پذیرفته می‌شود که کشوری مانند قزاقستان، که ۱/۹۰۰ کیلومتر از سواحل خزر را در اختیار دارد، رضایت دهد که از حق خود بگذرد و با ایرانی که ۶۷۵ کیلومتر دارد حق‌السهم یکسانی از آب‌های دریای خزر داشته باشد.

تمام بحث‌ها درخصوص دریای خزر، بر سر پذیرش یکی از سه فرمول بالا در جریان است که البته ایران با وجود این‌که طبق دو فرمول اول، حدود ۸ تا ۱۰ درصد سهم خواهد داشت، اما به‌رغم مقاومت شدید کشورهای همسایه (به‌ویژه آذربایجان)، تاکنون موفق شده‌است تا محدوده ۱۸ درصدی، مقتدرانه اعمال حاکمیت کند.

در سال ۱۹۹۸، سه کشور روسیه، آذربایجان و قزاقستان ۶۴ درصد دریای خزر را میان خود تقسیم کردند و مابقی را به ایران و ترکمنستان سپردند که این موضوع مورد موافقت ایران قرار نگرفت. لذا ترکمنستان نیز در این مطالبه به ایران پیوست. در دولت احمدی‌نژاد، در خط مرزی ۱۸ درصدی دریا، یک سکوی شناور اکتشافی بازگذاری و نصب شد. این اقدام هرچند با مخالفت آذربایجان روبه‌رو شد، اما در پاسخ، ایران با برخوردی قاطع، بازگشت سرزمین مادری را به باکو گوشزد کرد. پس از آن نیز پیشنهاد ۶۴ درصدی بین سه کشور، به دلیل مخالفت ایران و ترکمنستان بدون نتیجه رها شد.

۲) استقلال در کشورهای دنیا

برای بررسی استقلال یا وابستگی کشورهای مختلف دنیا، در این پژوهش، فقط به بررسی مختصر مکزیک و کشورهای شرق آسیا اکتفا می‌کنیم.

۲-۱) مکزیک

مکزیک به‌عنوان یکی از کشورهای شناخته می‌شود که اقتصاد آن بسیار وابسته به آمریکاست. در ادامه، برخی از آمارهای اقتصادی مهم مکزیک ارائه شده‌اند.

۲-۱-۱) رشد چشمگیر تولید ناخالص ملی مکزیک

اقتصاد نوظهور مکزیک، در سال‌های اخیر، رشد فزاینده‌ای داشته‌است. در تصویر زیر، نمودار رشد تولید ناخالص ملی این کشور در سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۰ نمایش داده شده‌است.

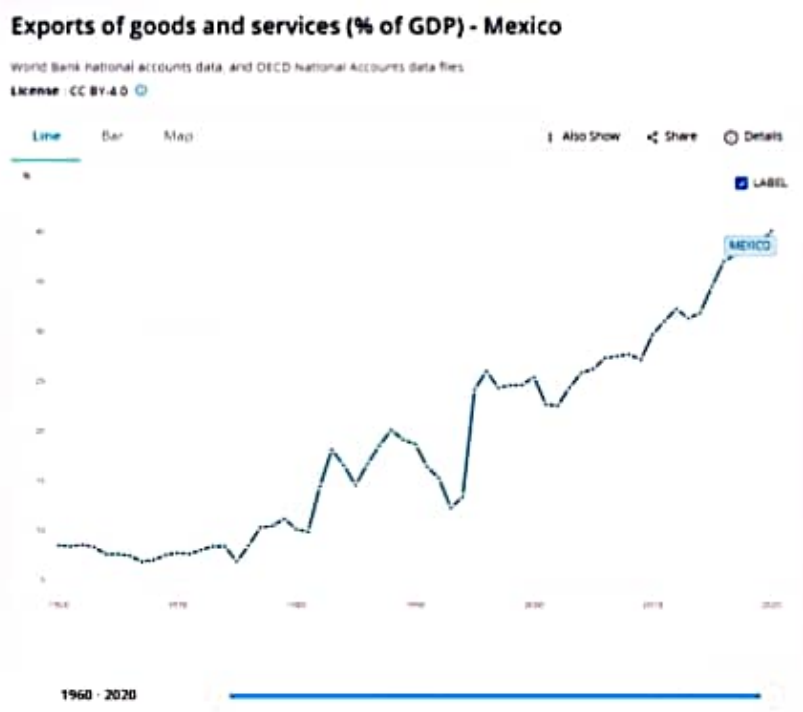
What is Mexico GDP?

تصویر ۵: نمودار تولید ناخالص ملی مکزیک از سال ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۰

۲-۱-۲) سهم مهم صادرات مکزیک از افزایش تولید ناخالص ملی

افزایش تولید ناخالص ملی به عوامل مختلفی وابسته است. مکزیک با افزایش صادرات خود توانسته است شاخص تولید ناخالص ملی خود را به خوبی افزایش دهد.

تصویر ۶: نمودار سهم صادرات از تولید ناخالص ملی مکزیک، از سال ۱۹۶۰ تا ۲۰۲۰

۲-۱-۳) آمریکا، مقصد ۷۵ درصد از صادرات مکزیک

با توجه به مرز زمینی مشترک با آمریکا، مکزیک توانسته است ۷۵ درصد از صادرات خود را به این کشور ارسال کند. کشورهای توسعه یافته کانادا، چین، آلمان و ... نیز جزو مهم ترین شرکای تجاری مکزیک هستند.

1) data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?locations=MX

United States

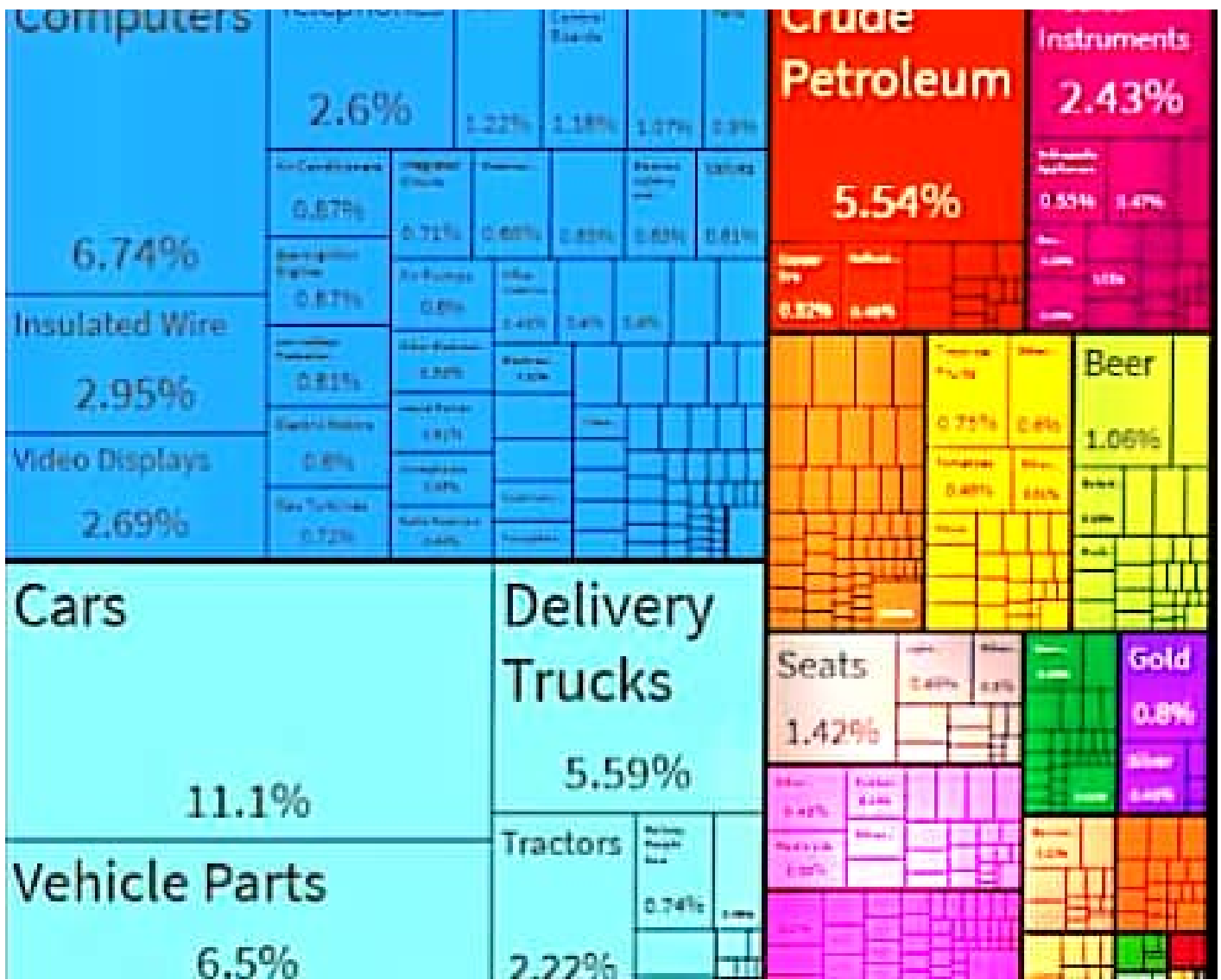
75.1%

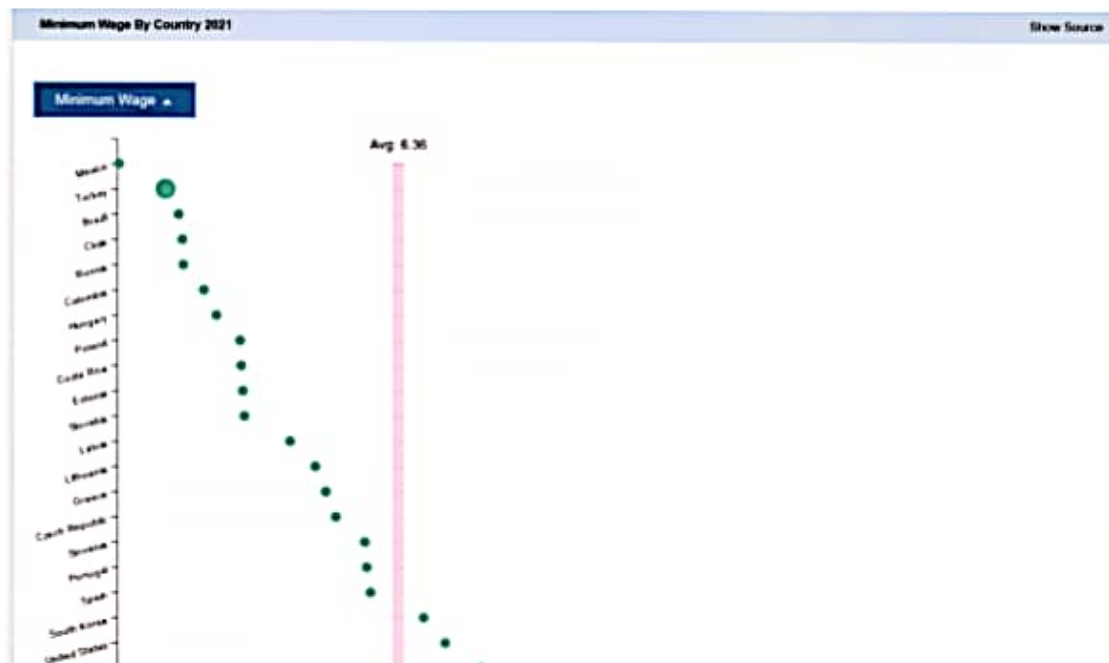
Canada

4.0%

0.4%

Personas	25+
Adults	

تصویر ۹: رتبه‌بندی کشورها براساس حداقل دستمزد کارگر، در سال ۲۰۲۱^۱

۶-۱-۲) شرکت‌های معروف آمریکایی و بین‌المللی‌ای که در مکزیک خط تولید دارند

اختلاف قیمت در هزینه نیروی کار در مکزیک و نزدیکی به بازار بسیار بزرگ آمریکا باعث شده‌است تا شرکت‌های بزرگ جهانی اقدام به تأسیس خط تولید محصولات خود در این کشور کنند. در تصویر زیر، برخی از این شرکت‌های بزرگ نشان داده شده‌اند.

1) worldpopulationreview.com/country-rankings/minimum-wage-by-country

Partial list of large global companies successfully manufacturing in Mexico:

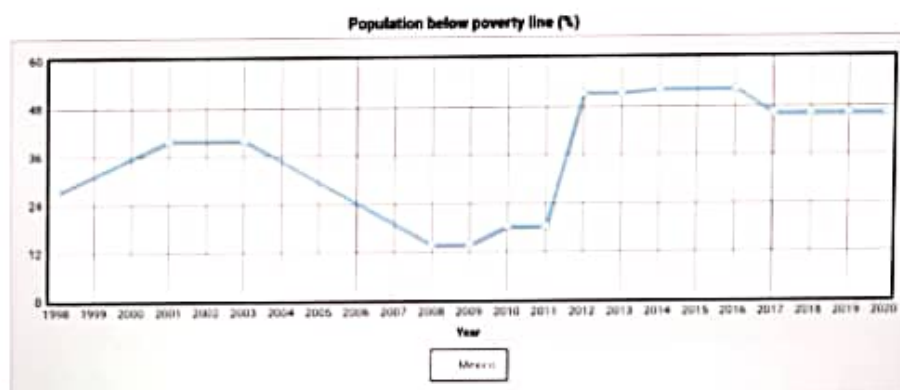
تصویر ۱۰: لوگوی شرکت‌های بزرگی که در مکزیک اقدام به راه‌اندازی خط تولید محصولات خود کرده‌اند^۱

۷-۱-۲) روند افزایشی و نرخ ۴۶ درصدی جمعیت زیر خط فقر مکزیک

با توجه به افزایش تولید ناخالص ملی و نیز توسعه صادرات، مکزیک می‌بایست مردمی ثروتمند داشته باشد، اما نکته مهم سوءاستفاده شرکت‌های بزرگ از مردم این کشور، به عنوان نیروی کار بسیار ارزان است. این شرکت‌ها توانسته‌اند با قیمت تمام‌شده‌ای بسیار کمتر نسبت به کشورهای دیگر، کالای خود را در مکزیک تولید و به بازار آمریکا صادر نمایند؛ اما در این میان، مردم مکزیک کمترین سود را از این صادرات دریافت می‌کنند، به حدی که علی‌رغم روند افزایشی تولید ناخالص ملی در این کشور، جمعیت فقیر آن نه تنها کاهش نیافته، بلکه افزایش نیز یافته‌است. در سال ۲۰۲۰،

1) tacna.net/companies-succeeding-in-mexico

نزدیک به ۴۶ درصد از مردم مکزیک زیر خط فقر به سر می‌برند، در حالی که با این حجم صادرات و تولید ناخالص ملی، قطعاً می‌بایست فقرای این کشور بسیار کمتر می‌بودند.

Definition of Population below poverty line: National estimates of the percentage of the population falling below the poverty line are based on surveys of sub-groups, with the results weighted by the number of people in each group. Definitions of poverty vary considerably among nations. For example, rich nations generally employ more generous standards of poverty than poor nations.

Source: CIA World Factbook - Unless otherwise noted, information in this page is accurate as of December 1, 2020

تصویر ۱۱: نمودار جمعیت زیر خط فقر در کشور مکزیک، از سال ۱۹۹۸ تا ۲۰۲۰

۲-۲) کشورهای شرق آسیا

۲-۲-۱) وابسته‌ترین کشورهای دنیا به تجارت خارجی

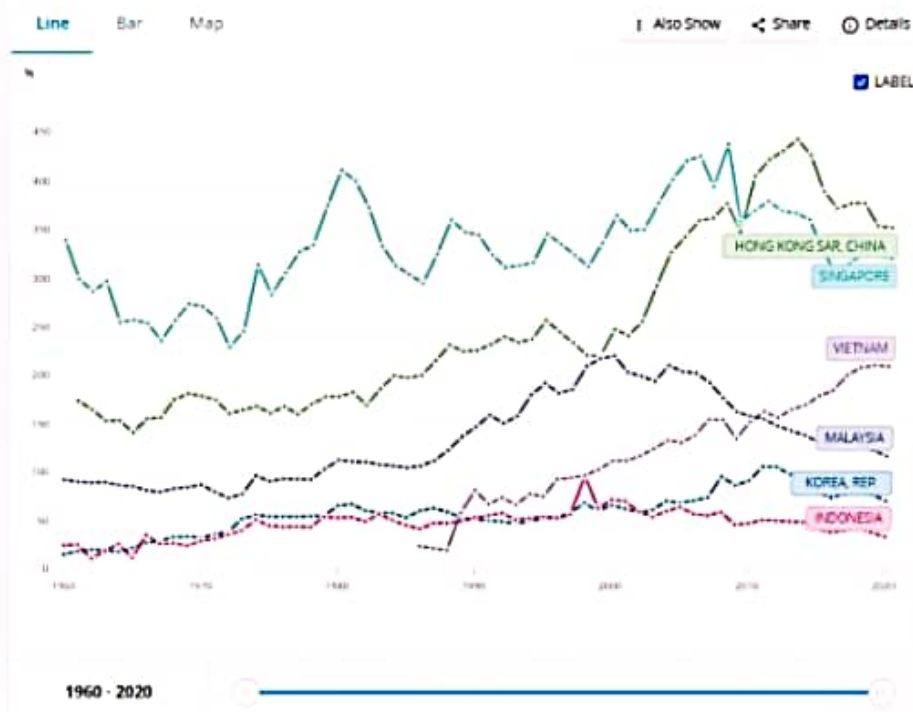
نمودار نسبت تجارت به تولید ناخالص ملی برای کشورهای مختلف شرق آسیا، در تصویر زیر ارائه شده است. روند رو به رشد این شاخص و عدد نجومی آن در کشورهای شرقی، که بعضاً به ۴۰۰ درصد می‌رسد، نشان از وابستگی زیاد این کشورها به تجارت بین‌المللی دارد. از این رو اقتصاد این کشورها نسبت به حوادث مختلف مالی جهان، بسیار حساس است و با کوچک‌ترین بحران مالی شرکای تجاری خود، دچار تزلزل و افول می‌شود.

1) CIA :indexmundi.com/g/g.aspx?c=mx&v=69

Trade (% of GDP) - Korea, Rep., Hong Kong SAR, China, Malaysia, Indonesia, Singapore, Vietnam

World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files.

License : CC BY-4.0

تصویر ۱۲: سهم تجارت (مجموع واردات و صادرات) از تولید ناخالص ملی در کشورهای شرق آسیا در سال‌های ۱۹۶۰ تا ۲۰۲۰

۲-۲-۲) بحران‌های بزرگ مالی به دلیل وابستگی شدید به سرمایه‌گذاری خارجی

در دهه ۱۹۹۰ میلادی، راه برای سرمایه‌گذاری خارجی‌ها در اقتصاد کشورهای شرق آسیا گشوده شد، به طوری که فقط در سال ۱۹۹۶، سرمایه‌گذاران خارجی ۱۰۰ میلیارد دلار به اقتصاد کره جنوبی تزریق کردند و موجب وابسته‌سازی شدید شرقی‌ها به سرمایه خارجی شدند. همین امر باعث شد تا پس از بیرون کشیدن سرمایه‌های خارجی از این کشورها، اقتصادهای شرق آسیا یکی پس از دیگری با ورشکستگی مواجه شوند و دچار بحران بزرگ مالی

1) data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS?locations=KR-HK-MY-ID-SG-VN

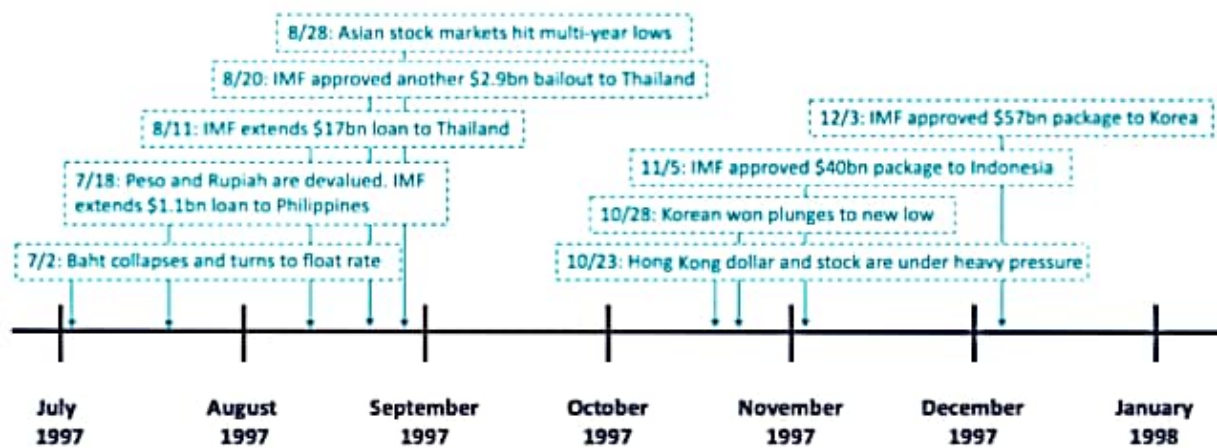
سال ۱۹۹۷-۱۹۹۸ گردند که همین امر زمینه‌ساز بحران‌های سیاسی و اجتماعی نیز در این کشورها شد. موج خودکشی‌ها در کره جنوبی مربوط به همین دوران است.

Log In

Get

Timeline of the Asian Financial Crisis

تصویر ۱۳: خط زمانی حوادثی که منجر به بحران مالی کشورهای شرق آسیا شد (از جولای ۱۹۹۷ تا ژانویه ۱۹۹۸، که از تایلند آغاز و به هنگ‌کنگ، اندونزی و کره جنوبی کشیده شد).^۱

1) CFI corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/asian-financial-crisis

۳-۲-۲) بحران‌های اقتصادی پیش‌روی کره جنوبی

طبق گزارش پایگاه تحلیلی اینوستوپدیا (Investopedia)، اقتصاد کره جنوبی به شدت تحت تأثیر وضعیت اقتصادی شرکای تجاری خود، به ویژه بزرگ‌ترین آن‌ها، یعنی چین و آمریکا است، به طوری که افزایش نرخ تورم کشورهای همسایه کره، به ویژه چین و ژاپن، و سیاست‌های اقتصادی ایالات متحده، مانند افزایش نرخ بهره، از مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی اقتصاد کره جنوبی است.

I INVESTOPEDIA Search Investopedia

DICTIONARY INVESTING TRADING MARKETS PERSONAL FINANCE WEALTH MANAGEMENT FINANCIAL ADVISORS EXAM PREP TUTORIALS

Investing Basics Bonds & Fixed Income Automated Investing Fundamental Analysis Mutual Funds & ETFs Economics Calculators Tutorials

4 Economic Challenges South Korea Faces in 2016

By Ryan Downie | January 15, 2016

South Korea has exhibited impressive economic expansion over the past 50 years, becoming one of the wealthiest nations in the world. The outlook continues to be mostly positive for the Asian nation, with GDP growth expected to accelerate to 3% amid improving domestic consumption. Nonetheless, 2016 presents some challenges for South

تصویر ۱۴: گزارش پایگاه تحلیلی اینوستوپدیا درباره بحران‌های پیش‌روی کره جنوبی

1) web.archive.org/web/20160116143222/https://www.investopedia.com/articles/investing/011516/4-economic-challenges-south-korea-faces-2016.asp

۲-۳) بلا یای وابستگی نظامی کشورها:

۲-۳-۱) پرداخت هزینه‌های نظامی حضور آمریکایی‌ها در خاک ژاپن، توسط دولت ژاپن

The Kadena Air Base in Okinawa. There seems to be no consensus between Tokyo and Washington as to what percentage of the financial burden has been borne by Japan since 2004. | ISTOCK

NATIONAL

How much does Japan pay to host U.S. forces? Depends on who you ask

BY AYAKO MIE
STAFF WRITER

Ahead of the visit to Tokyo by U.S. Defense Secretary James Mattis on Friday, the government appears to be missing a critical piece of information: How much does Japan pay to host U.S. military bases?

Tokyo has agonized over U.S. President Donald Trump's attack on so-called host-nation support, Japan's share of the cost of hosting U.S. military bases. Trump said on the campaign trail that Japan should pay more for the security umbrella provided by the U.S. military.

JAN 31, 2017

ARTICLE HISTORY

PRINT SHARE

PHOTOS

CLICK TO ENLARGE

The Kadena Air Base in Okinawa. There seems to

THE JAPAN TIMES ALPHA
JT DIGITAL ARCHIVES

Japanese Language Schools
Special feature on

تصویر ۱۴: گزارش ژاپن تایمز از پرداخت هزینه‌های حضور ارتش آمریکا در ژاپن، توسط دولت این کشور^۱

1) japantimes.co.jp/news/2017/01/31/national/much-japan-pay-host-u-s-forces-depends-ask/#.XCzb8yyhW1s

۲-۳-۲) ممنوع شدن مصرف الکل برای سربازان آمریکایی در خاک ژاپن پس از تجاوزهای گسترده به زنان ژاپنی و قتل آنها

The screenshot shows a news article from US News. The main headline is "U.S. Navy Bans Alcohol in Japan After Tragedies". Below the headline is a sub-headline: "U.S. sailors have been grappling with the rape and murder of a 20-year-old Japanese woman". The article is by Carl M. Hays, Staff Writer. The main image shows a U.S. Navy ship with the text "U.S. NAVY" and an American flag. To the right of the main image are sections for "GALLERIES" and "RECOMMENDED" articles.

تصویر ۱۵: ممنوع شدن مصرف الکل برای نیروی دریایی ارتش آمریکا در ژاپن، پس از وقوع تراژدی‌های پیاپی^۱

1) usnews.com/news/articles/2016-06-06/us-navy-bans-alcohol-in-japan-after-drunk-driving-rape-and-death

۳-۳-۲) اعتراض مردم اوکیناوا به تجاوز و قتل زنان، توسط نیروی دریایی ارتش آمریکا

**The
Guardian**

Thousands protest at US bases on Okinawa after Japanese woman's murder

Protest marks new low for US and Japanese relations over Okinawa with threats to have US air station moved to another part of the island

People stage a rally in Okinawa over American military presence in Japan. Photograph: Anadolu Agency/Getty Images

Justin McCurry in Tokyo and agencies

Sun 19 Jun 2016 13:58 BST

تصویر ۱۶: گزارش گاردین از اعتراضات مردم ژاپن به حضور نظامیان آمریکا و اقدامات جنایت‌کارانه آنان در خاک

ژاپن

1) [theguardian.com/world/2016/jun/19/thousands-protest-at-us-bases-on-okinawa-after-japanese-](https://www.theguardian.com/world/2016/jun/19/thousands-protest-at-us-bases-on-okinawa-after-japanese-womans)

womans

۴-۳-۲) تقاضای دولت ژاپن از آمریکا برای پایان دادن به مرگ دختران و زنان ژاپنی بر اثر تجاوز
سربازان آمریکایی به آنها

LIVE

Japan asks U.S. to finally stop military-related rapes, deaths

UPDATED ON: MAY 23, 2016 / 10:26 AM / CBS/AP

TOKYO - Japan's prime minister expressed his "strong indignation" Friday after an American working on a U.S. military base in Okinawa was arrested on suspicion of abandoning the body of a woman who disappeared last month.

"I have no words to express, considering how the family feels," Prime Minister Shinzo Abe told reporters. "We urge the U.S. side to take thorough measures to prevent the recurrence of such events."

تصویر ۱۷: تقاضای دولت ژاپن از آمریکا برای پایان دادن به مرگ دختران و زنان ژاپنی بر اثر تجاوز سربازان آمریکایی
به آنها

فصل دوم: گسترش عدالت اجتماعی

پیش از ورود به بحث عدالت اجتماعی در جمهوری اسلامی، بد نیست به وضعیت اقتصادی مردم در دوران پهلوی، در نگاه اندیشمندان و نویسندگان غربی پردازیم.

ضعیف‌تر از سوریه، در مسیر توسعه

فرانس فیتزجرالد^۱، نویسنده سرشناس آمریکایی، مشاهدات خود از ایران را در سال ۱۳۵۳، در مقاله‌ای به نام «به شاه هرچه می‌خواهد بدهید»، که در مجله آمریکایی هارپر چاپ شد، آورده‌است:

«وضعیت ایران، به‌طور کلی، به مراتب بدتر از کشوری مانند سوریه است که نه نفت دارد و نه ثبات سیاسی، زیرا شاه برای توسعه کشور هرگز تلاش جدی‌ای نکرده‌است. [...] ثروت کشور بیشتر به‌سوی خودروهای شخصی و نه اتوبوس، کالاهای مصرفی و نه بهداشت عمومی و به‌سوی حقوق سربازان و پلیس کشور و نه آموزگاران سرازیر شده‌است.»^۲

بدترین وضعیت در توزیع نابرابر درآمد

یرواند آبراهامیان در کتاب خود، درباره توزیع درآمد حاصل از فروش نفت در اواخر حکومت پهلوی می‌نویسد: «استراتژی رژیم سرازیر کردن ثروت نفتی به‌سوی نخبگان وابسته به دربار بود که بعدها کارخانه‌ها، شرکت‌ها و واحدهای کشت‌و‌صنعت متعددی را تأسیس کردند. ثروت به‌لحاظ نظری، به صورت قطره‌ای، به پایین جریان می‌یافت، اما در عمل، در ایران، همانند بسیاری از دیگر کشورها، همچنان به بالا چسبیده بود و مسیرش به رده‌های پایین‌تر نردبان اجتماعی، روزبه‌روز کمتر می‌شد. ثروت، همانند یخ در آب گرم، در فرایند دست‌به‌دست شدن، ذوب می‌شد و نتیجه آن نیز چندان تعجب‌آور نبود. در دهه ۱۹۵۰ میلادی (۱۳۳۰ ش)، ایران یکی از مشکل‌دارترین کشورهای جهان سوم به‌لحاظ توزیع نابرابر درآمدها بود، اما بنابر گزارش سازمان بین‌المللی کار در دهه ۱۹۷۰ میلادی (۱۳۵۰ ش)، به یکی از بدترین کشورهای جهان تبدیل شد.»^۳

چند درصد جمعیت شهرنشین ایران در دوره پهلوی، تنها در یک اتاق زندگی می‌کردند؟

جان فوران درباره هزینه‌های زندگی مردم در اواخر حکومت پهلوی می‌گوید:

1) Frances FitzGerald

2) Frances FitzGerald, Giving The Shah Everything He Wants, 1974, November, p. 70.

(فیتزجرالد، «به شاه هرچه می‌خواهد بدهید»، مجله هارپر، نوامبر ۱۹۷۴ میلادی، ص ۷۰.)

۳) همان، ص ۲۵۲.

«در سال ۱۳۵۱، ۶/۴۳ درصد [از] درآمد میانگین [۹] شهرنشین [...] به مصرف مواد غذایی رسیده [است]. اجاره‌ها در [سال‌های] ۱۳۳۹-۱۳۵۴، ۱۵ برابر شده‌است. در فاصله [سال] ۱۳۵۳-۱۳۵۴، این هزینه‌ها ۲۰۰ درصد و در سال ۱۳۵۴-۱۳۵۵، ۱۰۰ درصد افزایش داشته‌است. تعداد خانواده‌های شهرنشین که تنها در یک اتاق زندگی می‌کردند، از ۳۶ درصد در سال ۱۳۴۶، به ۴۳ درصد در سال ۱۳۵۶ افزایش یافت.»^۱

نظر مؤسسه آمریکایی هادسن درباره اقتصاد ایران در دوره پهلوی

بنابر گزارش مؤسسه هادسن^۲ (یکی از مهم‌ترین اتاق‌های فکر در تدوین و طراحی سیاست‌های کلان ایالات متحده، که امروزه نیز نقش جدی و تأثیرگذاری دارد)، در سال ۱۹۷۵ میلادی (۱۳۵۴ ش)، حتی اگر ایران به نرخ رشد پیش‌بینی‌شده حاصل از سیاست‌های اقتصادی حکومت پهلوی دست یابد، در سال ۱۹۸۵ م (۱۳۶۴ ش)، اقتصادش از اقتصاد هندوستان بهتر نخواهد بود و اگر از مکزیک عقب نباشد، حداکثر به سطح آن کشور خواهد رسید.^۳

وضعیت صنعت ایران در دوره پهلوی در مقایسه با دیگر کشورهای جهان

جان فوران درباره صادرات صنعتی غیرنفتی ایران در مقایسه با کشورهای دیگر چنین می‌نویسد:

«سهم صنعت در تولید ناخالص ملی، ۱۸ درصد بود و به مراتب از سهم خدمات (۳۵ درصد) و نفت (۳۵ درصد) در ۱۳۵۶-۱۳۵۷ کمتر می‌شد و دیگر این که صادرات صنعتی غیرنفتی تنها ۲ تا ۳ درصد همه صادرات ایران در سال ۱۳۵۴ را تشکیل می‌داد، که در مقایسه با کشورهای مثل هندوستان (بیش از ۵۰ درصد)، سنگاپور (۶۰ درصد) و مکزیک (۳۳ درصد)، بسیار ناچیز می‌نمود.»^۴

سطح معیشت ایرانیان در دوره پهلوی، نسبت به کشورهای خاورمیانه، به گزارش سازمان ملل متحد

فوران همچنین درباره وضعیت زندگی مردم در اواخر دوره رضاشاه بیان می‌کند:

«سطح زندگی دهقانان ایرانی رضایت‌بخش نبود. به اعتقاد بسیاری از ناظران، در اواخر سلطنت رضاشاه، این وضع بدتر شد. [...] رژیم غذایی در یک خانواده معمولی دهقانی به شرح زیر بود:

صبحانه: نان و چای؛

(۱) همان.

2) Hudson Institute

(۳) فرد هالیدی، پول نفت و جاه‌طلبی‌های کشورها، مؤسسه هادسن، س آ ال ۱۹۷۴ میلادی.

(۴) جان فوران، مقاومت شکننده، ترجمه احمد تدین، ص ۴۸۴.

ناهار: نان و ماست؛

شام: نان و ماست و چای.

کیدی^۱ [تاریخدان آمریکایی و متخصص حوزه خاورمیانه و ایران] نتیجه می‌گیرد: "دهقان غالباً گرسنگی می‌کشید." سازمان ملل متحد در دهه ۱۹۵۰ میلادی (۱۳۳۰ ش)، برآوردی در این زمینه به عمل آورد و متوجه شد در ایران، هر بزرگسال روزانه کمتر از ۱/۸۰۰ کالری دریافت می‌کند که از تمامی مناطقی فقیرنشین خاورمیانه کمتر و پایین‌تر بود.^۲ پس از نگاهی به وضعیت اقتصادی مردم در دوران پهلوی، اکنون به بحث اصلی می‌پردازیم. منظور از عدالت اجتماعی توزیع عادلانه ثروت و درآمد ملی در میان افراد جامعه است. برای سنجش عدالت اجتماعی، بایستی هم‌زمان به «کاهش نابرابری» و «کاهش فقر» در میان مردم کشور توجه کرد.

۱) نابرابری

شاخص ضریب جینی

برای تشخیص توزیع مناسب ثروت در یک جامعه، از شاخص ضریب جینی استفاده می‌شود. این ضریب یک واحد اندازه‌گیری است که برای سنجش میزان نابرابری در توزیع درآمد یا ثروت در یک جامعه آماری استفاده می‌شود. اگر ضریب جینی برابر با صفر باشد، یعنی درآمد کشور بین همه افراد جامعه به صورت یکسان تقسیم می‌شود. اگر ضریب جینی برابر با یک باشد، یعنی درآمد کشور فقط به یک نفر رسیده و باقی افراد هیچ سهمی از آن ندارند. بنابراین اگر ضریب جینی کشوری در طول بازه زمانی مشخصی کاهش پیدا کند، نشان‌دهنده افزایش عدالت اجتماعی و کاهش فاصله طبقاتی در آن کشور خواهد بود. مقایسه و بررسی تغییرات این شاخص در یک دوره زمانی، برای هر کشور، ملاک مناسبی برای تشخیص فاصله طبقاتی و موفقیت آن کشور در زمینه عدالت اجتماعی خواهد بود.^۳

کانال استخدای گزینه یک

@estekhdamfor2

1) Nikki R. Keddie

۲) جان فوران، مقاومت شکننده، ترجمه تدین، ص ۳۴۹.

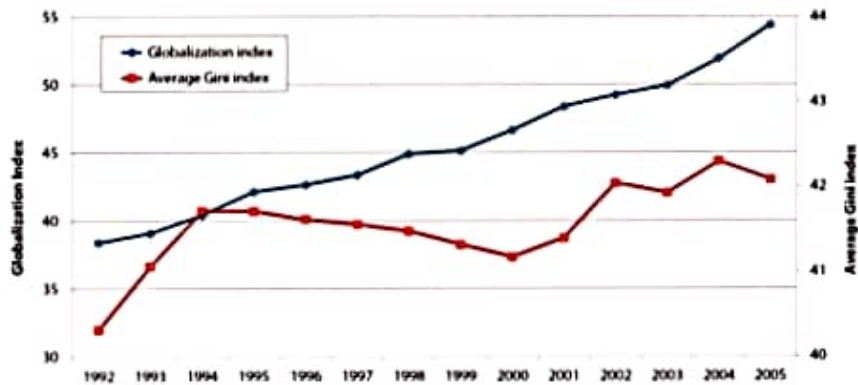
۳) امکان دارد دو کشور ضریب جینی یکسان داشته باشند، ولی یکی نسبت به دیگری ثروتمندتر باشد. بنابراین ضریب جینی عمومیت رفاه را در جامعه مشخص می‌کند، نه سطح رفاه را.

۱-۱) روند تغییرات ضریب جینی در کشورهای جهان

دفتر برنامه توسعه سازمان ملل متحد^۱ در سال ۲۰۱۳، گزارشی با موضوع افزایش نابرابری در دنیا منتشر کرد که در ادامه، بخش‌هایی از این گزارش آمده است.

۱-۱-۱) افزایش ضریب جینی در جهان

Figure 3.6. Income inequality and globalization across the world, 1992-2005

Source: UNDP calculations using data from Solt (2009).

تصویر ۱۸: روند تغییرات ضریب جینی (قرمز) و شاخص جهانی شدن (آبی) در همه کشورهای جهان، از

سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۵

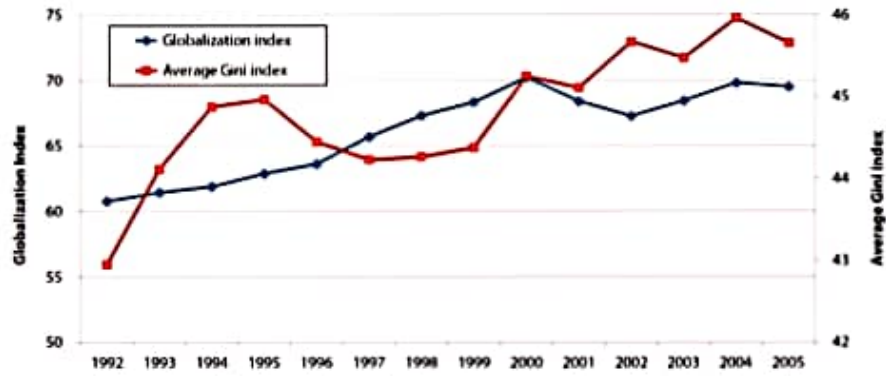
1) United Nations Development Programme (UNDP)

2)

undp.org/content/dam/undp/library/Poverty%20Reduction/Inclusive%20development/Humanity%20Divided/HumanityDivided_Full-Report.pdf

۱-۱-۲) افزایش ضریب جینی در کشورهای توسعه‌یافته

Figure 3.8. Income inequality and globalization in high-income (developed) countries, 1992-2005

Source: UNDP calculations using data from Solt (2009).

تصویر ۱۹: روند تغییرات ضریب جینی (قرمز) و شاخص جهانی شدن (آبی) در کشورهای توسعه‌یافته، از

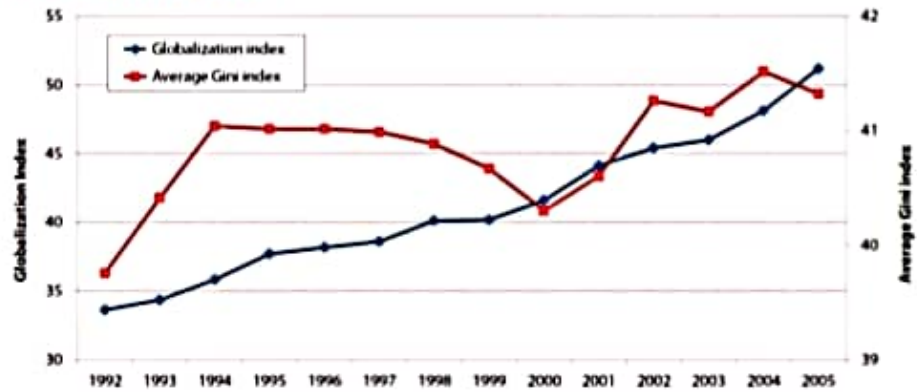
سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۵

۱)

undp.org/content/dam/undp/library/Poverty%20Reduction/Inclusive%20development/Humanity%20Divided/HumanityDivided_Full-Report.pdf

۳-۱-۱) افزایش ضریب جینی در کشورهای در حال توسعه

Figure 3.7. Income inequality and globalization across developing countries, 1992-2005

Source: UNDP calculations using data from Solt (2009).

تصویر ۲۰: روند تغییرات ضریب جینی (قرمز) و شاخص جهانی شدن (آبی) در کشورهای در حال توسعه، از

سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۵

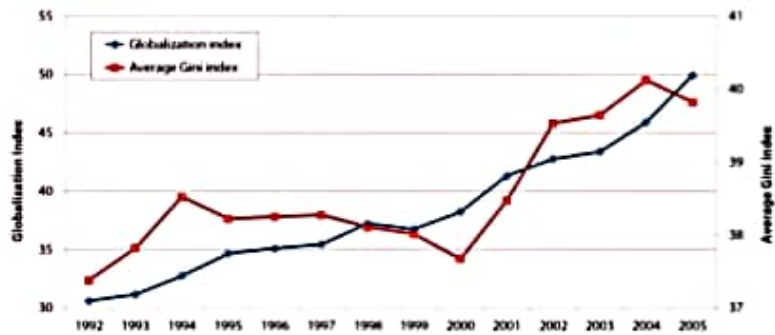
۱)

undp.org/content/dam/undp/library/Poverty%20Reduction/Inclusive%20development/Humanity%20Divided/HumanityDivided_Full-Report.pdf

۱-۱-۴) افزایش ضریب جینی در آسیا و اقیانوسیه

Figure 3.9. Income inequality and globalization in the Asia & Pacific region, 1992-2005

Source: UNDP calculations based on Solt (2009).

تصویر ۲۱: روند تغییرات ضریب جینی (قرمز) و شاخص جهانی شدن (آبی) در کشورهای آسیا و اقیانوسیه، از

سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۵

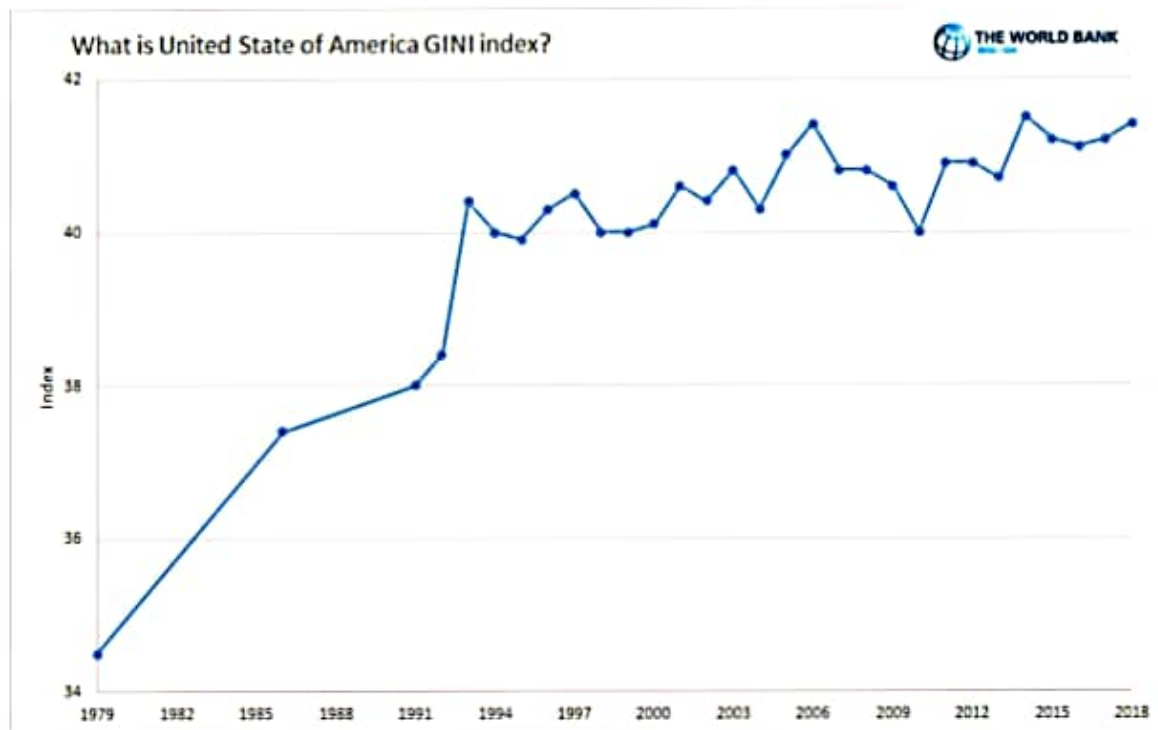
۱)

undp.org/content/dam/undp/library/Poverty%20Reduction/Inclusive%20development/Humanity%20Divided/HumanityDivided_Full-Report.pdf

۱-۲) روند تغییرات ضریب جینی در برخی از کشورهای جهان

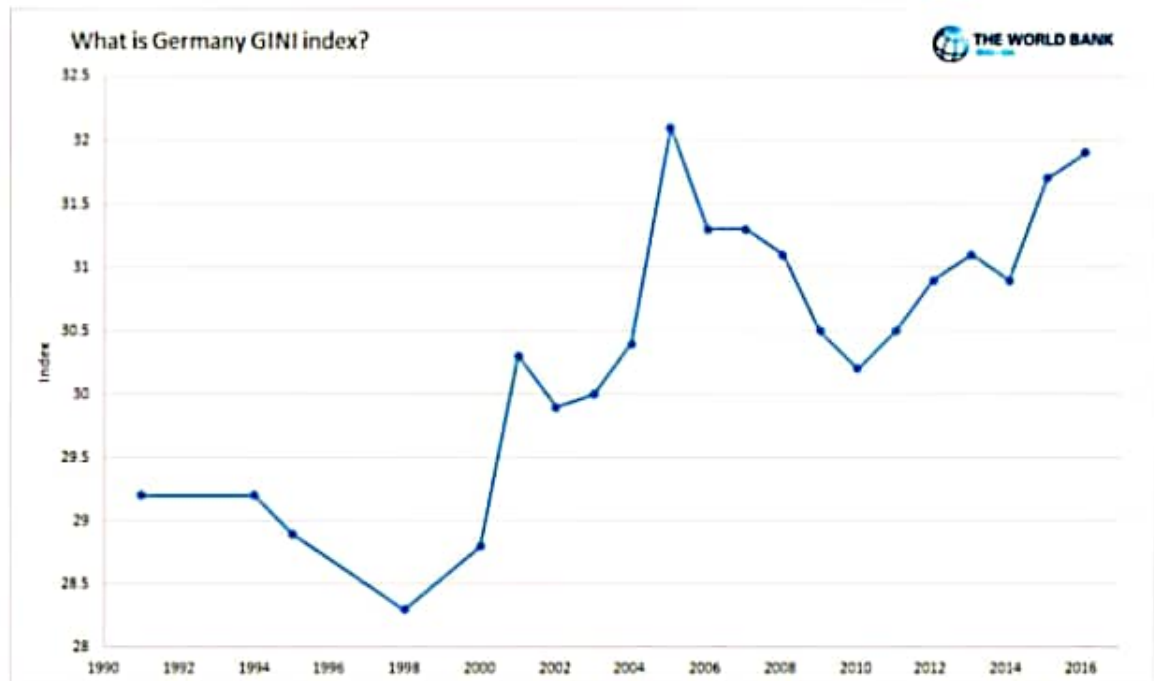
در ادامه، نمودار تغییرات ضریب جینی در برخی از کشورهای جهان، براساس داده‌های بانک جهانی ارائه شده است.

۱-۲-۱) افزایش ضریب جینی در آمریکا

تصویر ۲۲: روند تغییرات ضریب جینی در آمریکا، از سال ۱۹۷۹ تا ۲۰۱۸

۱-۲-۲) افزایش ضریب جینی در آلمان

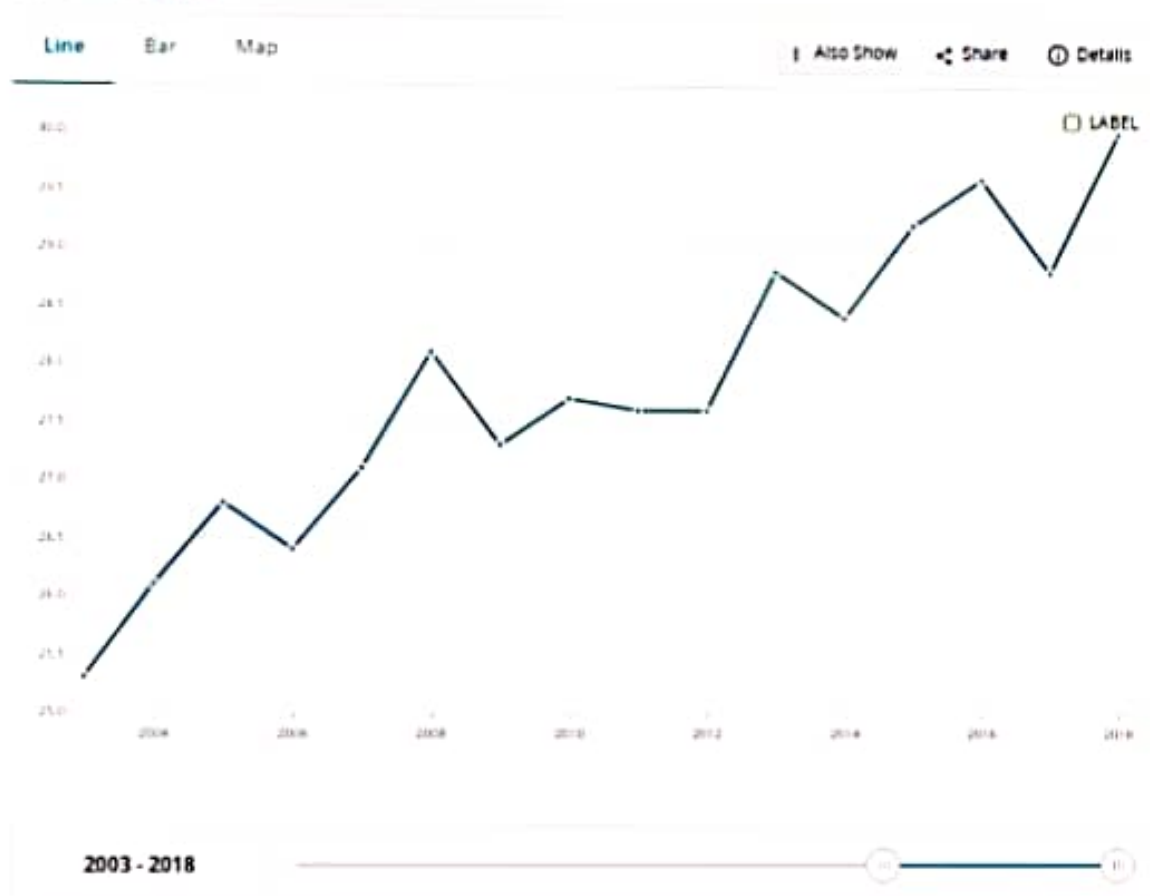

تصویر ۲۳: روند تغییرات ضریب جینی در آلمان، از سال ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۵

Gini index (World Bank estimate) - Sweden

World Bank, Development Research Group. Data are based on primary household survey data obtained from government statistical agencies and World Bank country departments. For more information and methodology, please see PovcalNet (research.worldbank.org/PovcalNet/index.htm).

License : CC BY-4.0

۱-۲-۴) افزایش ضریب جینی در دانمارک

Gini index (World Bank estimate) - Denmark

World Bank, Development Research Group. Data are based on primary household survey data obtained from government statistical agencies and World Bank country departments. For more information and methodology, please see PovcalNet (research.worldbank.org/PovcalNet/index.htm)

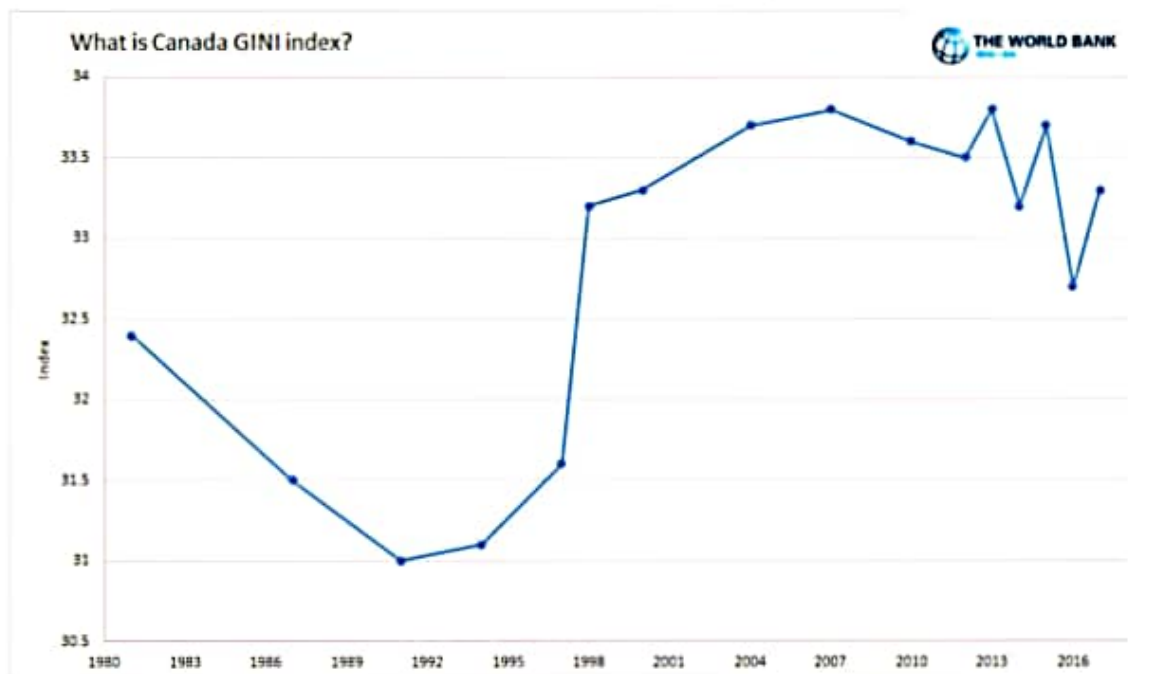
License: CC BY-4.0

تصویر ۲۵: روند تغییرات ضریب جینی در دانمارک، از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۸

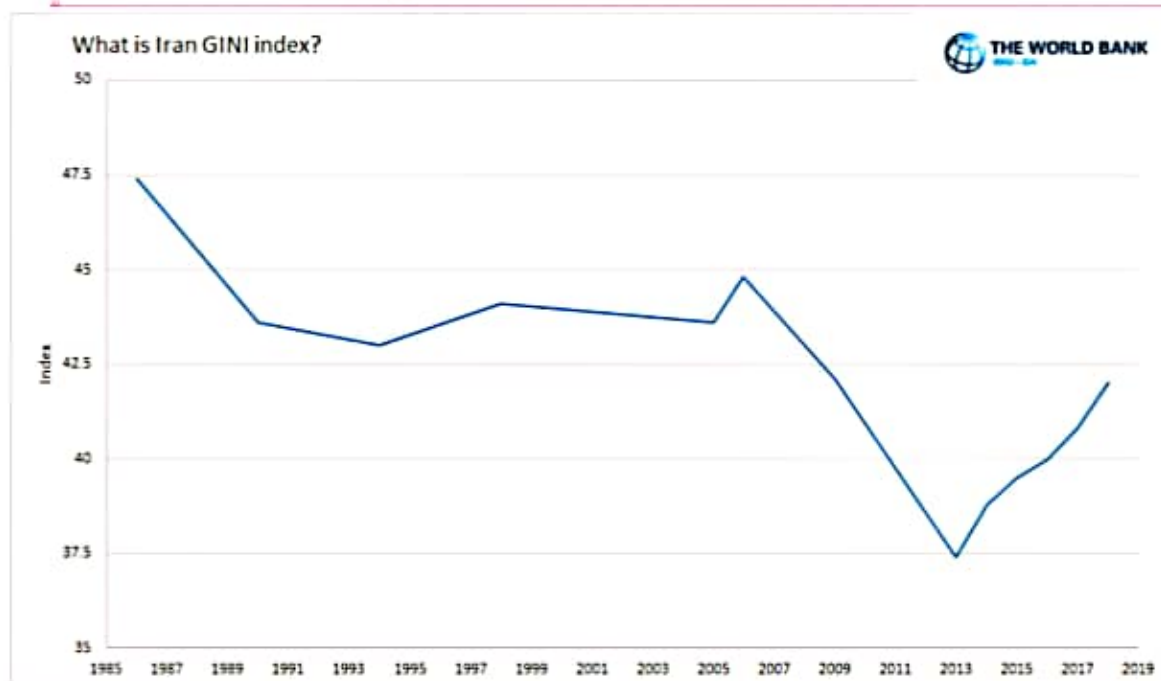
۵-۲-۱) افزایش ضریب جینی در کانادا

تصویر ۲۶: روند تغییرات ضریب جینی در کشور کانادا، از سال ۱۹۸۱ تا ۲۰۱۷

۶-۲-۱) بررسی روند تغییرات ضریب جینی در کشور ایران

در ایران، تغییرات شاخص ضریب جینی از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۳ شمسی، ۸٫۶ درصد کاهش داشته است. این در حالی است که بنابر مقاله‌ای از بانک جهانی، در سال‌های آخر رژیم پهلوی، تغییرات ضریب جینی روندی افزایشی داشته است. طبق این مقاله، در سال‌های ۱۹۷۲-۱۹۷۷ میلادی، ضریب جینی در مناطق شهری، از ۰٫۴ به ۰٫۵ و در مناطق روستایی، از ۰٫۳۷ به ۰٫۴۴ افزایش پیدا کرده است. همچنین در این گزارش آمده است که بلافاصله بعد از انقلاب، ضریب جینی، هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی، به عدد ۰٫۴ تنزل پیدا کرده است. طبق این گزارش، شاخص مهم زندگی شهری بعد از انقلاب، برابری بیشتر نسبت به قبل از انقلاب بوده است. طبق آمار بانک جهانی، ضریب جینی درآمد ایران از عدد ۴۷٫۴ در سال ۱۹۸۶، به عدد ۳۷٫۴ در سال ۲۰۱۳ کاهش پیدا کرده و متأسفانه در سال‌های اخیر، به واسطه ضعف عملکرد دولت و تفکر غرب‌گرایی در آن، به عدد ۴۲ رسیده است.

تصویر ۲۷: روند تغییرات ضریب جینی در ایران، از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۸ شمسی^۲

البته حتی عدد ۳۷/۴ نیز برای کشور ایران، عدد مطلوبی نیست و عدالت مد نظر انقلاب اسلامی را برآورده نمی‌کند، اما از آمارهای فوق می‌توان نتیجه گرفت که جمهوری اسلامی توانسته است در مسیر تحقق عدالت اجتماعی، هرچند با سرعتی نامطلوب، حرکت کند، در حالی که عدالت اجتماعی در تمام جهان، در حال کم‌رنگ شدن و فاصله طبقاتی در بیشتر کشورها، در حال افزایش است.

همان‌گونه که در تصویر فوق مشخص است، ضریب جینی در دوران پس از انقلاب تا پایان جنگ تحمیلی، روند کاهشی مطلوب و در بین سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳ میلادی، روند کاهشی چشمگیری داشته است، اما متأسفانه به دلیل بی‌توجهی برخی از مسئولان در برهه‌هایی از تاریخ انقلاب، شاهد افزایش ضریب جینی در کشور هستیم.

معایب ضریب جینی درآمد

ضریب جینی درآمد شاخص دقیقی برای سنجش میزان نابرابری در وضعیت اقتصادی افراد جامعه نیست. آنچه که می‌تواند سنجش میزان نابرابری در وضعیت اقتصادی افراد جامعه را دقیق‌تر نشان دهد ضریب جینی ثروت است. ضریب جینی درآمد میزان مایملک افراد، اعم از املاک، خودروی شخصی، موجودی حساب‌های بانکی و دیگر دارایی‌های افراد را شناسایی نمی‌کند و فقط میزان درآمد ماهیانه افراد را بررسی می‌کند. لذا در کشورهایی مانند کشورهای اسکاندیناوی و یا برخی دیگر از کشورهای اروپایی، شاهد ضریب جینی نسبتاً پایینی برای درآمد هستیم، اما ضریب جینی ثروت در آن کشورها، بسیار بالاتر از میانگین جهانی است.

به‌عنوان مثال، درصد ضریب جینی درآمد در دانمارک ۲۵/۳ است، اما ضریب جینی ثروت این کشور ۸۰/۹ است. این مسئله نشان می‌دهد نابرابری ثروت در جامعه دانمارک بسیار بالاست. همچنین کشورهایی مانند کانادا (با ضریب جینی ثروت ۷۳/۵)، مالزی (با ضریب جینی ثروت ۸۲)، نروژ (با ضریب جینی ثروت ۸۰/۵)، مصر (با ضریب جینی ثروت ۹۱/۷)، سوئد (با ضریب جینی ثروت ۸۳/۴)، ایرلند (با ضریب جینی ثروت ۸۱/۳)، اوکراین (با ضریب جینی ثروت ۹۰/۱)، انگلیس (با ضریب جینی ثروت ۷۳/۵)، آمریکا (با ضریب جینی ثروت ۸۵/۹)، آلمان (با ضریب جینی ثروت ۷۹/۱)، ترکیه (با ضریب جینی ثروت ۸۱/۸) و روسیه (با ضریب جینی ثروت ۸۲/۶) کشورهایی هستند که به میزان بالایی، نابرابری ثروت را تجربه می‌کنند.

ضریب جینی ثروت ایران در سال ۲۰۱۸، ۶۷/۳ بوده است. این عدد هرچند مقدار مطلوبی برای ایران اسلامی نیست و به میزان زیادی با آرمان انقلاب اسلامی در زمینه عدالت فاصله دارد، اما نسبت به ضریب جینی ثروت بسیاری از کشورهای دیگر، عدد پایین تری است.

تصویر ۴۲۸: ضریب جینی درآمد و ضریب جینی ثروت در کشورهای مختلف^۱

---

1) www.gfmag.com/global-data/economic-data/wealth-distribution-income-inequality

Wealth Distribution and Income Inequality by Country 2018

The idea that more wealth for some will translate into more wealth for everyone has deep roots. Today, data shows that the gap between the rich and the poor has never been wider.

Global Finance **World Wealth**
Global Finance Smart Living
World's Safest Countries 2019
World's Richest 100 & Global Finance Series
The Most Successful Countries in The World
2019

Country	Net Income Gini Index	Wealth Gini Index	GDP per Capita (USD)	Employment Rate (%)	Median Salary Income (USD PPP)	Poverty Rate (%)	Life Expectancy (Years)
Canada	31.20	73.50	50232	60.00	49.20	12.60	73.30
Malaysia	42.80	82.00	11,020	61.30	14.30	3.10	66.50
Denmark	25.30	80.90	60,268	68.30	44.70	1.30	71.20
Norway	34.90	80.50	59,818	61.70	63.80	1.90	72.00
Egypt	47.00	91.70	2,734	43.68	4.90	16.10	62.20
Sweden	25.70	81.40	56,319	69.90	48.30	1.00	72.00
Ireland	30.30	81.30	64,787	64.90	38.00	1.20	71.50
Ukraine	26.30	90.10	2,906	53.90	10.20	0.50	64.10
United Kingdom	32.80	73.30	41,603	69.60	39.40	10.90	71.40
United States	37.80	85.90	52,796	58.90	48.90	16.80	69.10
Germany	29.00	79.10	45,552	57.70	45.20	1.50	71.30
Turkey	39.80	81.80	14,071	45.10	13.10	2.40	66.20
Russian Federation	43.90	82.60	11,099	69.70	17.10	0.30	63.40
Iran, Islamic Rep.	38.80	67.30	5,768	39.70	12.80	2.10	66.50

*ستون اولی ضریب جینی درآمد و ستون دوم ضریب جینی ثروت است.

(۲) فقر

خط فقر عبارت است از مقدار درآمدی که برای تأمین حداقل نیازهای فردی در یک جامعه لازم است و تأمین نشدن آن موجب می شود چنین افرادی «فقیر» در نظر گرفته شوند.

بانک جهانی^۱ برای سنجش میزان فقر در کشورهای دنیا، آن‌ها را به چهار گروه تقسیم کرده است. سپس برای هرکدام از این گروه‌ها، با توجه به میزان درآمد و هزینه‌های زندگی در کشورها، درآمد روزانه لازم برای بهره‌مندی از حداقل نیازهای فردی را در نظر گرفته است و برپایه آن، درصد فقرای کشورها را مشخص می‌کند. تقسیم‌بندی گفته شده به این صورت است:

- کشورهای با درآمد بالا (High Income): ۲۱/۷ دلار؛

- کشورهای با درآمد بیشتر از متوسط (Upper-middle Income): ۵/۵ دلار؛

- کشورهای با درآمد کمتر از متوسط (Lower-middle Income): ۳/۲ دلار؛

- کشورهای با درآمد پایین (Low income): ۱/۹ دلار.

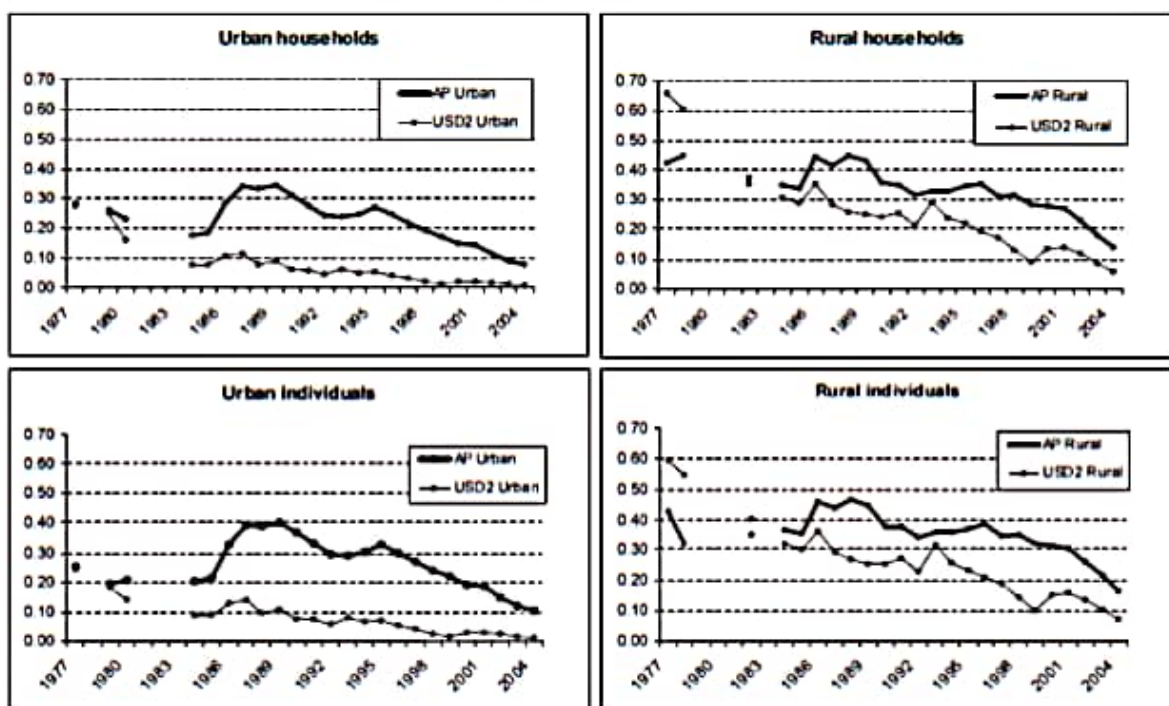
در این تقسیم‌بندی، ایران در گروه دوم، یعنی کشورهای با درآمد بیشتر از متوسط، قرار دارد.

۲-۱) فقر در زمان پهلوی

فقیر بودن ۴۶ درصدی مردم ایران

براساس مستندات بانک جهانی، حدود ۶۰ درصد از روستاییان و ۳۰ درصد از شهرنشینان ایران (با توجه به نسبت بالای جمعیت روستائین)، یعنی تقریباً ۴۶ درصد از کل جمعیت ایران در سال ۱۹۷۷ میلادی، زیر خط فقر قرار داشتند.^۱

Figure 4: Proportion of individuals below poverty, 1977-2004

Notes: The USD2.00 per day poverty rate is converted to rials using the purchasing power parity exchange rates), and the AP line is based on Assadollah and Paul (2004). Source: and Statistical Center of Iran, Household Expenditure and Income Surveys, for 1977-83 based on SCI publications, and 1984-2004, author's calculations.

تصویر ۲۸: گزارش فایننشال تریبون درباره پیشرفت اقتصادی ایران بعد از انقلاب، براساس گزارش بانک جهانی^۲

1)

[researchgate.net/publication/23721422_Revolution_and_redistribution_in_Iran_poverty_and_inequality_25_years_later/link/0046351d71664629ad000000/download](https://www.researchgate.net/publication/23721422_Revolution_and_redistribution_in_Iran_poverty_and_inequality_25_years_later/link/0046351d71664629ad000000/download)

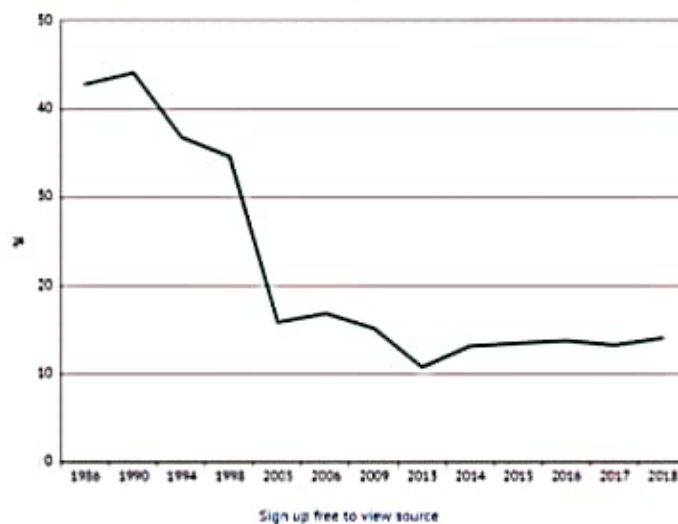
2) documents.worldbank.org/curated/en/807191474981484878/pdf/WPS7836.pdf

۲-۲) فقر بعد از انقلاب

کاهش چشمگیر جمعیت فقیر در ایران

بنابر آمار رسمی بانک جهانی، از سال ۱۹۸۶ تا ۲۰۱۸ میلادی، جمعیت زیر خط فقر ایران از ۴۴٫۲ درصد به حدود ۱۴ درصد کاهش پیدا کرده است، اما متأسفانه در سال‌های اخیر، فقر افزایش داشته است.

What is Iran poverty ratio at \$5.5 a day?

DATE	VALUE	CHANGE, %
2018	14.0	6.06 %
2017	13.2	-3.65 %
2016	13.7	2.24 %
2015	13.4	2.29 %
2014	13.1	22.43 %
2013	10.7	-29.14 %
2009	15.1	-10.12 %
2006	16.8	6.33 %
2005	15.8	-54.34 %
1998	34.6	-5.98 %
1994	36.8	-16.55 %
1990	44.1	

تصویر ۲۹: روند تغییر میزان افراد زیر خط فقر در ایران، براساس اعلام بانک جهانی، در سال ۱۹۸۶ تا ۲۰۱۸^۱

1) knoema.com/atlas/Iran/topics/Poverty/Poverty-Headcount-Ratio/Poverty-ratio-at-dollar55-a-day

۲-۳) فقر در دیگر کشورهای جهان

بالا بودن هزینه‌های زندگی در کشورهای توسعه‌یافته

(* هرچه رنگ کشوری به قرمز نزدیک باشد، هزینه‌های زندگی در آن کشور بیشتر است.)

Cost of Living Index by Country 2021 Mid-Year

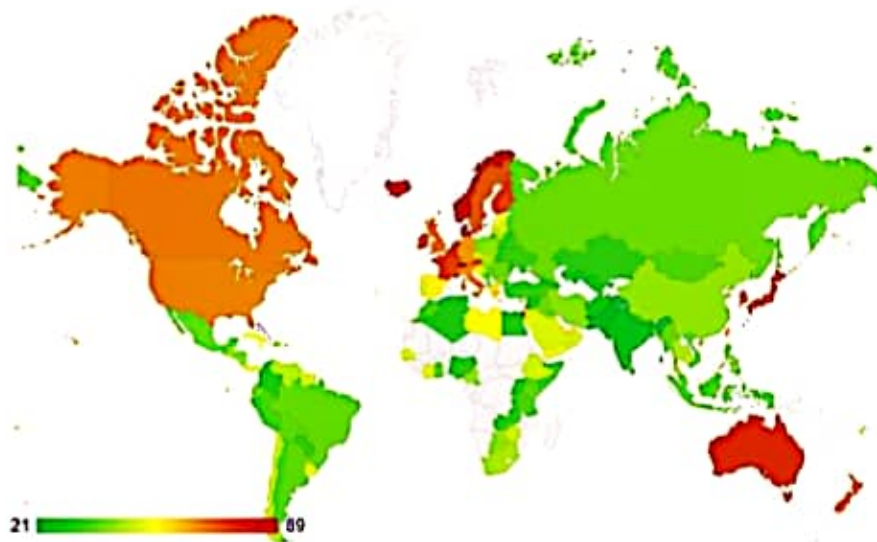

Chart: Cost of Living Index

You are looking at Cost of Living Index by country 2021 Mid-Year. These indices are historical and they are published periodically. It's a snapshot of the current indices at a specific point in time.

Select date:

تصویر ۳۰: شاخص هزینه زندگی در کشورهای جهان، در سال ۲۰۲۱

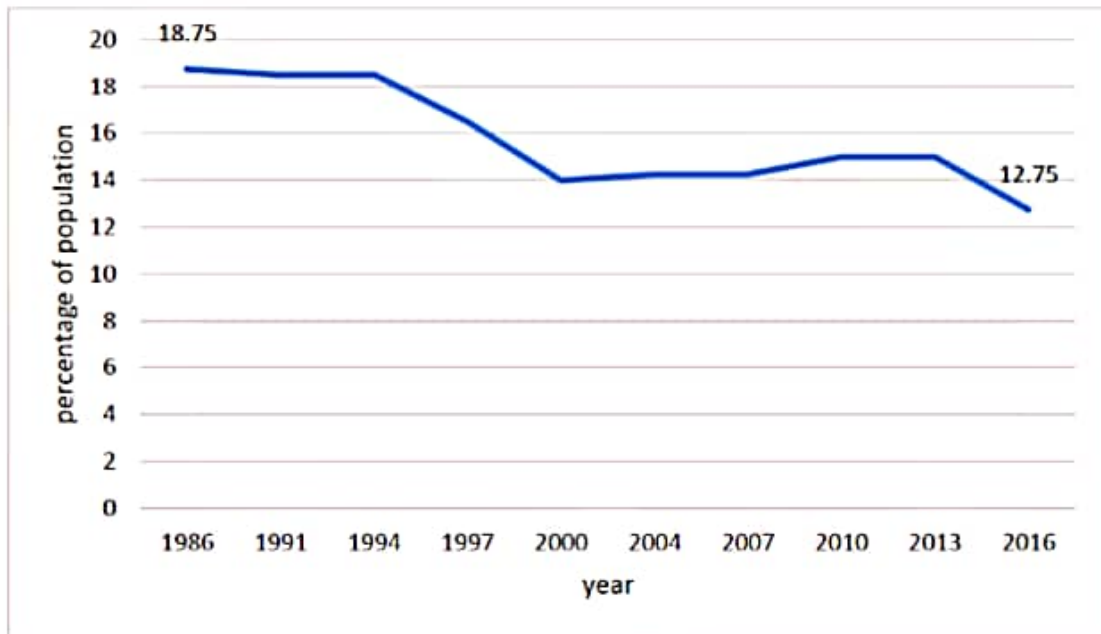
در ادامه، درصد جمعیت فقیر برخی کشورهای دنیا براساس وبگاه محاسبه فقر بانک جهانی^۲ و^۳ بررسی می‌شود.

1) numbeo.com/cost-of-living/rankings_by_country.jsp?title=2021-mid

2) PovcalNet

3) iresearch.worldbank.org/PovcalNet/povOnDemand.aspx

۱-۳-۲) فقر بیش از ۱۲ درصدی مردم آمریکا

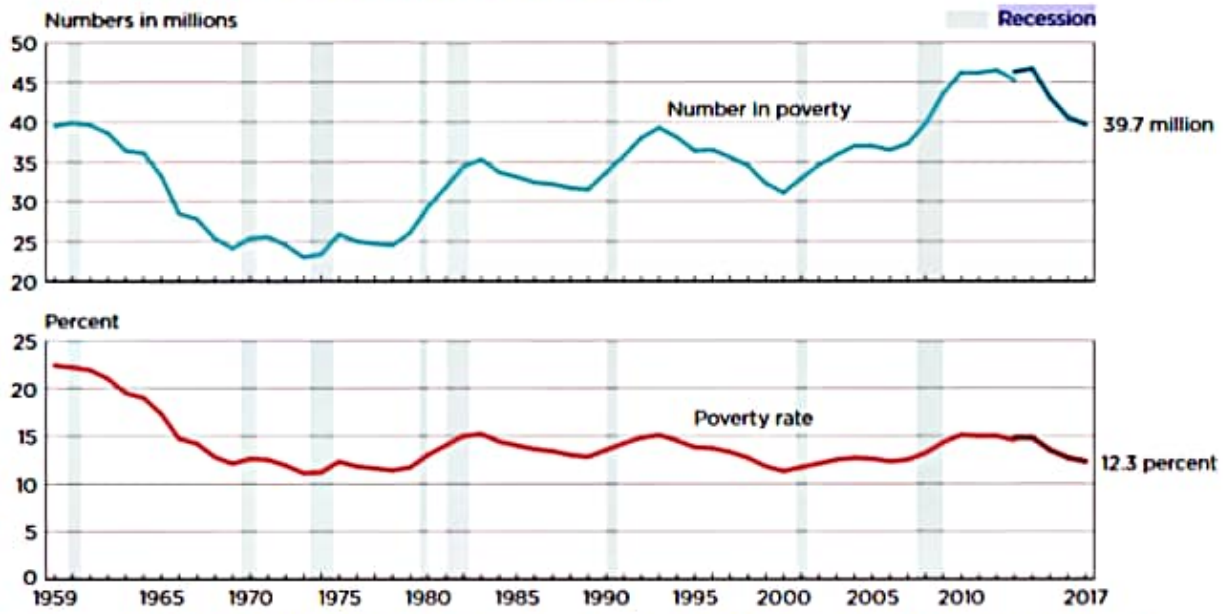

تصویر ۳۱: روند تغییر میزان افراد زیر خط فقر در آمریکا، براساس اطلاعات بانک جهانی، با خط فقر ۷/۲۱ دلار، در

سال ۱۹۸۶ تا ۲۰۱۶

Figure 4.
Number In Poverty and Poverty Rate: 1959 to 2017

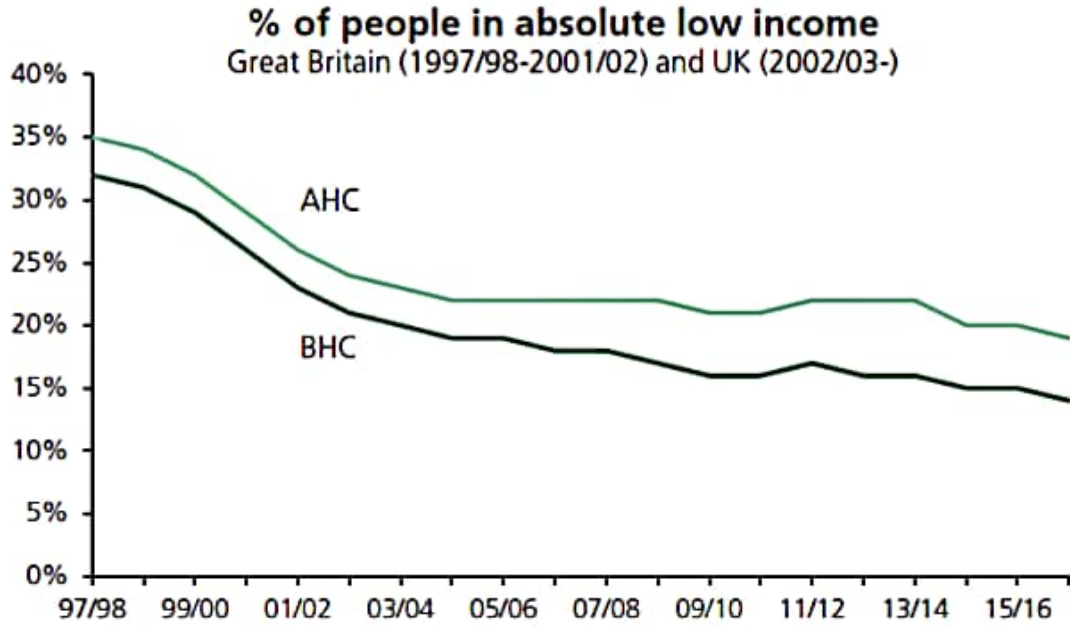

Note: The data for 2013 and beyond reflect the implementation of the redesigned income questions. The data points are placed at the midpoints of the respective years. For information on recessions, see Appendix A. For information on confidentiality protection, sampling error, nonsampling error, and definitions, see <www2.census.gov/programs-surveys/cps/techdocs/cpsmar18.pdf>.
Source: U.S. Census Bureau, Current Population Survey, 1960 to 2018 Annual Social and Economic Supplements.

تصویر ۳۲: فقر ۴۰ میلیونی، یعنی بیش از ۱۲ درصد مردم آمریکا، براساس مرکز آمار ایالات متحده^۱

۲-۳-۲) فقر ۱۹ درصدی مردم بریتانیا (انگلیس، ایرلند و ...)

The number of people in absolute low income AHC decreased by 400,000 to 12.4 million. The proportion of the population in absolute low income AHC was 19%.

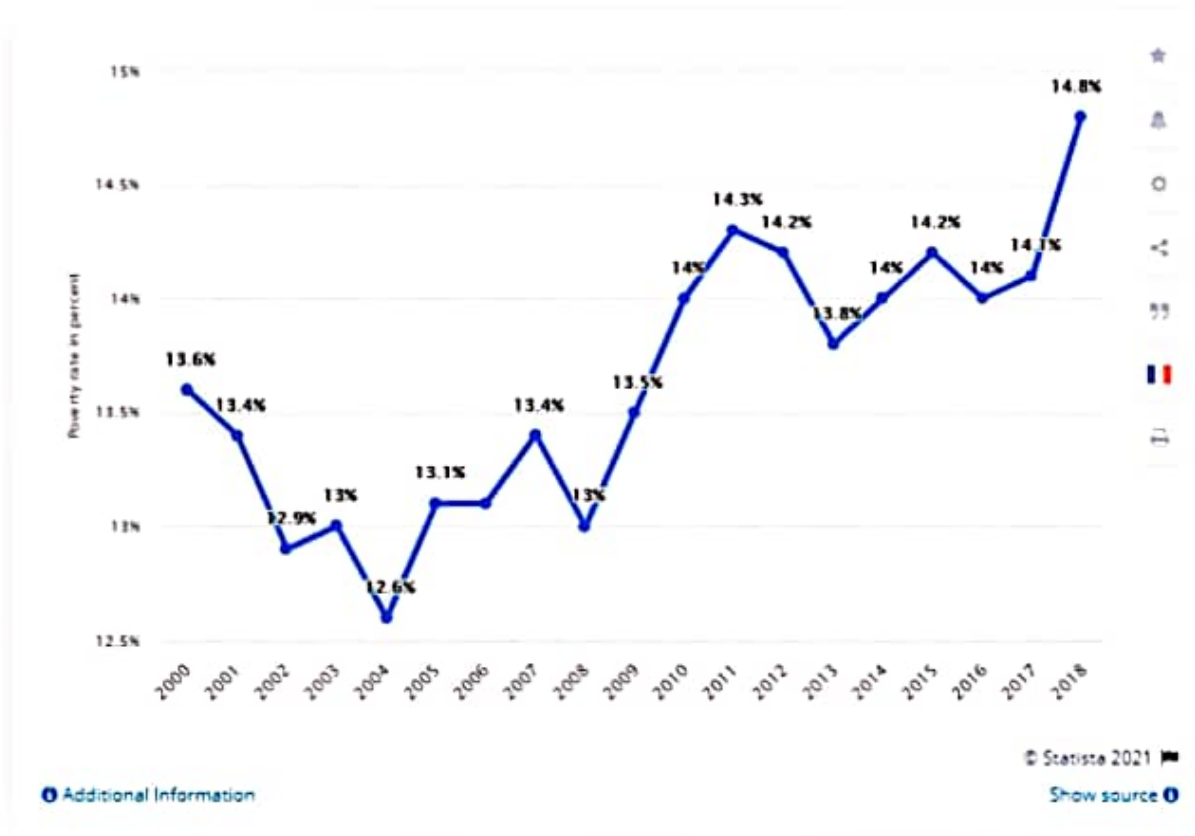

تصویر ۳۳: فقر ۱۹ درصدی مردم بریتانیا تا سال ۲۰۱۶

۲-۳-۳) فقر ۱۴٫۸ درصدی مردم فرانسه

ECONOMY & FINANCE / ECONOMY

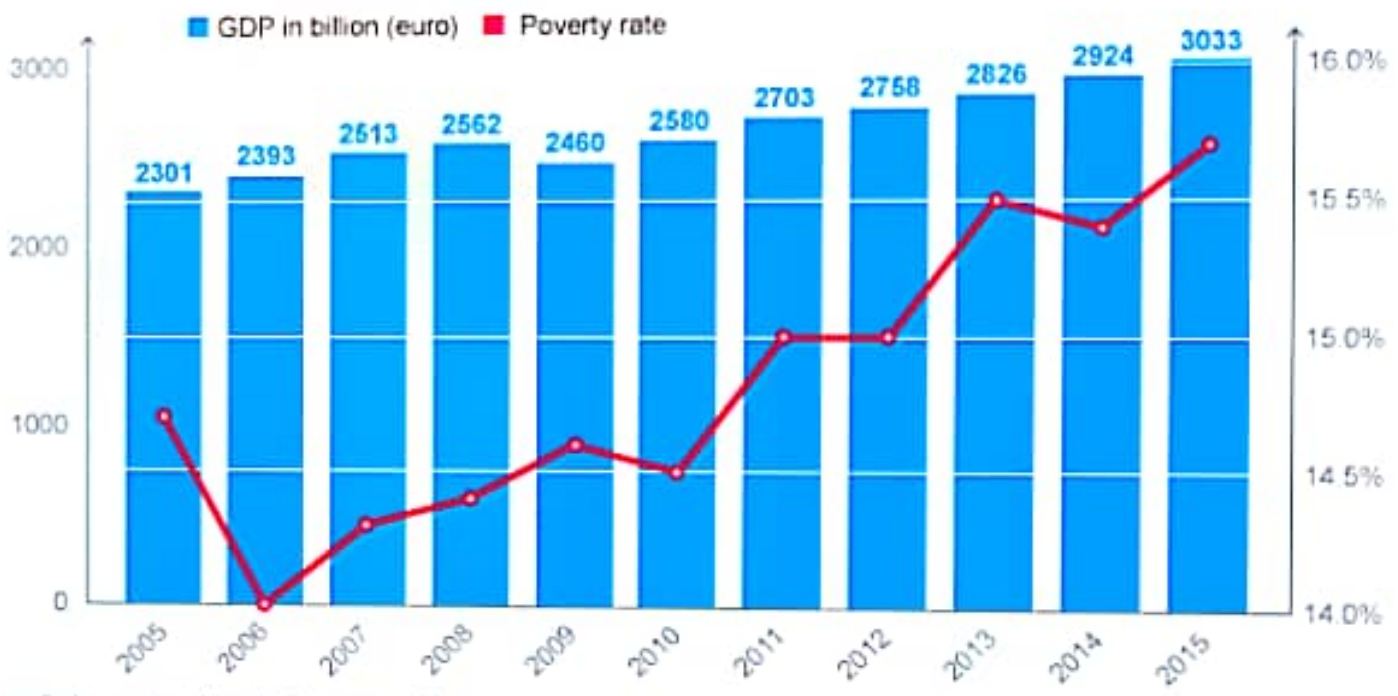
Poverty rate in France from 2000 to 2018

تصویر ۳۴: روند تغییر میزان افراد زیر خط فقر در فرانسه براساس اطلاعات مرکز آمار فرانسه، با خط فقر ملی، در

سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵

Poverty and economic development in Germany 2005-2015

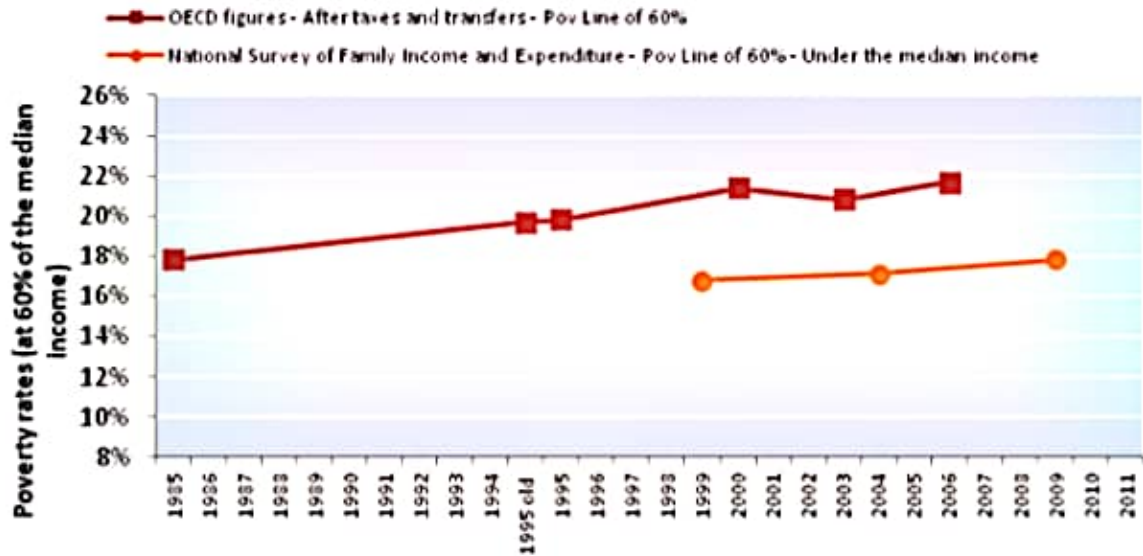

Source: Federal and State Statistics Offices, German Central Bank

© DW

۵-۳-۲) فقر ۱۸ درصدی مردم ژاپن

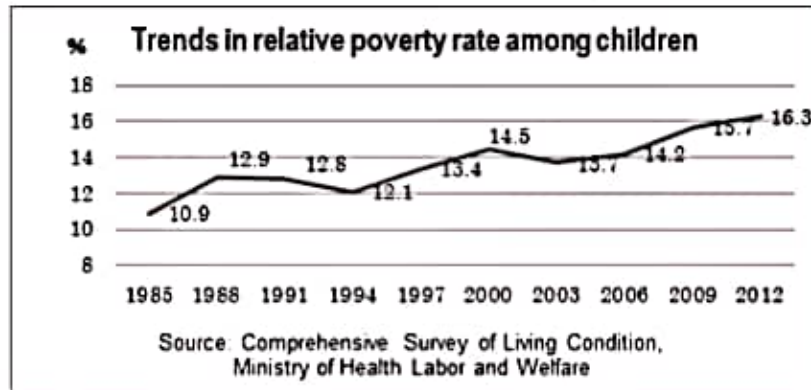
Figure 36. Trends in poverty rates, based on a threshold set at 60% of median income

تصویر ۳۶: روند تغییر میزان افراد زیر خط فقر ژاپن براساس خط فقر ملی، در سال ۱۹۸۵ تا ۲۰۰۷

۶-۳-۲) فقر ۱۶٫۳ درصدی کودکان ژاپن

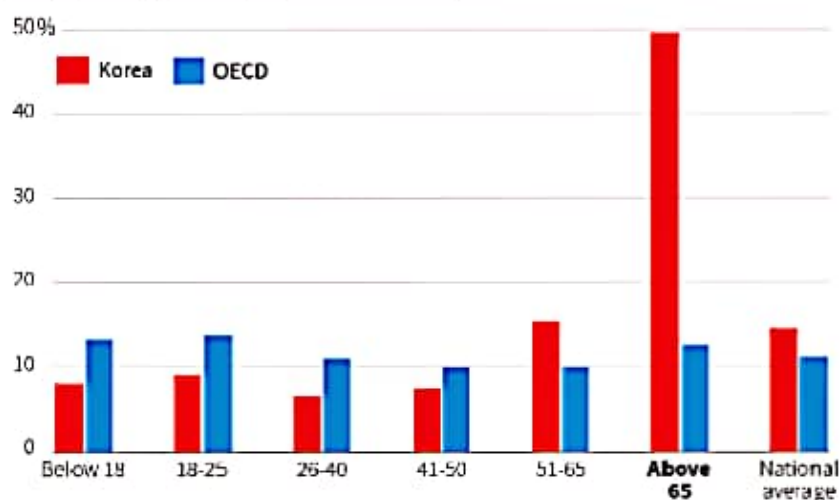
تصویر ۳۷: روند تغییر میزان کودکان زیر خط فقر در ژاپن، براساس خط فقر ملی، با اعلام وزارت کار، بهداشت و خدمات اجتماعی ژاپن، در سال ۱۹۸۵ تا ۲۰۱۲

۷-۳-۲) فقر ۵۰ درصدی افراد بالای ۶۵ سال در کره جنوبی، براساس خط فقر ملی این کشور

Poverty rate by age groups in S. Korea

Relative poverty rates for persons over 50 are very high in South Korea.

POVERTY RATES BY AGE GROUPS IN 2013

Note: Relative poverty is measured by reference to median income, not taking into account household assets and liabilities.

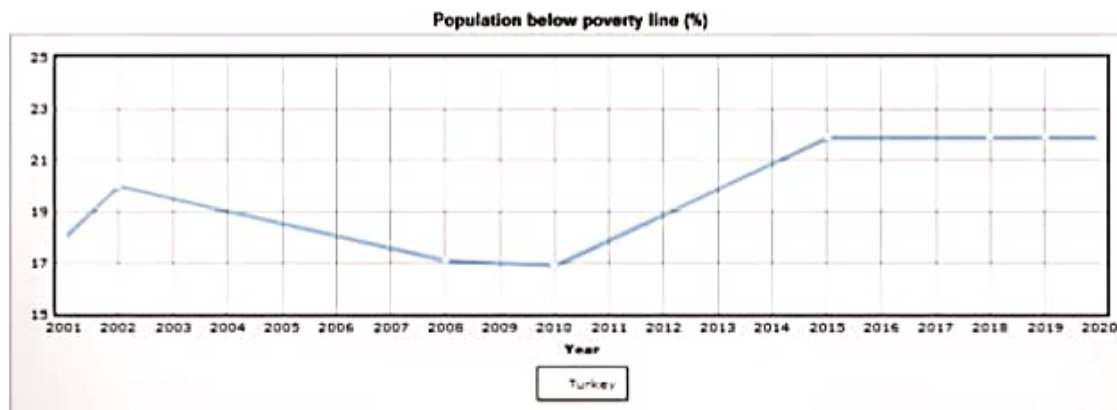
Source: OECD Income Distribution and Poverty Database.

C. Intan, 12/04/2018

REUTERS

تصویر ۳۸: روند تغییر میزان افراد زیر خط فقر در کره جنوبی، براساس گروه‌های سنی، در سال ۲۰۱۳

۸-۳-۲) فقر ۹/۲۱ درصدی مردم ترکیه

Country	2001	2002	2008	2010	2015	2018	2019	2020
Turkey	18	20	17.11	16.9	21.9	21.9	21.9	21.9

Definition of Population below poverty line: National estimates of the percentage of the population falling below the poverty line are based on surveys of sub-groups, with the results weighted by the number of people in each group. Definitions of poverty vary considerably among nations. For example, rich nations generally employ more generous standards of poverty than poor nations.

Source: CIA World Factbook - Unless otherwise noted, information in this page is accurate as of December 1, 2020

تصویر ۳۹: روند تغییر درصد افراد زیر خط فقر در ترکیه، براساس خط فقر ملی ترکیه، در سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۰

۹-۳-۲) فقر ۲۵ درصدی مردم عربستان

با توجه به ارائه ندادن آمار توسط حکومت عربستان و عدم اجازه به نهادهای بین‌المللی برای بررسی فقر در این کشور، گزارشی رسمی مبنی بر درصد مردم فقیر در عربستان وجود ندارد. بنابراین فقط به گزارش منابع معتبر بین‌المللی اکتفا شده است.

**The
Guardian**

Saudi Arabia's riches conceal a growing problem of poverty

**In a country with vast oil wealth and lavish royalty, an
estimated quarter of Saudis live below the poverty line**

تصویر ۴۰: گزارش روزنامه گاردین مبنی بر فقر ۲۵ درصدی مردم عربستان، براساس خط فقر ملی^۱

---

1) theguardian.com/world/2013/jan/01/saudi-arabia-riyadh-poverty-inequality

فصل سوم: گسترش برخورداری‌های عمومی

در این فصل نیز باید ابتدا به وضعیت معیشتی مردم و دارا بودن از حداقل نیازهای رفاهی، آموزشی و بهداشتی در دوران پهلوی پرداخت.

با نگاهی گذرا به وقایع موجود در ایران دوران پهلوی می‌توان به‌خوبی سطح معیشت و برخورداری مردم را درک کرد. اسدالله عَلم، وزیر دربار و یکی از نزدیکترین افراد به شاه، در یادداشت‌های روزانه خود، بارها و بارها به این مسائل اشاره می‌کند: «جمعه، ۵ دی ۱۳۴۸: سواری زیبایی بود. آرزو کردم ای کاش تنها نبودم! دو کامیون در جاده فرح‌آباد تصادف کرده بودند و ترافیک [شده بود و راه] را حسابی بند آورده بودند. صبر کردم و در این فاصله، نگاهی به زندگانی مردم این بخش تهران انداختم. تمام خیابان‌هایی که به بزرگراه می‌خورند، کثیف و خاکی هستند... صبح زود بود و پلیس راهنمایی هنوز سر کار نیامده بود، ولی یک پلیس تنها، که پی‌درپی سیگار می‌کشید، باد در غبغب انداخته بود و چنان با مردم رفتار می‌کرد که گویی پادشاهی است در حضور رعایایش! چند مرد و [چند] زن چادری با بقچه‌های زیر بغل، از حمام عازم خانه بودند. [...] گروهی بچه دور هم جمع بودند. دخترها، همگی، چادر بر سر داشتند. طبقات بالای جامعه ما هرگز چنین ساعتی از خواب بیدار نمی‌شوند؛ دخترهایشان هم چادر سرشان نمی‌کنند. مردم دور چرخ لبوفروشی ازدحام کرده بودند. در گوشه خیابان، چند سگ ولگرد و چند بچه لخت و عور لابه‌لای زباله‌ها می‌لولیدند. [...] سربازان وظیفه با سرهای تراشیده، شلوارهای بدقواره و پوتین‌های بی‌ریخت، در کنار خیابان قدم می‌زدند و ظاهراً از تعطیل صبح جمعه‌شان لذت می‌بردند. [...] هم کسالت‌آور بود و هم غم‌انگیز: صحنه‌ای از جامعه‌ی رو به توسعه... هیچ مقدار خوش‌بینی [ای] زندگی را در این خیابان‌ها تغییر نمی‌دهد.»^۱

حال سؤال اینجاست که وقتی وضعیت پایتخت و خیابان‌های آن در دوره پهلوی این‌گونه بود، وضعیت روستاها و شهرهای دیگر چگونه بوده است؟!

با وجود فقر و عقب‌ماندگی مفرط مردم و کشور در دوره پهلوی، شاه بی‌هیچ نگرانی‌ای به سفرهای تفریحی خارج از کشور می‌رود. اسدالله عَلم در خاطرات ۲۹ بهمن ۱۳۴۸ نوشته است: «امروز بعدازظهر، که به حضور شاه رفتم، وسط کار ماساژ و حمام بودند. دو ساعتی با هم صحبت کردیم. عرض کردم به‌نظر من ایشان، هم در ورزش و هم در فعالیت‌های شبانه [!] افراط می‌کنند. به تذکره خندید. بار دیگر پیشنهاد کردم به حد کافی خارج از مملکت

۱) اسدالله عَلم، یادداشت‌های امیر اسدالله علم (عنوان کتاب در موارد دیگر یکدست نیست)، ج ۱، ص ۳۳۴.

بوده‌ایم و اکنون بهتر است برگردیم. مثل این [بود] که دنیا را بر سرش خراب کرده باشم! اما وظیفه من ایجاب می‌کند که به اطلاع برسانم که پادشاه ایران نمی‌تواند ۴۵ روز را خارج از وطنش و صرفاً بابت استراحت و سرگرمی بگذراند. مردم این چیزها را تحمل نمی‌کنند.»^۱

این‌ها مربوط به دورانی است که قیمت برخی اقلام سه‌برابر شده بود. عَلم در خاطرات روزهای بعد خود، ضمن تشریح سفر به ژنو، که صرفاً به منظور معاینه چشم‌هایش صورت گرفته بود، نوشته‌است: «از تهران خبرهای بد می‌رسد. بلیط اتوبوس‌ها ناگهان سه‌برابر شده‌است که باعث اعتراض شدید مردم شده. دانشجویان از حاضر شدن سر کلاس‌ها خودداری کرده‌اند و چند اتوبوس را آتش زده‌اند. آن‌ها از حمایت مردم برخوردارند و تظاهراتشان رو به تشدید [...]». ^۲ نمونه‌های مشکلات کشور در آن دوران بسیار زیاد است که به چند نمونه دیگر از خاطرات عَلم اشاره می‌کنیم:

«سه‌شنبه، ۲۲ فروردین ۱۳۵۱: شب اطبایی که چشم خانم عَلم و علیاحضرت، ملکه پهلوی را عمل کرده‌اند مهمان من بودند. آن قدر از وضع بدِ طبی ما صحبت داشتند که واقعاً غرق غرق خجلت شدم. [یکی از آنان] می‌گفت: "به‌عنوان نمونه، فیلم عمل چشمی را در دانشکده پزشکی دانشگاه تهران به من نشان دادند که اگر سر آن عمل حاضر می‌بودم، ناچار بودم کار را از دست طیب عمل‌کننده بگیرم و خودم انجام دهم، چون مطمئن بودم با این عمل، مریض را کور می‌کند!"»^۳

«پنجشنبه، ۲۹ فروردین ۱۳۵۳: ظهر برای نیم‌ساعتی، جلسه هیئت امنای خانه‌های فرهنگ روستایی را داشتم و جای بسی تأسف من شد که وقتی جويا شدم در دهات چقدر برق و آب آشامیدنی داریم، معلوم شد یک درصد دهات ایران آب آشامیدنی تمیز دارند. البته چون در ایران قنات و چاه هست، اشکال زیاد در این زمینه نیست، ولی چهار درصد دهات ایران برق دارند. خیلی عجیب است و جای تأسف. قطعاً شنبه به شاه عرض می‌کنم که با این پیشرفت‌های کشور، این ارقام غیرقابل قبول می‌باشند.»^۴

«از جمعه، ۱۱ تیر، تا یکشنبه، ۲۰ تیر ۱۳۵۵: [...] ولی از حق نباید گذشت که [دولت مردان شوروی] سرویس‌های اولیه را به مردم رسانده‌اند، مثل سوادآموزی، حمل‌ونقل، تا حدی مسکن، آب و برق، و این بود که باز سفر را بر من تلخ

(۱) همان، ص ۳۸۲.

(۲) همان، ص ۳۸۴.

(۳) همان، ج ۲، ص ۲۱۸.

(۴) همان، ج ۴، ص ۶۵.

کرد، زیرا به فکر این که در مرز تمدن بزرگ، پایتخت کشور ما هنوز خاموشی برق داشته و هیچ سرویس صحیحی، نه آب نه برق، حتی در پایتخت نتوانیم به مردم بدهیم، واقعاً ننگ است. واقعاً ننگ است.»^۱

در واپسین روزهای حکومت پهلوی، غلم، که برای درمان سرطان، به خارج از کشور رفته بود، در آخرین نامه‌های خود به شاه، مشکلات فراوان مردم را به او گوشزد و وقوع انقلاب را در صورت عدم حل این مسائل پیش‌بینی می‌کند: «چهارشنبه، ۲ مرداد ۱۳۵۶: [...] غلام نمی‌خواهد خاطر مبارک را در ایام تعطیل و استراحت ملول سازد، اما در تنهایی و استراحت، اینجا تمام قلب و روحم در درگاه شاهنشاه محبوب معظّم من است و در عالم غلامی و خدمت‌گزاری فکر می‌کند اگر پاره‌ای مسائل را به عرض خاک پای مبارک نرساند، نه تنها گرفتار سهو و غفلت، بلکه دچار خیانت شده‌است. بعضی از این مسائل در عامه و همه طبقات اثر نمی‌گذارد یا طبقه محدودی را دربر می‌گیرد و خطر آنی ندارد، ولی مسئله برق مابه‌الابتلای [= مبتلا به] عموم است، به طوری که کلفت منزل غلام در بیمارستان بود که به علت سرطان، انزکسیون ماده رنگی بزند که عکس غده‌های سرطانی را بگیرند و برق قطع شده و او را به هفته دیگر حواله داده‌اند. بنابراین عموم مردم، چه در خانه چه در بیمارستان، چه در آسانسور و چه در ترافیک و حتی نانواخانه‌ها و در همه حال، گرفتار آن‌اند و غلام واقعاً بیم آن دارد که اگر این کار به زمستان بکشد، بالأخره خدای نکرده عواقب ناراحت‌کننده داشته باشد، چون از قدیم گفته‌اند: "سرما را نمی‌شود به نزاکت خورد و شکم گرسنه هم نمی‌تواند ایمان داشته باشد."»^۲

در دوران پهلوی، مشکلات کشور به قدری زیاد بود که بسیاری از اندیشمندان در کتاب‌های خود، بارها و بارها از این مسائل سخن به میان آورده‌اند:

جعل اصطلاح «فرار مغزها»، اولین بار برای ایران قبل از انقلاب!

یرواند آبراهامیان^۳، تاریخ‌شناس مشهور مقیم آمریکا، در کتاب تاریخ ایران مدرن می‌نویسد: «انقلاب سفید محمدرضا پهلوی و در پی آن، رونق درآمد نفت به جای پاسخ‌گویی به انتظارات عمومی، موجب افزایش نارضایتی‌های گسترده شد. درست است که اجرای برنامه‌های اجتماعی در بهبود وضعیت آموزشی و امکانات بهداشتی بسیار مؤثر بود، اما این نکته نیز صحت دارد که ایران پس از دو دهه، یکی از بدترین کشورها در بخش مرگ‌ومیر کودکان و نسبت پزشک به

(۱) همان، ج ۶، ص ۱۸۲.

(۲) همان، ص ۵۴۴.

بیمار در خاورمیانه بود. یکی از پایین‌ترین نرخ‌های آموزش عالی مربوط به این کشور بود. افزون بر این، ۶۸ درصد از جمعیت بزرگسال بی‌سواد بودند. ۶۰ درصد از کودکان نمی‌توانستند دوره دبستان را به صورت کامل طی کنند و تنها ۳۰ درصد از داوطلبان کنکور می‌توانستند وارد دانشگاه‌ها شوند. در این میان، شمار افراد متقاضی تحصیل در خارج از کشور رو به رشد بود. در دهه ۱۹۷۰ میلادی (۱۳۵۰ ش)، شمار پزشکان ایرانی مستقر در نیویورک، بیشتر از شهرهای غیر از تهران بود. اصطلاح «فرار مغزها» نخستین بار برای ایران به کار گرفته شد.^۱

چند درصد از روستاهای ایران برق داشتند؟

جان فوران^۲، جامعه‌شناس و استاد دانشگاه کالیفرنیا، در کتاب مقاومت شکننده (که درباره اوضاع اقتصادی - اجتماعی ایران در دوره رضاشاه و محمدرضاشاه نوشته شده است)، این‌گونه بیان می‌کند: «به‌رغم ایجاد مدرسه‌های روستایی توسط سپاه دانش، تنها ۱۵ درصد روستاییان در سال ۱۳۵۰، از تحصیلات ابتدایی برخوردار می‌شدند و در سال ۱۳۵۴، ۶۰ درصد مردان و ۹۰ درصد زنان روستایی بی‌سواد بودند. در سال‌های دهه ۱۳۵۰ شمسی، ۹۶ درصد روستاها برق نداشتند.»^۳

بدترین وضعیت در نسبت پزشک به بیمار، در میان کشورهای خاورمیانه

فوران همچنین درباره وضعیت بهداشت ایران در اواخر دوره پهلوی می‌نویسد: «۶۴ درصد شهرنشینان در سال ۱۳۵۱-۱۳۵۲، دچار سوءتغذیه بودند (که ۲۵ درصد این‌ها، وضع تغذیه‌شان بسیار بد بود) و این در مقایسه با ۴۲ درصد در روستاها، رقم بسیار بالایی است. آمار و ارقام بهداشتی نشان می‌دهد که بر تعداد تخت‌های بیمارستان، کلینیک‌ها، پزشک و پرستار افزوده شده، اما در سال ۱۳۵۶، ایران هنوز در خاورمیانه، بدترین نسبت پزشک - بیمار، بالاترین نرخ مرگ‌ومیر نوزادان و اطفال و پایین‌ترین نسبت تخت بیمارستان به جمعیت را دارا بوده است.»^۴

حال بعد از اطلاعی کلی از وضع بهره‌مندی مردم از امکانات، به شاخصه‌های بین‌المللی در این باره، در طول ۴۰ سال بعد از انقلاب خواهیم پرداخت.

(۱) یرواند آبراهامیان، تاریخ ایران مدرن، ترجمه محمدابراهیم فتاحی، ص ۲۵۳-۲۵۵.

2) John Foran

(۳) جان فوران، مقاومت شکننده، ترجمه احمد تدین، ص ۴۷۷.

(۴) همان، ص ۴۹۲.

۱) امنیت غذایی

۱-۱) رشد ۴ برابری شاخص تولید مواد غذایی

Food production Index (2014-2016 = 100) - Iran, Islamic Rep.

Food and Agriculture Organization, electronic files and web site.

License : CC BY-4.0

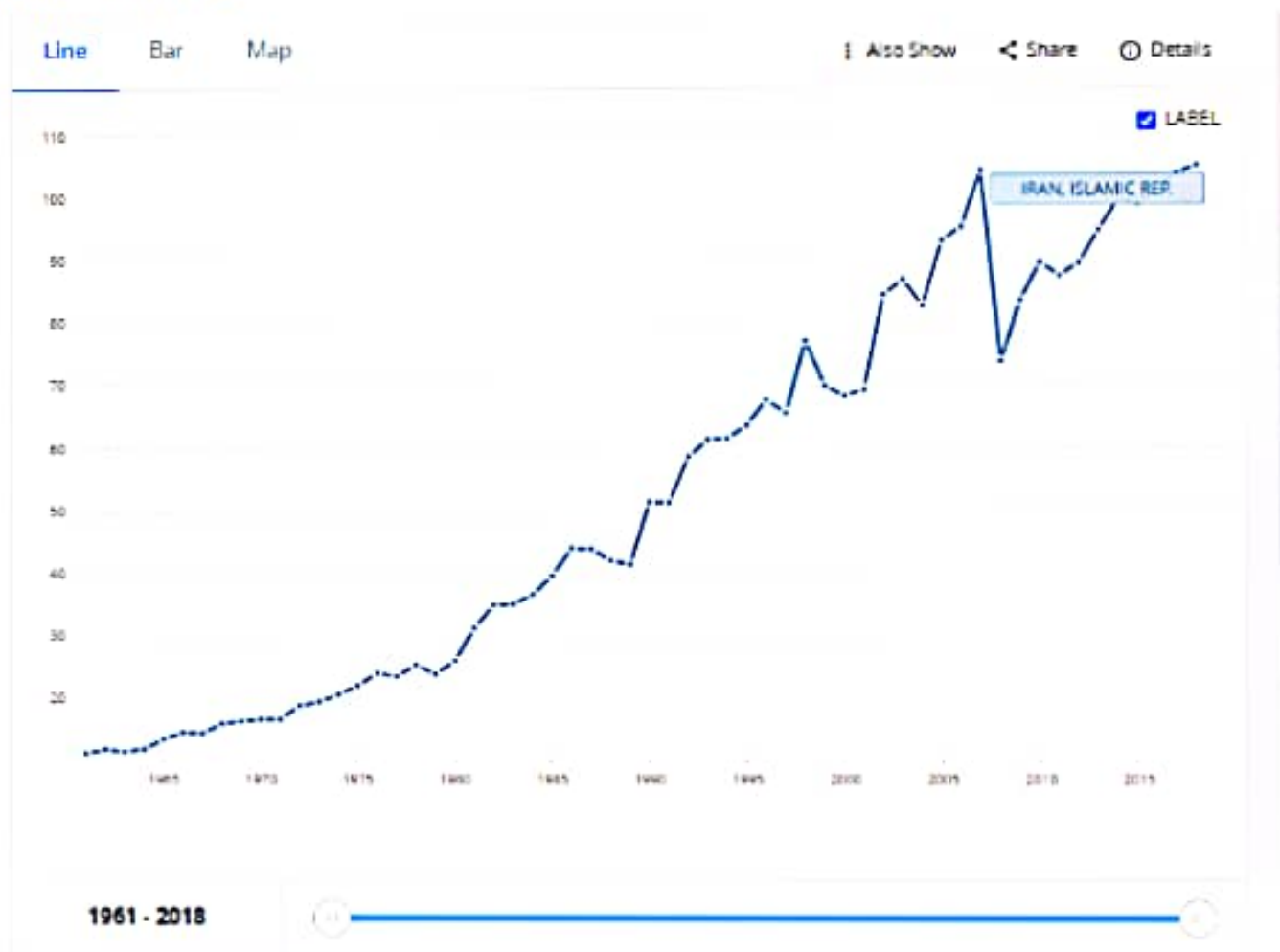
1961 - 2018

تصویر آزاد شاخص

Crop production Index (2014-2016 = 100) - Iran, Islamic Rep.

Food and Agriculture Organization, electronic files and web site.

License : CC BY-4.0

تصویر ۴۱: کشاورزی و توسعه روستایی؛ شاخص تولید محصولات زراعی ایران از سال ۱۹۶۱ تا ۲۰۱۸

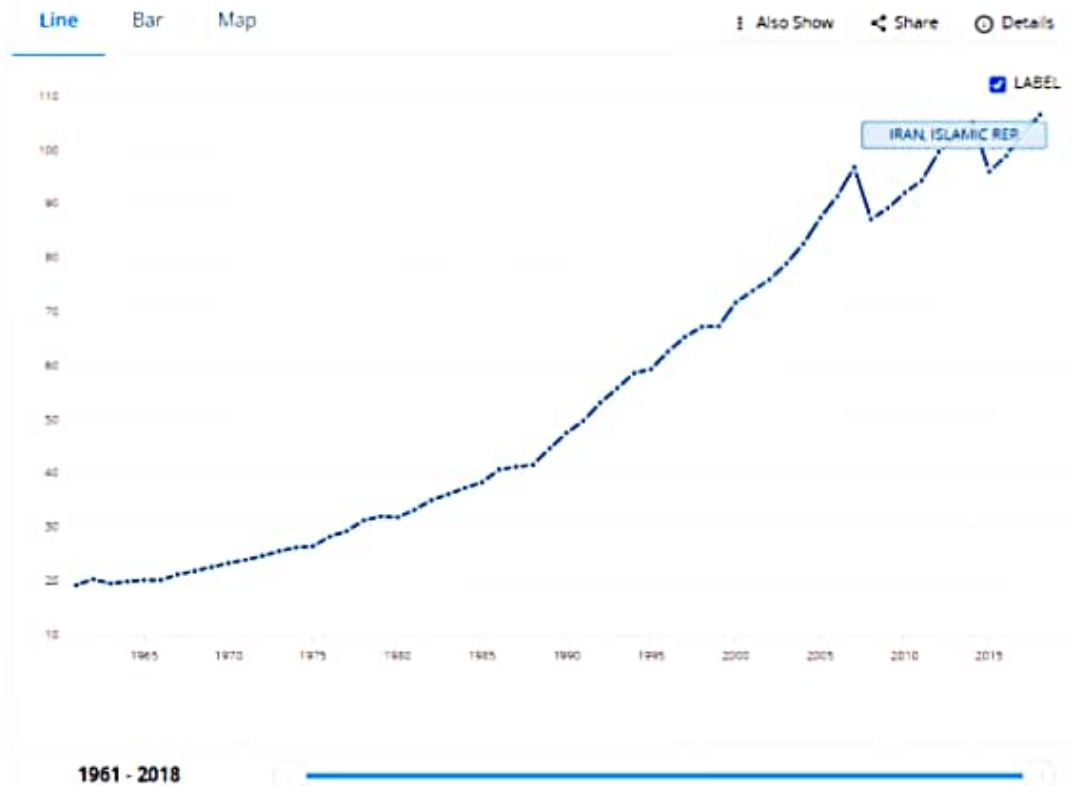

۱-۳) رشد بیش از ۳ برابری شاخص تولید دام

Livestock production index (2014-2016 = 100) - Iran, Islamic Rep.

Food and Agriculture Organization, electronic files and web site.

License : CC BY-4.0

تصویر ۴۲: کشاورزی و توسعه روستایی و تولید دام در ایران، از سال ۱۹۶۱ تا ۲۰۱۸

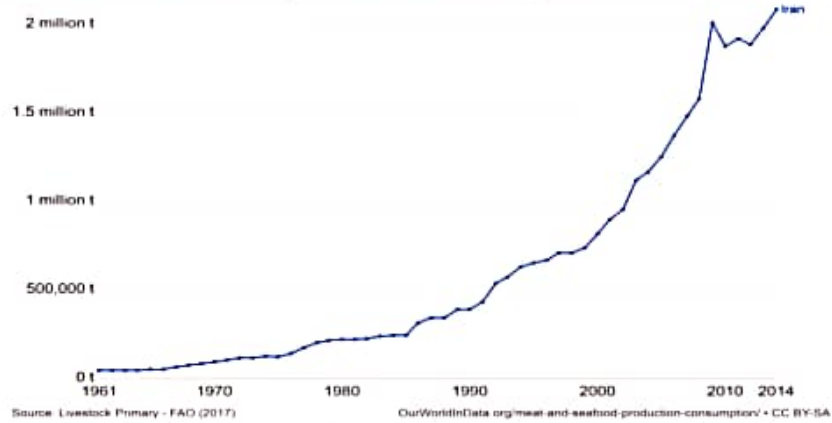

۱-۴) رشد ۱۰ برابری تولید گوشت مرغ

Poultry production, tonnes

Total poultry production, measured in tonnes per year. All data shown relate to total meat production, from both commercial and farm slaughter. Data are given in terms of dressed carcass weight, excluding offal and slaughter fats.

Our World
in Data

تصویر ۴۳: تولید مرغ در ایران، بر حسب تن، از سال ۱۹۶۱ تا ۲۰۱۴

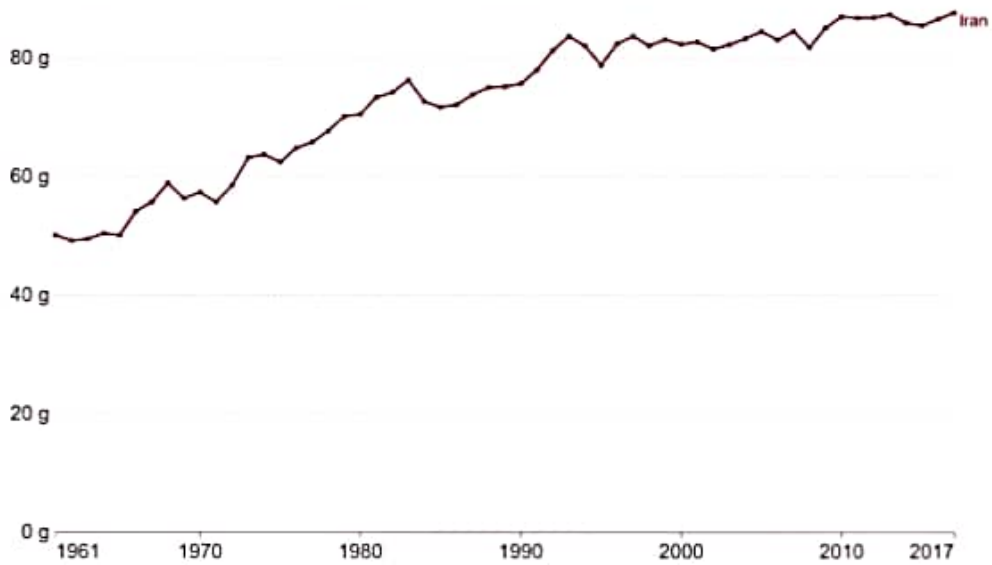
1) ourworldindata.org/grapher/poultry-production-tonnes?tab=chart&country=IRN

۱-۵) افزایش سرانه عرضه پروتئین روزانه

Daily per capita protein supply, 1961 to 2017

Average daily per capita protein supply, measured in grams of total protein per day.

Our World
in Data

Source: UN Food and Agriculture Organization (FAO)

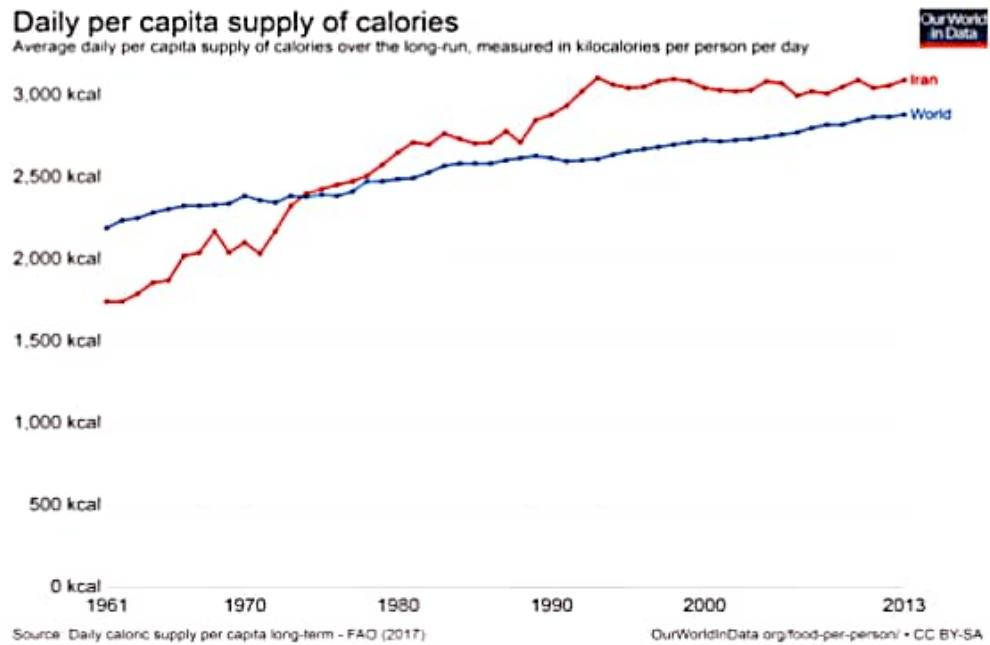
OurWorldInData.org/food-supply • CC BY

Note: Data measures the availability delivered to households but does not necessarily indicate the quantity of protein actually consumed (food may be wasted at the consumer level).

تصویر ۴۴: سرانه عرضه روزانه پروتئین در ایران، از سال ۱۹۶۱ تا ۲۰۱۷

1) ourworldindata.org/grapher/daily-per-capita-protein-supply?tab=chart&country=IRN

۱-۶) افزایش سرانه کالری روزانه عرضه شده در ایران، در قیاس با متوسط جهانی

تصویر ۴۵: سرانه عرضه روزانه کالری ایران در مقایسه با جهان، از سال ۱۹۶۱ تا ۲۰۱۳

1) ourworldindata.org/grapher/daily-per-capita-supply-of-calories?country=IRN+OWID_WRL

۱-۷) رشد بیش از ۱/۵ برابری سرانه تأمین گوشت به ازای هر شخص

Meat supply per person, 1961 to 2017

Average total meat supply per person measured in kilograms per year.

Our World
in Data

Source: UN Food and Agriculture Organization (FAO)

OurWorldInData.org/meat-production • CC BY

Note: Data excludes fish and other seafood sources. Figures do not correct for waste at the household/consumption level so may not directly reflect the quantity of food finally consumed by a given individual.

تصویر ۴۶: تأمین گوشت برای هر فرد در ایران، از سال ۱۹۶۱ تا ۲۰۱۳

1) ourworldindata.org/grapher/meat-supply-per-person?tab=chart&country=~IRN

۸-۱) رشد ۵ برابری سرانه مصرف ماهی و غذاهای دریایی

Fish and seafood consumption per capita, 1961 to 2017

Data is inclusive of all fish species and major seafood commodities, including crustaceans, cephalopods and other mollusc species.

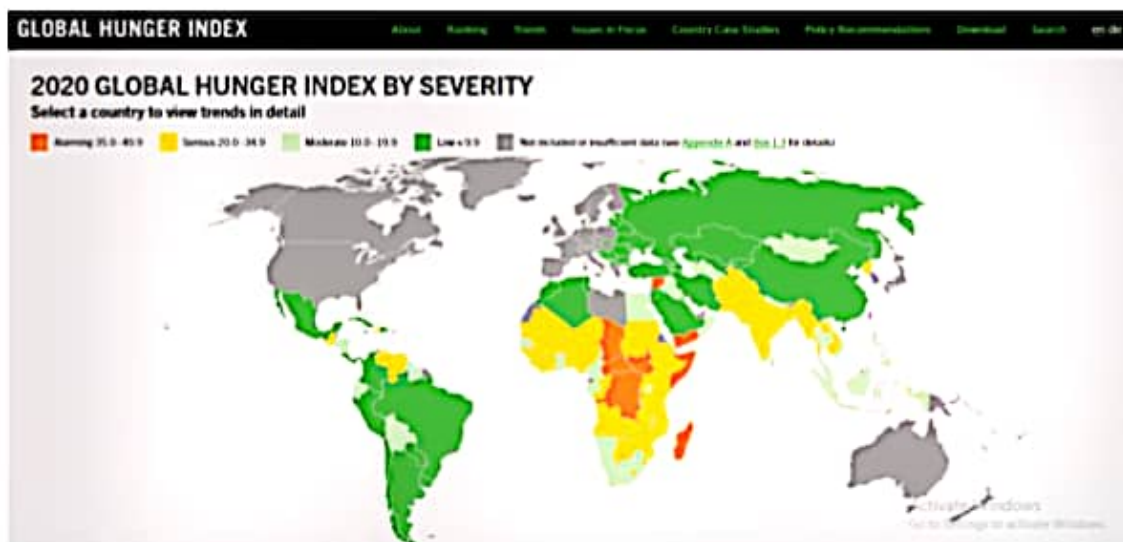
Source: UN Food and Agriculture Organization (FAO)

OurWorldInData.org/seafood-production • CC BY

Note: Data is based on per capita food supply at the consumer level, but does not account for food waste at the consumer level.

تصویر ۴۷: سرانه مصرف ماهی و غذاهای دریایی در ایران، از سال ۱۹۶۱ تا ۲۰۱۳

۹-۱) روند کاهشی شاخص جهانی گرسنگی در ایران و مقدار پایین آن نسبت به کشورهای منطقه و جهان

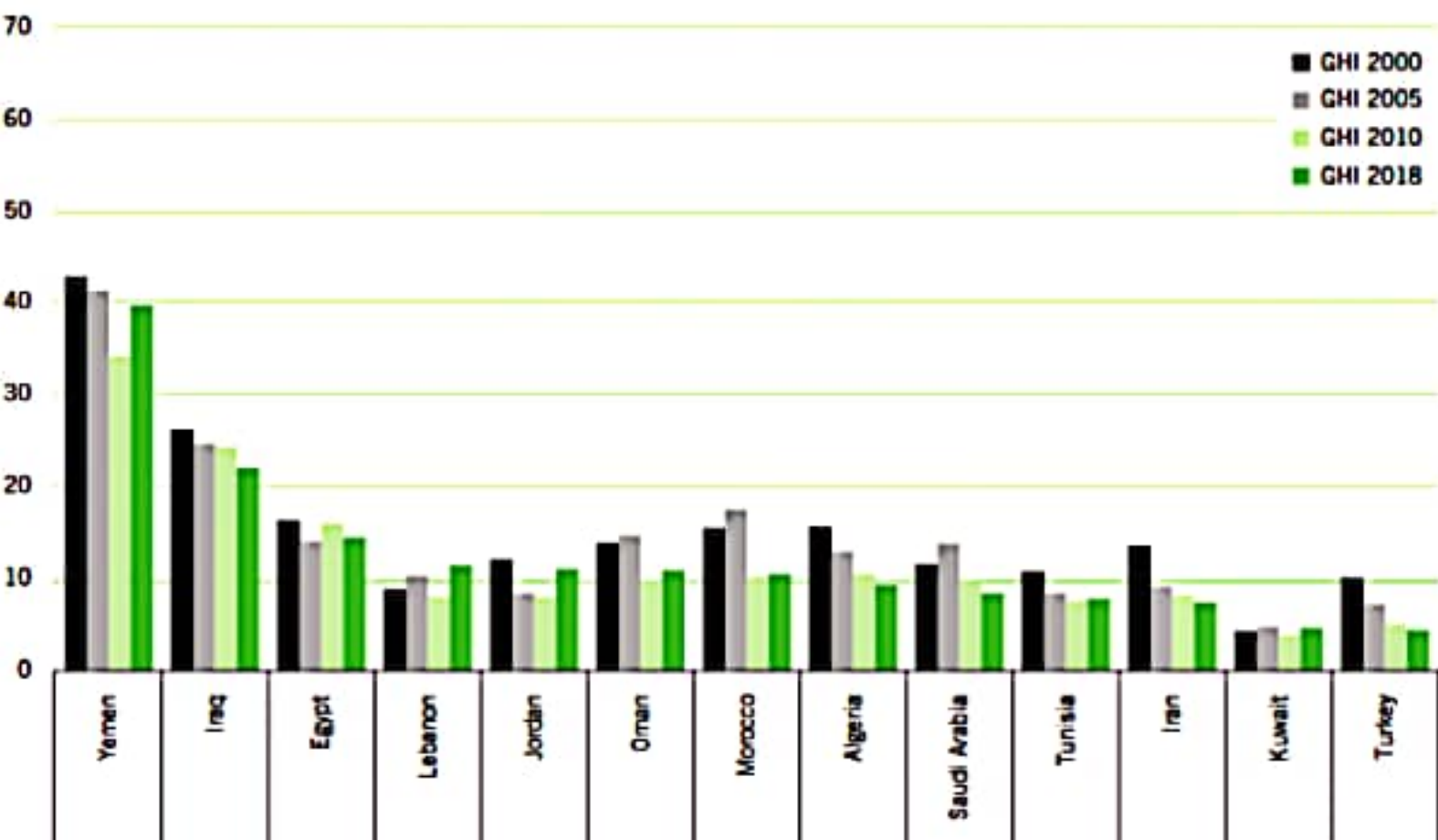
تصویر ۴۸: ایران در زمره کشورهای پایین شاخص جهانی گرسنگی^۱
(*هرچه کشورها به رنگ سبز نزدیکتر باشند، شاخص گرسنگی در آنها پایینتر است.)

(۱) منبع: گزارش شاخص جهانی گرسنگی در سال ۲۰۲۰ م

COUNTRY TRENDS FOR THE 2000, 2005, 2010, AND 2018 GLOBAL HUNGER INDEX SCORES

NEAR EAST AND NORTH AFRICA

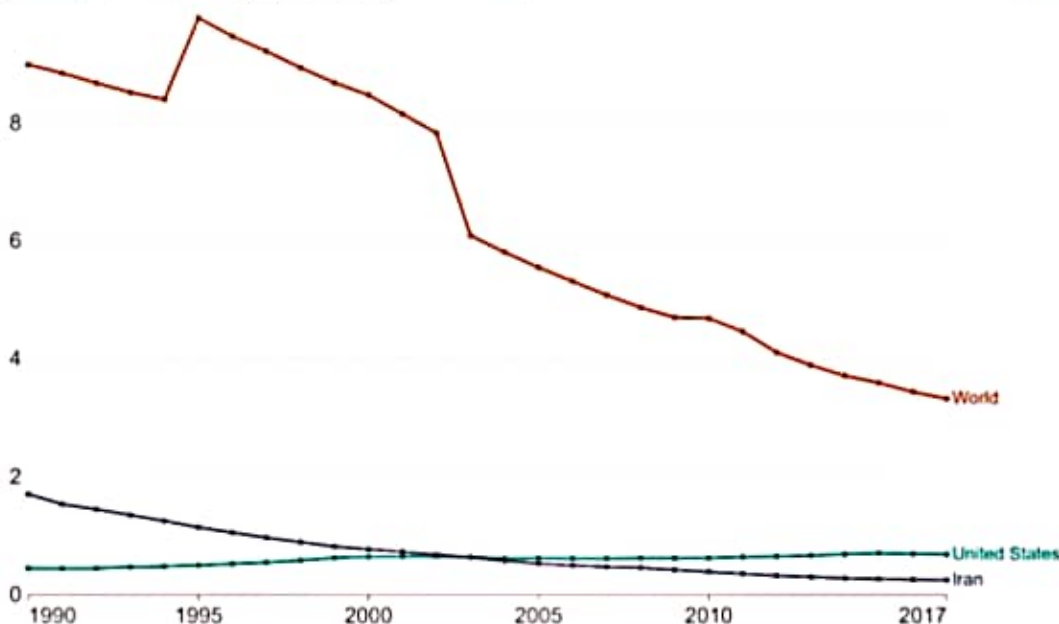

۱۰-۱) کاهش مرگ‌ومیر بر اثر سوء‌تغذیه در ایران و مقدار پایین‌تر آن نسبت به کل دنیا و آمریکا
 سازمان ملل متحد در دهه ۱۹۵۰ م (۱۳۳۰ ش)، برآوردی در این زمینه به عمل آورد و متوجه شد در ایران، هر بزرگسال روزانه کمتر از ۱۸۰۰ کالری دریافت می‌کند، که از تمامی مناطق فقیرنشین خاورمیانه کمتر و پایین‌تر بود.^۱ بنا بر گزارش سازمان جهانی سلامت^۲، میزان مرگ‌ومیر ناشی از سوء‌تغذیه در ایران روند کاهشی داشته‌است و اکنون بسیار پایین‌تر از میانگین دنیا و حتی پایین‌تر از ایالات متحده آمریکا است.^۳

Death rate from malnutrition, 1990 to 2017

Deaths from protein-energy malnutrition per 100,000 people.

Our World
in Data

Source: IHME, Global Burden of Disease (GBD)

OurWorldInData.org/hunger-and-undernourishment • CC BY

Note: To allow comparisons between countries and over time this metric is age-standardized.

تصویر ۵۰: میزان مرگ‌ومیر بر اثر سوء‌تغذیه ناشی از فقر پروتئین، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۶^۴

(۱) جان فوران، مقاومت شکننده، ترجمه احمد تدین، ص ۳۴۹.

2) World Health Organization (WHO)

3) ourworldindata.org/grapher/malnnutrition-death-rates?tab=chart&country=IRN+USA+OWID_WRL

4) ourworldindata.org/causes-of-death#malnutrition

۲) آموزش مناسب

۲-۱) رشد ۱٫۵ برابری میزان تحصیلات ابتدایی در ایران

Iran - Net enrolment rate in primary education (%)

Net enrolment rate, Primary, Total is the ratio of children of the official primary school age who are enrolled in primary school to the total population of the official primary school age.

EXPORT EXPLORE DATA Compare Embed View Ranking View Map

[Iran](#)

99.2

2015

[United States of America](#)

66.8

[France](#)

1.0x

2014

[Japan](#)

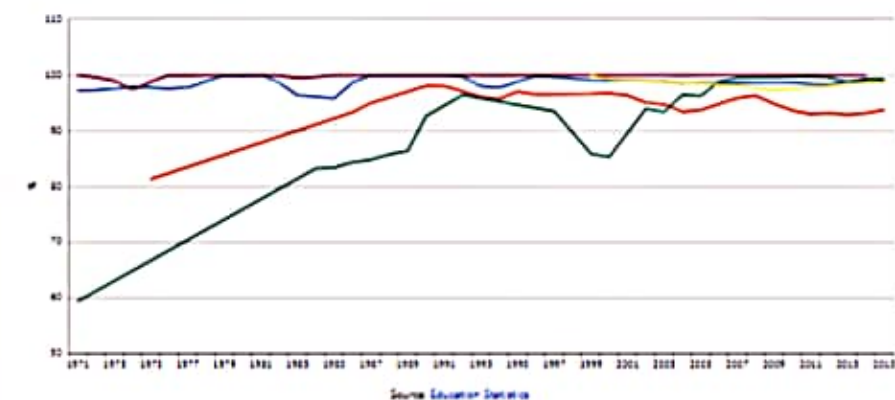
1.0x

2014

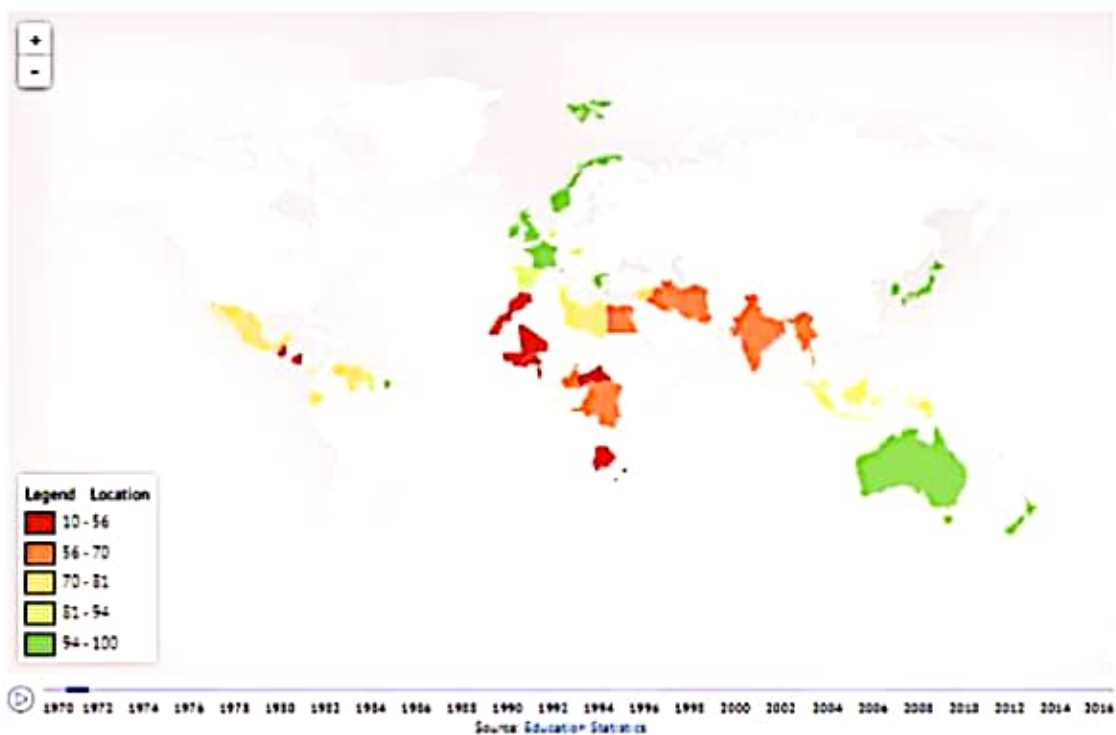
[Germany](#)

1.0x

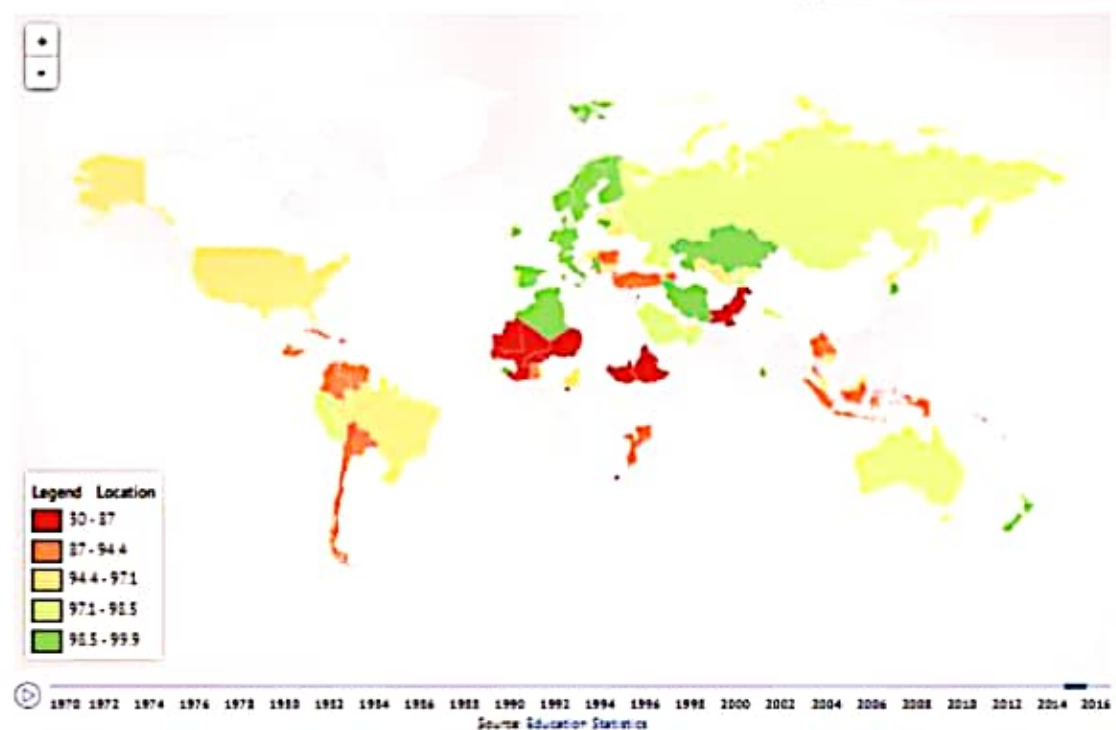
2014

تصویر ۵۱: میزان تحصیلات ابتدایی در ایران، از سال ۱۹۷۱ تا ۲۰۱۵

تصویر ۳: اطلس جهانی نرخ تحصیلات ابتدایی در سال ۱۹۷۱

1) knoema.com/atlas/maps/Primary-enrollment

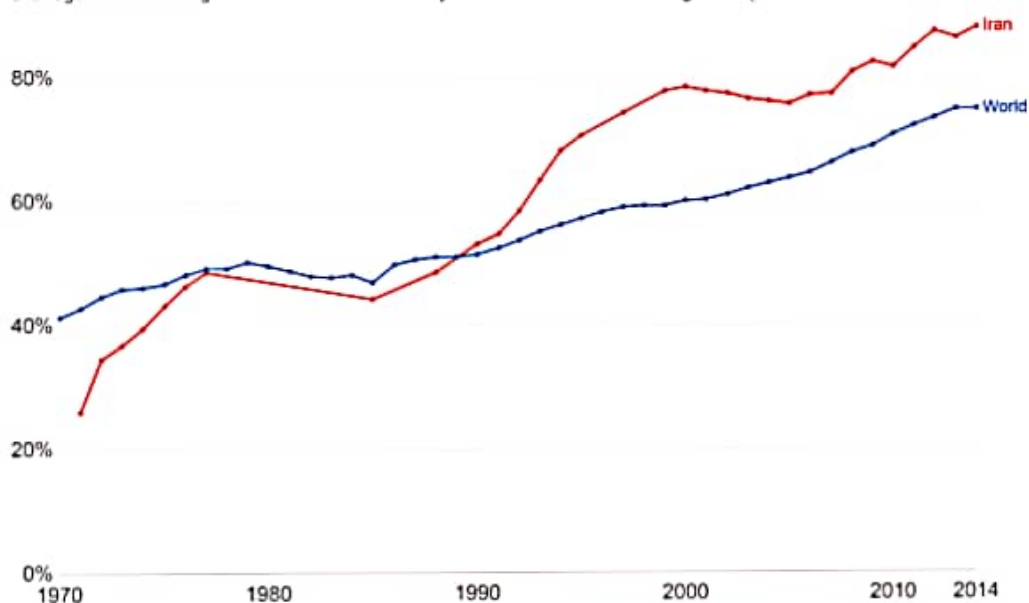
تصویر ۱۴: اطلس جهانی نرخ تحصیلات ابتدایی در سال ۲۰۱۵

رشد ۲ برابر آموزش متوسطه در ایران

Gross enrollment ratio in secondary education

Enrollment of young men and women in secondary education, regardless of age, expressed as a percentage of the population of official secondary education age. The gross enrollment ratio can exceed 100% due to the inclusion of over-aged and under-aged students because of early or late school entrance and grade repetition.

Our World
in Data

Source: World Bank

OurWorldInData.org/primary-and-secondary-education • CC BY-SA

تصویر ۵۲: نرخ تحصیلات متوسطه در ایران، از سال ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۴

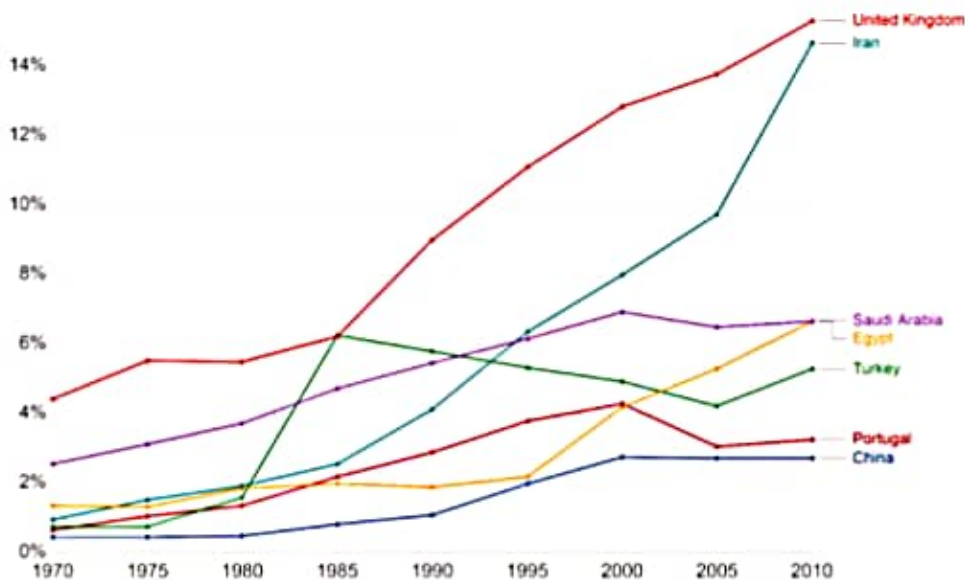
1) knoema.com/atlas/maps/Primary-enrollment

2) ourworldindata.org/grapher/gross-enrollment-ratio-in-secondary-education?tab=chart&country=IRN+OWID_WRL

۲-۳) رشد ۱۰ برابری فارغ التحصیلان دانشگاهی ایران و مقایسه آن با دیگر کشورهای دنیا

Share of the population with completed tertiary education

The share refers to the population 15 years and older.

Source: World Bank

OurWorldInData.org/tertiary-education/ • CC BY SA

تصویر ۵۳: میزان فارغ التحصیلان دانشگاهی ایران در مقایسه با تعدادی از کشورهای دنیا، از

سال ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۰

1) ourworldindata.org/grapher/share-of-the-population-with-completed-tertiary-education?tab=chart&country=CHN+EGY+IRN+PRT+SAU+TUR+GBR

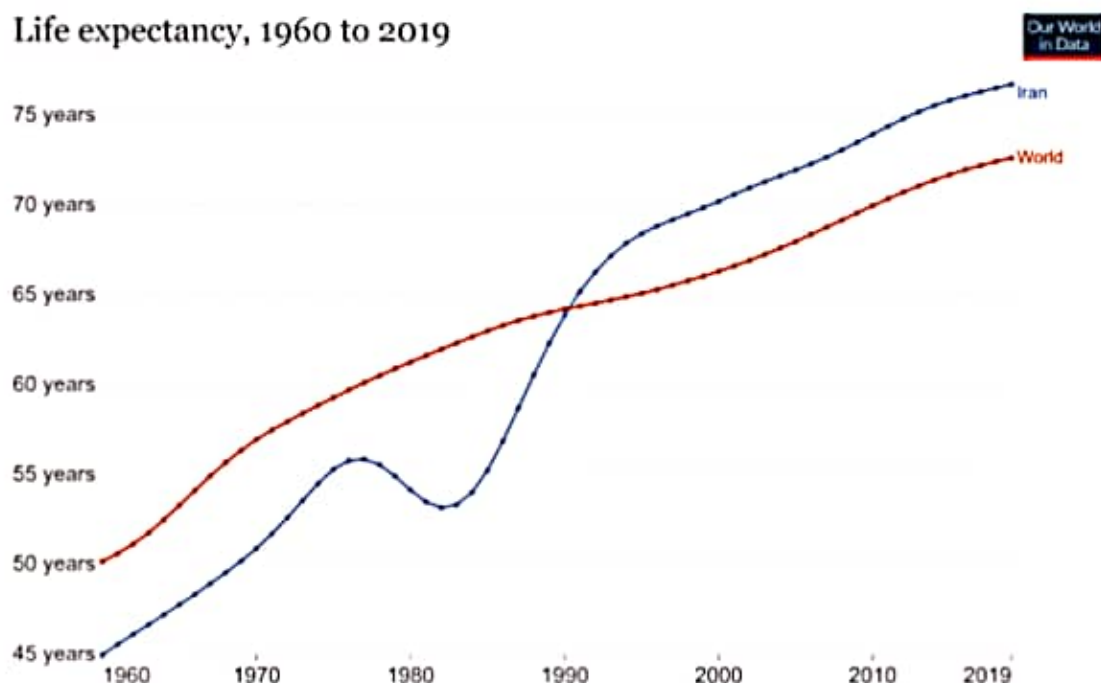

۳) بهداشت

۱-۳) افزایش شاخص امید به زندگی از ۵۰ سال به نزدیک ۷۷ سال

امید به زندگی یک شاخص آماری است که نشان می‌دهد متوسط طول عمر در یک جامعه چقدر است یا به عبارت دیگر، هر عضوی از آن جامعه چند سال می‌تواند توقع حیات داشته باشد. هرچه شاخص‌های بهداشتی و نیز درمانی بهبود یابند، امید به زندگی نیز افزایش خواهد یافت.

Life expectancy, 1960 to 2019

Source: Riley (2005), Cio Infra (2015), and UN Population Division (2019)

OurWorldInData.org/life-expectancy • CC BY

Note: Shown is period life expectancy at birth, the average number of years a newborn would live if the pattern of mortality in the given year were to stay the same throughout its life.

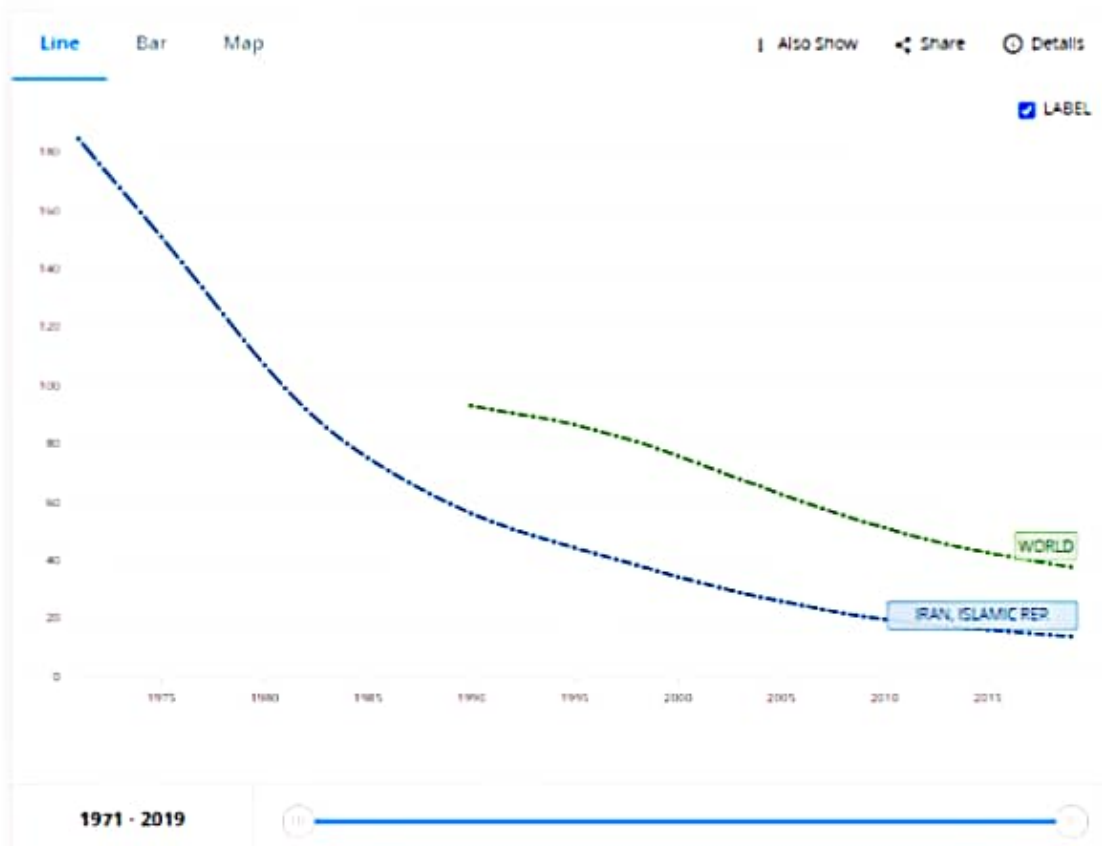
تصویر ۵۴: نمودار تغییرات نرخ امید به زندگی در ایران، از سال ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۹

۲-۳) کاهش مرگ‌ومیر کودکان از ۱۲۰ فوت به ۱۵ فوت، در هر ۱۰۰۰ نفر

Mortality rate, under-5 (per 1,000 live births) - Iran, Islamic Rep., World

Estimates developed by the UN Inter-agency Group for Child Mortality Estimation (UNICEF, WHO, World Bank, UN DESA Population Division) at childmortality.org

License : CC BY-4.0

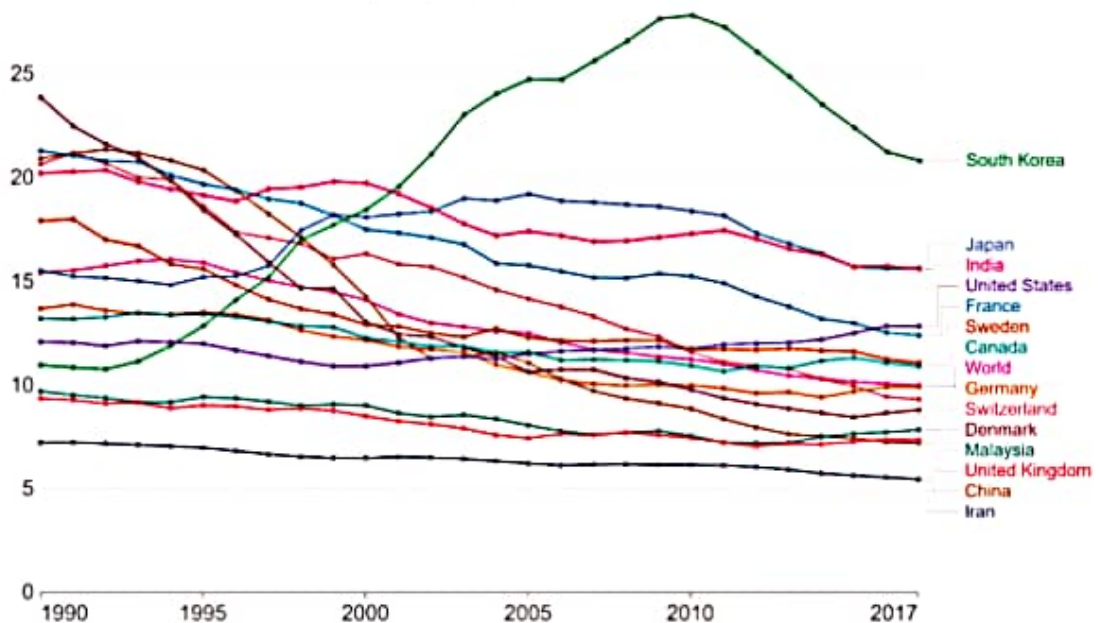

تصویر ۵۵: میزان مرگ‌ومیر کودکان زیر ۵ سال در ایران (در جامعه آماری ۱۰۰۰ نفری)

۳-۳) کاهش میزان خودکشی

Death rate from suicides, 1990 to 2017

The annual number of deaths from suicide per 100,000 people.

Source: IHME, Global Burden of Disease (GBD)

Note: To allow comparisons between countries and over time this metric is age-standardized.

OurWorldInData.org/suicide • CC BY

تصویر ۵۶: نمودار میزان خودکشی در کشورهای مختلف، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۷

1) [ourworldindata.org/grapher/suicide-death-](https://ourworldindata.org/grapher/suicide-death-rates?tab=chart&country=CAN+CHN+FRA+IND+IRN+JPN+MYS+KOR+SWE+CHE+GBR+USA+OWI)

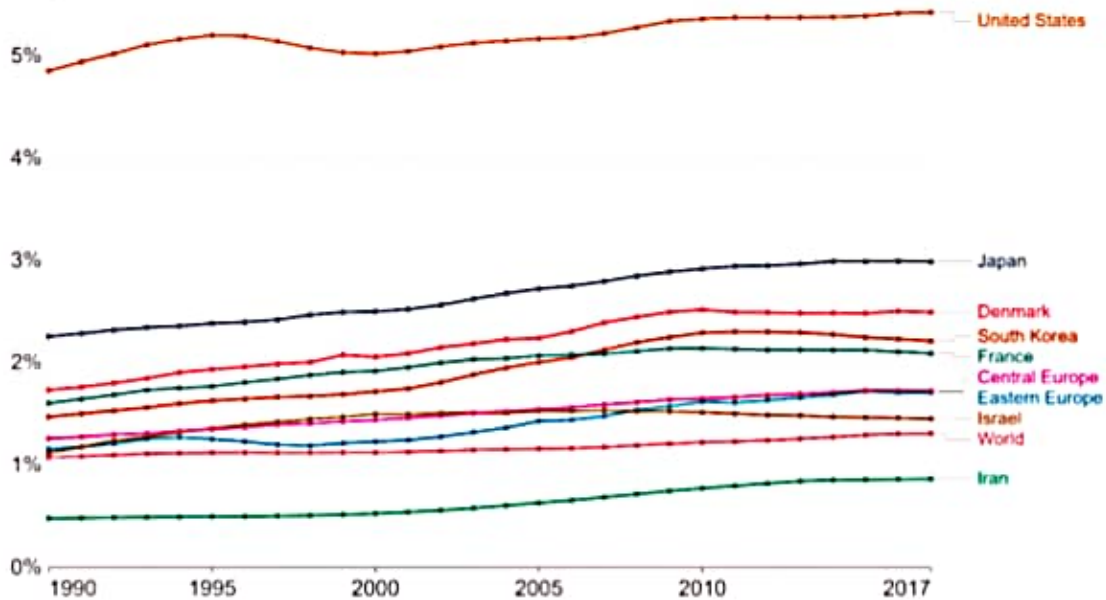
[rates?tab=chart&country=CAN+CHN+FRA+IND+IRN+JPN+MYS+KOR+SWE+CHE+GBR+USA+OWI](https://ourworldindata.org/grapher/suicide-death-rates?tab=chart&country=CAN+CHN+FRA+IND+IRN+JPN+MYS+KOR+SWE+CHE+GBR+USA+OWI)
[D_WRL+DNK+DEU](https://ourworldindata.org/grapher/suicide-death-rates?tab=chart&country=CAN+CHN+FRA+IND+IRN+JPN+MYS+KOR+SWE+CHE+GBR+USA+OWI)

۳-۴) پایین بودن میزان سرطان

Share of population with cancer, 1990 to 2017

Our World
in Data

Share of total population with any form of cancer, measured as the age-standardized percentage. This share has been age-standardized assuming a constant age structure to compare prevalence between countries and through time.

Source: IHME, Global Burden of Disease

OurWorldInData.org/cancer • CC BY

تصویر ۲۲: روند تغییرات میزان سرطان در کشورهای مختلف جهان، در سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۷

1) [ourworldindata.org/grapher/share-of-population-with-](https://ourworldindata.org/grapher/share-of-population-with-cancer?tab=chart&time=1990..2017&country=JPN-KOR-USA-DNK-FRA-Central+Europe-Eastern+Europe-ISR-OWID_WRL-IRN)

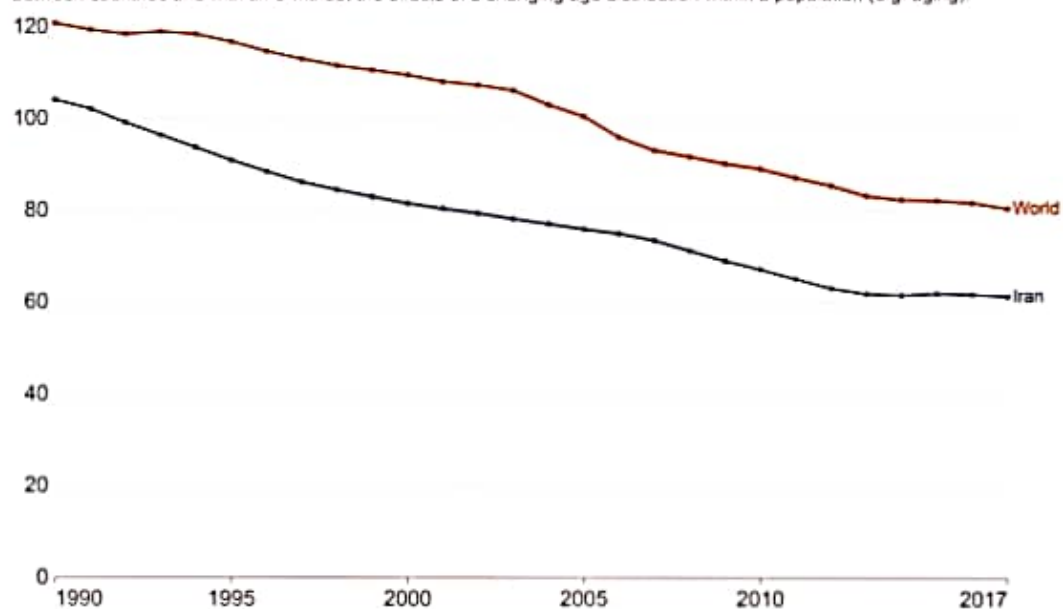
[cancer?tab=chart&time=1990..2017&country=JPN-KOR-USA-DNK-FRA-Central+Europe-Eastern+Europe-ISR-OWID_WRL-IRN](https://ourworldindata.org/grapher/share-of-population-with-cancer?tab=chart&time=1990..2017&country=JPN-KOR-USA-DNK-FRA-Central+Europe-Eastern+Europe-ISR-OWID_WRL-IRN)

۳-۵) کاهش سکتة مغزی

Stroke death rates, 1990 to 2017

Our World
in Data

Age-standardized death rates from cerebrovascular diseases (stroke), measured as the number of deaths per 100,000 individuals. Age-standardization assumes a constant population age & structure to allow for comparisons between countries and with time without the effects of a changing age distribution within a population (e.g. aging).

Source: IHME, Global Burden of Disease (GBD)

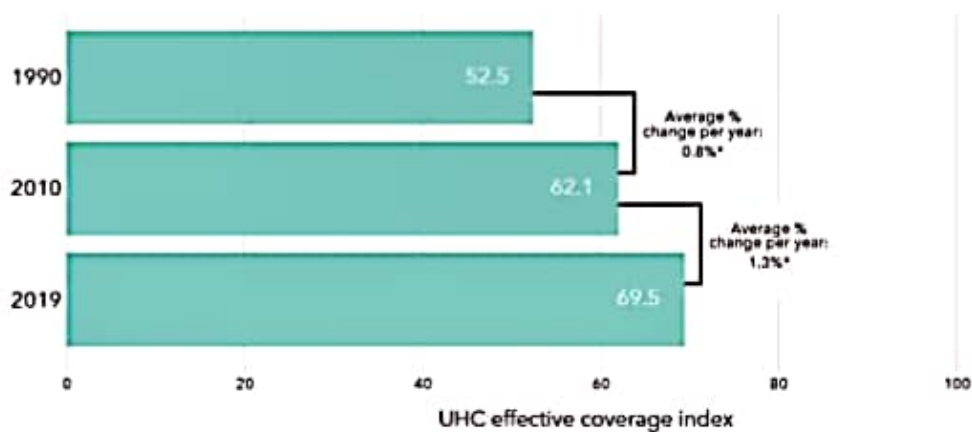
CC BY

تصویر ۵۷: نمودار مرگ‌ومیر بر اثر سکتة مغزی در ایران و مقایسه آن با میانگین جهانی، از سال ۱۹۹۰

تا ۲۰۱۷

۳-۶) افزایش شاخص کیفیت دسترسی به بهداشت و درمان

How well is this country or territory providing effective, essential health services?

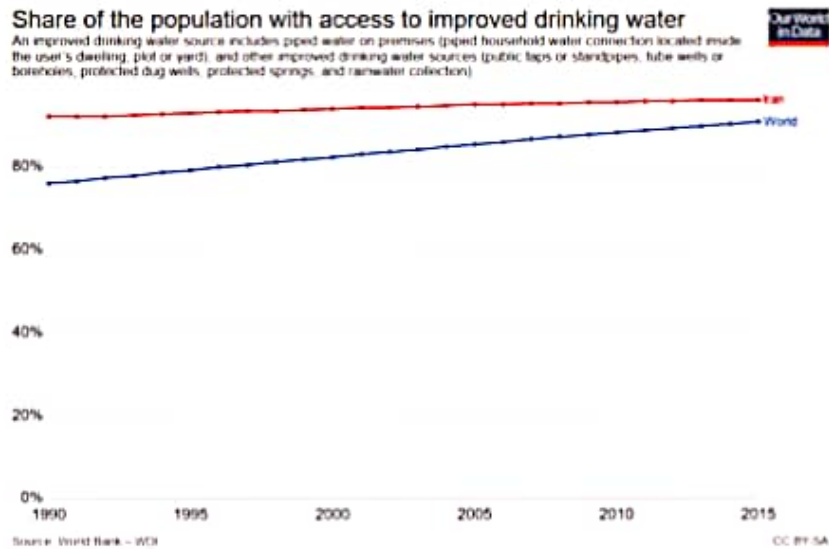

تصویر ۵۸: نمودار میزان کیفیت دسترسی به بهداشت و درمان در ایران، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۹

۴) دسترسی به آب

۴-۱) دسترسی ۹۶ درصدی مردم به آب سالم آشامیدنی در ایران

تصویر ۵۹: میزان افرادی که در ایران به آب سالم دسترسی دارند در مقایسه با میانگین جهانی، در سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵

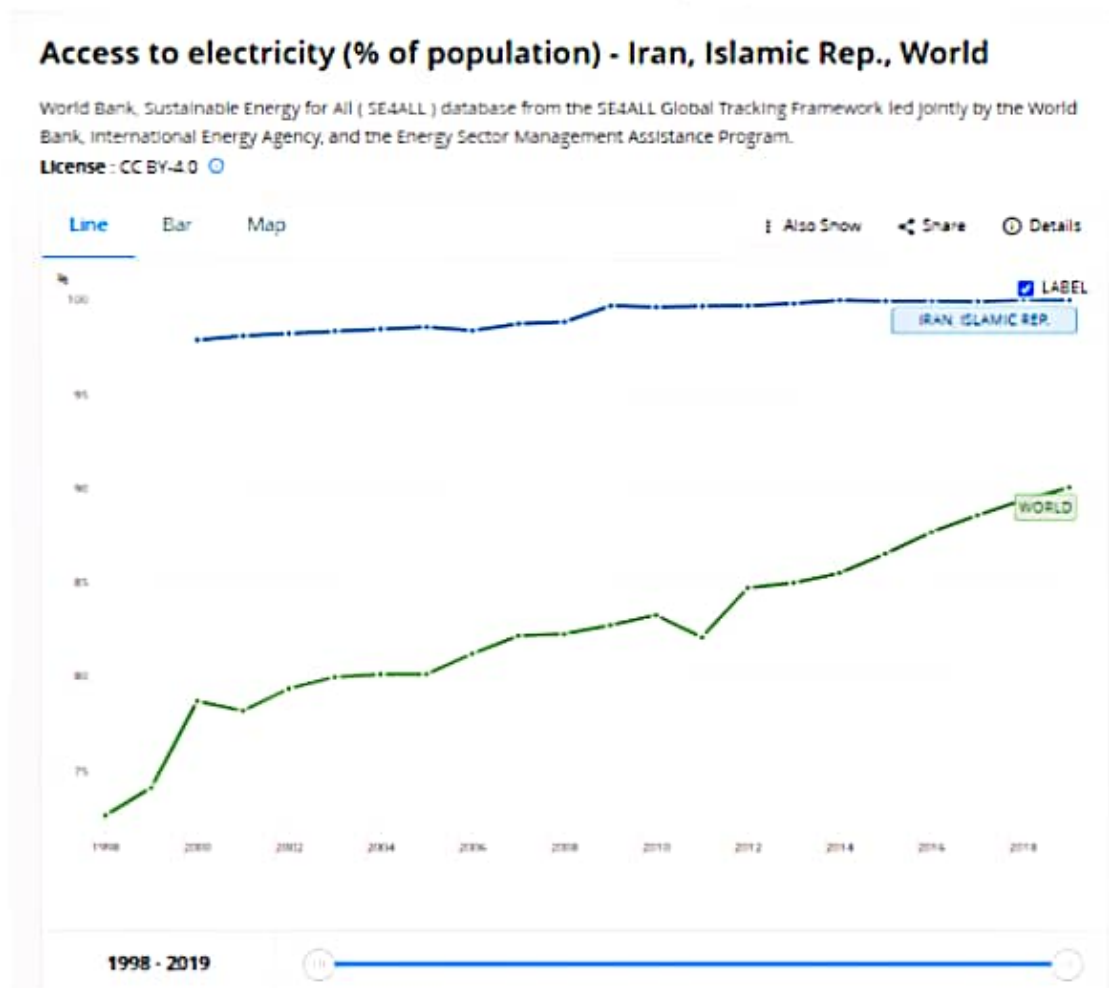
۳-۴) عملکرد جمهوری اسلامی در حوزه آب‌رسانی شهری و روستایی

با استناد به آمار منتشرشده از سوی مرکز ملی آمار، در سال ۱۳۵۷، میزان تولید آب ۱/۵ میلیارد مترمکعب و تعداد انشعاب آب ۷/۲ میلیون بوده‌است. تعداد مشترکان آب سالم و بهداشتی در آن سال، ۷/۲ میلیون رشته بوده که تا سال ۱۳۹۵، به ۱۲/۵ میلیون رشته افزایش یافته‌است. تعداد شهرهای تحت پوشش آب شهری از ۴۵ شهر در سال ۱۳۵۷، به ۱/۱۱۳ شهر در حال حاضر افزایش یافته و آب‌رسانی به روستاها، از ۱۲/۰۰۰ روستا در سال ۱۳۵۷، به ۳۳/۲۹۷ روستا در سال ۱۳۹۱ رسیده‌است.

در زمان حاکمیت رژیم پهلوی، یکی از معضلات مناطق روستایی کشورمان دسترسی نداشتن به آب سالم و بهداشتی بود، به طوری که براساس آمارهای مرکز آمار ایران، در سال ۱۳۵۵، از حدود ۲/۹ میلیون واحد مسکونی روستایی، حدود ۲/۳ میلیون یا به عبارتی ۷۹ درصد از جمعیت روستایی فاقد تأسیسات لوله‌کشی لازم بوده‌اند.

۵) دسترسی به برق

۵-۱) دسترسی ۱۰۰ درصدی مردم به برق

تصویر ۶۱: دسترسی تمام مردم ایران به برق از سال ۲۰۱۴، در مقایسه با میانگین جهانی^۱

1) data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.ACCS.ZS?locations=IR-IW

۵-۲) دسترسی ۱۰۰ درصدی روستاییان به برق در حال حاضر، در مقایسه با دسترسی ۱۶ درصدی آنان به برق در زمان پهلوی

Access to electricity, rural (% of rural population) - Iran, Islamic Rep., World

World Bank, Sustainable Energy for All (SE4ALL) database from the SE4ALL Global Tracking Framework led jointly by the World Bank, International Energy Agency, and the Energy Sector Management Assistance Program.

License: CC BY-4.0

تصویر ۶۲: دسترسی مردم مناطق روستایی ایران به برق بعد از سال ۲۰۱۴، در مقایسه با میانگین جهانی^۱

1) data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.ACCS.RU.ZS?locations=IR-1W

Table 5: Home ownership, household appliances, and access to services, 1977-2004

Year	Home owner	Living area	TV	Car	Phone	Washing machine	Refrigerator	Gas stove	Electricity	Water	Natural gas
Urban											
1977	-	-	22.6	5.9	-	2.4	36.5	40.1	-	-	-
1984	71.3	20.1	79.0	17.2	21.3	32.3	90.7	84.5	99.5	96.2	8.5
1989	73.6	17.0	83.9	17.2	27.4	38.4	92.4	88.7	99.6	96.0	16.7
1994	74.2	25.0	93.5	17.1	42.4	48.4	95.1	93.0	99.7	97.9	42.0
1999	74.2	26.4	95.3	17.4	53.7	52.4	97.0	95.6	98.9	99.9	60.0
2004	68.3	28.3	97.5	25.8	81.2	64.3	98.5	97.9	100.0	99.1	80.1
Rural											
1977	-	-	3.2	1.4	0.4	-	7.6	-	16.2	11.7	-
1984	89.4	-	25.6	2.8	-	-	35.5	45.5	57.1	43.9	0.2
1989	89.7	-	42.8	3.6	-	-	51.7	58.8	71.2	56.9	0.9
1994	87.6	16.3	68.1	4.2	6.0	12.3	69.0	72.6	83.6	72.2	2.3
1999	86.8	18.2	77.9	5.1	16.0	15.7	81.8	80.0	82.4	94.5	2.9
2004	86.0	21.3	89.1	9.3	49.4	23.4	92.4	89.5	98.3	89.0	14.1

تصویر ۶۳: گزارش بانک جهانی مبنی بر دسترسی ۱۶/۲ درصدی روستاییان ایران به برق^۱

۶) شاخص توسعه انسانی

شاخص توسعه انسانی^۲ نشان‌دهنده سطح سلامت، تحصیلات و درآمد انسان‌ها در جوامع مختلف است که دفتر برنامه توسعه سازمان ملل متحد^۳ هر ساله آن را در گزارشی تحت عنوان «گزارش توسعه انسانی»^۴ منتشر می‌کند. این شاخص از ترکیب چهار کمیته عددی در سه حوزه بهداشت، آموزش و سطح مناسب زندگی به دست می‌آید. همان‌گونه که در تصویر نشان داده شده است، کمیته‌های عددی مورد استفاده در محاسبه این شاخص عبارت‌اند از:

- شاخص امید به زندگی (برای ارزیابی سطح بهداشت و سلامت)؛
- شاخص‌های متوسط سال‌های تحصیل و سال‌های مورد انتظار (برای ارزیابی سطح آموزش و تحصیلات)؛
- شاخص سرانه درآمد ناخالص ملی (برای محاسبه سطح درآمد و استانداردهای زندگی).

1) siteresources.worldbank.org/INTDECINEQ/Resources/1149208-

1147789289867/IIWB_Conference_Revolution&Redistribution_Iran.pdf

2) Human Development Index (HDI)

3) United Nations Development Programme (UNDP)

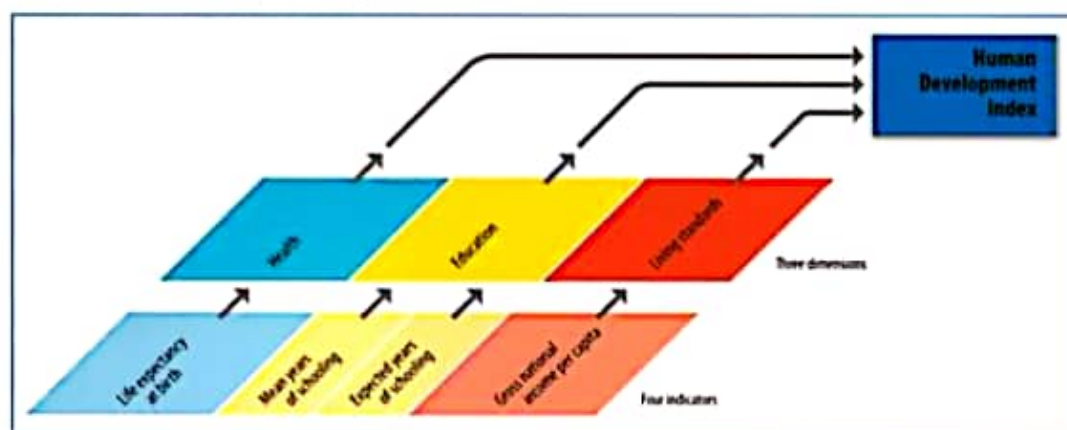
4) Human Development Report (HDR)

Components of the Human Development Index

Components of the Human Development Index

The HDI—three dimensions and four indicators

Note: The indicators presented in this figure follow the new methodology as defined in Box 1.2.

Source: HDRO.

تصویر ۴۱: نحوه محاسبه شاخص توسعه انسانی توسط دفتر برنامه توسعه سازمان ملل متحد^۱

میزان شاخص توسعه انسانی در کشورهای با توسعه انسانی بسیار بالا^۲ بیش از ۰٫۸، در کشورهای با توسعه انسانی بالا^۳ بین ۰٫۷ و ۰٫۸، در کشورهای با توسعه انسانی متوسط^۴ بین ۰٫۵۵ و ۰٫۷، و در کشورهای با توسعه انسانی پایین^۵ کمتر از ۰٫۵۵ است.

در گزارش سال ۲۰۱۸، ایران با عدد ۰٫۷۹۸، در رتبه نخست کشورهای با توسعه انسانی بالا قرار گرفته است

و با گروه‌های با توسعه انسانی بسیار بالا، فاصله بسیار ناچیزی دارد. همچنین در این گزارش، نروژ با عدد ۰٫۹۵۳ بالاترین و نیجر با عدد ۰٫۳۵۴ پایین‌ترین میزان شاخص توسعه انسانی را دارند.^۶

1) economicshelp.org/blog/glossary/human-development-index

2) Very High Human Development

3) High Human Development

4) Medium Human Development

5) Low Human Development

6) hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf.

تصویر ۶۳: بررسی روند تغییرات شاخص توسعه انسانی^۱

۲-۶) رتبه اول ایران در رشد شاخص توسعه انسانی، در ۴۰ سال گذشته

برای فهم بهتر عملکرد جمهوری اسلامی در ارتقای شاخص توسعه انسانی باید تغییرات رتبه و میزان این شاخص را در طی ۴۰ سال اخیر و از ابتدای پیروزی انقلاب بررسی کرد. طبق گزارش توسعه انسانی در سال ۲۰۱۱، میزان شاخص توسعه انسانی ایران در سال ۱۹۸۰، عدد ۰/۴۸۸ و رتبه آن حدود ۱۲۰ بوده^۲، ولی جمهوری اسلامی موفق شده است از سال ۱۹۸۰ م (۱۳۵۸ ش) تا سال ۲۰۱۷ م (۱۳۹۵ ش)، میزان شاخص توسعه انسانی خود را به میزان ۰/۳۶۱ افزایش و رتبه خود را ۶۰ پله ارتقا دهد.

با بررسی میزان تغییرات شاخص توسعه انسانی سایر کشورهای جهان از سال ۱۹۸۰ تا سال ۲۰۱۷ مشخص می شود که جمهوری اسلامی توانسته است بیشترین میزان افزایش شاخص توسعه انسانی و رتبه اول رشد این شاخص را در جهان، از آن خود کند.

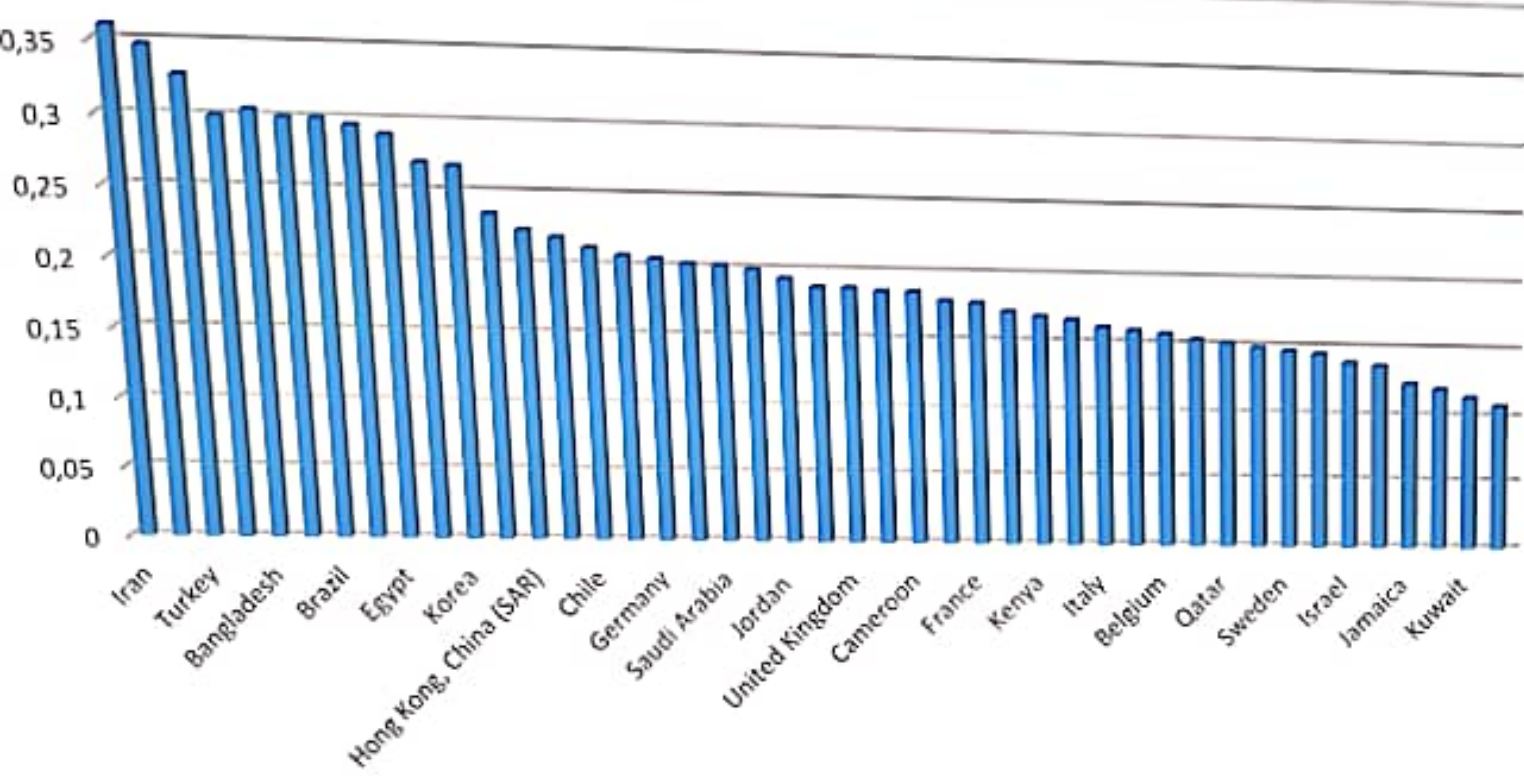
---

۱)

undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2011%20Global%20HDR/English/HDR_2011_EN_Complete.pdf

۲)

undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2011%20Global%20HDR/English/HDR_2011_EN_Complete.pdf

فصل چهارم: پیشرفت‌های علمی

۱) وضعیت علمی ایران در دوران پهلوی

روند وارونه

در دوران پهلوی، رشد صنعتی کشور ما به دلیل غفلت مسئولان و همچنین علاقه شدید محمدرضا پهلوی به ظواهر رشد صنعتی غرب، روند وارونه‌ای را طی کرد؛ بدین گونه که در ابتدا، صنایع تولیدکننده کالاهای مصرفی وارد کشور شدند و صنعت وارداتی را در کشور پایه‌ریزی کردند. پس از آن، به دنبال ایجاد صنایع زیرساختی (از جمله فولاد) رفتند و در همین حین، به فکر ایجاد دانشگاه و تربیت دانشجو نیز افتادند. لذا با توجه به فقدان رشد علم و دانش فنی بومی و همچنین عدم رشد زیرساخت‌ها، این صنایع مصرفی تماماً وارداتی بودند و صنعتی واردات‌محور را در ایران پایه‌گذاری کردند.

این آفت، یعنی عدم ارتباط و اتصال بین صنایع تولیدکننده کالاهای مصرفی و صنایع زیرساختی و دانشگاه، موجب وابستگی دائم صنعت کشور و عقب‌ماندگی آن نسبت به رقبای دیگر شد که آثار آن تاکنون نیز در برخی صنایع، مانند خودروسازی، مشهود است.

صنایع زیرساختی که پایه و پیش‌نیاز این صنایع مصرفی هستند، در کشور ایجاد نشده بودند. از سوی دیگر، هرکدام از این صنایع نیازمند تربیت نیروی انسانی متخصص و دانش فنی بومی‌ای بود که زیرساخت دانشگاهی آن پیش از این باید به وجود می‌آمد. همین امر موجب شد که اولاً دولت روزبه‌روز نیازمند واردات مواد اولیه بیشتری شود و ثانیاً به دلیل فقدان نیروی انسانی متخصص، حتی در زمینه نیروی کار نیز به واردات رو آورد.

حرکت دانشگاه‌های کشور در جهت صنعتی شدن مغفول ماند و ایجاد چند دانشگاه معدود در این زمینه، پاسخ‌گو و متناسب با این نیاز نبود. در این باره می‌توان به دانشگاه گیلان، که برای توسعه همکاری پژوهشی و فناوری با آلمان غربی تأسیس شد، اشاره کرد. این دانشگاه در سال ۱۳۵۶ ش (۱۹۷۷ م) تأسیس شد، در صورتی که از سال‌ها قبل، صنایع مختلفی از کشور آلمان به ایران وارد شده بود^۱ و ضروری بود که پیش از آن، مؤسسات آموزشی و علمی برای تربیت متخصصان در ایران به وجود آیند. اگرچه برخی دانشگاه‌ها از سال‌ها پیش از آن تأسیس شده بودند، اما توجه به

---

۱) علی وشحه و سهیلا ترابی فارسانی و ناصر جدیدی، «سیاست‌های اقتصادی حکومت پهلوی دوم در زمینه صنعت با تأکید بر روابط ایران و آلمان از ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۷ شمسی / ۱۹۶۱ تا ۱۹۷۸ میلادی»، فصلنامه پژوهش‌های تاریخی معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه اصفهان، شماره ۳۵، ۱۳۹۶؛ به نقل از: اسناد وزارت امور خارجه، سند شماره ۲۲۸.

تاریخ تأسیس برخی دانشگاه‌های صنعتی در ایران، این غفلت را به وضوح نمایان می‌سازد. دانشگاه علم و صنعت ایران در سال ۱۳۴۱ شمسی و صنعتی شریف در سال ۱۳۴۴ شمسی تأسیس شدند.

محمد رضا پهلوی در کتاب پاسخ به تاریخ می‌نویسد: «به کمبود تجهیزات و مواد خام و وسایل ارتباطی، کمبود تکنیسین هم اضافه شده بود. ما بیش از یک میلیون خارجی را به خدمت گرفته بودیم. قبلاً به بی‌توجهی [ای] که به پرورش مهندسان و سرپرستان و مجریان و کارگران ماهر شده بود اشاره کردم، ولی تعداد آن‌ها باز هم کفایت نمی‌کرد و سرانجام واردات، به‌رغم همه چیز، بی‌اندازه زیاد شد و سیر توری را موجب گردید که می‌خواستیم به هر قیمتی شده آن را مهار کنیم.»^۱

با وجود تأسیس دانشگاه‌های متعدد در دوران پهلوی، روند علمی دانشگاه‌های ما در مرحله اول خود، یعنی آموزش محوری، متوقف شده بود. سهم کشور از تولید علم در دنیا، در اواخر دوره پهلوی، متناسب با نسبت جمعیتی ایران و دانشگاه‌های ایران نبود. توضیح این‌که کشوری که یک درصد جمعیت کل دنیا را داراست، به‌طور منطقی باید یک درصد از مقالات دنیا را تولید کند، در حالی که در سال ۱۹۷۹ م (۱۳۵۷ ش)، سهم ایران از تولید علم جهان، حدود یک‌دهم درصد بوده است. اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی تا اواسط دهه ۷۰، توقف در مرحله آموزش محوری به پایان رسید و رستاخیز علمی کشور در پژوهش و تولید علم آغاز شد.

۲) روند علمی در جمهوری اسلامی

پس از انقلاب اسلامی، ایران، همانند تمامی کشورهای جهان، در حال سپری کردن چهار مرحله پیشرفت علمی - دانشگاهی است:

مرحله اول: آموزش محوری اولین مرحله علمی همه دانشگاه‌های دنیاست؛ به این صورت که فقط زیرساخت‌ها شکل می‌گیرند و دانشجو جذب می‌شود و آموزش می‌بیند.

مرحله دوم: پس از مرحله آموزش محوری، مرحله پژوهش محوری آغاز می‌شود. در این مرحله، دانشجویان با استفاده از آموزش‌های فراگرفته‌شده، اقدام به پژوهش و نگارش مقاله می‌کنند.

مرحله سوم: در مرحله بعد، دانشگاه پژوهش محور تبدیل به دانشگاه فناور می‌شود؛ با این توضیح که مقالات از جنبه علمی صرف، به مرحله عملیاتی و تولید فناوری ارتقا می‌یابند.

---

(۱) محمد رضا پهلوی، پاسخ به تاریخ، ترجمه حسین ابوترابیان، ص ۲۶۶.

مرحله چهارم: در این مرحله، فناوری تولیدشده در دانشگاه‌ها، در عرصه اقتصاد تأثیر می‌گذارند و منتهی به ایجاد اشتغال و افزودن ثروت ملی می‌گردند.

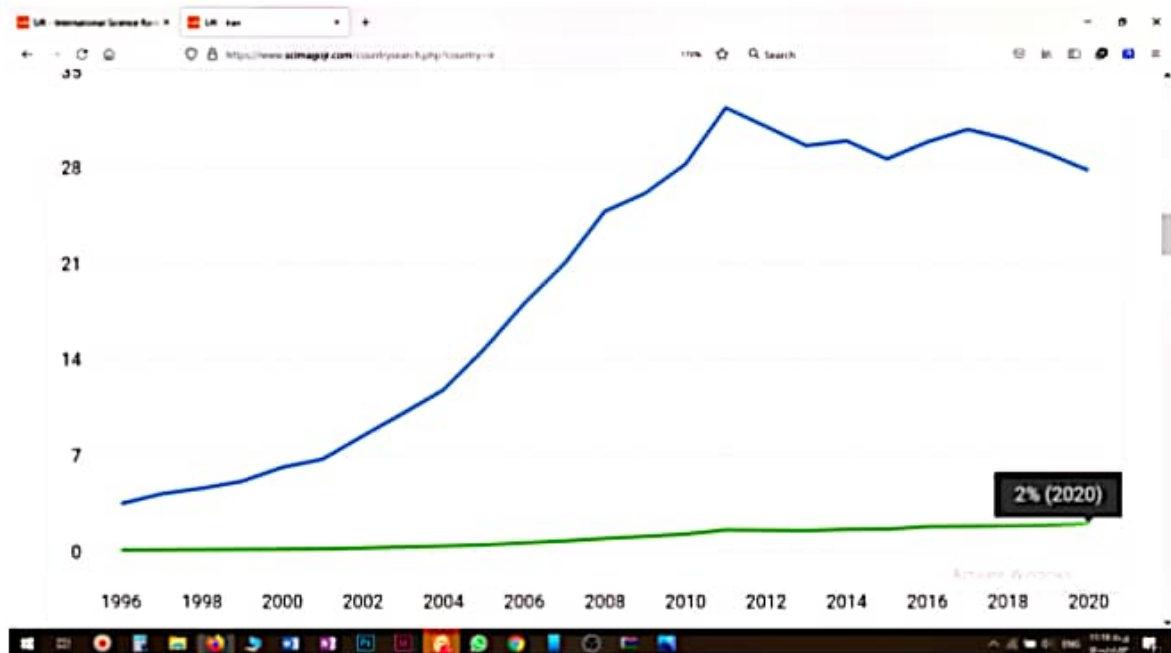
موتور پیش‌ران حرکت علمی کشور در دو دهه گذشته، با محوریت قرار دادن پژوهش، با سرعت بسیار بالایی به حرکت درآمده است. بنابر گزارش پایگاه علمی نیوساینتیست، ایران در سال ۲۰۱۰، بیشترین سرعت رشد را در زمینه تولیدات علمی، در میان تمامی کشورهای جهان، از آن خود کرد. طبق این گزارش، براساس اطلاعات پایگاه علمی کلاریویت آنالیتیکس^۱ یا ISI، سرعت رشد علمی ایران ۱۱ برابر متوسط جهانی بوده است.^۲

The image shows a screenshot of a NewScientist article. At the top, there is a blue button that says "SUBSCRIBE AND SAVE 37%". Below that, there are social media icons for Facebook, Twitter, Email, WhatsApp, YouTube, LinkedIn, and a plus sign. The article title is "Iran showing fastest scientific growth of any country" by Deborah MacKenzie. There is a small image showing a crowd of people. To the right of the article, there is a "TRENDING" section with four items: "End of days: Is Western civilisation on the brink of collapse?", "Kilogram to be defined by Planck constant instead of a lump of metal", "Is quantum physics behind your brain's ability to think?", and "Exclusive: A new test can predict IVF embryos' risk of having a low IQ". The NewScientist logo is visible at the bottom of the article.

سهم ایران از تولید علم دنیا نیز از ۰/۰۷ درصد در سال ۱۹۹۶، به ۲ درصد در سال ۲۰۲۰ رسیده است؛ یعنی اکنون سهم ما از تولید علم جهان، نزدیک به ۲ برابر سهم ما از جمعیت دنیاست.

1) Clarivate Analytics

2) [newscientist.com/article/dn18546-iran-showing-fastest-scientific-growth-of-any-country](https://www.newscientist.com/article/dn18546-iran-showing-fastest-scientific-growth-of-any-country)

نمودار ۳: روند تغییرات سهم ایران از تولید علم جهان (خط پایین) و منطقه (خط بالا)^۱

۳) ارتقای علمی ۳۶ پله‌ای ایران در ۲۵ سال اخیر

بر اساس نتایجی که پایگاه استنادی اسکوپوس^۲ منتشر کرده است، تعداد مدارک علمی ثبت شده از جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۹۹۶، برابر با ۸۴۲ مورد بوده است و در سال ۲۰۲۰، این رقم به ۷۴/۴۴۰ افزایش یافته است و نسبت به سال ۱۹۹۶، رشد بیش از ۸۰ برابری را نشان می‌دهد. در سال ۲۰۲۰، جایگاه ایران در جهان، به رتبه ۱۶ و در منطقه، به رتبه اول ارتقا یافته است.

1) scimagojr.com/countrysearch.php?country=ir

2) Scopus

تصویر ۶۵: وضعیت کشورهای جهان در تولید علم، در سال ۱۹۹۶

1) scimagojr.com/countryrank.php?year=1996

Home Journal Rankings **Country Rankings** Viz Tools Help About Us

All subject areas All subject categories All regions 2020

Display countries with at least 0 Documents Apply [Download data](#)

Country	# Documents	Citable documents	Citations	Self-Citations	Citations per Document	H Index
1 China	798287	744042	971502	512540	1.23	1010
2 United States	766799	624554	922944	412567	1.22	2577
3 United Kingdom	249408	198500	266513	99231	1.47	1618
4 India	217771	191590	165227	69967	0.76	691
5 Germany	216474	174524	266602	77781	1.23	1429
6 Italy	155135	127502	229812	79810	1.55	1135
7 Japan	147341	127408	132663	36591	0.90	1118
8 France	129661	112838	180941	40432	1.30	1286
9 Canada	131684	110347	174238	35780	1.22	1299
10 Russian Federation	129270	119185	75897	32033	0.59	652
11 Australia	126177	106614	181827	41914	1.44	1115
12 Spain	121221	104353	148924	29104	1.23	1010
13 Brazil	100006	89341	77102	23825	0.77	649
14 South Korea	98796	91030	101087	24410	1.02	762
15 Netherlands	75399	62512	122016	21722	1.62	1133
16 Iran	74440	69754	83903	32610	1.13	376

تصویر ۶۶: وضعیت کشورهای جهان در تولید علم، در سال ۲۰۲۰

۴) ارتقای علمی ایران از رتبه ۵ به رتبه ۱ منطقه

Developed by Scimago | SCIMAGO INSTITUTIONS RANKINGS

SJR Scimago Journal & Country Rank

Enter journal title, ISSN or address name

Home | Journal Rankings | **Country Rankings** | Viz Tools | Help | About Us

All subject areas | All subject categories | Middle East | 1996

Display countries with at least: Documents | Apply | Download data

Country	Documents	Citable documents	Citations	Self-Citations	Citations per Document	H-index
1 Israel	10597	10557	553249	43269	51.45	624
2 Turkey	5723	5554	73365	25706	12.82	368
3 Egypt	2817	2805	34519	4639	12.25	231
4 Saudi Arabia	1985	1943	24604	3230	12.39	271
5 Iran	842	831	12123	4045	14.40	257
6 Kuwait	591	586	7962	1054	13.30	132
7 Jordan	442	442	5187	777	11.74	142
8 United Arab Emirates	362	353	6192	518	17.10	169
9 Lebanon	209	206	4230	298	20.24	170
10 Oman	163	164	2480	216	15.03	114
11 Bahrain	122	118	768	41	6.30	68
12 Syrian Arab Republic	112	111	3310	266	29.55	96
13 Iraq	92	92	713	78	7.75	80
14 Qatar	66	65	524	20	7.94	120
15 Yemen	35	34	493	68	12.94	62
16 Palestine	21	21	253	32	12.05	77

تصویر ۶۷: وضعیت کشورهای غرب آسیا و شمال آفریقا در تولید علم، در سال ۱۹۹۶

also developed by scimago

SCIMAGO INSTITUTIONS RANKINGS

SJR Scimago Journal & Country Rank

Home Journal Rankings Country Rankings Viz Tools Help About Us

All subject areas All subject categories Middle East 2020

Display countries with at least 0 Documents Apply Download data

Country	Documents	Citable documents	Citations	Self-Citations	Citations per Document	H index
1 Iran	74440	69754	83903	32610	1.13	376
2 Turkey	59027	53802	52202	13840	0.88	500
3 Saudi Arabia	38718	36301	55737	16694	1.44	425
4 Egypt	32323	30667	37825	13737	1.17	322
5 Israel	26468	22743	37179	5853	1.31	786
6 Iraq	19110	18711	10725	4357	0.56	131

Activate Windows
Go to Settings to activate Windows.

تصویر ۶۸: وضعیت کشورهای غرب آسیا و شمال آفریقا در تولید علم، در سال ۲۰۲۰

1) scimagojr.com/countryrank.php?region=Middle%20East&year=2020

۵) نمونه‌ای از پیشرفت‌های علمی ایران در رشته‌های مختلف

۱-۵) علوم نانو؛ ارتقا از رتبه ۵۸ جهان به رتبه ۱۶

تصویر ۶۹: وضعیت کشورهای جهان در علوم نانو، در سال ۱۹۹۶

All subject areas		Nanoscience and Nanotechnology		All regions		2020	
Display countries with at least		Documents	Apply	Download data			
Country	# Documents	Citable documents	Citations	Self-Citations	Citations per Document	H Index	
1 China	16413	16365	34147	24592	2.08	500	
2 United States	7214	7243	15533	5491	2.12	678	
3 South Korea	2292	2285	4492	1087	1.88	327	
4 Germany	2326	2299	4623	1236	1.99	353	
5 Japan	2020	2007	4171	905	2.06	313	
6 India	1995	1985	2229	833	1.12	220	
7 United Kingdom	1618	1605	2293	720	2.04	328	
8 France	1252	1244	1634	466	1.31	246	
9 Australia	1219	1209	4249	791	3.49	249	
10 Russian Federation	1005	1005	1060	495	1.05	140	
11 Spain	953	929	1961	482	2.06	224	
12 Italy	910	899	1674	507	1.84	222	
13 Canada	859	853	2004	321	2.33	238	
14 Singapore	859	853	2587	295	3.01	292	
15 Taiwan	803	801	1142	271	1.42	216	
16 Iran	703	702	1076	469	1.53	122	

تصویر ۷۰: وضعیت کشورهای جهان در علوم نانو، در سال ۲۰۲۰

۱۶ و زیست مولکولی؛ ارتقا از رتبه ۵۲ جهان به رتبه ۱۶

SJR Scopus Journal & Country Ranking

Journal Ranking Country Ranking All Fields Rank

Journal: Country: All Fields:

Ranking:

Showing 1-50 of 50 items

Rank	Journal	Journal SJR	Country SJR	All Fields Rank	Journal H-index	Country H-index
1	Journal of Biological Chemistry	10.000	USA	1	1000	1000
2	Journal of Cell Biology	9.700	USA	2	950	950
3	Journal of Molecular Biology	9.500	USA	3	900	900
4	Journal of Biochemistry	9.300	USA	4	850	850
5	Journal of Neurochemistry	9.100	USA	5	800	800
6	Journal of Immunology	8.900	USA	6	750	750
7	Journal of Molecular Cell Biology	8.700	USA	7	700	700
8	Journal of Cell Science	8.500	USA	8	650	650
9	Journal of Biological Chemistry	8.300	USA	9	600	600
10	Journal of Cell Biology	8.100	USA	10	550	550
11	Journal of Molecular Biology	7.900	USA	11	500	500
12	Journal of Biochemistry	7.700	USA	12	450	450
13	Journal of Neurochemistry	7.500	USA	13	400	400
14	Journal of Immunology	7.300	USA	14	350	350
15	Journal of Molecular Cell Biology	7.100	USA	15	300	300
16	Journal of Cell Science	6.900	USA	16	250	250
17	Journal of Biological Chemistry	6.700	USA	17	200	200
18	Journal of Cell Biology	6.500	USA	18	150	150
19	Journal of Molecular Biology	6.300	USA	19	100	100
20	Journal of Biochemistry	6.100	USA	20	50	50
21	Journal of Neurochemistry	5.900	USA	21	50	50
22	Journal of Immunology	5.700	USA	22	50	50
23	Journal of Molecular Cell Biology	5.500	USA	23	50	50
24	Journal of Cell Science	5.300	USA	24	50	50
25	Journal of Biological Chemistry	5.100	USA	25	50	50
26	Journal of Cell Biology	4.900	USA	26	50	50
27	Journal of Molecular Biology	4.700	USA	27	50	50
28	Journal of Biochemistry	4.500	USA	28	50	50
29	Journal of Neurochemistry	4.300	USA	29	50	50
30	Journal of Immunology	4.100	USA	30	50	50
31	Journal of Molecular Cell Biology	3.900	USA	31	50	50
32	Journal of Cell Science	3.700	USA	32	50	50
33	Journal of Biological Chemistry	3.500	USA	33	50	50
34	Journal of Cell Biology	3.300	USA	34	50	50
35	Journal of Molecular Biology	3.100	USA	35	50	50
36	Journal of Biochemistry	2.900	USA	36	50	50
37	Journal of Neurochemistry	2.700	USA	37	50	50
38	Journal of Immunology	2.500	USA	38	50	50
39	Journal of Molecular Cell Biology	2.300	USA	39	50	50
40	Journal of Cell Science	2.100	USA	40	50	50
41	Journal of Biological Chemistry	1.900	USA	41	50	50
42	Journal of Cell Biology	1.700	USA	42	50	50
43	Journal of Molecular Biology	1.500	USA	43	50	50
44	Journal of Biochemistry	1.300	USA	44	50	50
45	Journal of Neurochemistry	1.100	USA	45	50	50
46	Journal of Immunology	900	USA	46	50	50
47	Journal of Molecular Cell Biology	700	USA	47	50	50
48	Journal of Cell Science	500	USA	48	50	50
49	Journal of Biological Chemistry	300	USA	49	50	50
50	Journal of Cell Biology	100	USA	50	50	50

۷۱: وضعیت کشورهای جهان در علوم بیوشیمی، در سال

Biochemistry, Genetics and Molecular Biology		All subject categories	All regions	2020		
Display countries with at least 0 Documents		Documents	Apply	Download data		
Country	# Documents	Citable documents	Citations	Self-Citations	Citations per Document	H index
1 China	96177	95966	129042	66736	1.31	542
2 United States	89693	82685	149967	62280	1.67	1460
3 Germany	24291	22820	45094	10762	1.85	626
4 United Kingdom	24257	22380	47505	11140	1.95	912
5 Japan	20029	19090	21175	8852	1.06	683
6 India	19919	19027	25406	9189	1.02	362
7 Italy	19860	18092	27190	11754	1.37	617
8 France	15404	14284	25527	5019	1.66	692
9 Canada	13711	12792	22704	4195	1.73	665
10 South Korea	12884	12483	15932	3252	1.24	420
11 Spain	12584	11795	21466	4415	1.71	528
12 Australia	11623	10798	23474	4293	1.93	593
13 Brazil	10087	9704	9663	2823	0.96	306
14 Netherlands	8503	7988	17751	2929	2.09	604
15 Russian Federation	8337	8154	11367	2336	1.36	305
16 Iran	8323	8125	10263	3471	1.23	196

تصویر ۷۲: وضعیت کشورهای جهان در علوم بیوشیمی، در سال ۲۰۲۰

1) scimagojr.com/countryrank.php?area=1300&year=1996

2) scimagojr.com/countryrank.php?area=1300&year=2020

۳-۵) علوم هوافضا؛ ارتقا از رتبه ۴۵ جهان به رتبه ۱۱

تصویر ۷۳: وضعیت کشورهای جهان در علوم هوافضا، در سال ۱۹۹۶

Country	Documents	Citable documents	Citations	Self-Citations	Citations per Document	H index
1 China	10167	10027	6453	4768	0.63	164
2 United States	6659	6590	3612	2014	0.54	281
3 India	3108	3072	1154	635	0.37	87
4 United Kingdom	1482	1455	1174	247	0.79	156
5 Italy	1436	1389	874	479	0.68	119
6 Germany	1406	1374	792	362	0.56	127
7 Russian Federation	1324	1294	555	402	0.42	73
8 France	995	952	532	163	0.53	130
9 Canada	856	841	689	194	0.80	133
10 Japan	850	830	438	193	0.52	94
11 Iran	725	725	1001	852	1.38	82

تصویر ۷۴: وضعیت کشورهای جهان در علوم هوافضا، در سال ۲۰۲۰

۵-۴) علوم فیزیک؛ ارتقا از رتبه ۵۶ جهان به رتبه ۱۴

Rank	Country	Publications	Citations	H-index	I-index
1	United States	2772	17767	88	1.12
2	Germany	1200	10000	40	0.80
3	France	1000	8000	35	0.70
4	United Kingdom	900	7000	30	0.60
5	Japan	800	6000	28	0.56
6	Italy	700	5000	25	0.50
7	Iran	600	4000	22	0.44
8	Spain	500	3000	20	0.40
9	Sweden	400	2000	18	0.36
10	Canada	350	1800	16	0.32
11	Australia	300	1500	14	0.28
12	India	250	1200	12	0.24
13	China	200	1000	10	0.20
14	South Korea	180	900	9	0.18
15	Israel	150	750	7	0.14
16	Poland	120	600	6	0.12
17	Belgium	100	500	5	0.10
18	Canada	90	450	4	0.09
19	Italy	80	400	4	0.08
20	France	70	350	3	0.07
21	Germany	60	300	3	0.06
22	United States	50	250	2	0.05
23	Japan	40	200	2	0.04
24	United Kingdom	30	150	1	0.03
25	France	20	100	1	0.02
26	Germany	15	75	1	0.015
27	United States	10	50	1	0.01
28	Japan	8	40	1	0.008
29	United Kingdom	6	30	1	0.006
30	France	5	25	1	0.005
31	Germany	4	20	1	0.004
32	United States	3	15	1	0.003
33	Japan	2	10	1	0.002
34	United Kingdom	1	5	1	0.001
35	France	1	5	1	0.001
36	Germany	1	5	1	0.001
37	United States	1	5	1	0.001
38	Japan	1	5	1	0.001
39	United Kingdom	1	5	1	0.001
40	France	1	5	1	0.001
41	Germany	1	5	1	0.001
42	United States	1	5	1	0.001
43	Japan	1	5	1	0.001
44	United Kingdom	1	5	1	0.001
45	France	1	5	1	0.001
46	Germany	1	5	1	0.001
47	United States	1	5	1	0.001
48	Japan	1	5	1	0.001
49	United Kingdom	1	5	1	0.001
50	France	1	5	1	0.001
51	Germany	1	5	1	0.001
52	United States	1	5	1	0.001
53	Japan	1	5	1	0.001
54	United Kingdom	1	5	1	0.001
55	France	1	5	1	0.001
56	Germany	1	5	1	0.001
57	United States	1	5	1	0.001
58	Japan	1	5	1	0.001
59	United Kingdom	1	5	1	0.001
60	France	1	5	1	0.001
61	Germany	1	5	1	0.001
62	United States	1	5	1	0.001
63	Japan	1	5	1	0.001
64	United Kingdom	1	5	1	0.001
65	France	1	5	1	0.001
66	Germany	1	5	1	0.001
67	United States	1	5	1	0.001
68	Japan	1	5	1	0.001
69	United Kingdom	1	5	1	0.001
70	France	1	5	1	0.001
71	Germany	1	5	1	0.001
72	United States	1	5	1	0.001
73	Japan	1	5	1	0.001
74	United Kingdom	1	5	1	0.001
75	Iran	1	5	1	0.001

تصویر ۷۵: وضعیت کشورهای جهان در علوم فیزیک و فضاوردی، در سال ۱۹۹۶

Physics and Astronomy		All subject categories	All regions	2020		
Display countries with at least 0		Documents	Apply	Download data		
Country	# Documents	Citable documents	Citations	Self-Citations	Citations per Document	H index
1 China	118582	118007	117770	72207	0.99	601
2 United States	60175	58839	114613	57962	1.90	1188
3 Russian Federation	30548	30428	22769	10765	0.74	477
4 India	30528	30432	30092	12936	0.98	398
5 Germany	27524	27085	53514	20279	1.94	783
6 Japan	22768	22482	29852	9837	1.31	632
7 United Kingdom	21069	20609	46982	16023	2.23	743
8 France	18013	17783	34197	10295	1.90	662
9 Italy	16713	16346	32020	11343	1.92	585
10 South Korea	13952	13750	18146	4633	1.30	447
11 Spain	11660	11404	25002	7082	2.14	549
12 Canada	10183	10010	21242	4748	2.09	542
13 Indonesia	9860	9821	1636	804	0.17	78
14 Iran	9171	9134	14731	6406	1.61	208

تصویر ۷۶: وضعیت کشورهای جهان در علوم فیزیک و فضاوردی، در سال ۲۰۲۰

۵-۵) علوم ریاضی؛ ارتقا از رتبه ۴۷ جهان به رتبه ۱۲

Country	# Journals	Citations	Citations per Journal	Self-Citations	Citations per Document	Quotient
1 United States	1697	1848	1090	1447	11.98	1.07
2 Germany	950	888	935	1000	11.81	1.08
3 United Kingdom	615	610	992	1101	11.26	1.04
4 France	508	575	1132	1000	10.78	1.01
5 Japan	507	519	1024	1117	10.51	1.01
6 Italy	510	531	1041	1242	10.22	1.01
7 Switzerland	410	410	1000	911	9.50	1.00
8 Canada	367	319	869	787	10.78	1.00
9 India	367	364	1000	1111	10.01	1.00
10 Australia	322	389	1208	838	10.88	1.00
11 Spain	300	310	1033	800	11.33	1.00
12 Netherlands	300	300	1000	800	10.00	1.00
13 Finland	300	300	1000	812	10.00	1.01
14 Korea	310	331	1068	843	10.41	1.00
15 Israel	310	310	1000	800	10.00	1.01
16 South Korea	274	309	1124	1714	9.58	1.00
17 Taiwan	267	267	1000	811	10.78	1.00
18 Belgium	267	279	1045	1044	10.28	1.00
19 Netherlands	210	210	1000	1000	10.00	1.00
20 Sweden	200	200	1000	1078	10.28	1.00
21 Brazil	200	200	1000	1000	10.00	1.00
22 Lithuania	200	200	1000	1000	10.00	1.00
23 Austria	200	200	1000	1000	10.00	1.00
24 Hungary	200	200	1000	1000	10.00	1.00
25 Czech Republic	200	200	1000	1000	10.00	1.00
26 Denmark	200	200	1000	1000	10.00	1.00
27 Norway	200	200	1000	1000	10.00	1.00
28 Portugal	200	200	1000	1000	10.00	1.00
29 Singapore	200	200	1000	1000	10.00	1.00
30 New Zealand	200	200	1000	1000	10.00	1.00
31 Mexico	200	200	1000	1000	10.00	1.00
32 Greece	200	200	1000	1000	10.00	1.00
33 Turkey	200	200	1000	1000	10.00	1.00
34 Venezuela	200	200	1000	1000	10.00	1.00
35 Argentina	200	200	1000	1000	10.00	1.00
36 Bulgaria	200	200	1000	1000	10.00	1.00
37 Chile	200	200	1000	1000	10.00	1.00
38 Colombia	200	200	1000	1000	10.00	1.00
39 Cuba	200	200	1000	1000	10.00	1.00
40 Ecuador	200	200	1000	1000	10.00	1.00
41 South Africa	200	200	1000	1000	10.00	1.00
42 Indonesia	200	200	1000	1000	10.00	1.00
43 Thailand	200	200	1000	1000	10.00	1.00
44 Israel	200	200	1000	1000	10.00	1.00
45 Taiwan	200	200	1000	1000	10.00	1.00
46 Korea	200	200	1000	1000	10.00	1.00
47 India	200	200	1000	1000	10.00	1.00
48 Japan	200	200	1000	1000	10.00	1.00
49 United States	200	200	1000	1000	10.00	1.00
50 Germany	200	200	1000	1000	10.00	1.00

تصویر ۷۷: وضعیت کشورهای جهان در علوم ریاضی، در سال ۱۹۹۶

Mathematics		All subject categories		All regions		2020		
Display countries with at least 0		Documents	Apply					Download data
Country	Documents	Citable documents	Citations	Self-Citations	Citations per Document	H index		
1 China	72617	71927	49289	33694	0.68	362		
2 United States	42333	40578	35302	17069	0.83	875		
3 India	19940	19462	11644	5714	0.59	217		
4 Germany	15776	14914	12035	5354	0.76	428		
5 United Kingdom	13637	12920	13644	4623	1.02	476		
6 Russian Federation	12861	12447	5264	2988	0.41	188		
7 France	12658	11944	9771	3444	0.77	380		
8 Italy	11977	11131	10885	4891	0.91	312		
9 Japan	10056	9678	5393	2052	0.54	270		
10 Canada	8249	7932	7261	1966	0.88	352		
11 Spain	7819	7429	6192	2356	0.79	286		
12 Iran	7161	7096	7585	3412	1.06	170		

تصویر ۷۸: وضعیت کشورهای جهان در علوم ریاضی، در سال ۲۰۲۰

۵-۶) علوم ژنتیک و سلول‌های بنیادی؛ رتبه دوم جهان

Countries Where Stem Cell Research Is Most Popular

Rank	Country/Territory	Number of clinical trials
1	United States	136
2	Iran	65
3	South Korea	40
4	Australia	18
5	China	17
6	Spain	17
7	Israel	12
8	India	11
9	Canada	10
10	Germany	7

تصویر ۷۹: رتبه‌بندی ۱۰ کشور برتر حوزه سلول‌های بنیادی در سال ۲۰۱۶

۵-۷) علوم داروسازی؛ ارتقا از رتبه ۴۹ جهان به رتبه ۸

Country	# Journals	Total Documents	Citations	Self Citations	Citations per Document	h-index
1. United States	4,208	120,111	42,116,2	18,248	31.66	957
2. United Kingdom	3,600	88,908	11,170	8,884	18.88	578
3. United States	2,764	88,617	10,888	25,870	19.99	854
4. Germany	2,642	28,601	8,228	14,802	23.84	349
5. France	2,607	28,863	8,783	12,732	28.18	379
6. Italy	2,012	1,889	85,418	10,194	31.88	343
7. Spain	1,768	1,998	21,188	8,881	19.84	308
8. Canada	1,687	1,881	37,888	8,117	38.80	287
9. Japan	1,688	1,880	28,912	8,814	19.20	288
10. China	1,128	1,121	8,881	8,881	8.88	288
11. Netherlands	1,088	1,088	28,884	8,118	28.88	288
12. Switzerland	8,881	818	88,817	8,881	38.18	288
13. Australia	818	777	18,818	8,884	21.88	288
14. Sweden	818	888	23,817	8,888	27.88	218
15. Belgium	884	877	18,883	8,888	21.88	288
16. South Korea	818	877	12,784	8,788	18.87	188
17. Portugal	818	818	18,888	8,881	18.88	188
18. South Africa	888	884	7,811	2,888	18.11	177
19. Pakistan	888	877	18,888	2,788	20.88	188
20. Netherlands (continued)	818	818	8,888	1,888	18.11	188
21. Denmark	888	888	8,884	1,811	21.88	188
22. Finland	818	811	8,888	1,874	28.88	188
23. Netherlands	288	281	11,817	1,888	38.88	118
24. Turkey	288	281	8,888	1,288	18.88	188
25. Israel	278	288	8,888	811	28.18	188
26. Singapore	287	288	8,888	814	18.87	118
27. Denmark	287	284	8,811	1,888	18.88	118
28. Japan	288	288	27,811	811	18.88	118
29. Singapore	187	188	8,888	811	18.88	188
30. Taiwan	187	188	27,811	888	18.84	188
31. United States (continued)	178	178	28,888	887	18.87	188
32. China (continued)	188	188	8,888	811	18.88	117
33. Norway	188	184	8,881	888	28.81	188
34. Australia (continued)	188	188	1,888	877	8.18	88
35. New Zealand	188	188	27,811	888	28.81	118
36. South Africa (continued)	188	188	1,811	288	11.88	88
37. South Africa (continued)	118	118	8,888	884	28.28	118
38. Australia	117	117	8,888	888	28.84	188
39. Portugal (continued)	188	188	8,881	881	27.88	188
40. Singapore (continued)	88	88	1,888	888	18.88	88
41. Portugal	88	88	7,811	187	7.88	81
42. Portugal	88	88	18,888	184	12.27	88
43. China	88	88	18,811	888	28.81	81
44. Netherlands	77	77	811	118	8.84	88
45. China	77	77	7,811	888	18.88	88
46. Portugal	78	78	28,888	884	28.11	111
47. Netherlands	87	87	888	188	18.11	81
48. Portugal	88	88	1,881	788	28.88	188
49. China	88	88	7,811	888	18.88	118
50. Netherlands	88	88	884	281	18.88	88

تصویر ۸۰: وضعیت کشورهای جهان در علوم داروسازی، در سال ۱۹۹۶

Country	↓ Documents	Citable documents	Citations	Self-Citations	Citations per Document	H index
1 China	27709	27335	31152	16471	1.12	263
2 United States	20425	18865	24468	10447	1.20	656
3 India	12957	12690	6588	3036	0.51	276
4 United Kingdom	5279	4908	6950	1894	1.32	434
5 Germany	5014	4696	5854	1393	1.17	366
6 Italy	4976	4666	7530	2703	1.51	295
7 Japan	4845	4717	3165	1021	0.65	293
8 Iran	3884	3777	4213	1525	1.08	152
9 Brazil	3464	3367	2646	890	0.76	190
10 France	3429	3214	4496	911	1.31	327
11 South Korea	3049	3017	2764	725	0.91	212

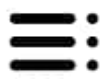
تصویر ۸۱: وضعیت کشورهای جهان در علوم داروسازی، در سال ۲۰۲۰^۲

۶) ارتقای کیفیت و سطح مقالات تولیدی در دانشگاه‌های ایران

گفتنی است پس از سال ۲۰۰۹، که سهم ایران از تولید علم دنیا به سهم منطقی خود از حیث جمعیتی (یعنی یک درصد) رسید، فرایند کیفیت بخشی به مقالات نیز آغاز شد و این رویکرد باعث شد که دهه نود شمسی دهه کیفیت گرایی در تولیدات علمی کشور باشد. در این سال‌ها، میزان ارجاع به مقالات علمی کشور به شدت رشد کرد و دانشگاه‌های ایران، یکی پس از دیگری، در فهرست‌های رده‌بندی جهانی قرار گرفتند.

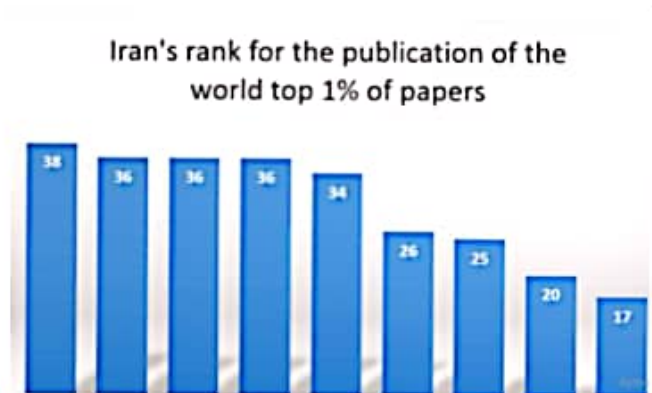
1) scimagojr.com/countryrank.php?area=3000&year=1996

2) scimagojr.com/countryrank.php?area=3000&year=2020

برای اثبات کیفیت خروجی علمی دانشگاه‌های ایران، از شاخصی استفاده می‌کنیم که پایگاه اطلاعات علمی کلاریویت آنالیتیکس از آن به‌عنوان سهم از یک درصد مقالات برتر جهان، که مشتمل بر مقالات پُراجاع و داغ جهان^۱ است، یاد می‌کند. این شاخص نشان‌دهنده باکیفیت‌ترین مقالات دنیاست.

در سال ۲۰۰۷، براساس این شاخص، ۵۶ مقاله از تمام مقالات برتر جهان متعلق به ایران بوده‌است، اما در سال ۲۰۱۹، این عدد به ۴۷۳ مقاله رسیده‌است؛ یعنی تقریباً هشت‌برابر شده‌است. همچنین رتبه ما در این زمینه، از ۳۸ در سال ۲۰۱۱، به ۱۷ در سال ۲۰۱۹ رسیده‌است، که نشان‌دهنده رشد کیفی مقالات ما در فهرست مقالات پُراستاد دنیاست.

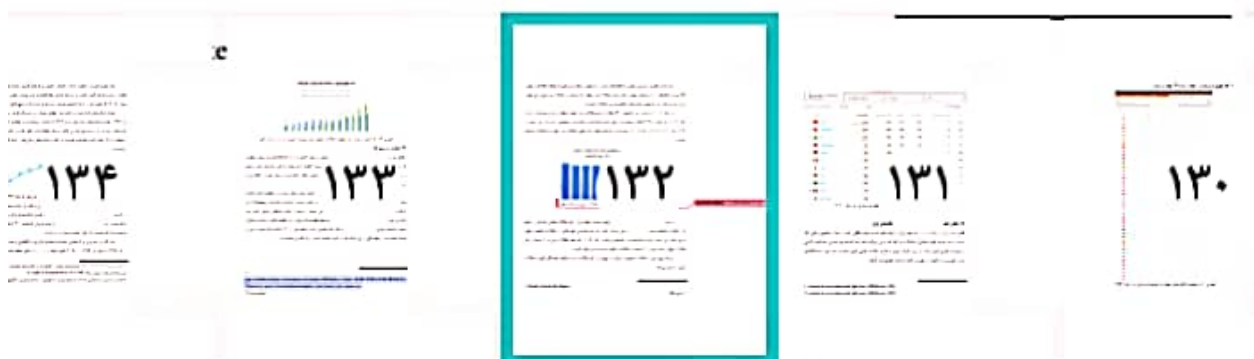
تصویر ۱۵: ارتقای رتبه ایران در سهم از مقالات داغ و پُراستاد جهان^۲

در دهه‌های گذشته، که دانشگاه‌های ما پژوهش‌محور بودند، سهم ایران از کل مقالات علمی دنیا بیش از سهم ما از مقالات باکیفیت دنیا بوده‌است، اما در طی ده سال اخیر، که روند افزایشی سهم کشور از مقالات باکیفیت جهان شروع شده، این نسبت وارونه گردیده‌است. توضیح این‌که در سال ۲۰۱۹، که سهم مقالات ایران به ۲ درصد از کل مقالات جهان رسید، بیش از ۳ درصد از مقالات باکیفیت دنیا به ایران تعلق گرفت.

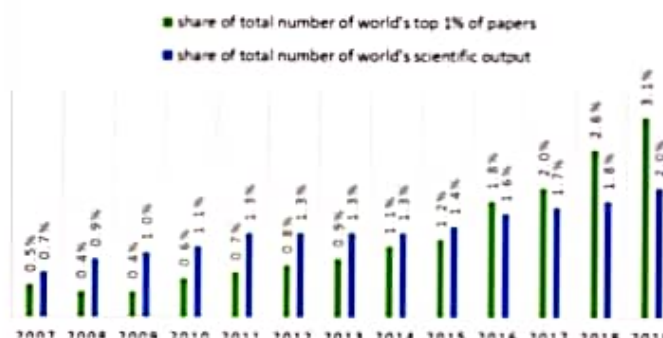
این‌که سهم ایران از مقالات باکیفیت، بیشتر از سهم آن از کل مقالات است چشمگیر کیفیت مقالات

کشور را نشان می‌دهد.

۱۳۲/۱۳۳۱

IRAN SCIENTIFIC GROWTH

تصویر ۱۶: بالا رفتن سرعت رشد کیفیت مقالات علمی ایران نسبت به کمیت آن، در ده سال اخیر^۱

۷) حرکت در مسیر فناوری محوری

ارتقای زیرساخت‌های علم و فناوری در کشور و جنبش دستیابی به علم، اکنون ما را به دانشگاه‌های نسل سوم و چهارم، که می‌توانند تولید ثروت داشته باشند، نزدیک کرده‌است. زیست‌بوم^۲ اقتصاد دانش‌بنیانی که طی سال‌های اخیر و مبتنی بر همین دانش تولیدشده در دانشگاه‌های نسل سوم و چهارم کشور شکل گرفته‌است در حال نفوذ و اثرگذاری بر زیست‌بوم اقتصاد نفتی (باقی‌مانده از دوران پهلوی) است.

زیست‌بوم اقتصاد دانش‌بنیان می‌تواند به کمک اقتصاد نفتی کشور بیاید و نقش مردم را در اقتصاد کشور افزایش دهد. اکنون بیش از ۵/۵۰۰ شرکت دانش‌بنیان توسط جوانان ما، در کشور تأسیس شده‌است که فروش محصولات این شرکت‌ها در سال ۱۳۹۸، معادل ۱۲۰ هزار میلیارد تومان، یعنی حدود ۱ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور بود. البته این میزان با مقدار مطلوب فاصله دارد و ما باید بتوانیم سهم اقتصاد دانش‌بنیان را در اقتصاد کشور، به مراتب افزایش دهیم، اما همین میزان رشد در سال‌های اخیر نیز یک رشد نجومی است. سهام بیش از ۴۰ شرکت دانش‌بنیان در بورس عرضه شده‌است و سهام یکی از این شرکت‌ها ۴۰ هزار میلیارد تومان ارزش‌گذاری شده‌است.

۱)

apps.webofknowledge.com/summary.do?product=WOS&doc=1&qid=1&SID=F3M5w5vBLHKXtK81y7E&search_mode=AdvancedSearch&update_back2search_link_param=yes

2) Ecosystem

باید بتوانیم کمیت و کیفیت آن‌ها را افزایش دهیم و برای نقش‌آفرینی شرکت‌های بخش خصوصی و مردم در اقتصاد، بستری فراهم کنیم. کشور ما سرمایه‌انسانی فوق‌العاده‌ای برای پیشبرد علم و صنعت دارد. ۳۳ تا ۳۴ میلیون جوان، که ۴ تا ۵ میلیون نفر از آن‌ها دانشجو هستند، سرمایه‌ای است که در هیچ کشور اروپایی‌ای نظیر ندارد. تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان در کشورمان، مطابق نمودار زیر، هر ساله افزایش یافته‌است. براساس آمار، تا پایان تیر ۱۳۹۹، تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان ما به ۵۲۴۴ شرکت رسیده‌است و علاوه بر آن بیش از ۶۰۰۰ استارت‌آپ یا کسب‌وکار نوپا نیز در زیست‌بوم نوآوری کشور در حال فعالیت‌اند. طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، تا پایان اردیبهشت ۹۹، تعداد کسب‌وکارهای فناورانه در قالب شرکت‌های دانش‌بنیان، استارت‌آپ و فناور به بیش از ۲۰ هزار رسیده‌است.^۱

نمودار ۴: افزایش تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان تا سال ۱۳۹۹^۲

براساس اطلاعات گردآوری‌شده و اعلام معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری، در سال ۱۳۹۷، حدود ۵۰۰ میلیون دلار صادرات محصولات با تکنولوژی بالا^۳ از طریق شرکت‌های دانش‌بنیان صورت گرفته‌است^۴ و این شرکت‌ها در سال ۱۳۹۸، دست‌کم ۱۲۰ هزار میلیارد تومان فروش داشته‌اند. ۴۱ شرکت دانش‌بنیان در تابلوی بورس موجود است که حدود ۲۸۰ هزار میلیارد تومان ارزش دارند.

بنابر گزارش «مروری بر اثربخشی خدمات صندوق نوآوری و شکوفایی»، به‌واسطه حمایت‌های این صندوق، از آذر ۱۳۹۷ تا پایان تیر ۱۳۹۹، ۳۹۰۰ شغل ایجاد و ۴۰۰۰۰ شغل حفظ شده‌است. همچنین این حمایت‌ها

(۱) گزارش شماره ۲۷۰۱۷۰۵۸ مرکز پژوهش‌های مجلس: «ظرفیت‌ها و چالش‌های ایجادشده در حوزه فعالیت‌های دانش‌بنیان و کسب‌وکارهای فناور» (پیوند وبگاه: re.majlis.ir/fa/report/show/1531396)

(۲) گزارش «مروری بر اثربخشی خدمات صندوق نوآوری و شکوفایی»، صندوق نوآوری و شکوفایی ریاست‌جمهوری.

3) High-Tech

4) iransakht.isti.ir/ZVB2

موجب جلوگیری از خروج ۸۲۰ میلیون دلار ارز از کشور شده است.^۱ سهم شرکت‌های دانش‌بنیان از تولید ناخالص داخلی به حدود ۱ تا ۲ درصد رسیده است.^۲

پیشرفت واقعی اقتصاد ایران در گرو رشد و گسترش اقتصاد دانش‌بنیان و کاهش وابستگی آن به نفت و گاز است. حرکت در این مسیر، همواره مورد تأکید مقام معظم رهبری «عَلَيْهِ السَّلَامُ» بوده است: «ما باید علم را، با همه معنای کامل آن، به عنوان یک جهاد دنبال کنیم. این را من به جوان‌ها، استادان و دانشگاه‌ها می‌گویم. علاوه بر این، علم مجرد و به‌تنهایی هم کافی نیست؛ علم را باید وصل کنیم به فناوری، فناوری را باید وصل کنیم به صنعت و صنعت را باید وصل کنیم به توسعه کشور. صنعتی که مایه توسعه و پیشرفت کشور نباشد برای ما مفید نیست. علمی که به فناوری تبدیل نشود فایده‌ای ندارد و نافع نیست.»^۳

اهمیت این مسئله در نگاه ایشان تا جایی است که ایشان در حمایت از این حرکت علمی می‌فرمایند: «من به شما عرض بکنم که بنده در دفاع از جامعه نخبگان و از حرکت علمی کشور، تا نفس دارم، ذره‌ای کوتاه نخواهم آمد.»^۴

پیشرفت‌های علم، فناوری و نوآوری جمهوری اسلامی در آینده گزارش‌های بین‌المللی

پیشرفت‌های ایران در توسعه علم و فناوری و نوآوری، در چند دهه گذشته، به‌ویژه در حوزه منابع انسانی، توجه تحلیل‌گران خارجی را نیز به خود جلب کرده است. در گزارش آنکتاد^۵، درباره سیاست‌های علم فناوری و نوآوری ایران (۲۰۱۶) آمده است: «بخش صنعت، هم از نظر دامنه و هم تنوع، در دهه‌های اخیر رشد کرده است که سبب شده ایران به متنوع‌ترین اقتصاد با کمترین وابستگی به منابع نفت و گاز در مقایسه با سایر کشورهای نفت‌خیز منطقه تبدیل شود. در طول دو دهه گذشته، ایران خود را به توسعه یک نظام ملی نوآوری پویا متعهد ساخته است و پیوسته در حال گذار به یک اقتصاد مبتنی بر نوآوری و دانش بوده است. دوران تحریم‌های بین‌المللی عزم ایران را برای دستیابی به این هدف تقویت کرد. در نتیجه این تعهد، ایران اکنون سرمایه انسانی چشمگیری دارد. پایه نیروی انسانی این کشور شامل تعداد

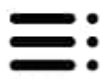
1) inif.ir/fullcontent_gallery/asset_publisher/4QrbrZ8iaNMO/content/id/572343

2) tasnimnews.com/fa/news/1399/05/22/2325899

۳) بیانات در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۵/۰۷/۰۱. (پیوند وبگاه: farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3332)

۴) بیانات در دیدار نخبگان علمی جوان، ۱۳۹۵/۰۷/۲۸. (پیوند وبگاه: farsi.khamenei.ir/speech-content?id=34703)

5) UNCTAD

زیادی از ایرانیان تحصیل کرده، آموزش دیده و با پشتکاری است که در حوزه‌های علم، کارآفرینی و کسب‌وکار، هم در داخل و هم در خارج از کشور، فعالیت می‌کنند.^۱

نمونه دیگر گزارش مکتبی است (یکی از معتبرترین بنگاه‌های مشاوره مدیریت در جهان) که با عنوان «ایران؛ فرصت رشد ۱۰۰۰ میلیارد دلاری؟» (منتشر شده در سال ۲۰۱۶)، به فرصت‌های پیش‌روی اقتصاد ایران در سال‌های آینده می‌پردازد و اقتصاد متنوع، نظام آموزشی قوی و فرهنگ ریشه‌دار کارآفرینی را از جمله نقاط قوت ایران می‌داند که می‌توانند به شکوفایی هرچه بیشتر اقتصاد کشور کمک کنند. در این گزارش آمده است: «ایران یکی از بالاترین نرخ‌های مشارکت در تحصیلات دانشگاهی، در جهان (بالاتر از انگلستان فرانسه و آلمان) را دارد و یک سوم فارغ‌التحصیلان این کشور مدارک مرتبط با مهندسی دریافت می‌کنند. این موضوع باعث شده است که ایران یکی از پنج کشور برتر جهان (از نظر تعداد دانشجویان و دانش‌آموختگان سالانه) در رشته‌های مهندسی باشد که تقریباً هم‌تراز با آمریکا و بالاتر از ژاپن و کره جنوبی قرار می‌گیرد. سواد فنی یکی از عوامل قدرتمندی است که می‌تواند پیش‌ران بهره‌وری و اشتغال باشد.»^۲

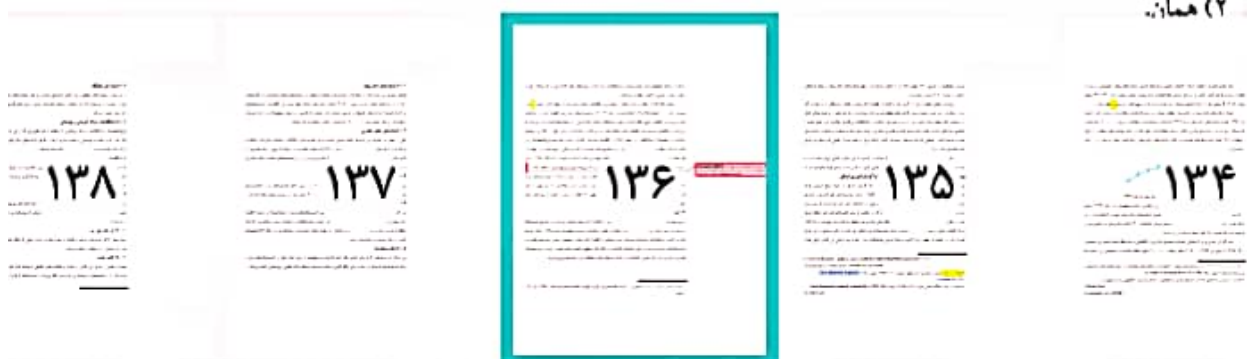
این گزارش‌ها حاکی از وجود ظرفیتی عظیم برای رشد اقتصاد ایران، در صورت توجه به توانمندی‌های بزرگ داخلی است. اگرچه تاکنون به نقطه مطلوب در مسیر تبدیل علم به ثروت دست نیافته‌ایم، اما این مهم با وجود ظرفیت‌های تولیدشده و با روی کار آمدن دولتی جوان و حزب‌اللهی، که اعتقاد به درون و اعتماد به نیروهای جوان کشور داشته باشد، محقق خواهد شد.

۸) آشنایی با زیست‌بوم فناوری و نوآوری ایران

«زیست‌بوم فناوری و نوآوری» یکی از ارکان مهم و حیاتی در اقتصاد دانش‌بنیان به‌شمار می‌آید و در جوامع توسعه‌یافته امروزی نیز مورد توجه جدی است. در ایران، معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری سیاست‌گذار اصلی توسعه فناوری کشور و فراهم‌کننده بسترهای موردنیاز برای دستیابی به اقتصاد دانش‌بنیان و همچنین حامی زیست‌بوم فناوری و کسب‌وکارهای نوآورانه است. در طی سال‌های گذشته و با ارتقا یافتن سطح و کیفیت تولید علم در ایران، زیست‌بوم‌های فناوری و نوآوری نیز رشد خوبی داشته‌اند. در ادامه، به بخش‌های مختلف این زیست‌بوم می‌پردازیم.

۱) معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، ۴۰ سال ۱۳۶/۳۳۱ (تهران، انتشارات دانش‌بنیان فناوری، ۱۳۹۷)، ص ۴۱.

۲) همانجا.

۱-۸) شرکت‌های دانش‌بنیان

فلسفه وجودی این شرکت‌ها، در وهله اول، جاری‌سازی تولیدات علمی در زمینه فناوری‌های راهبردی و در گام بعدی، ارائه آن در بازارهای هدف است. وجود ۴/۵۰۰ شرکت دانش‌بنیان نشانه موفق بودن این الگوست. کسب‌وکارهای نو (استارت‌آپ‌ها) شرکت‌های کوچک یا نوپایی هستند که با هدف کارآفرینی، به تولید محصولات یا ارائه خدمات مشغول‌اند. در حال حاضر بیش از ۶۰۰۰ استارت‌آپ در کشور مشغول به کار هستند.

۲-۸) پارک‌های علم و فناوری

یکی از مهم‌ترین اهداف این پارک‌ها ایجاد بستری مناسب برای تجاری‌سازی کالاها و خدمات نوآورانه و کمک به توسعه بازار شرکت‌های دانش‌بنیان است. اکنون بیش از ۴۵ پارک علم و فناوری، در زمینه بازاریابی و رشد فناوری، در کشور فعال هستند. بزرگ‌ترین پارک منطقه غرب آسیا، پارک فناوری پردیس، از زیرمجموعه‌های معاونت علم و فناوری است.

۳-۸) مراکز نوآوری

این مراکز به منظور زمینه‌سازی برای شکوفایی ایده‌های خلاقانه، در مسیر خلق فناوری‌های نو و تجاری‌سازی کسب‌وکارهای دانش‌بنیان، با پراکندگی بیش از ۱۸۰ مرکز نوآوری و ۶۰۰ مرکز رشد، در سراسر کشور ایجاد شده‌اند.

۴-۸) کارخانه‌های نوآوری

این کارخانه‌ها محلی برای تمرکز شتاب‌دهنده‌ها و گردهمایی کسب‌وکارهای نوپا و استارت‌آپ‌ها در عرصه اقتصاد دانش‌بنیان، و نقطه تلاقی سرمایه‌گذاران علاقه‌مند به این حوزه و پژوهشگران و نوآوران است. بزرگ‌ترین کارخانه منطقه‌ای غرب آسیا، به نام «کارخانه نوآوری آزادی»، در تهران ایجاد شده است و تعدادی نیز در دیگر کلان‌شهرهای کشور، در حال ساخت و آماده‌سازی است.

۵-۸) شتاب‌دهنده‌ها

این مراکز نیز بسترهای لازم برای تبدیل یک ایده نوآورانه به محصول را برای افراد نوآور و کسب‌وکارهای نوپا و استارت‌آپ‌ها فراهم کرده‌اند و زمینه را برای شکل‌گیری و جذب سرمایه، توسط مراکز علمی و پژوهشی آماده می‌کنند.

۸-۶) بنیاد ملی نخبگان

در این بنیاد، استعداد‌های حقیقی و برتر کشور شناسایی شده و زیر چتر حمایت‌های مادی و معنوی قرار می‌گیرند. این بنیاد با حمایت از نیروهای کارآمد و فعال و مستعد آینده‌ساز، مسیر را برای نقش‌آفرینی‌شان در اقتصاد دانایی محور و دانش‌بنیان هموار می‌کند.

۸-۷) دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی

فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی با استفاده از پایه علمی‌ای که از این مراکز کسب کرده‌اند، وارد فضای تکرارپذیر کردن تجارب پژوهشی و تجاری‌سازی آن‌ها از طریق شرکت‌های دانش‌بنیان می‌شوند. به‌طور خلاصه، این مراکز تأمین‌کننده نیروهای انسانی شرکت‌های دانش‌بنیان هستند.

۸-۸) فدراسیون سرآمدان علمی

فدراسیون سرآمدان علمی، که از زیرمجموعه‌های معاونت علمی و فناوری است، برای دستیابی به چشم‌انداز مرجعیت علمی کشور در جهان موظف است به شکلی منظم و دائمی، پژوهشگران برجسته علمی کشور را شناسایی کند و حمایت‌های لازم را از آن‌ها به‌عمل آورد.

۸-۹) شبکه آزمایشگاهی فناوری‌های راهبردی

این مجموعه برای هم‌افزایی توانمندی‌های آزمایشگاهی کشور، در حوزه‌های فناوری پیشرفته و راهبردی، توسط معاونت علمی و در بخش‌های مختلف آزمایشگاهی تشکیل شده است، محلی که پیشرفته‌ترین تجهیزات آزمایشگاهی کشور در آن به اشتراک گذاشته می‌شوند.

۸-۱۰) فن بازار ملی ایران

اینجا محل تلاقی طرف‌های عرضه و تقاضا در حوزه فناوری است، جایی که بنگاه معاملات فناوری با ارائه اطلاعات مورد نیاز طرفین، این وظیفه را انجام می‌دهد.

۸-۱۱) کانون پتنت^۱

معاونت علمی از طریق این کانون، با تمرکز بر فعالیت‌های حقوقی مربوط به ثبت حق مالکیت، شرکت‌های فناوری و افراد نوآور را از دغدغه‌های مربوط به این موارد دور نگه می‌دارد و امنیت خاطر آن‌ها را از بابت فعالیتشان تأمین می‌کند.

---

1) Patent

۸-۱۲) صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران

این صندوق موظف است به منظور بالا بردن جایگاه علمی کشور، از فعالیت‌های پژوهشی دانش‌محور حمایت‌های لازم را به انجام رساند.

۸-۱۳) صندوق‌های تأمین سرمایه یا VC

این صندوق‌ها، که اغلب در بخش خصوصی فعال‌اند، با حمایت‌های مالی از شرکت‌های فناوری کوچک، زمینه را برای افزایش تولید و توسعه بازار به آن‌ها ارائه می‌کنند.

۸-۱۴) شرکت‌های خلاق و صنایع فرهنگی

در اینجا تلاش می‌شود با رویکردی جدید، بین حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی و صنعتی به تعاملی سازنده‌تر دست پیدا کرد.

۸-۱۵) صندوق نوآوری و شکوفایی

اصلی‌ترین نهاد سرمایه‌گذار خطرپذیر در کشور است که با سرمایه‌گذاری در شرکت‌های دانش‌بنیان، از آن‌ها حمایت می‌کند.

۸-۱۶) کریدور توسعه صادرات تبادل فناوری مرکز تعاملات

در این بخش، علاوه بر مشاوره و آموزش صادرات کالاها، شرایط برای صادرات محصولات شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌ها به بازارهای جهانی نیز زمینه‌سازی می‌شود. تاکنون ۳۳۹۴ نمونه از این خدمات توسط این بخش انجام شده است.

۸-۱۷) نمایشگاه تجهیزات و مواد آزمایشگاهی ساخت داخل

این رویداد حمایتی و نمایشگاهی، که هر دو سال یک بار از سوی معاونت علمی و فرهنگی برگزار می‌شود، بر ارائه و بازاریابی برای محصولات آزمایشگاهی داخلی تمرکز دارد. هدف از برپایی این نمایشگاه، که الگویی موفق برای توسعه بازار محصولات دانش‌بنیان به شمار می‌آید، افزایش توانمندی‌های ملی و کاهش واردات در این حوزه است.

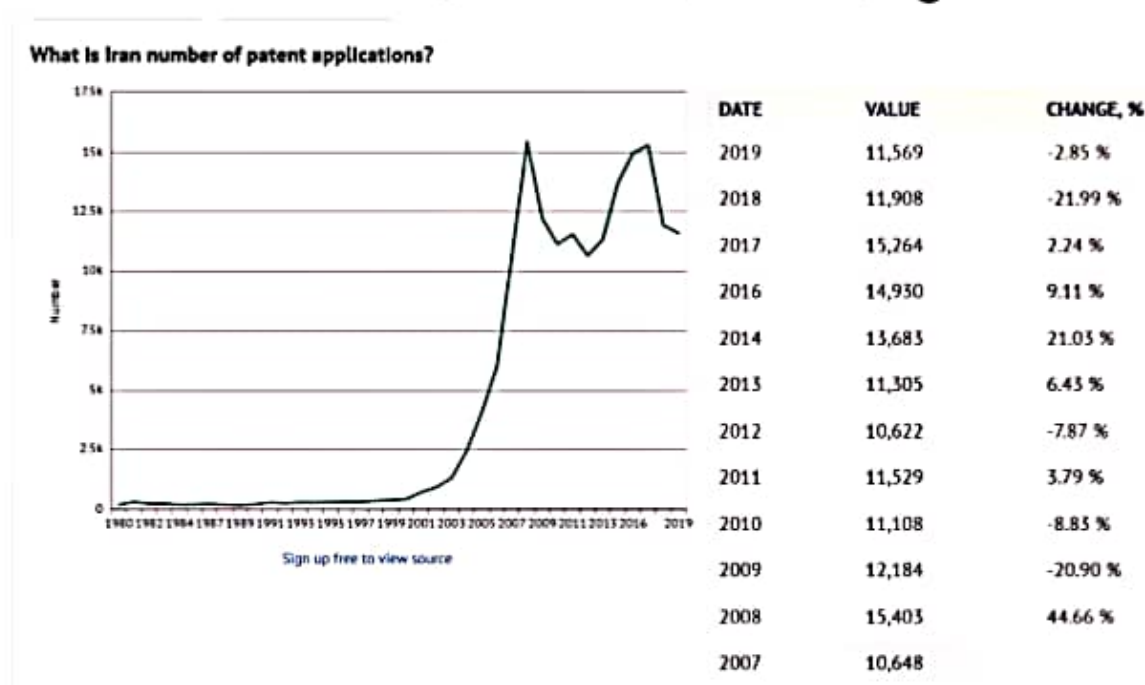
۸-۱۸) فرهنگ‌سازی و حمایت از کالاها و خدمات ایران‌ساخت

با هدف جریان‌سازی و تولید محتوا در حمایت از تولیدات داخلی در حوزه اقتصاد دانش‌بنیان، جشنواره دوسالانه‌ای با این عنوان برگزار می‌شود و انتشار نتایج آن از طریق تولیدات محتوایی در شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌ها، به جریان‌سازی

در این زمینه منجر می‌گردد. معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری با هدایت این سرمایه‌های مادی و معنوی کشور در این زیست‌بوم، باعث ارتقای دانش بومی، افزایش اقتدار ملی، رشد ثروت براساس اقتصاد دانش‌بنیان و بالا رفتن کیفیت زندگی مردم ایران می‌شود.

۹) جایگاه ایران در ثبت اختراع

۹-۱) رشد اختراعات ثبت شده در ایران، در ۴۰ سال اخیر

تصویر ۸۲: نمودار رشد اختراعات ایران از سال ۱۹۶۳ تا ۲۰۱۶

[EXPORT](#)[EXPLORE DATA](#)[View Map](#) [Embed](#)

		2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	1990
29 Iran, Islamic Rep.		-	15,685	11,305	10,622	11,529	11,108	4,051	410	182
1 Japan		258,839	265,959	271,751	287,013	287,380	290,081	507,960	184,201	132,952
2 United States		268,135	285,096	287,811	268,782	247,750	241,977	207,867	164,795	90,643
3 Korea, Rep.		147,275	164,075	159,978	148,556	158,054	151,805	172,188	72,855	9,082
4 Germany		47,584	48,154	47,553	46,630	46,986	47,047	48,567	51,756	50,724
5 China		968,252	801,155	704,956	515,313	415,829	295,066	95,485	25,546	5,812
6 Russian Federation		29,269	24,872	28,765	28,701	26,495	28,722	25,644	25,377	-
7 United Kingdom		14,867	15,196	14,972	15,370	15,543	15,499	15,833	22,050	19,310
8 France		14,506	14,500	14,690	14,540	14,655	14,748	14,327	11,870	12,378
9 Italy		-	8,601	8,307	8,459	8,794	8,877	-	7,877	-
10 Ukraine		2,271	2,457	2,854	2,497	2,649	2,554	3,538	5,620	-
11 Sweden		2,018	1,984	2,532	2,288	2,004	2,194	2,522	4,224	5,108
12 Canada		4,277	4,198	4,567	4,709	4,754	4,550	5,183	4,187	2,549
13 Brazil		4,641	4,618	4,959	4,798	4,695	4,218	4,054	5,178	2,589
14 Spain		2,799	2,953	3,026	3,264	3,430	3,568	3,040	2,710	2,218
15 Finland		1,289	1,419	1,596	1,698	1,630	1,751	1,850	2,579	2,059
16 Netherlands		2,307	2,294	2,315	2,375	2,585	2,527	2,217	2,465	2,147
17 Poland		4,676	3,941	4,257	4,410	3,879	3,301	2,028	2,404	4,106
18 India		12,579	12,040	10,668	9,355	8,841	8,855	4,721	2,206	1,147
19 Switzerland		1,477	1,480	1,525	1,480	1,597	1,622	1,643	2,085	2,982

[Sign up free to view more](#)**See also**

World Development Indicators

What is number of patent applications?

Patent applications are worldwide patent applications filed through the Patent Cooperation Treaty procedure or with a national patent office.

EXPORT EXPLORE DATA View Map End

	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011
10 Iran, Islamic Rep.	11,349	11,908	13,264	14,930	-	13,683	11,901	10,622	11
1 China	1,245,548	1,991,815	1,245,709	1,204,981	964,252	801,155	704,936	593,515	403
2 United States	293,113	291,091	293,904	295,527	286,535	283,096	281,831	264,782	24
3 Japan	243,372	253,830	260,292	262,244	258,819	243,959	231,751	217,213	287
4 Korea, Rep.	171,603	162,342	159,084	163,424	162,275	164,073	159,978	148,136	138
5 Germany	46,632	46,627	47,785	48,480	47,384	48,134	47,511	46,620	46
6 Russian Federation	25,137	24,936	22,777	26,795	29,169	24,672	28,743	26,705	26
7 India	19,494	16,289	14,362	13,199	12,579	12,040	10,669	9,553	83
8 France	14,325	14,305	14,813	14,206	14,306	14,500	14,690	14,540	14
9 United Kingdom	12,062	12,801	13,305	13,876	14,867	15,336	14,972	13,170	15
11 Italy	9,279	8,921	8,443	8,988	-	8,601	8,507	8,479	83
12 Turkey	3,871	7,734	8,175	6,780	5,552	4,764	4,192	4,434	32
13 Brazil	5,864	4,980	5,480	5,200	4,641	4,659	4,959	4,798	43
14 Canada	4,238	4,349	4,053	4,078	4,277	4,198	4,367	4,709	43
15 Poland	3,887	4,207	3,924	4,061	4,676	3,941	4,237	4,410	33
16 Indonesia	3,093	1,407	2,271	2,101	1,054	702	465	-	5
17 Australia	2,637	2,757	2,503	2,620	2,291	1,988	3,061	2,627	23
18 Netherlands	2,228	2,111	2,141	2,290	2,207	2,294	2,315	2,375	23
19 Ukraine	2,097	2,507	2,283	2,233	2,271	2,457	2,854	2,491	23
20 Austria	2,046	2,094	2,075	2,028	2,205	2,092	2,162	2,158	23

ب) رتبه در سال ۲۰۱۹

تصویر ۸۳: مقایسه و رتبه‌بندی کشورها از نظر تعداد اختراعات، از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹

نکته تأسف بار این است که ایران در سال ۲۰۱۶، رتبه ۷ دنیا را در ثبت اختراع داشت، اما متأسفانه در دولت دوازدهم و با توجه به روی‌گردانی مسئولان از آرمان خدمت به مردم، این رتبه در سال‌های اخیر به مقام دهم تنزل پیدا کرد.

فصل پنجم: پیشرفت‌های زیرساختی، صنعتی و انرژی

زیرساخت، در عمومی‌ترین حالت، دسته‌ای از عوامل ساختاری به هم پیوسته است که تکیه‌گاه اسکلت یک ساختمان کامل را فراهم می‌آورد. اصطلاح زیرساخت برای هر کشور، به حوزه‌های مختلفی در آن اطلاق می‌شود که اساس و بنیان کشور به آن‌ها وابسته باشد.

۱) حوزه حمل و نقل

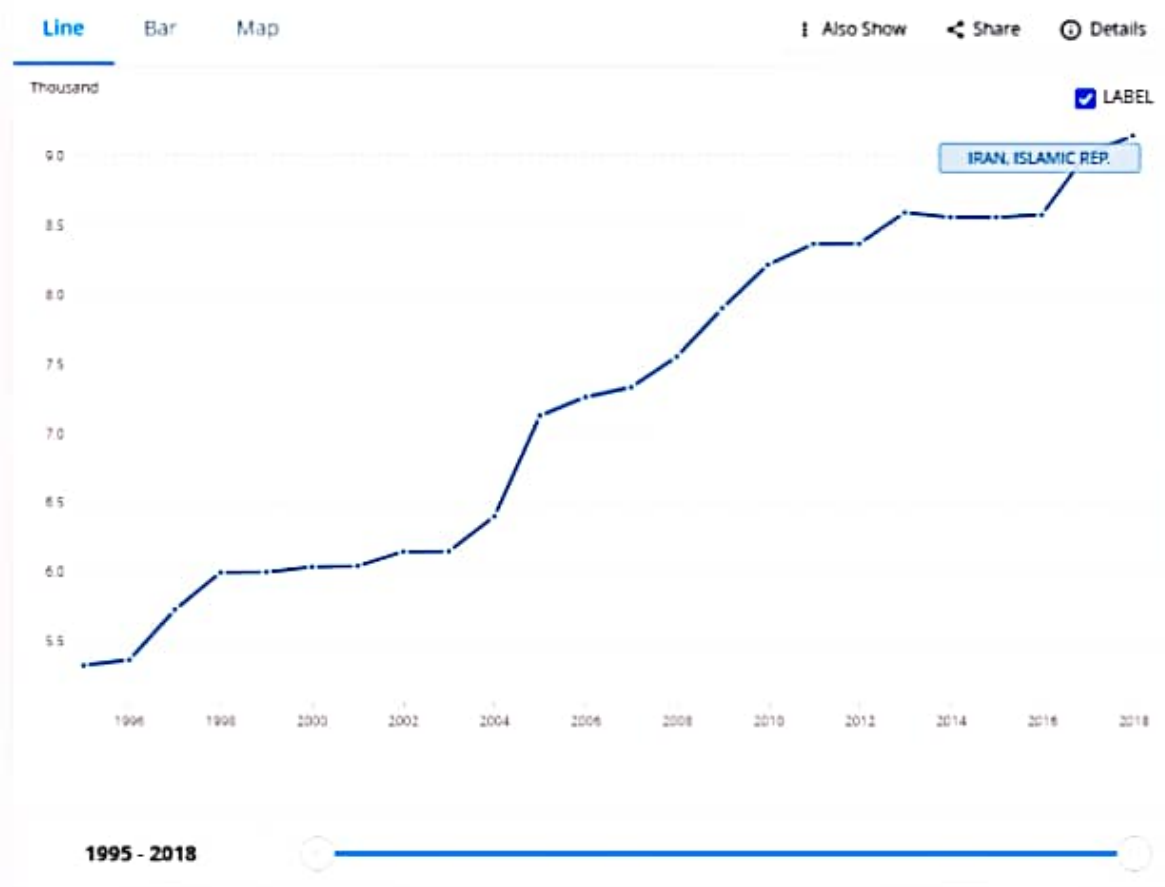
۱-۱) خطوط ریلی

۱-۱-۱) رشد ۲ برابری خطوط راه آهن در کشور

Rail lines (total route-km) - Iran, Islamic Rep.

International Union of Railways (UIC)

License : CC BY-4.0

تصویر ۸۴: روند تغییر مقدار طول خطوط ریلی ایران از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۸

1) data.worldbank.org/indicator/IS.RRS.TOTL.KM?end=2016&locations=IR&start=1980&view=chart

What is goods transported by railways?

Goods transported by railway are the volume of goods transported by railway, measured in metric tons times kilometers traveled.

	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012
1 China	-	2,882,100	2,696,220	2,579,230	2,575,430	2,753,020	2,917,590	2,918,700
2 Russian Federation	2,602,493	2,597,778	2,493,428	2,344,087	2,305,945	2,500,532	2,196,217	2,222,380
3 United States	2,564,144	2,525,224	2,445,158	2,314,699	2,532,845	2,702,743	2,541,555	2,500,300
4 Canada	433,139	445,546	420,143	396,806	412,985	414,069	386,266	368,290
5 Kazakhstan	-	219,927	206,258	188,159	189,759	216,524	231,248	235,840
6 Ukraine	181,844	186,344	191,914	187,557	195,054	210,157	224,454	237,720
7 Germany	113,114	129,991	131,204	128,866	116,632	112,629	112,613	110,060
8 Mexico	89,049	87,924	86,316	84,683	85,401	80,683	77,717	79,353
9 Poland	54,584	59,388	54,797	50,650	50,603	50,073	50,881	48,903
10 Belarus	48,205	52,574	48,538	41,107	40,785	44,997	43,818	48,351
11 Iran, Islamic Rep.	-	34,859	30,299	27,243	25,014	24,461	22,400	22,604
12 France	31,829	32,039	33,442	32,569	34,252	32,596	32,230	32,539
13 Sweden	22,717	23,358	21,838	21,406	20,699	21,296	20,970	22,043
14 Uzbekistan	22,860	22,942	22,940	22,937	22,935	22,932	-	22,686
15 Italy	21,309	22,070	22,335	22,712	20,781	20,157	19,037	20,244
16 Austria	21,736	21,996	22,256	21,361	20,814	20,746	19,564	19,499
17 Japan	20,117	19,369	21,663	21,265	21,519	21,029	21,071	20,471
18 Latvia	15,019	17,859	15,014	15,873	18,906	19,441	19,532	21,867
19 United Kingdom	-	17,206	17,167	17,053	19,342	22,143	22,401	21,467
20 Lithuania	16,181	16,885	15,414	13,790	14,036	14,307	13,344	14,172

Start on free to view source

ب) آمار سال ۲۰۱۸ م

تصویر ۸۵: رتبه‌بندی کشورهای جهان در زمینه رشد حمل بار، در سال‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۱۸

۳-۱-۱) رشد ۶ برابری ترابری کالا به کمک خطوط ریلی در کشور

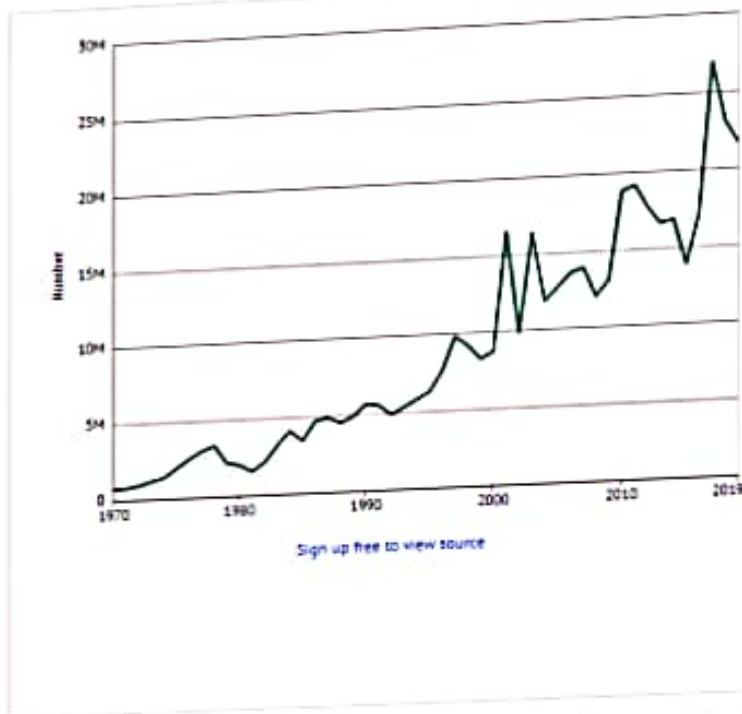
What is Iran goods transported by railways?

Source: World Development Indicators (WDI)

DATE	VALUE	CHANGE, %
2016	27,243	8.91 %
2015	25,014	2.26 %
2014	24,461	9.20 %
2013	22,400	-0.90 %
2012	22,604	7.60 %
2011	21,008	3.76 %
2010	20,247	-1.43 %
2009	20,540	-5.90 %
2008	21,829	6.27 %
2007	20,542	0.00 %
2006	20,542	7.40 %
2005	19,127	

تصویر ۸۶: روند تغییر مقدار بار جابه‌جا شده از طریق خطوط ریلی در کشور، از سال ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۶

DATE	VALUE	CHANGE, %
2019	21,641,449.39	-6.03 %
2018	23,029,380.00	-14.26 %
2017	26,858,178.78	57.21 %
2016	17,084,581.00	23.15 %
2015	13,873,256.00	-17.55 %
2014	16,825,260.83	1.47 %
2013	16,580,818.01	-6.26 %
2012	17,687,478.52	-7.46 %
2011	19,113,946.16	1.88 %
2010	18,760,850.38	43.73 %
2009	13,052,716.00	8.51 %
2008	12,029,236.00	

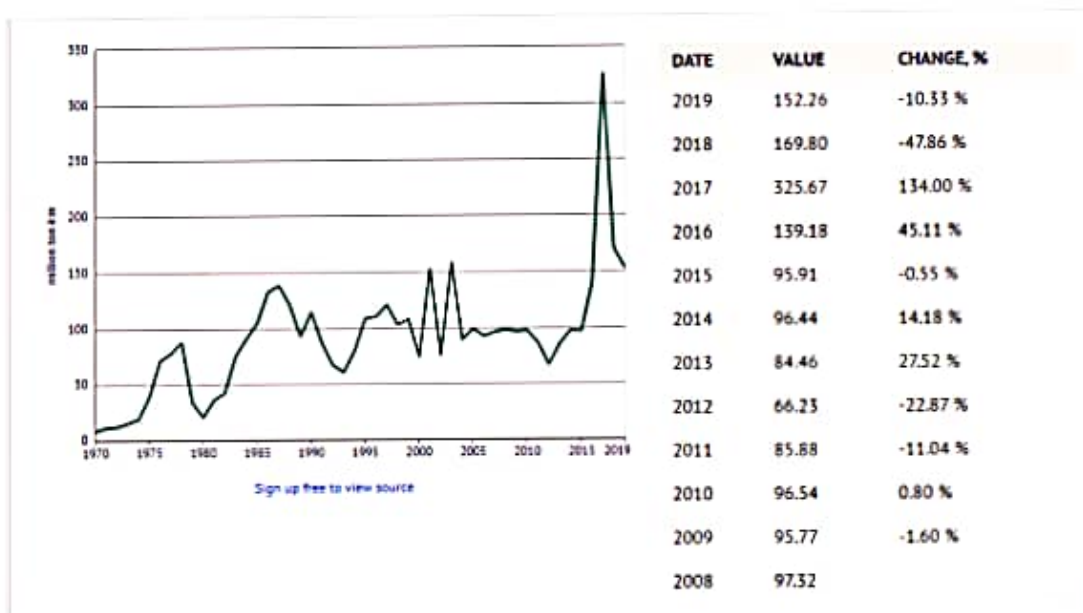
تصویر ۸۷: روند تغییر تعداد مسافر جابه‌جا شده از طریق خطوط هوایی ایران، در ۴۰ سال اخیر^۱

1) data.worldbank.org/indicator/IS.AIR.PSGR?locations=IR

۲-۲-۱) رشد ۱۵ برابری بار جابه‌جاشده با استفاده از خطوط هوایی

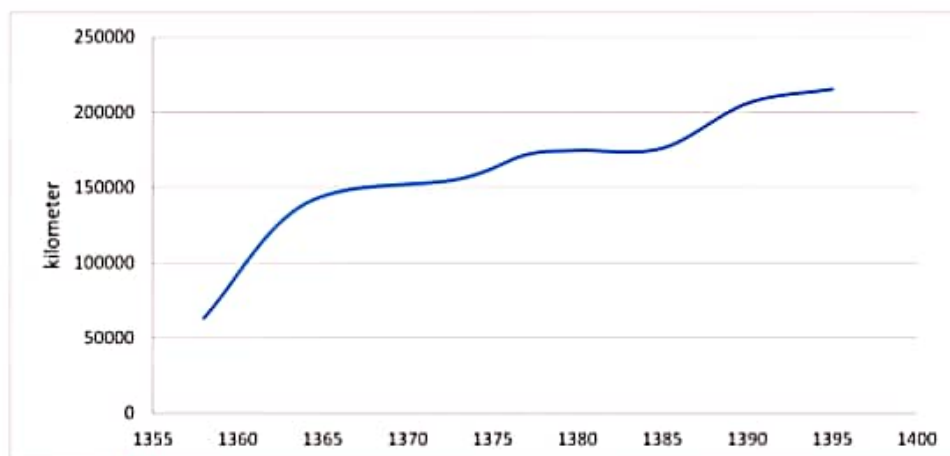

تصویر ۸۸: روند تغییر وزن بار جابه‌جاشده از طریق خطوط هوایی ایران، در ۴۰ سال اخیر^۱

1) data.worldbank.org/indicator/IS.AIR.GOOD.MT.K1?locations=IR

۱-۳) خطوط جاده‌ای

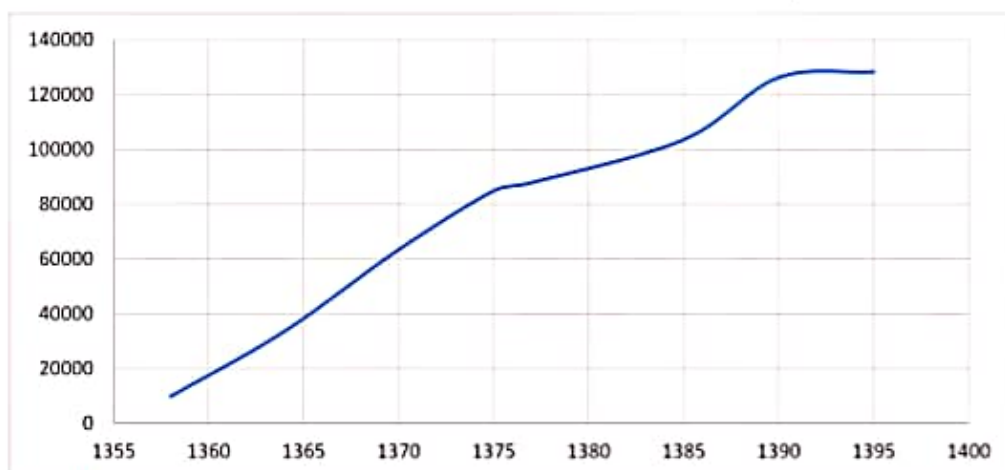
۱-۳-۱) افزایش ۴/۴ برابری طول جاده‌های کشور

تصویر ۸۹: روند تغییر طول همه راه‌های ایران از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۵ ش

(۱) منبع: کتاب جامع آماری حمل و نقل مسکن و شهرسازی کشور

۲-۳-۱) افزایش ۱۲٫۵ برابری جاده‌های روستایی

تصویر ۹۰: روند تغییر طول همه راه‌های روستایی ایران از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۵ ش

۳-۳-۱) افزایش ۸ برابری آزادراه‌های کشور

تصویر ۹۱: روند تغییر طول همه آزادراه‌های ایران از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۵ ش^۱

۲) انرژی

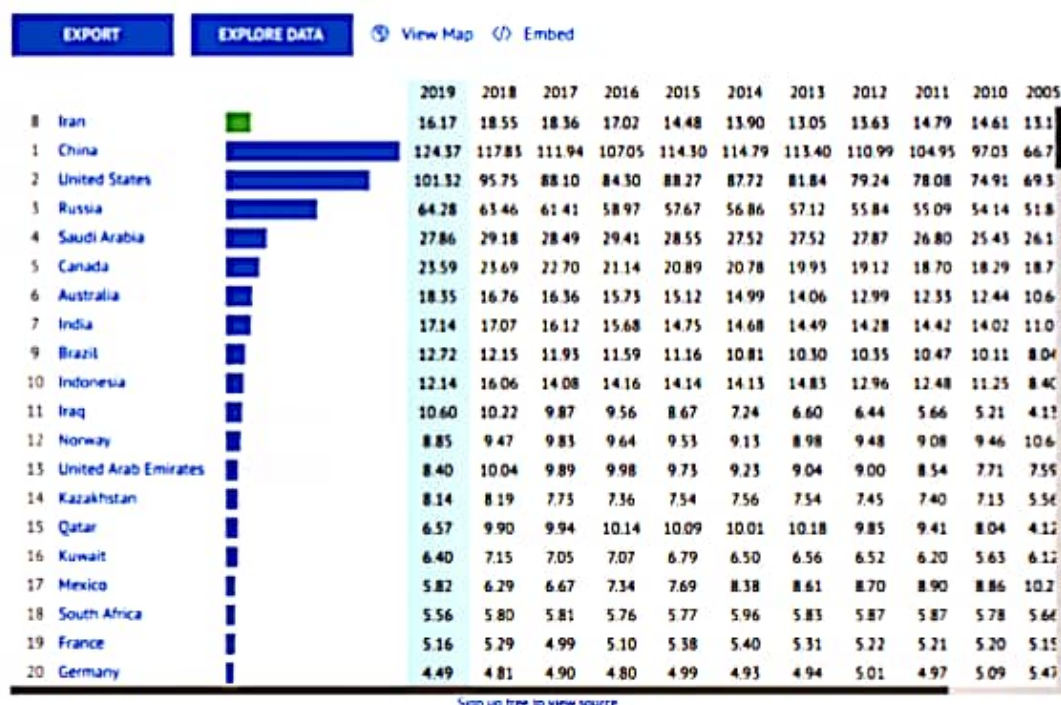
یکی از عوامل موفقیت و پیشرفت در هر جامعه، رشد صنعت و افزایش تولیدات صنعتی و معدنی و تنوع بخشی

در آن هاست. در این بخش، به بررسی صنعت و همچنین اصلی ترین عامل محرک آن، یعنی انرژی، پرداخته می شود.

۲-۱) ایران؛ رتبه پنجم در میان کشورهای تولیدکننده انرژی

What is primary energy production?

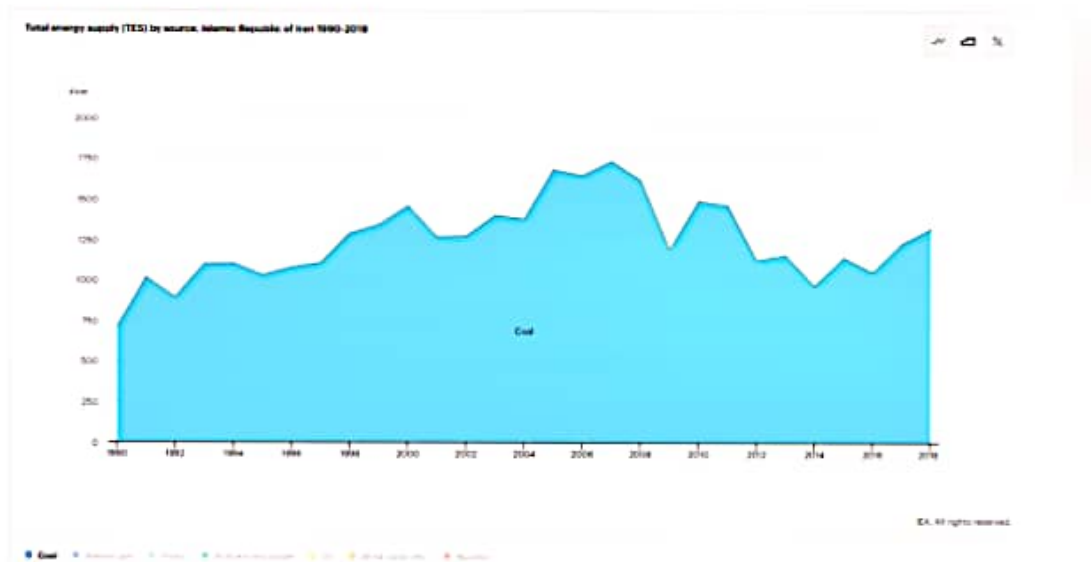
The Energy Information Administration includes the following in U.S. Primary Energy Production: coal production, waste coal supplied, and coal refuse recovery; crude oil and lease condensate production; natural gas plant liquids production; dry natural gas excluding supplemental gaseous fuels production; nuclear electricity net generation (converted to Btu using the nuclear plants heat rate); conventional hydroelectricity net generation (converted to Btu using the fossil-fueled plants heat rate); geothermal electricity net generation (converted to Btu using the geothermal plants heat rate), and geothermal heat pump energy and geothermal direct use energy; solar thermal and photovoltaic electricity net generation (converted to Btu using the fossil-fueled plants heat rate), and solar thermal direct use energy; wind electricity net generation (converted to Btu using the fossil-fueled plants heat rate); wood and wood-derived fuels consumption; biomass waste consumption, and biofuels feedstock.

تصویر ۹۲: ایران در جایگاه پنجم رتبه بندی کشورهای جهان در تولید انرژی، در سال ۲۰۱۷

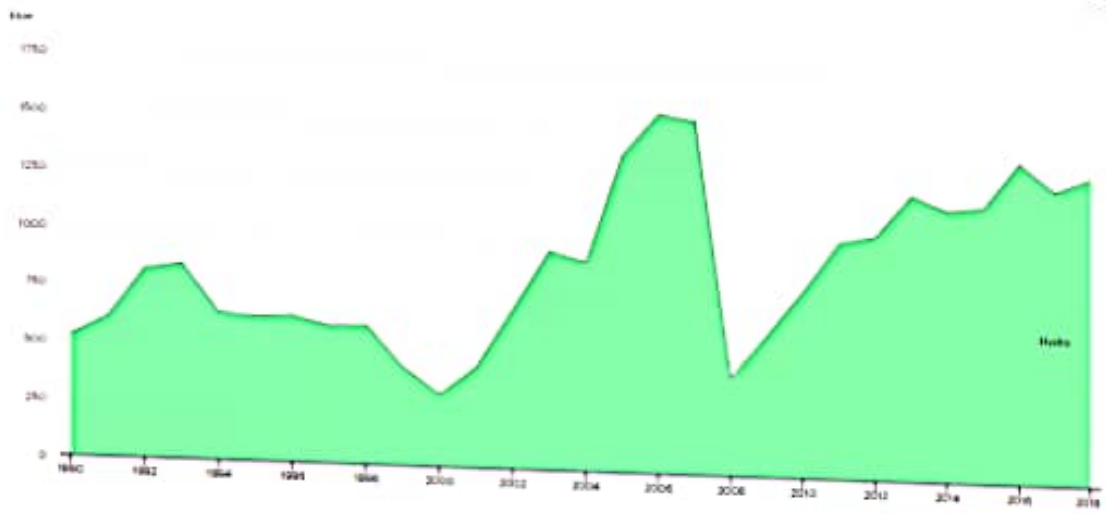
۲-۲) ایجاد تنوع در منابع تأمین انرژی، در ایران

۲-۲-۱) زغال سنگ

تصویر ۹۳: انرژی زغال سنگ عرضه شده در ایران، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸

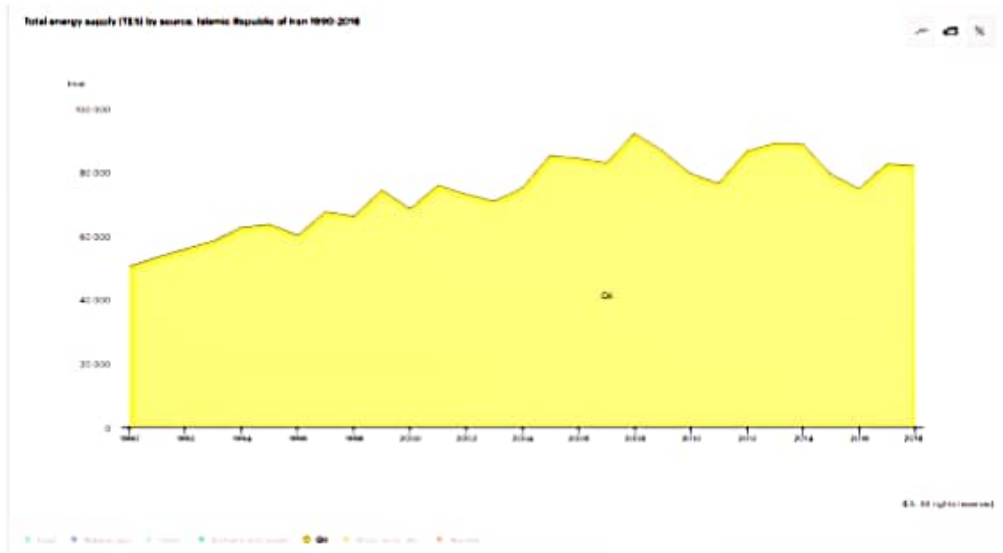

تصویر ۹۴: انرژی برق آبی عرضه شده در ایران، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸

(۱) منبع: وبگاه آژانس بین‌المللی انرژی (IEA)

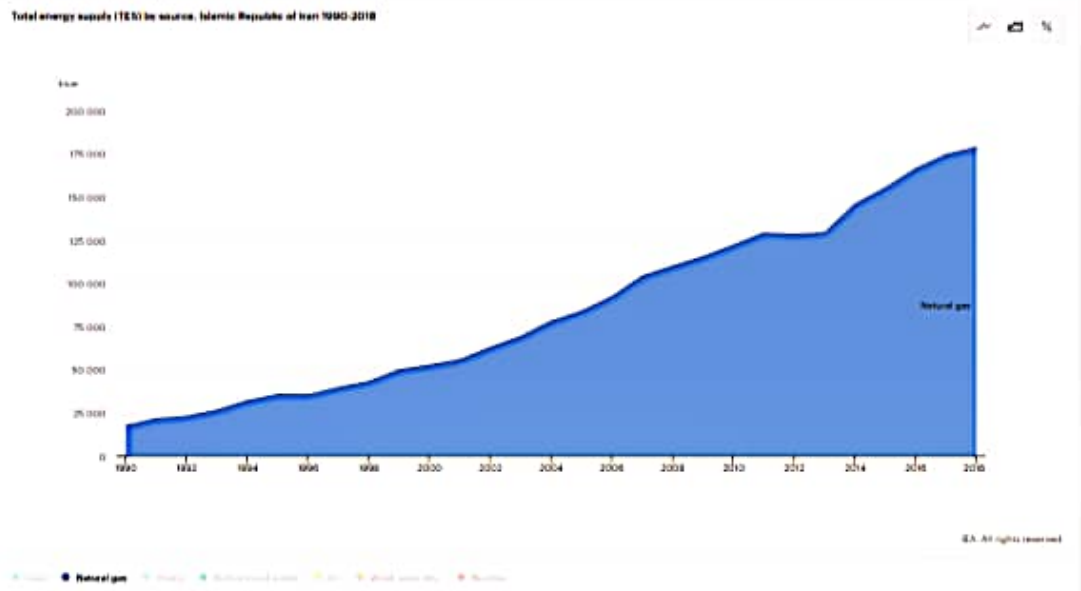
۲-۲-۳) فراورده‌های نفت خام

تصویر ۹۵: انرژی فراورده‌های نفت خام عرضه‌شده در ایران، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸.

(۱) منبع: وبگاه آژانس بین‌المللی انرژی (IEA)

۴-۲-۲) گاز طبیعی

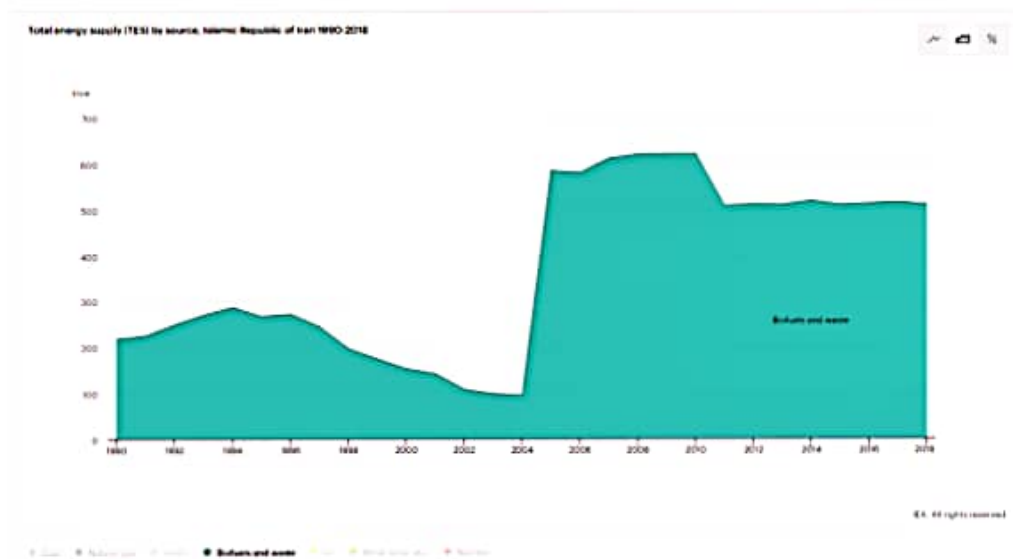

تصویر ۹۶: انرژی گاز طبیعی عرضه شده در ایران، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸

تعداد جمعیت در ایران، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸

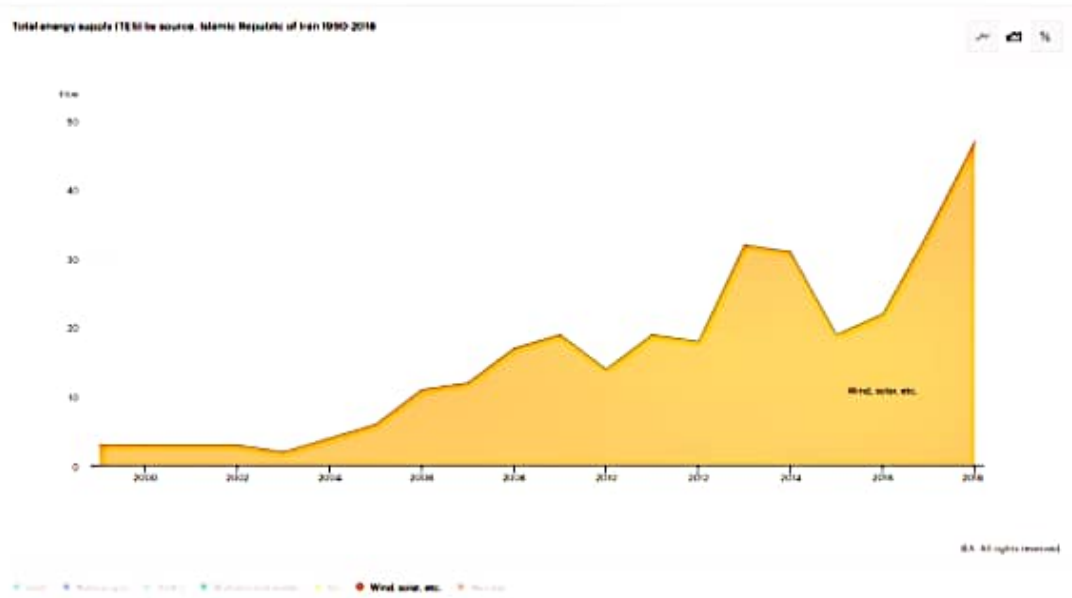
۶-۲-۲) بیومس (سوخت‌های زیستی) و امواج

تصویر ۹۸: انرژی بیومس (سوخت‌های زیستی) و انرژی عرضه‌شده حاصل از امواج در ایران، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸

(۱) منبع: وبگاه آژانس بین‌المللی انرژی (IEA)

۷-۲-۲) منابع مختلف خورشیدی، زمین گرمایی و ...

تصویر ۹۹: انرژی عرضه شده از منابع مختلف خورشیدی، زمین گرمایی و ... در ایران، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸

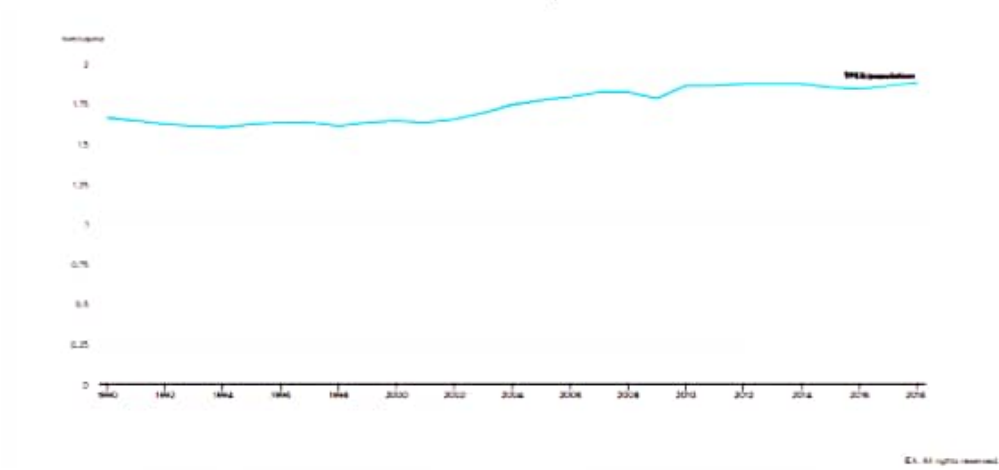

۲-۳) سرانه انرژی عرضه شده به ازای هر نفر (TPES/ Capita)

از جمله موانع بررسی دقیق میزان انرژی عرضه شده در طول زمان، افزایش جمعیت یک کشور است که به صورت طبیعی، باعث افزایش نیاز به انرژی در آن می شود. بنابراین برای بررسی بهتر این نکته، که آیا تمام افراد مختلف جامعه به اندازه کافی به انرژی دسترسی دارند یا نه، لازم است از سرانه انرژی عرضه شده به ازای هر نفر (TPES/ Capita) استفاده کرد.

۲-۳-۱) مقایسه رشد انرژی تأمین شده در ایران و جهان و اتحادیه اروپا

۲-۳-۱-۱) سرانه انرژی عرضه شده در تمام دنیا: 1.9 toe

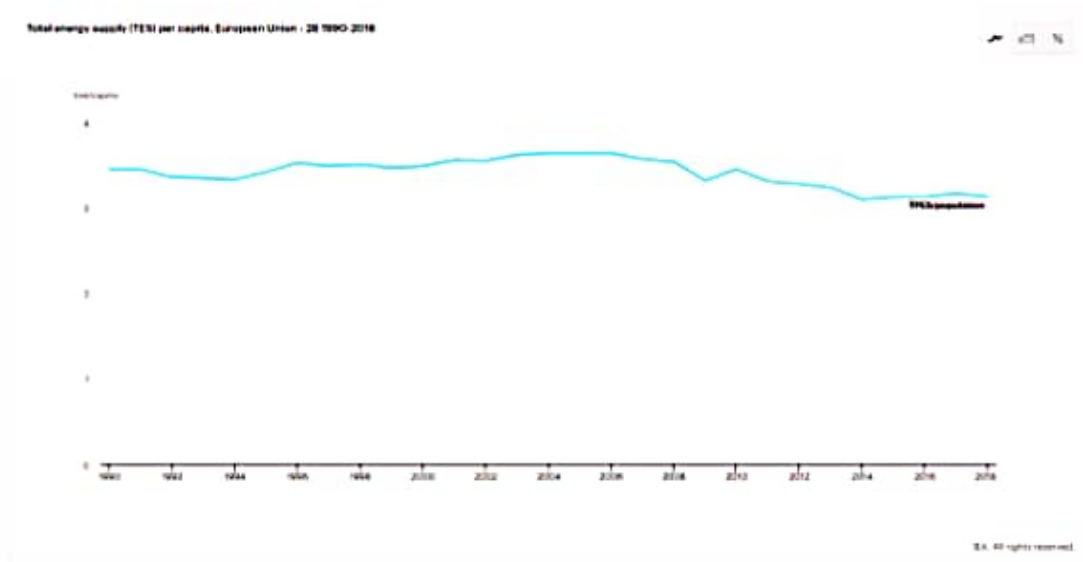

تصویر ۱۰۰: سرانه انرژی عرضه شده در تمام کشورهای جهان، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸

1) [iea.org/data-and-statistics/data-](https://www.iea.org/data-and-statistics/data-browser?country=WORLD&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbyPop)

[browser?country=WORLD&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbyPop](https://www.iea.org/data-and-statistics/data-browser?country=WORLD&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbyPop)

۲-۱-۳-۲) سرانه انرژی عرضه شده در کشورهای اروپایی: 3.1 toe

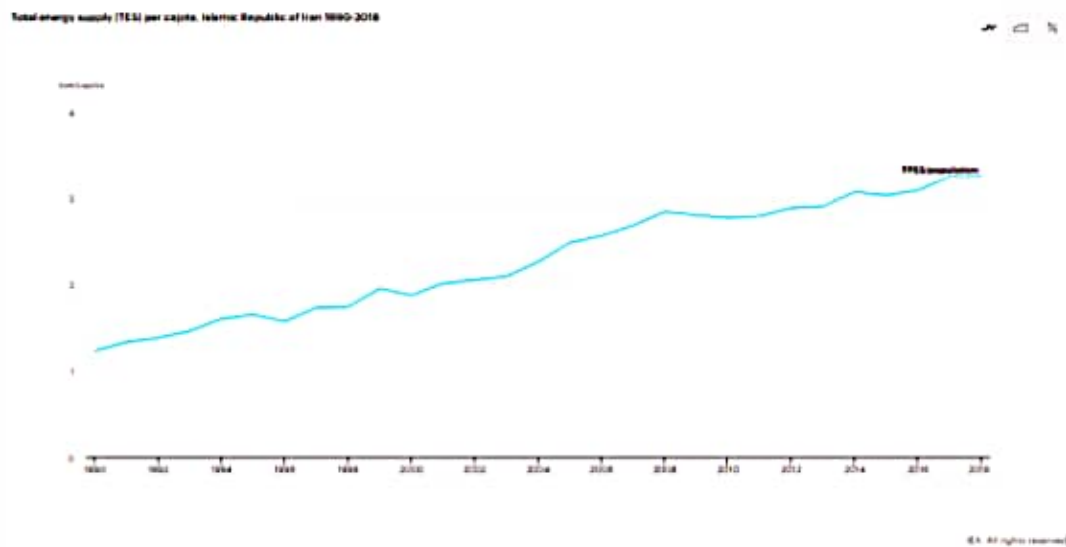

تصویر ۱۰۱: سرانه انرژی عرضه شده در تمام کشورهای عضو اتحادیه اروپا، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸

1) [iea.org/data-and-statistics/data-](https://www.iea.org/data-and-statistics/data-browser?country=EU28&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbyPop)

[browser?country=EU28&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbyPop](https://www.iea.org/data-and-statistics/data-browser?country=EU28&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbyPop)

۳-۱-۳) سرانه انرژی عرضه شده در ایران: 3.3 toe

تصویر ۱۰۲: سرانه انرژی عرضه شده در ایران، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸

1) [iea.org/data-and-statistics/data-browser?country=IRAN&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbyPop](https://www.iea.org/data-and-statistics/data-browser?country=IRAN&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbyPop)

۲-۴) میزان تولید و پالایش نفت خام در ایران

۲-۴-۱) کاهش میزان تولید نفت خام

Crude oil production (Mtoe)

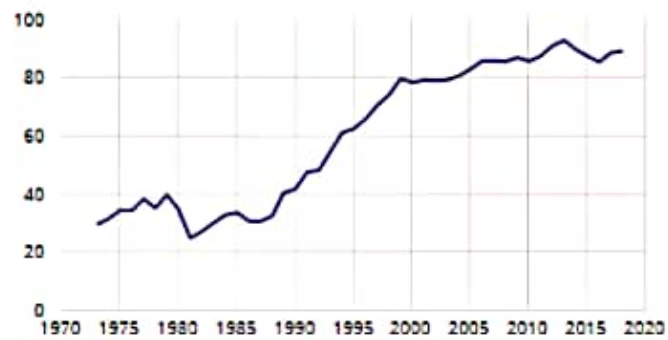

تصویر ۱۰۳: نمودار تولید نفت خام در ایران، از سال ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۹

۲-۴-۲) افزایش قابل توجه تولید فرآورده‌های پالایشگاهی

با وجود تولید زیاد نفت خام در زمان پهلوی، تولید پالایشگاهی ما در آن دوران کم بوده و کار اصلی کشور خام‌فروشی بوده‌است.

Refinery production (Mtoe)

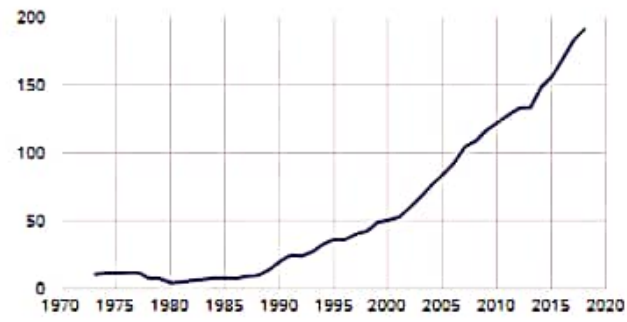

تصویر ۱۰۴: نمودار تولیدات پالایشگاهی ایران از سال ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۹

۲-۵) رشد تولید گاز

۲-۵-۱) تولید گاز طبیعی در ایران

Natural gas production (Mtoe)

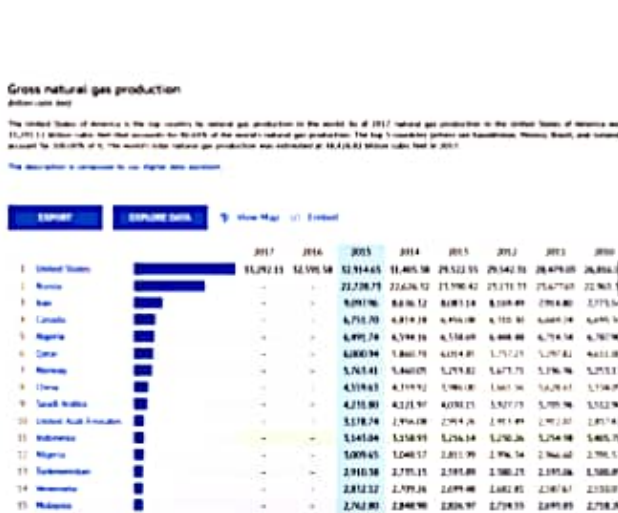

تصویر ۱۰۵: نمودار تولید گاز در ایران، از سال ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۹

۲-۵-۲) ایران در رتبه‌بندی کشورهای تولیدکننده گاز

رتبه ایران در سال ۱۹۹۰، در جایگاه ششم قرار داشته و در سال ۲۰۱۵، به جایگاه سوم جهان ارتقا یافته است.

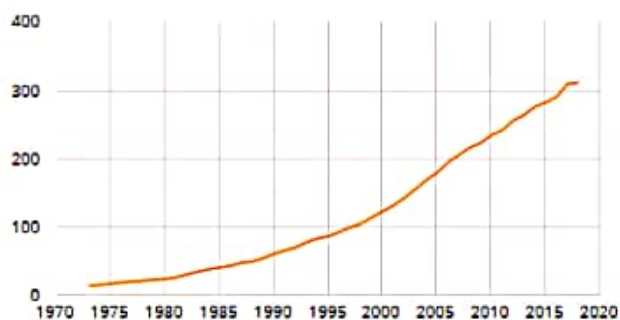
الف) ۲۰ کشور بزرگ تولیدکننده گاز در سال ۱۹۹۰ ب) ۲۰ کشور بزرگ تولیدکننده گاز در سال ۲۰۱۵

تصویر ۱۰۶: مقایسه رتبه‌بندی کشورهای تولیدکننده گاز در سال‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۱۵

۲-۶) رشد تولید انرژی الکتریکی

۲-۶-۱) افزایش تولید انرژی الکتریکی در ایران

Electricity generation (TWh)

تصویر ۱۰۷: نمودار تولید انرژی الکتریکی در ایران، از سال ۱۹۷۳ تا ۲۰۱۸

۲-۶-۲) ارتقای ۱۲ پله‌ای رتبه ایران در رتبه‌بندی کشورهای تولیدکننده انرژی الکتریکی

Total electricity net generation

(billion kilowatthours)

The United States of America is the top country by electricity net generation in the world. As of 2020, electricity net generation in the United States of America was 4,050.82 billion kilowatthours that accounts for 79.20% of the world's electricity net generation. The top 2 countries (others are Russian Federation) account for 100.00% of it. The world's total electricity net generation was estimated at 5,114.54 billion kilowatthours in 2020.

The description is composed by our digital data assistant.

What is electricity net generation?

The amount of gross generation less the electrical energy consumed at the generating station(s) for station service or auxiliaries. Electricity required for pumping at pumped-storage plants is regarded as electricity for station service and is deducted from gross generation.

EXPORT EXPLORE DATA View Map Embed

	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2005	2000	1990
5 France	551.02	543.28	551.13	543.92	543.61	540.13	544.68	509.73	396.25
6 United Kingdom	318.62	316.06	334.08	338.60	342.24	355.19	370.60	352.54	297.67
7 India	1,325.64	1,256.86	1,154.17	1,053.70	1,006.52	916.50	675.67	537.65	275.50
8 Brazil	568.69	577.74	559.37	542.89	523.12	506.75	395.72	342.57	219.95
9 Italy	269.54	266.72	275.60	283.38	286.13	283.39	279.23	253.96	200.81
10 South Africa	250.61	233.53	237.48	239.87	243.46	241.98	227.95	193.83	156.01
11 Australia	238.14	234.63	236.12	237.28	239.98	238.73	215.49	197.95	146.19
12 Spain	264.40	263.05	268.90	279.17	277.55	284.18	273.43	208.74	143.68
13 Sweden	159.34	150.26	149.53	163.04	147.20	143.74	154.58	141.29	141.53
14 Poland	155.30	149.68	154.76	152.68	153.78	147.97	145.87	133.94	125.96
15 Norway	141.79	139.86	132.27	143.38	124.93	122.15	135.39	140.81	120.28
16 Mexico	294.39	286.08	281.55	290.90	286.48	261.15	231.36	194.12	116.83
17 Korea South	519.56	516.00	508.54	502.32	492.33	470.37	365.89	274.00	99.51
18 Taiwan	241.31	243.26	236.26	233.67	235.05	230.05	210.30	172.11	81.43
19 Netherlands	104.72	97.99	96.39	97.93	108.00	112.91	94.77	84.56	67.80
20 Belgium	64.94	67.69	77.65	77.33	84.29	88.65	80.62	77.99	66.36
21 Saudi Arabia	337.49	316.27	284.03	271.39	235.07	225.66	165.56	118.62	64.90
22 Romania	63.02	62.37	55.75	55.73	58.82	57.67	56.75	49.65	61.00
23 Venezuela	119.18	100.33	120.02	118.49	115.07	110.78	101.39	83.24	57.61
24 Finland	66.41	65.68	68.63	67.91	70.65	77.33	67.86	67.07	57.01
25 Iran	264.97	258.37	247.07	239.25	226.06	219.47	168.21	114.28	53.86

Sign up free to view source

تصویر ۱۸/۱: رتبه‌بندی کشورهای تولیدکننده انرژی در سال ۱۹۹۰

Total electricity net generation

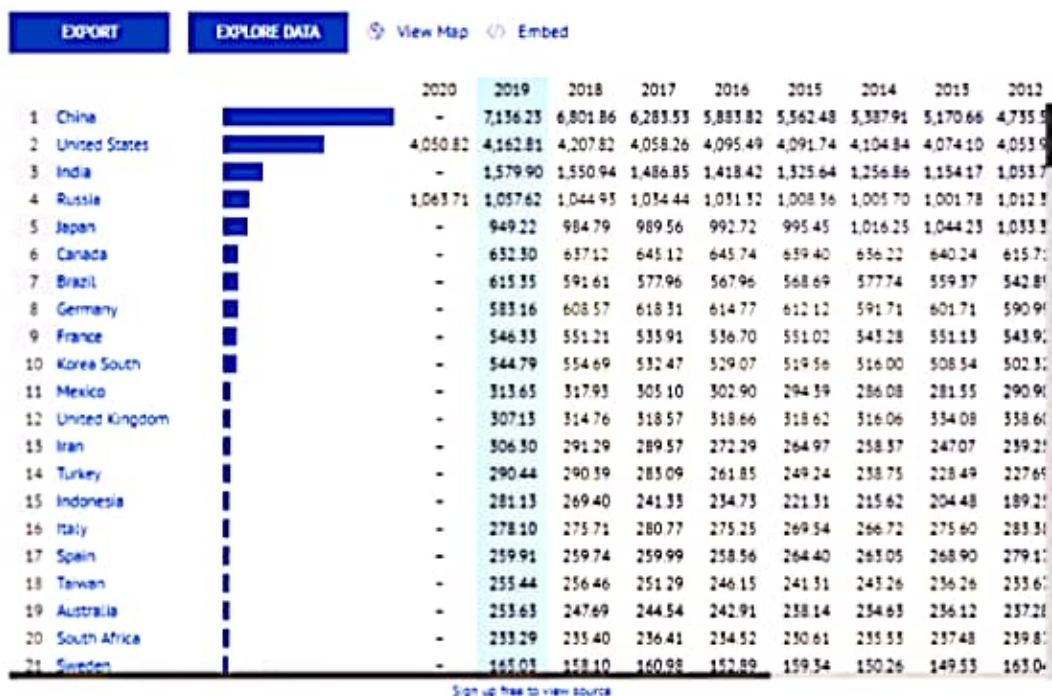
(billion kilowatthours)

The United States of America is the top country by electricity net generation in the world. As of 2020, electricity net generation in the United States of America was 4,050.82 billion kilowatthours that accounts for 79.20% of the world's electricity net generation. The top 2 countries (others are Russian Federation) account for 100.00% of it. The world's total electricity net generation was estimated at 5,114.54 billion kilowatthours in 2020.

The description is composed by our digital data assistant.

What is electricity net generation?

The amount of gross generation less the electrical energy consumed at the generating station(s) for station service or auxiliaries. Electricity required for pumping at pumped-storage plants is regarded as electricity for station service and is deducted from gross generation.

تصویر ۱۸/۲: رتبه‌بندی کشورهای تولیدکننده انرژی در سال ۲۰۱۹

۲-۷) رشد علمی در حوزه انرژی

۱-۲-۷) علم انرژی؛ ارتقا از رتبه ۵۵ جهان به رتبه ۱۲

Country	Documents	Citable Documents	Citations	Self Citations	Citations per Document	H index
1 United States	7271	7227	117964	40873	16.23	500
2 Japan	1828	1822	38231	11125	19.82	280
3 United Kingdom	1370	1365	25249	4256	18.43	322
4 China	1320	1315	7055	2829	5.34	373
5 Russian Federation	1272	1268	7469	2402	5.87	122
56 Jordan	27	27	392	45	14.52	78
57 Iran	27	27	357	100	13.22	168
58 Pakistan	23	22	128	46	5.57	113

تصویر ۱۹/۱: رتبه‌بندی کشورهای جهان در تولید مقالات علمی، در حوزه انرژی، در سال ۱۹۹۶

1) scimagojr.com/countryrank.php?area=2100&year=1996

ENERGY

All subject categories

All regions

2020

[Download data](#)

Display countries with at least 10

Documents

Apply

Country	# Documents	Citation documents	Citations	Self Citations	Citations per Document	H index
1 China	57560	57307	20947	49151	1.23	373
2 United States	20411	20002	26887	9144	1.32	300
3 India	15508	15122	12981	5791	0.84	274
4 Russian Federation	9402	9455	3087	1894	0.32	122
5 United Kingdom	7193	6995	10670	2728	1.51	302
6 Germany	6866	6635	8032	2393	1.17	294
7 South Korea	5852	5803	7239	1916	1.24	223
8 Italy	5627	5378	7137	2541	1.27	224
9 Japan	5040	5001	4534	1298	0.90	280
10 Spain	4926	4832	6467	2031	1.31	252
11 Iran	4940	4818	8365	3285	1.72	166

تصویر ۱۹/۲: رتبه‌بندی کشورهای جهان در تولید مقالات علمی، در حوزه انرژی، در سال ۲۰۲۰

۲-۷-۲) علم انرژی؛ ارتقا از رتبه ۸ منطقه به رتبه ۱

Country	Documents	Citable documents	Citations	Self Citations	Citations per Document	H index
1 Egypt	165	165	1926	225	11.67	122
2 Turkey	157	155	2965	816	18.89	209
3 Saudi Arabia	146	144	1699	229	11.64	160
4 Israel	127	123	3196	372	25.17	130
5 United Arab Emirates	64	64	1925	49	30.08	87
6 Kuwait	50	50	1033	113	20.66	71
7 Iran	27	27	357	188	13.22	166
8 Jordan	27	27	392	45	14.52	76

تصویر ۲۰/۱: رتبه‌بندی کشورهای غرب آسیا در تولید مقالات علمی، در حوزه انرژی، در سال ۱۹۹۶

Country	Documents	Citable documents	Citations	Self Citations	Citations per Document	H index
1 Iran	4660	4618	8365	2293	1.72	166
2 Saudi Arabia	2534	2491	3996	1077	1.58	160
3 Turkey	2335	2284	3969	1082	1.70	209
4 Egypt	2046	2014	2672	1156	1.40	122
5 United Arab Emirates	921	926	1174	285	1.26	87
6 Iraq	617	617	826	247	1.34	84
7 Qatar	453	445	791	237	1.72	75
8 Israel	364	357	493	109	1.35	130

تصویر ۲۰/۲: رتبه‌بندی کشورهای منطقه غرب آسیا در تولید مقالات علمی، در حوزه انرژی، در سال ۲۰۲۰

1) scimagojr.com/countryrank.php?area=2100&region=Middle%20East&year=1996

2) scimagojr.com/countryrank.php?area=2100&year=2020&region=Middle%20East

Energy

Nuclear Energy and Engineering

All regions

1996

Display countries with at least

Documents

Apply

Download data

Country	# Documents	Citable documents	Citations	Self Citations	Citations per Document	H index
1 United States	1686	1681	20143	8563	11.95	267
2 Japan	652	649	9081	4006	13.93	150
3 Russian Federation	537	534	3438	1278	6.40	81
4 Germany	369	365	5949	1893	16.18	158
5 China	342	342	939	457	2.75	238
6 United Kingdom	263	262	2975	660	11.31	150
84 Malawi	1	1	40	0	40.00	2
85 Cyprus	1	1	0	0	0.00	23
86 Iran	1	1	6	0	6.00	100

تصویر ۲۱/۱: رتبه‌بندی کشورهای دنیا در تولید مقالات علمی، در حوزه انرژی هسته‌ای، در سال ۱۹۹۶

scimagojr.com

SJR Scimago Journal & Country Rank

Enter Journal Title, ISSN or Publisher Name

Home Journal Rankings Country Rankings Viz Tools Help About Us

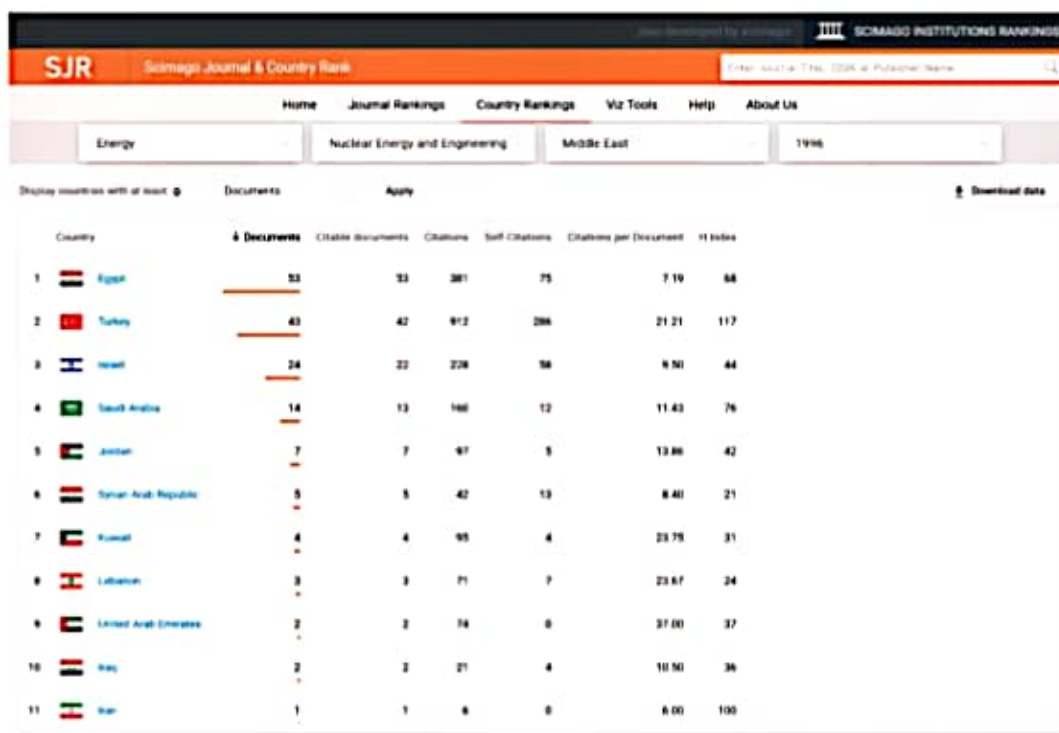
Energy Nuclear Energy and Engineering All regions 2020

Show countries with at least Documents Apply Download data

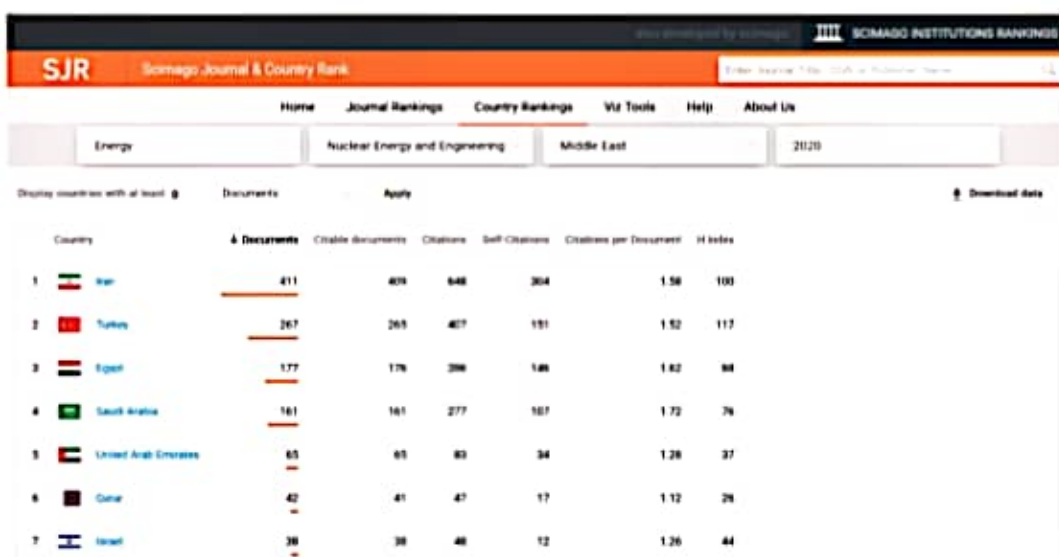
Country	Documents	Citable documents	Citations	Self Citations	Citations per Document	H index
1 China	5471	5463	4923	3431	0.90	238
2 United States	2828	2791	2298	962	0.82	267
3 India	887	881	912	479	1.03	104
4 Japan	789	781	412	176	0.52	150
5 South Korea	758	757	529	178	0.67	123
6 Germany	757	752	773	314	1.01	158
7 United Kingdom	712	706	1045	342	1.47	190
8 Russian Federation	589	589	321	190	0.54	81
9 France	587	580	452	126	0.77	131
10 Italy	480	476	482	187	1.00	117
11 Iran	417	409	648	304	1.58	100

تصویر ۲۱/۲: رتبه‌بندی کشورهای دنیا در تولید مقالات علمی، در حوزه انرژی هسته‌ای، در سال ۲۰۲۰

۴-۷-۲) علم انرژی هسته‌ای؛ ارتقا از رتبه ۱۱ منطقه به رتبه ۱

تصویر ۲۲/۱: رتبه‌بندی کشورهای غرب آسیا در تولید مقالات علمی، در حوزه انرژی هسته‌ای، در سال ۱۹۹۶

1) scimagojr.com/countryrank.php?category=2104&area=2100&region=Middle%20East&year=1996

تصویر ۲۲/۲: رتبه‌بندی کشورهای منطقه غرب آسیا در تولید مقالات علمی، در حوزه انرژی هسته‌ای، در

سال ۲۰۲۰

۵-۷-۲) علم انرژی‌های تجدیدپذیر؛ ارتقا از رتبه ۶ منطقه به رتبه ۱

Country	Documents	Citable documents	Citations	Self Citations	Citations per Document	H index
1 Saudi Arabia	68	68	731	119	10.75	137
2 Turkey	44	44	1078	257	24.05	181
3 Egypt	39	39	402	31	10.31	103
4 Israel	35	34	2140	182	61.14	114
5 Jordan	17	17	262	31	14.86	56
6 United Arab Emirates	16	16	1638	13	163.96	75
7 Kuwait	10	10	111	7	11.10	30
8 Iran	9	9	103	34	11.44	139

تصویر ۲۳/۱: رتبه‌بندی کشورهای غرب آسیا در تولید مقالات علمی، در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر، در

سال ۱۹۹۶

Country	Documents	Citable documents	Citations	Self Citations	Citations per Document	H index
1 Iran	2313	2294	5181	1987	2.25	139
2 Turkey	1517	1500	2721	668	1.79	181
3 Saudi Arabia	1294	1249	2708	643	2.14	137
4 Egypt	985	964	1469	626	1.49	103
5 United Arab Emirates	586	582	882	214	1.51	75
6 Iraq	291	291	474	114	1.63	57
7 Qatar	288	283	551	172	1.91	62
8 Israel	201	195	342	57	1.70	114

1) scimagojr.com/countryrank.php?category=2105&area=2100&region=Middle%20East&year=1996

تصویر ۲/۲۳: رتبه‌بندی کشورهای منطقه غرب آسیا در تولید مقالات علمی، در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر، در

سال ۲۰۲۰

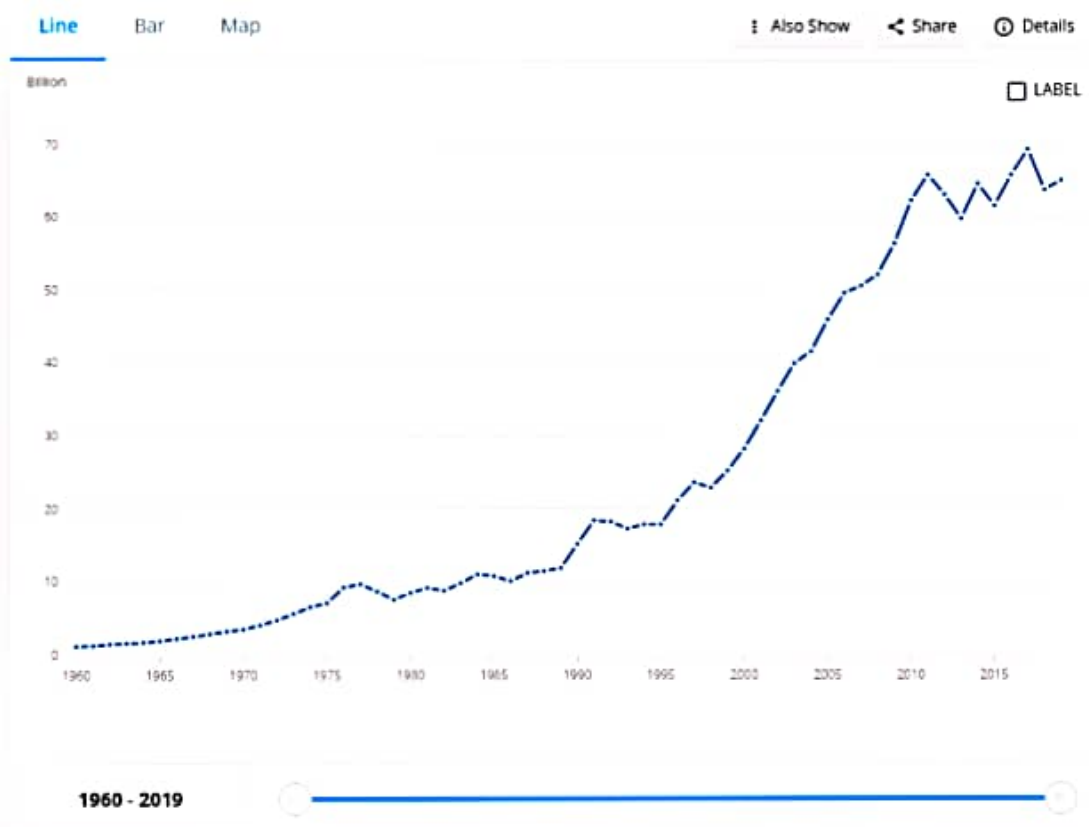
صنعت (۳)

۱-۳) افزایش قابل توجه ارزش افزوده در بخش صنعت

Manufacturing, value added (constant 2010 US\$) - Iran, Islamic Rep.

World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files.

License : CC BY-4.0

تصویر ۱۰۹: ارزش افزوده بخش صنعت در ایران، از سال ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۸

1) data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.KD?locations=IR

Top 20 steel-producing countries 2020 (million tonnes)

Crude steel production, 1980-2013

In thousand tonnes

Countries	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Albania	100	120	150	180	200	233
Algeria	388	557	868	892	755	1 414
Angola	10	10	10	10	10	10
Argentina	2 721	2 550	2 933	2 991	2 877	2 972
Australia	7 589	7 635	6 371	5 876	6 302	6 609
Austria	4 623	4 656	4 258	4 411	4 870	4 661
Azerbaijan						
Bangladesh	131	139	109	47	73	101
Belarus						
Belgium	12 321	12 283	9 992	10 154	11 300	10 683
Bosnia-Herzegovina						
Brazil	15 337	13 226	12 995	14 671	18 386	20 455
Bulgaria	2 567	2 484	2 584	2 831	2 878	2 944
Canada	15 901	14 811	11 871	12 832	14 699	14 637
Chile	704	644	492	618	692	689
China	37 121	35 604	37 160	40 021	43 475	46 794
Colombia	420	402	422	482	507	530
Congo (Zaire)	30	30	30	30	30	30
Costa Rica			8	3		
Croatia						
Cuba	292	317	290	352	325	401
Czech Republic						
Czechoslovakia	15 225	15 271	14 992	15 024	14 831	15 036
Denmark	734	612	560	493	548	526
Dominican Republic			17	14	64	60
Ecuador	17	28	28	23	18	18
Egypt	968	1 015	1 074	979	928	1 028
El Salvador			7	15	11	12
Estonia						
F.R. Yugoslavia						
Finland	2 509	2 428	2 414	2 416	2 632	2 518
France	23 176	21 258	18 402	17 582	19 000	18 808
Georgia						
Germany	43 838	41 610	35 880	35 729	39 389	40 497
Germany (East)	7 308	7 467	7 168	7 219	7 573	7 853
Ghana						
Greece	1 197	930	933	866	936	865
Guatemala			25	28	27	10
Honduras						19
Hong Kong	120	120	120	120	120	120
Hungary	3 764	3 645	3 702	3 617	3 751	3 647
Iceland						
India	9 514	10 765	10 997	10 237	10 549	11 936
Indonesia	543	621	693	983	1 171	1 374
Iran	550	565	700	734	854	836
Iraq		45	45			
Ireland	2	33	61	141	166	203

تصویر ۱۱۱: ایران؛ رتبه ۳۰ جهان در تولید فولاد، در سال ۱۹۸۰

۳-۳) صنعت سیمان؛ رشد قابل توجه تولید و ارتقای ایران به رتبه ۴ جهانی

NationMaster Search sectors & statistics

Top Countries in Hydraulic Cement Production
 (Thousand Metric Tons) - 1988 to 2019

Find your country: 26 entries per page

#	Country	Thousand Metric Tons	Last	YoY	5-years CAGR	View data
1	China	2,674,079	2019	+2%	+1%	View data
2	India	322,372	2019	+2%	+2%	View data
3	United States	85,480	2019	+0%	+0%	View data
4	Vietnam	83,912	2019	+3%	+6%	View data
5	Turkey	80,669	2019	+2%	+2%	View data
6	Indonesia	67,607	2019	+2%	+3%	View data
7	Saudi Arabia	63,474	2019	-2%	-2%	View data
8	Brazil	62,691	2019	+0%	-2%	View data
9	Russia	60,917	2019	+1%	-2%	View data
10	Iran	59,719	2019	+1%	-2%	View data

رتبه‌بندی کشورهای جهان در تولید سیمان، از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۵

نکته بسیار مهم این است که تفکر غرب‌گرای دولت یازدهم و دوازدهم نه تنها پیشرفت ایران را کم کرد، بلکه در برخی از امور، ایران را به عقب راند، مثلاً در تولید سیمان، که ایران در سال ۲۰۱۵، رتبه چهارم جهان بود.

Top World Producers of Hydraulic Cement

(Thousand of Metric Tons)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
China	1,074,000	1,240,000	1,360,000	1,400,000	1,646,000	1,880,000	2,080,000	2,184,000	2,414,000	2,476,000	2,570,000
India	141,800	159,010	170,460	177,300	195,930	224,720	240,510	246,700	255,790	265,140	280,820
United States	93,910	97,690	92,630	84,020	60,370	66,450	67,900	74,150	76,600	82,700	86,600
Iran	31,840	35,200	41,000	44,500	52,100	61,600	66,400	70,250	68,700	66,700	70,000
Turkey	42,800	47,400	49,300	53,110	53,970	66,200	67,800	67,600	74,400	77,200	79,300
Brazil	35,600	41,900	46,600	51,300	51,700	59,120	64,090	68,810	70,160	71,360	72,260
Russia	48,000	54,700	59,900	53,600	44,200	50,400	56,100	61,500	66,300	68,470	67,200
Japan	73,500	73,200	71,200	68,000	60,000	56,600	56,400	59,300	61,700	62,500	64,350
Egypt	33,600	36,200	40,370	39,840	46,940	47,950	45,420	52,200	50,100	49,000	51,600
Korea, Republic of	47,200	49,200	52,200	51,650	50,130	47,420	48,250	46,860	47,300	47,300	47,800
Mexico	36,000	38,020	38,620	37,090	35,810	34,500	35,400	37,830	36,250	37,840	38,600
Pakistan	16,360	18,410	24,220	30,870	33,370	32,400	31,600	33,110	33,600	35,290	36,910
Italy	46,410	47,880	47,540	43,030	36,320	34,280	32,790	26,240	23,080	21,200	21,800
Spain	50,350	54,030	54,720	42,080	29,500	21,170	22,180	15,940	13,730	13,910	14,770
Total World	2,364,960	2,618,860	2,813,950	2,871,840	2,945,000	3,364,850	3,638,740	3,782,700	4,074,820	4,181,270	4,354,310

Source: U.S. Census Bureau, International Cement Review, PCA

تصویر ۱۱۲: رتبه‌بندی کشورهای جهان در تولید سیمان، از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۵^۱

1) www2.cement.org/econ/pdf/Yearbook2016_2sided.pdf

۳-۴) افزایش قابل توجه صادرات ایران در صنایع پیشرفته

Medium and high-tech exports (% manufactured exports) - Iran, Islamic Rep.

United Nations Industrial Development Organization (UNIDO), Competitive Industrial Performance (CIP) database

License : CC BY-4.0

تصویر ۱۱۳: صادرات ایران در صنایع متوسط و پیشرفته در تکنولوژی، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸

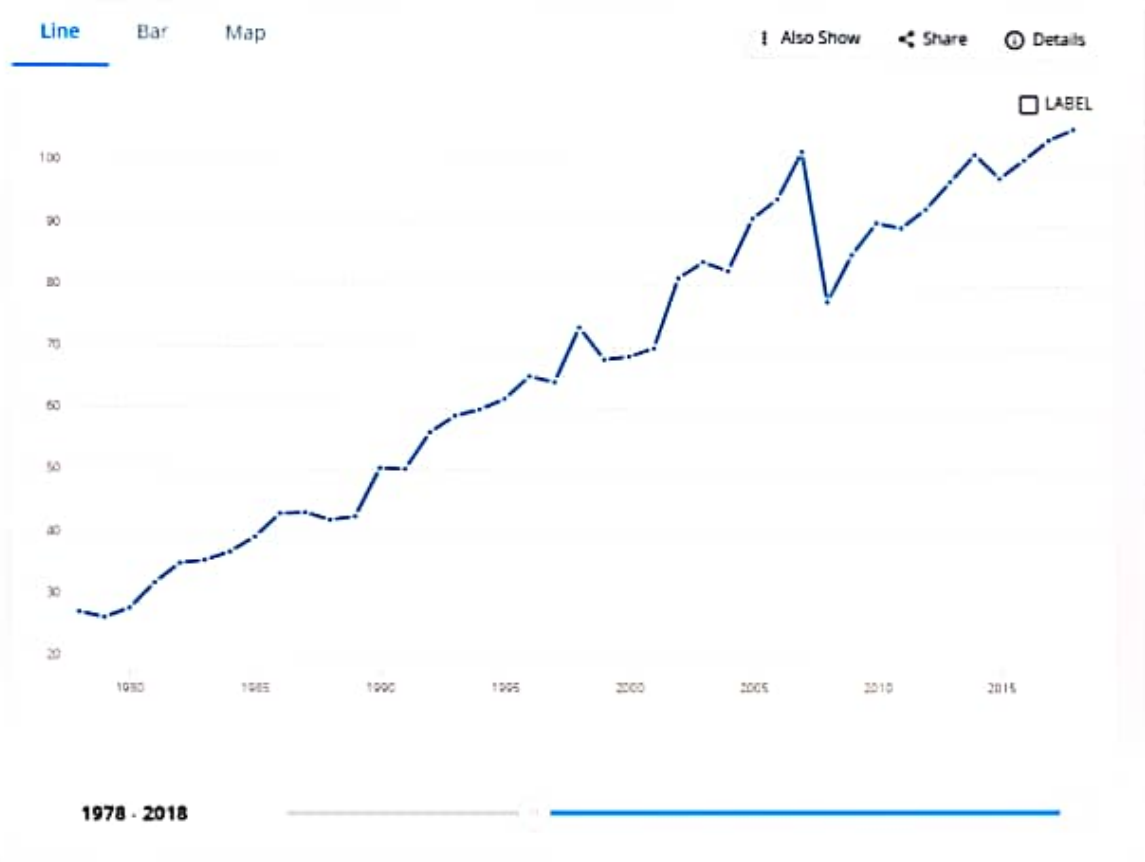
1) data.worldbank.org/indicator/TX.MNF.TECH.ZS.UN?locations=IR

۳-۵) رشد ۴ برابری شاخص تولید مواد غذایی

Food production index (2014-2016 = 100) - Iran, Islamic Rep.

Food and Agriculture Organization, electronic files and web site.

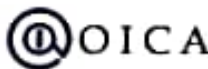
License: CC BY-4.0

تصویر ۱۰۸: شاخص تولید مواد غذایی در ایران، از سال ۱۹۷۸ تا ۲۰۱۶

1) data.worldbank.org/indicator/AG.PRD.FOOD.XD?locations=IR

۳-۶) رشد قابل توجه و ارتقا به رتبه ۱۶ جهان در صنعت تولید وسایل نقلیه موتوری و از تولید صفر تا رتبه ۱۹ جهان در تولید وسایل نقلیه باری و مسافربری

OICA

International Organization of Motor Vehicle Manufacturers

OICA is the voice speaking on automotive issues in world forums

- Home
- About Us
- Economic Contributions
- Autos and Fuels
- Climate Change & CO2
- Safety
- Sales Statistics
- Production Statistics
- 2017 Statistics
- 2016 Statistics
- 2015 Statistics
- 2014 Statistics
- 2013 Statistics
- 2012 Statistics
- 2011 Statistics
- 2010 Statistics
- 2009 Statistics
- 2008 Statistics
- 2007 Statistics
- 2006 Statistics
- 2005 Statistics
- 2004 Statistics
- 2003 Statistics
- 2002 Statistics
- 2001 Statistics
- 2000 Statistics
- 1999 Statistics
- OICA Workshop on HDV CO2 & Fuel Efficiency Harmonization
- Vehicles in use
- Worldwide Harmonization
- Calendar of Auto Shows

OICA > Production Statistics > 1999 Statistics

1999 PRODUCTION STATISTICS

Country	Cars	Commercial Vehicles	Total
USA	5,637,949	7,387,029	13,024,978
Japan	8,100,169	1,795,307	9,895,476
Germany	5,309,524	378,168	5,687,692
France	2,784,469	395,724	3,180,193
Canada	1,626,319	1,432,497	3,058,813
Spain	2,281,617	570,772	2,852,389
South Korea	2,361,735	481,379	2,843,114
UK	1,785,624	186,895	1,972,519
China	565,366	1,264,587	1,829,953
Italy	1,410,459	290,797	1,701,256
Mexico	993,772	556,153	1,549,925
Brazil	1,107,751	243,077	1,350,828
Russia	943,732	225,976	1,169,708
Belgium	917,513	99,548	1,017,061
India	533,149	285,044	818,193
Poland	546,843	27,991	574,834
Czech Rep.	348,482	27,779	376,261
Taiwan	256,000	87,000	353,000
Thailand	63,538	259,223	322,761
South Africa	214,694	102,673	317,367
Netherlands	262,242	44,978	307,220
Argentina	224,733	80,076	304,809
Australia	281,417	21,508	302,925
Turkey	222,041	75,821	297,862
Malaysia	237,998	16,092	254,090
Portugal	186,996	65,294	252,290
Sweden	213,895	36,847	250,742
Austria	123,586	15,745	139,331
Hungary	125,889	2,297	128,186
Slovakia	126,503	328	126,831
Others	86,849	32,801	119,650
Iran	119,419	0	119,419

تصویر ۱۰۹: آمار تولید وسایل نقلیه در سال ۱۹۹۹

2020 PRODUCTION STATISTICS

Show **41** entries

Search:

Country/Region	Cars	Commercial vehicles	Total	% change
Total	55834456	21787126	77621582	-16%
China	19994081	5231161	25225242	-2%
Japan	6960025	1107532	8067557	-17%
Germany	3515372	227082	3742454	-24%
South Korea	3211706	295068	3506774	-11%
India	2851268	543178	3394446	-25%
USA	1926795	6895604	8822399	-19%
Spain	1800664	467521	2268185	-20%
Brazil	1608870	405185	2014055	-32%
Russia	1260517	174818	1435335	-17%
Czech Republic	1152501	6250	1159151	-19%
Slovakia	985000	-	985000	-11%
Mexico	967479	2209121	3176600	-21%
France	927718	388653	1316371	-39%
United Kingdom	920928	66116	987044	-29%
Turkey	855043	442835	1297878	-11%
Iran	826210	54787	880997	7%

تصویر ۱۱۰: آمار تولید و صادرات خودرو در سال ۲۰۲۰

فصل ششم: آزادی

۱) آزادی و مردم‌سالاری در دوران پهلوی

۱-۱) انتخابات و مشارکت مردم در امور سیاسی

بررسی وضعیت انتخابات در دوران پهلوی اول و دوم، حاوی نکات ارزشمند و عبرت‌آموزی در زمینه انتخابات و مردم‌سالاری است. مرور خاطرات درباریان و گزارش‌هایی که خودشان از وضعیت انتخاب نمایندگان بیان کرده‌اند نشانه‌ واضحی از وضعیت حاکم بر کشور در آن دوران است. محمدرضا شاه در کتاب پاسخ به تاریخ، که آن را پس از فرار از ایران نوشته است، درباره‌ عدم سلامت در انتخابات آن دوران می‌نویسد: «انگلیسی‌ها این امر را کاملاً عادی و طبیعی می‌دانستند که انتخابات در ایران مطابق نظر و خواسته‌های خودشان صورت بگیرد. در زمان جنگ [جهانی دوم]، انتخابات ایران به این صورت انجام می‌گرفت که مثلاً صبح مستشار سفارت انگلیس با لیستی حاوی هشتاد نامزد نمایندگی مجلس به دیدار نخست‌وزیر می‌رفت و بعد از ظهر همان روز کاردار سفارت شوروی نام دوازده نفر از نمایندگان مورد نظر خود را به نخست‌وزیر می‌داد.»^۱

این وضعیت فقط محدود به دوران جنگ جهانی و اشغال ایران نبود و پس از اتمام جنگ نیز در طول دوران پهلوی، همین روند در کشور ادامه داشته است. اسدالله علم بارها از نبود آزادی انتخابات، بی‌ارزش بودن حقوق سیاسی مردم و مداخلات گسترده بیگانگان، دربار و دولت در انتخابات سخن به میان آورده است: «شنبه، ۱۷ شهریور ۱۳۵۲: دولت خود را در پناه این مرد بزرگ قرار می‌دهد و طرز رفتاری که با مردم دارد مثل دولت غالب به مردم کشور مغلوب است: بی‌اعتنا و گاهی هم aggressive [= خشونت‌آمیز]. انتخابات را که مداخله می‌کند و انگشت می‌برد. انگشت که چه عرض کنم! به مردم خُفته می‌کند، حتی انتخابات ده و شهر را! برای مردم و برای علاقه مردم، چیزی باقی نمی‌ماند. همه بی‌تفاوت می‌شوند.»^۲

جالب این‌که حتی در یادداشت‌های سال ۱۳۵۴، علم، که مدعی است وضعیت برگزاری انتخابات بهتر از گذشته شده است و انتخابات با آزادی نسبی برگزار می‌شود، ناگهان به مواردی اشاره می‌کند که چنین ادعاهایی را نقض می‌کند: «جمعه، ۱۵ فروردین ۱۳۵۴: مطلبی نخست‌وزیر، امیرعباس هویدا، در کیش، به من گفت که

۱) محمدرضا پهلوی، پاسخ به تاریخ، ص ۱۱۶-۱۱۸.

۲) همان، ج ۳، ص ۱۳۵-۱۳۶.

خیلی جالب بود و فهمیدم عنوان رشوه را دارد. آن این بود که گفت: "هرکسی را، از هر جا بخواهی، من وکیل [= نماینده مجلس] خواهم کرد، هرکس باشد؛ هیچ فکر نکن. به من بگو، تمام می‌کنم."^۱

او در جای دیگر، شدت ناراحتی خود را از وضعیت انتخابات فرمایشی و فساد طبقه حاکم بیان می‌کند:

«سه‌شنبه، ۱۷ تیر ۱۳۵۴: [...] بر پدر این انتخابات لعنت که پیش و بعد از آن دردسر دارد! حالا سناتورهای شکست خورده سر وقت می‌آیند، می‌خواهند انتصابی شوند. کلاً سی سناتور [انتصابی] داریم که همه سر جای خودشان هستند، جز امیرحسین خزیمه علم، که در خراسان بود و حسب‌الأمر همایونی دنبال انتخابی کرمان رفت و خوشبختانه موفق شد، و یک انتصابی شیراز هم مرحوم علیقلی هدایت [بود]، که فوت کرده‌است. همین دو جای خالی هست و علاوه بر شکست‌خوردگان این دوره (سی نفر)، در انتخابات، نهصد نفر داوطلب دیگر [نامزد شده‌اند] و این نهصد نفر، همگی، جای این دو نفر را می‌خواهند. البته بعضی‌ها می‌خواهند که یک عده را ما کنار بگذاریم و آن‌ها را جای آن‌ها بگذاریم و عجب این است که لیست‌هایی با ذکر دلایلی که این‌ها چقدر بد و پدرسوخته هستند و باید کنار بروند، خیلی خیلی محترمانه به ما می‌دهند. واقعاً قشر بالای جامعه ما آفندالناس هستند.»^۲

۱-۲) آزادی بیان

وضعیت آزادی بیان نیز، مانند انتخابات، به شدت اسف‌ناک بود. ساواک، مخوف‌ترین سازمان زمان شاه، با کوچک‌ترین مخالفتی به شدت برخورد می‌کرد، مخالفان را به بدترین صورت شکنجه می‌داد و بسیاری را به شهادت می‌رساند. مجله تایم در نوزدهم فوریه ۱۹۷۹، درباره ساواک می‌نویسد: «ساواک نفرت‌انگیزترین و مخوف‌ترین نهاد حکومتی در بین مردم به‌شمار می‌آمد و با داشتن قدرت‌های نامحدود برای دستگیری و بازجویی، هزاران مخالف شاه را شکنجه کرده و به قتل رسانده‌است.»^۳

۱) همان، ج ۵، ص ۲۳.

۲) همان، ص ۱۶۷-۱۶۸.

3) content.time.com/time/magazine/article/0,9171,912364,00.html#

The 5,000-member Iranian secret police force SAVAK (a contraction of the Farsi words for security and information organization) has long been Iran's most hated and feared institution. With virtually unlimited powers to arrest and interrogate, SAVAK has tortured and murdered thousands of the Shah's opponents. Last week, in fulfillment of a promise made by Prime Minister Shahpour Bakhtiar, the assembly approved a bill abolishing SAVAK and establishing a new National Intelligence Center, without police powers. The No. 2 man in SAVAK agreed to an unprecedented interview with TIME Correspondent David S. Jackson at the organization's heavily guarded, marble-decorated fortress headquarters in...

تصویر ۱: گزارش مجله تایم درباره ساواک و جنایت‌های آن

فدراسیون دانشمندان آمریکایی^۱ در گزارشی با عنوان «وزارت امنیت ساواک»^۲ می‌نویسد: «ساواک، به‌طور چشمگیری، نماد حکومت شاه از ۱۹۶۳-۱۹۷۹، یعنی دوره فساد در خانواده سلطنتی، حکومت یک‌طرفه، شکنجه و اعدام هزاران زندانی سیاسی، سرکوب مخالفان و بیگانگی توده‌های مذهبی بود. [...] روش‌های شکنجه ساواک شامل شوک الکتریکی، شلاق زدن، ضرب و شتم، قرار دادن لیوان شکسته و ریختن آب جوش در روده از طریق مقعد، اتصال وزنه به بیضه‌ها و کندن دندان و ناخن بود. بسیاری از این فعالیت‌ها بدون هیچ‌گونه نظارت مؤسساتی‌ای انجام شده‌است.»^۳

فضای حاکم بر کشور، در دوران پهلوی، به‌شدت در تضاد با آزادی بود. این فضا حتی مورد انتقاد دربار نیز قرار می‌گرفت. اسدالله علم در خاطرات روز ۴ تیر ۵۲ می‌نویسد: «... مخبر دیلی تلگراف و مخبر گاردین را، که می‌خواهند مقالات مفصلی راجع به ایران بنویسند، برای سه ساعت ملاقات و [با آن‌ها] مصاحبه کردم. واقعاً خسته شدم. [...] مخبر دیلی تلگراف سؤال کرد: "چرا به مردم آزادی بیان و قلم نمی‌دهید؟" من جواب دادم: "وقتی مردم آنچه خواسته‌اند به‌دست بیاورند به‌دست آورده‌اند (در نتیجه انقلاب شاه و ملت)، دیگر می‌خواهند چه بگویند؟" اما به طوری از این جواب خودم خجل بودم که حدی نداشتم؛ مثل جواب کشورهای کمونیستی بود. ولی چیز دیگری نمی‌توانستم بگویم. البته خودم هم عقیده من این است که با آن نوع آزادی‌های سیستم اروپا، کار ما و کشورهای شرقی به سامان می‌رسد و این مطلب را همه‌جا گفته و می‌گویم.»^۴

1) FAS

2) Ministry of Security SAVAK

3) web.archive.org/web/20121004210413/http://www.fas.org/irp/world/iran/savak/index.html

۴) امیر اسدالله علم، یادداشت‌های علم (تهران، انتشارات معین، ۱۳۹۸)، ج ۳، ص ۸۷.

دکتر محمدعلی همایون کاتوزیان، عضو هیئت علمی دانشگاه آکسفورد، در کتاب اقتصاد سیاسی ایران می‌نویسد: «شاه، چه از لحاظ نظامی و چه از لحاظ سیاسی، در موقعیت قدرتمندی قرار داشت و یارای مقابله با مخالفانش را داشت. گرایش سنتی مذهبی نیز با گفتارها و گاه نوشتارهای خود، بر ضد اصلاحات ارضی و «حقوق زنان» (به‌راستی که حتی مردان از هیچ‌گونه حقوق سیاسی‌ای برخوردار نبودند، چه رسد به زنان!)، موقعیت تبلیغاتی شاه را تقویت می‌کرد. [...] در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، شورش‌های وسیعی سراسر کشور را فراگرفت. شاه به کاخ سعدآباد رفت و چنان‌که روزنامه دلی تلگراف پیروزمندانه در صفحه اول خود اعلام کرد، «به سربازانش فرمان آتش به قصد کشتن را داد». کشتار سه روز ادامه داشت تا سرانجام مردم بر آن شدند که این بار دیگر به اندازه کافی قربانی داده‌اند. برآورد قابل اطمینانی از تعداد مجروحان و کشته‌ها در دست نیست، از جمله به این دلیل که آن‌ها را، زنده یا مرده، به سرعت از خیابان‌ها جمع‌آوری و در گورهای دسته‌جمعی مدفون کرده یا از هوا به دریاچه غیرقابل دسترس حوض السلطان، بین تهران و قم، فرو انداختند. تعداد مقتولان، طبق آمارهای رسمی، کمتر از ۹۰ نفر (۱) و بنا بر آمارهای غیررسمی، بین ۵/۰۰۰ تا ۶/۰۰۰ نفر^۱ برآورد شده است. رقم مزبور برای کل کشور بایستی حداقل بالغ بر چند هزار نفر بوده باشد.»^۱

در قسمتی دیگر از این کتاب می‌خوانیم: «در اول بهمن ۱۳۴۱، گروهی از کماندوهای ارتش، با تجهیزات کامل، به دانشگاه تهران یورش بردند و تظاهرات بزرگی را که در صحن آن جریان داشت برهم زدند. بسیاری از زنان و مردان جوان را وحشیانه زدند و مجروح و ناقص کردند، به دانشکده‌ها وارد شدند و درها و پنجره‌ها و وسایل آزمایشگاهی را شکستند و دانشجویان و میز و صندلی‌ها و کتاب‌های کتابخانه‌ها را از پنجره به بیرون پرتاب کردند. این یورش، که از مدت‌ها پیش تدارک آن دیده شده بود، هدفی دوگانه داشت: دادن درس سختی به دانشجویان و مهم‌تر از آن، سرنگون کردن دولت. هدف مشخص تظاهرات اعتراض علیه اخراج یک یا دو دانش‌آموز به دلیل شرکت در فعالیت‌های سیاسی بود. [...] یورش کماندوها چنان وحشیانه و همه‌جانبه بود که رئیس و شورای دانشگاه استعفا دادند و اعلام کردند که از حمله مغول به این طرف، چنین رفتاری بی‌سابقه بوده است.»^۲

۱) محمدعلی همایون کاتوزیان، اقتصاد سیاسی ایران (چاپ بیست و چهارم: تهران، نشر مرکز، ۱۳۹۸)، ص ۲۷۲-۲۷۳.

۲) همان، ص ۲۶۹.

دیکتاتوری شاه به حدی بود که حتی کوچک‌ترین انتقادی را تاب نمی‌آورد. اسدالله علم در خاطرات خود نقل می‌کند: «شنبه، ۳۱ تیر ۱۳۵۱: یک‌دفعه برگشتند فرمودند: "این دکتر گنی، رئیس و دبیرکل حزب مردم، چه غلط‌هایی کرده‌است؟" عرض کردم: "نمی‌دانم." فرمودند: "بلی، در اصفهان میتینگ داده و گفته‌است این دولت یک دولت ارتجاعی است و به‌علاوه اگر انتخابات شهرداری‌ها و انجمن‌های ولایتی آزاد باشد، حزب ما خواهد برد. اولاً چطور به خود جرئت داده‌است بگوید دولت من دولت ارتجاعی است؟ ثانیاً چطور ممکن است نفقه به این حرف بکند که انتخابات در سلطنت من آزاد نیست؟" عرض کردم: "من که خبر نداشتم چه گفته‌است، ولی رئیس حزب اقلیت یک چیزی که باید بگوید. هر چه می‌گوید، اگر شاهنشاه tolerance [= بردباری] نداشته باشد، البته برخوردارنده است و به ابروی یار برمی‌خورد."»^۱

با تعویض دبیرکل این حزب و برگزیدن ناصر عامری به‌جای گنی نیز تغییری در وضعیت به‌وجود نیامد و کوچک‌ترین سخنان انتقادی یا حتی پیشنهادهای اصلاحی این دبیرکل هم با خشم و عصبانیت شاه مواجه می‌شد: «یک‌شنبه، ۲۷ آبان ۱۳۵۲: صبح زود ناصر عامری، دبیرکل حزب مردم، که جای دکتر گنی است، با سبیل‌های آویزان پیش من آمد که: "از نطق‌های من در گرگان، که گفته‌ام باید تحصیلات و معالجه برای مردم مجانی باشد، شاهنشاه عصبانی شده‌اند. [...] حالا هم اجازه شرفیابی خواسته‌ام، به من نمی‌دهند. چه خاکی به سر بریزم؟" در دلم خیلی خندیدم. [...] در دلم گفتم: " [...] کجایش را خوانده‌ای!"»^۲

علم سه روز بعد، این ماجرا را برای شاه تعریف می‌کند و با واکنش عجیب شاه مواجه می‌شود: «چهارشنبه، ۳۰ آبان ۱۳۵۲: صبح بدبخت عامری، دبیرکل حزب مردم را پذیرفته بودم. عرض کردم: "حالا تکلیف بیچاره چیست؟" فرمودند: "نمی‌دانم؛ هر غلطی می‌خواهد بکند." عرض کردم: "اگر نظر مبارک آن است که به‌کلی این حزب از بین برود، مطلب دیگری است، وگرنه این‌طور که نمی‌شود." بالآخره آن‌قدر اصرار کردم که تکلیفی برای او روشن شد؛ یعنی برود در آذربایجان بگوید "من گم خوردم؛ در گرگان اشتباه کرده بودم." گرچه مساوی با از بین رفتن است، ولی لااقل تکلیفش روشن می‌شود."»^۳

(۱) امیر اسدالله علم، یادداشت‌های علم (تهران، انتشارات معین، ۱۳۹۸)، ج ۲، ص ۳۰۲-۳۰۳.

(۲) همان، ج ۳، ص ۲۴۴.

(۳) همان، ص ۲۴۸.

عامری چند روز بعد این کار را می‌کند. عَلم می‌نویسد: «دوشنبه، ۵ آذر ۱۳۵۲: نطق دبیرکل حزب مردم را در تبریز دادم ملاحظه فرمودند که تقریباً گفته بود در گرگان گه خوردم. فرمودند: "خوب است."»^۱

گاهی نیز عَلم به‌خاطر رفتارهای کاملاً خلاف قواعد بازی با حزب اقلیت، کلافه و تا حدی عصبانی می‌شد و با دلخوری، موضوع را با شاه در میان می‌گذاشته‌است: «پنج‌شنبه، ۱۷ مرداد ۱۳۵۳: عرض کردم: رئیس حزب مردم، بدبخت عامری، عرض می‌کند مقرر می‌ما را دولت بریده. من که پولی ندارم که چرخ حزب را بگردانم. فرمودند: "البته باید بپرد. ایشان، که ادعا می‌کنند بین مردم اکثریت مطلق دارند، بروند پولشان را هم از مردم بگیرند!" من عرض کردم: "بدبخت اگر این ادعا را هم نکند، پس چه بکند؟ انتقاد که نمی‌تواند بکند. دست کسی را هم که نمی‌تواند بگیرد و کمکی به کسی بکند. این حرف را هم نزنند!"»^۲

توصیفی که عَلم از زبان حال دبیرکل حزب مردم راجع به این حزب بیان کرده، در عین کوتاهی، بسیار گویاست: «یک‌شنبه، ۱۱ اسفند ۱۳۵۳: بیچاره ناصر عامری، دبیرکل سابق حزب مردم، که یک ماه قبل در آکسیدان [= تصادف] اتومبیل کشته شد، آن قدر عاجز شده بود که دائماً التماس می‌کرد: "یا بکش یا چینه ده یا از قفس آزاد کن!"»^۳

داشت.»^۴

مطبوعات

مسئله آزادی مطبوعات یکی دیگر از موضوعات مهم حوزه فعالیت‌های سیاسی است. وقتی فضای احزاب سیاسی، که توسط شخص شاه ایجاد شده بود، به قول عَلم «مسخره اندر مسخره اندر مسخره است»، طبیعی است فضای مطبوعات، که از احزاب سیاسی ضعیف‌تر بودند و حتی بعضاً اخبار احزاب را منتشر می‌کردند، به مراتب وضعیت بدتری داشته باشد، تا جایی که حتی وقتی مطبوعات، بنابر فرمان شاهانه، چاره‌ای جز چاپ یک عکس نداشتند، گویا برای طبع دیکتاتوری شاه خوشایند نبود و به‌طور خلق‌الساعه، دستور تغییر می‌کرد. لذا

(۱) همان، ص ۲۵۷.

(۲) همان، ج ۴، ص ۲۰۷.

(۳) همان، ص ۳۹۷.

(۴) ویلیام سولیوان و آنتونی پارسونز، خاطرات دو سفیر، ص ۲۴۷.

به این بهانه محقر، به زندان می افتادند و عَلم تحقیقاتِ چندروزه‌ای در این باره انجام می داد که خود بُعد دیگری از نحوه مواجهه دیکتاتوری با آزادی مطبوعات است: «یکشنبه، ۲۰ خرداد ۱۳۵۲: [...] به منزل برگشتم. به محض ورود، شاهنشاه تلفن فرمودند که: "ببین چه عکسی پدرسوخته‌ها در روزنامه‌ها، از من و هیوم چاپ کرده‌اند؛ مثل این که من دارم به هیوم تعظیم می‌کنم! باید پدر این‌ها را در بیاوری!" من فوری مشغول تحقیق شدم. معلوم شد [یک] وقتی شاهنشاه امر فرموده بودند هنگام تقدیم استوارنامه سفر، عکس‌هایی که سفر را زیاد در حال تعظیم نشان می‌دهد چاپ نکنند. به این دلیل، [...] روزنامه [از دو عکس موجود] آن یکی را چاپ کرده‌است. باری، به هر صورت، همه مسئولین را، از سردبیر روزنامه اطلاعات تا مسئول کانون خبرنگاران عکاس، همه را گرفتم تا ببینم نتیجه تحقیقات بعد چه می‌شود، ولی از این عمل خودم بسیار ناراحت هستم.»^۱

«دوشنبه، ۲۱ خرداد ۱۳۵۲: [...] صبح به اختصار شرفیاب شدم. جریان تحقیقات راجع به عکاس‌ها را عرض کردم، ولی هنوز نتوانستم نتیجه‌گیری کنم.»^۲

«سه‌شنبه، ۲۲ خرداد ۱۳۵۲: [...] صبح شرفیاب شدم. باز هم تحقیقاتی که در مورد عکس‌های روزنامه کرده بودم به عرض رساندم.»^۳

«چهارشنبه، ۲۳ خرداد ۱۳۵۲: [...] کارهای جاری را عرض کردم و مرخص شدم و اجازه گرفتم که فردا به کیش بروم. چون شاهنشاه سرحال بودند، [...] عرض کردم: "دستور دادم روزنامه‌ها عکس‌های تعظیم هیوم را بگذارند، که گذاشته‌اند، و اینک تقدیم می‌کنم. ملاحظه می‌فرمایید. ولی باید عرض کنم آن بدبخت‌ها را که گرفته‌ایم کاملاً بی‌تقصیر هستند و اگر آن‌ها را در حبس نگه داریم، واقعاً ظلم کرده‌ایم." فرمودند: "آزادشان کنید." خیلی خوشحال شدم. مرخص شده، فوری امر را اجرا کردم و به ساواک دستورات مقتضی دادم.»^۴

بحث سانسور در مطبوعات، بحث دائمی دوران پهلوی بود که اکنون مناسب است نمونه‌هایی از ابلاغیه‌های موجود درباره اعمال سانسور ملاحظه شود:

(۱) همان، ج ۳، ص ۷۳.

(۲) همان، ص ۷۴.

(۳) همان.

(۴) همان، ص ۷۹.

- سینماهای قزوین را بر اثر تقاضای افزایش بلیت تعطیل کردند (چاپ نشود).
- خبرگزاری رویترز از پیشاور خبری مخابره کرده است که بعضی قبایل علیه دولت قیام کرده‌اند. البته علت قیام اعتراض به اصلاحات ارضی است که در پاکستان اجرا شده (قابل چاپ نیست).
- در مورد نامه‌ها، شکایات کارگران و کارمندان، که به هر علت و سببی از کارخانه‌جات و ادارات اخراج می‌شوند، هیچ نوع خبر، مطلب، نامه وارده و شکواییه نباید چاپ و منتشر شود.
- خبر روزنامه‌های صبح در مورد به‌گروگان گرفتن شانزده یهودی در واشنگتن تیر اول نشود، بلکه در ستون باشد.
- خبر مشروح شهرک دانشگاهیان همراه عکس چاپ شود.
- هیچ‌گونه مطلب، خبر و تفسیر پیرامون تغییر ساعت، به هیچ وجه چاپ نشود.
- برادر آقای گنجی، وزیر آموزش و پرورش، در تهران فوت شده است. چون وزیر آموزش و پرورش در تهران نیست، هیچ خبری، حتی به صورت آگهی، قابل چاپ نیست.
- مطالب ضدیمانو بعد از این دیگر چاپ نشود.
- اظهارات سناتور لاجوردی در مورد احتمال زلزله در تهران و اثر آن روی ساختمان‌های فعلی قابل چاپ نیست.
- خبرها و همچنین گزارش‌ها و مطالبی درباره این‌که بوتو حکومت شریعت اسلامی را قبول کرد، کاباره‌ها، می‌کده‌ها و کازینوها در پاکستان تعطیل شد و در آینده، ایدئولوژی اسلامی در پاکستان حکومت خواهد کرد، به هیچ وجه در خبرها، مطالب، گزارش‌ها و تفسیرهای مربوط به پاکستان نباید منعکس شود، حتی اگر به زبان خود بوتو باشد.
- عکس ملاقات کفیل وزارت اطلاعات بحرین با وزیر اطلاعات حتماً امروز چاپ شود.
- راجع به اجساد مومیایی، حتی یک کلمه خبر و مطلب دیگر چاپ نشود.
- آسوشیتدپرس از لندن خبر داده است که دولت انگلستان، به دستگیری سازمان سیا، دولت دکتر مصدق را سرنگون کرد. این مطلب را اخیراً یک روزنامه‌نگار فرانسوی نوشته است (چاپ نشود).
- هفت کوه‌نورد در کرج سقوط کرده و کشته شده‌اند (این خبر قابل چاپ نیست).
- راجع به سالروز قتل عام ارامنه، هیچ‌گونه خبر، مطلب و عکسی قابل چاپ نیست.

- در مورد شیوع وبا در همدان و اطراف، که تلفات هم داشته، مطلبی چاپ نشود.^۱
با تمام این تهدیدها، نظام شاهنشاهی جراید موجود را تحمل نکرد و در سال ۵۳، دستور تعطیلی و توقیف بیش از پنجاه روزنامه و مجله صادر شد و به اجرا درآمد.^۲

هراس حاکم بر جامعه به جایی رسیده بود که برخی از مردم و حتی افراد سرشناس، از ترس مورد غضب قرار گرفتن دق می کردند و از دنیا می رفتند. مثلاً زمانی که روزنامه اطلاعات در ۲۹ خرداد سال ۱۳۵۳، خبر مرگ مسعودی را منتشر کرد، اشاره ای به علت سکنه او نکرد، ولی مطالعه حادثه ای که چند روز قبل از آن، بین عباس مسعودی و اسدالله علم گذشته بود شاید بتواند در روشن شدن علت سکنه منجر به فوت بنیان گذار روزنامه اطلاعات مؤثر باشد.

عباس مسعودی، بنیان گذار روزنامه اطلاعات، از سال ۱۳۱۴ به بعد، شش دوره نماینده مجلس شورای ملی، چهار دوره سناتور انتخابی و دو دوره سناتور انتصابی تهران بود، اما در اواخر عمر مورد بی مهری قرار گرفت و یکی از دلایل آن هم ظاهراً سعایت هویدا بود. امیر اسدالله علم در یادداشت روزهای ۱۵ و ۱۶ خرداد ۱۳۵۳، به این بی مهری اشاره می کند و در یادداشت روز ۱۵ خرداد ۱۳۵۳ می نویسد: «سر شام رستم. شاهنشاه، خیلی عصبانی، فرمودند: "این مسعودی (مدیر روزنامه اطلاعات) را از دور می بینم و شاخ و شانه می کشد که بیاید با من حرف بزند." در کاخ علیاحضرت ملکه پهلوی، شاهنشاه و خاندان سلطنت جدا شام می خوردند، میهمان ها در سالن دیگر. من هم در حضور شاهنشاه شام می خورم. شاهنشاه فرمودند: "[...] روزنامه اطلاعات ارگان مصدقی ها و توده ای ها شده؛ مثلاً امروز از قول تاکسی ران ها نوشته است که «ما مثل سگ زحمت می کشیم و این شرکت تعاونی تمام عایدات ما را می خورد». مگر شرکت تعاونی مال کیست؟ آن هم که مال خودشان (یعنی تاکسی ران ها) است." چون عده ای، مثل دامادها و علیاحضرت شهبانو، سر میز شام بودند، من جرئت نکردم یک و دو بکنم و عرض کردم: "خوب روزنامه باید مطلب را بگوید و جواب هم داده شود و آن را هم منعکس بکنند." به هر صورت، برخاستم و به بدبخت مسعودی گفتم که حق ندارد شرفیاب بشود و بعد از این هم در کاخ علیاحضرت ملکه پهلوی دعوت نخواهد شد. چیزی نمانده بود که سکنه کند، ولی چون آدم مجزبی است گفت:

(۱) جواد مجابی، سخن در حلقه زنجیر (تهران، انتشارات سمندر، ۱۳۵۷)، ص ۱۴-۱۵.

(۲) محمد طلوعی، بازیگران عصر پهلوی، ص ۷۹۵.

پریشب در همین جا مطلبی را شاهنشاه به من فرمودند که برخلاف میل هویدا بود و اصرار فرمودند که به وزیر اطلاعات هم بگویم. من هرگز از این غلطها نمی‌کردم، ولی چون امر بود اطاعت کردم. گویا مطلب به هویدا، نخست‌وزیر، گران آمده و مطلبی به شاهنشاه عرض کرده و به هر حال، من چوب این کار را می‌خورم.^۱

صبح روز بعد مسعودی نامه‌ای به اسدالله علم می‌نویسد که علم عین آن را ضمیمه یادداشت‌های خود کرده‌است. مسعودی در این نامه می‌نویسد: «جناب آقای علم، وزیر محترم دربار شاهنشاهی! اوامر مطاع ملوکانه، که دیشب به بنده ابلاغ فرمودید، تازیانه سهمگینی بود که بر چاکر و خانم وارد آمد و باور بفرمایید تمام شب خواب به چشم ما نرفت، چون من و زنم خودمان را خاکسار درگاه سلطنت می‌دانیم و از جان و دل شیفته عنایات شاهنشاه محبوب خود و خاندان سلطنت هستیم و اگر نقیصی در کار انتشار اخبار و مطالب روزنامه پدید می‌آید، حمل به اهمال و تعلل چاکر نفرمایید، چون پیوسته سعی داشته و دارم که خدمت‌گزاری صدیق در طول عمر خود بوده و پیرو افکار و نیت مبارک شاهانه هستم. در چنین پیشامدهایی گناه‌کار نیستیم، چون به واسطه کهنوت و ضعف، توانایی آن را ندارم که تمام مطالب روزنامه را شخصاً کنترل کنم و به همین سبب، فرزندم، فرهاد مسعودی را به کمک طلبیدم، که او هم در کمال خلوص نیت و عقیده، وظایف خود را انجام می‌دهد. متأسفانه در دو هفته اخیر، که به اروپا سفر کرده بود، خطاهایی از جمله خطاهای اخیر به وقوع پیوست که چاکر، خود، پس از طبع و نشر، به آن واقف شدم. نویسنده ستون «بازار سیاست» جوانی است تحصیل‌کرده و باذوق که از گذشته‌ها خبر ندارد و مارهای خوش‌خط‌و‌خالی را که از هر فرصتی می‌خواهند استفاده کنند نمی‌شناسد، چنان‌که بعد از توجه دادن، تازه درک مطلب کرد و درضمن گفت این مطلب یا همین اسامی قبلاً در آیندگان هم چاپ شده بود. اما درباره نویسنده رپرتاژ تا کسی؛ او هم مورد سرزنش قرار گرفت و شدیداً مواخذه شد. [...] بدیهی است مطالب زنده‌ای که نوشته شده جبران خواهد شد. تکدر خاطر ملوکانه بیش از هر چیز مرا رنج می‌دهد و نمی‌دانم چه باید کرد، چون به‌خوبی می‌دانم که اگر ذره‌ای از عنایات شاهنشاه نسبت به این خدمت‌گزار کاسته شود و سایه پر عطوفت مبارک بر سر این بنده نباشد، با وجود دشمنی‌ها که نسبت به چاکر اعمال می‌شود نابود خواهم شد.

۱) امیر اسدالله علم، یادداشت‌های علم (تهران، انتشارات معین، ۱۳۹۸)، ج ۴، ص ۱۳۱-۱۳۲.

آقای عَلم! شما را به سر مبارک شاهنشاه قسم می‌دهم عرایض چاکر را به‌سمع ملوکانه برسانید و چاره‌ای بیندیشید که از این پریشانی و تأثر خلاص شوم. هر امری از پیشگاه ملوکانه شرف صدور یابد مطاع است. عباس مسعودی.»^۱

عَلم در یادداشت روز ۱۶ خرداد ۱۳۵۳ خود، به واکنش شاه به این نامه اشاره می‌کند و می‌نویسد: «نامه بدبخت مسعودی را دادم خواندند. فرمودند: "مسئله عفو شما بسته به رفتار آینده شما خواهد بود."»^۲

عباس مسعودی یازده روز پس از این ماجرا، پشت میزش سکنه کرد و ناراحتی و اضطراب او از عواقب خشم شاهانه، در مرگ نابه‌نگام وی (۲۷ خرداد ۱۳۵۳) بی‌تأثیر نبود. عَلم در یادداشت‌های خود می‌نویسد: «وقتی خبر مرگ مسعودی را به شاه اطلاع دادم، با یادآوری بی‌مرحمتی [ای] که در حق او شده بود، از شاه اجازه گرفتم در مجلس ختم وی شرکت کنم و مراتب تقداد اعلی حضرت را به خانواده مسعودی ابلاغ نمایم.»^۳

۱-۳) احزاب

فعالیت احزاب در دوران پهلوی، افت‌وخیزهای فراوانی داشت و فعالیت سیاسی - سازمانی هیچ‌گونه ثباتی نداشت. خفقان سیاسی در این دوران به حدی بود که درنهایت دو حزب «مردم» (به رهبری اسدالله علم) و «ایران نوین» (به‌جای حزب «ملیون»)، توسط حسن علی منصور و با حمایت شاه تشکیل شدند و در انتها، به‌دستور شاه، این دو حزب منحل شدند و حزب «رستاخیز» به‌عنوان تنها حزب کشور معرفی شد، حزبی که علی‌رغم ادعای مردمی بودن، شاه در آن نقشی کلیدی داشت. در جواب انتقاد به عملکرد شاه و تحمیلی بودن احزاب، شاه مردم ایران را دارای سواد لازم برای شناخت درست و تشکیل حزب از درون مردم ندانست.^۴ محمدرضا شاه هنگام معرفی حزب رستاخیز به‌عنوان تنها حزب در کشور، به منتقدان گفت: «کسی که وارد این تشکیلات سیاسی نشود و مؤمن به این سه اصلی که من گفتم نباشد، دو راه برایش وجود دارد: یا [...] یا یک فردی است متعلق به یک تشکیلات غیرقانونی، یعنی به اصطلاح خودمان: توده‌ای، یعنی باز به اصطلاح خودمان و با قدرت

۱) همان، ص ۱۳۷-۱۳۸.

۲) همان، ص ۱۳۵.

۳) همان، ص ۱۵۳.

۴) محمدرضا پهلوی، مأموریت برای وطن (۱۳۵۳)، ص ۳۳۶-۳۳۷.

اثبات: بی وطن. او جایش یا در زندان ایران است یا اگر بخواهد، فردا با کمال میل، بدون اخذ عوارض، گذرنامه در دستش می‌گذاریم و به هر جایی که دلش می‌خواهد برود، چون ایرانی که نیست.»^۱

و در جایی دیگر گفت: «آن‌هایی که به رستاخیز نمی‌پیوندند باید از هواداران حزب توده باشند. این خائنان یا باید به زندان بروند یا این‌که همین فردا کشور را ترک کنند.»^۲

این در حالی بود که شاه هنگام دوحزبی شدن، در جواب منتقدان گفته بود: «اگر من یک دیکتاتور بودم تا پادشاه مشروطه، می‌بایست وسوسه می‌شدم تا همانند هیتلر یا مانند آنچه امروزه در کشورهای کمونیستی می‌بینید، حزب واحد مسلطی تشکیل دهم، اما من، به‌عنوان یک پادشاه مشروطه، آن توان و جسارت را دارم که فعالیت‌های حزبی گسترده به دور از خفقان نظام یا دولت تک‌حزبی را تشویق کنم.»^۳

پس از جمهوری اسلامی، این رویه خفقان و سرکوب شدید فعالیت‌های سیاسی به کلی تغییر کرده و با رویکردی آزاداندیشانه، زمینه فعالیت و بیان آزادانه گروه‌های مختلف فراهم شده است، به گونه‌ای که تا تیرماه ۱۳۹۷، ۲۴۸ تشکل سیاسی در جمهوری اسلامی وجود داشته‌اند که آزادانه و با مجوز قانونی درحال فعالیت‌اند.^۴

۲) آزادی در جمهوری اسلامی

۱-۲) انتخابات

یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های جمهوریت در کشور، برگزاری انتخابات‌هایی است که در طی آن، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم، مقامات اصلی در سیاست کشور تعیین می‌شوند. از ابتدای جمهوری اسلامی، حدود چهل انتخابات مهم در سطح کشور برگزار شده که به ترتیب زیر است:

- انتخابات همه‌پرسی جمهوری اسلامی در تاریخ ۱۰ و ۱۱ فروردین ۱۳۵۸؛

---

(۱) روزنامه اطلاعات، ۱۳۵۳/۲/۱۲.

(۲) کیهان انترناسیونال، ۸ مارس ۱۹۷۵؛ همچنین نک: فیتزجرالد، "Giving the Shah what he wants"، ص ۸۲.

(۳) محمدرضا پهلوی، مأموریت برای وطنم (چاپ لندن، ۱۹۶۱)، ص ۱۷۳.

(۴) عبدالرضا رحمانی فضل‌ی (وزیر کشور)، در همایش سراسری مجریان برگزاری انتخابات ۱۳۹۶. (پیوند وبگاه:

irma.ir/news/82352790)

- انتخابات خبرگان بررسی قانون اساسی در تاریخ ۱۲ مرداد ۱۳۵۸؛
- انتخابات همه‌پرسی تأیید قانون اساسی در تاریخ ۱۱ و ۱۲ آذر ۱۳۵۸؛
- انتخابات همه‌پرسی بازنگاری قانون اساسی در تاریخ ۶ مرداد ۱۳۶۸؛
- سیزده دوره انتخابات ریاست جمهوری؛
- یازده دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی؛
- شش دوره انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا؛
- پنج دوره انتخابات مجلس خبرگان رهبری.

علاوه بر موارد ذکر شده، انتخابات‌های دیگری نیز ذیل این موارد (با توجه به شرایط موجود) برگزار شده‌اند که شامل مرحله دوم انتخابات دوره نهم ریاست جمهوری (سال ۱۳۸۴) و انتخابات میان دوره‌ای مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری در سال‌های مختلف هستند.

سلامت انتخابات

در جمهوری اسلامی، به دلایل متعدد، انتخابات در سلامت کامل انجام می‌شود که می‌توان به نمونه‌هایی از آن اشاره کرد:

- (۱) اگر انتخابات سالم نبود، آیا منطقی بود عالی‌ترین مقامات (که مطلع از وضعیت انتخابات هستند) خودشان را چند بار در معرض رأی مردم قرار دهند و با وجود رأی نیاوردن در یک انتخابات، در انتخابات بعدی نیز ثبت نام کنند؟
- (۲) یکی از مهم‌ترین نمونه‌های سلامت انتخابات رأی آوردن افراد در دولتی مخالف تفکرات خودشان است، مثلاً رأی آوردن آقای احمدی‌نژاد در دولت آقای خاتمی و رأی آوردن آقای روحانی در دولت آقای احمدی‌نژاد. تاریخ شاهد است که نظرسنجی‌ها و رسانه‌های داخلی و حتی خارجی گزینه دیگری را تحت عنوان گزینه انتخاب نظام معرفی می‌کردند، اما در نهایت شخصی کاملاً مخالف آن جریان سیاسی رأی می‌آورد. مثلاً در سال ۷۶، بسیاری می‌گفتند نظری نظام آقای ناطق نوری است، اما در نهایت آقای خاتمی رئیس‌جمهور شد و یا در سال ۹۲، مردم می‌گفتند نظام آقایان جلیلی یا قالیباف را از صندوق درمی‌آورد، اما در نهایت آقای روحانی رئیس‌جمهور شد.

۳) در سال ۹۲، که مدام القا می‌شد رئیس‌جمهور از قبل مشخص شده‌است و قطعاً آقای روحانی رأی نخواهد آورد، آقای روحانی رئیس‌جمهور شد، در حالی که او تنها ۰/۷۱ درصد بیشتر از حدنصاب رأی آورد و اگر نظام اهل تقلب بود، به راحتی و فقط با ابطال چند صندوق، انتخابات را به دور دوم می‌کشاند، اما از رأی مردم کوتاه نیامد.

۴) اگر انتخاب نظام از ابتدا مشخص بود، چرا در هر انتخابات، رسانه‌های معاند در حمایت از یک کاندیدای خاص هزینه می‌کنند؟ آیا آن‌ها متوجه این مسئله نشدند که نظام خودش انتخاب می‌کند تا این همه هزینه نکنند؟

۵) در انتخابات‌های قبل، دشمنان و شبکه‌های بیگانه، به طور جدی، به حمایت از کاندیداهای غرب‌گرا می‌پرداختند و از مردم می‌خواستند به آن‌ها رأی دهند؛ مثلاً در سال ۸۸، خارجی‌ها از آقای میرحسین موسوی، در انتخابات مجلس سال ۹۴، بی‌بی‌سی و ... از لیست امید و در انتخابات ۹۶، در صبح انتخابات، آمدنیوز از آقای روحانی حمایت کردند. اگر نتیجه انتخابات از قبل مشخص باشد، آیا هیچ‌کدام از این سیاست‌مداران و گول‌های رسانه‌ای این موضوع را نمی‌دانند که وارد عرصه تبلیغ می‌شوند و وقت و آبرو و هزینه خود را خرج می‌کنند؟

فرایند انتخابات در ایران، به گونه‌ای است که امکان تقلب وجود ندارد. به عنوان مثال، هر نامزد می‌تواند در پای هر صندوق رأی، یک نماینده داشته باشد که از ابتدا تا انتهای رأی‌گیری و شمارش و جمع و ... حضور داشته باشد. در چنین شرایطی، کوچک‌ترین تغییری به راحتی قابل تشخیص و پیگیری و اثبات است. همچنین مجریان انتخابات عمدتاً معتمدان مردم و اقشار مختلف مردم هستند و از این رو گروه‌های مختلف در این فرایند شرکت دارند و ناظر یکدیگرند.

۲-۲) اقلیت‌های دینی

جمهوری اسلامی ایران، با الهام از آموزه‌ها و تعالیم حیات‌بخش اسلام، قائل به اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برای رعایت حقوق اقلیت‌های دینی و احترام به آن‌هاست. با مراجعه به اصول قانون اساسی، قوانین عادی و اقدامات جمهوری اسلامی ایران، درخصوص این گروه از هم‌وطنانمان می‌توان این مسئله را به خوبی اثبات کرد:

۱) براساس اصل ۱۳ قانون اساسی، اقلیت‌های دینی (زرتشتی، کلیمی و مسیحی) به رسمیت شناخته شده‌اند و در چارچوب قانون، در انجام مراسم دینی خود آزادند و در احوال شخصیه و تعلیمات دینی، بر طبق آیین خود عمل می‌کنند.

۲) اقلیت‌های دینی در برگزاری مراسم و مناسک مذهبی خود آزادند و جمهوری اسلامی چنین حقی را برای آنان محترم می‌شمارد و آنان می‌توانند به صورت کاملاً آزاد، در معابد رسمی خود (کلیسا، کنیسه و ...) به انجام مراسمات دینی خود پردازند.

۳) در احوال شخصیه و تعلیمات دینی، بر طبق آیین خود عمل می‌کنند.

۴) براساس اصل ۲۶ قانون اساسی، حق تأسیس تشکل دارند: «... انجمن‌های [...] اقلیت‌های دینی شناخته‌شده آزادند، مشروط به این‌که اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و اساسی جمهوری اسلامی را نقض نکنند.» به موجب ماده ۴ قانون فعالیت احزاب (مصوب ۱۳۶۰/۶/۷)، «انجمن اقلیت‌های دینی موضوع اصل ۱۳ قانون اساسی تشکیلاتی است که مرکب از اعضای داوطلب همان اقلیت دینی که هدف آن حل مشکلات و بررسی مسائل دینی، فرهنگی، اجتماعی و رفاهی ویژه آن اقلیت باشد».

در حال حاضر، اقلیت‌های دینی دارای ۵۸ تشکل دینی هستند (شامل ۲۹ تشکل مربوط به زرتشتیان، ۱۶ تشکل مربوط به ارامنه، ۱۰ تشکل مربوط به مسیحیان آشوری و ۳ تشکل مربوط به جامعه کلیمیان) که در حال انجام فعالیت‌های مذهبی و اجتماعی‌اند و با توجه به تعداد اقلیت‌های دینی در ایران (حدود ۱۵۰٫۰۰۰ نفر)، هم‌وطنان اقلیت‌های دینی ما به‌ازای هر ۲٫۶۰۰ نفر، یک انجمن دارند. این انجمن‌ها با هدف حل مشکلات و مسائل دینی، فرهنگی، اجتماعی و رفاهی اقلیت‌های دینی تأسیس شده‌اند و هریک به نحوی سرپرستی اموری در حوزه‌های اجتماعی و برگزاری مناسبت‌های دینی و فرهنگی اقلیت‌ها را بر عهده دارند.^۱

۵) براساس اصل ۶۴ قانون اساسی، حق نمایندگی مجلس شورای اسلامی و شرکت در تمام انتخابات‌ها، اعم از شوراها، ریاست جمهوری، همه‌پرسی، خبرگان رهبری و ... را دارند.

---

1) dolat.ir/detail/321559

مطابق این اصل، زرتشتیان و کلیمیان هرکدام یک نماینده، مسیحیان آشوری و کلدانی مجموعاً یک نماینده و مسیحیان ارمنی جنوب و شمال نیز هرکدام یک نماینده در مجلس شورای اسلامی خواهند داشت. یونان بت کلیا، نماینده آشوری‌ها و کلدانی‌ها در دوره هفتم، هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی، می‌گوید: «اگر نسبت جمعیت یک دین را به نماینده‌هایش در نظر بگیریم، باید بگویم ما چند برابر مسلمانان در مجلس نماینده داریم و داشتن این حق برای ما با ارزش است و دیدگاه نظام جمهوری اسلامی همواره در قبال اقلیت‌های دینی و مذهبی بسیار مثبت و احترام‌آمیز بوده و حق مشارکت ما در برنامه‌های فرهنگی - اجتماعی همواره فراهم شده است.»^۱

۶) براساس اصل تساوی عموم در مقابل قانون (اصل ۳ و ۱۴) و برخورداری همه افراد ملت از حقوق مساوی در تمام زمینه‌ها (اصول ۱۹ و ۲۰)، اقلیت‌های دینی در زمره افراد ملت قرار می‌گیرند و از تمام حقوق این برخوردارند.^۲

پیرو این اصول و با توجه به ارزش‌ها و تعالیم اسلامی، جمهوری اسلامی ایران همواره به بهترین شکل با پیروان اقلیت‌های دینی رفتار کرده و با آنان هم‌زیستی مسالمت‌آمیز داشته است. این واقعیتی است که بارها و بارها مورد تمجید بزرگان ادیان قرار گرفته است که برای نمونه، به چند مورد آن اشاره می‌شود:

- در بیانیه کلیساهای آشوری کلدانی تهران، در واکنش به اظهارات مداخله‌جویانه رئیس‌جمهور آمریکا آمده است: «حضور نمایندگان ادیان توحیدی در مجلس شورای اسلامی و برخورداری از حقوق برابر، همانند دیگر نمایندگان، و دفاع از حقوق موکلان خود، آزادی برگزاری آیین‌های عبادی در کلیساها، حفظ زبان آشوری (زبان قومی)، برگزاری جشنواره‌های فرهنگی - ورزشی و اختصاص ردیف بودجه جداگانه برای اقلیت‌های دینی تنها نمونه‌هایی از اهتمام نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران به مقوله ادیان توحیدی و پیروان آن‌ها و حفظ ارزش‌های معنوی و اجتماعی آن‌ها می‌باشد. سی‌ام تیرماه سال جاری برگ زرین دیگری بر تاریخ پرافتخار زندگی محبت‌آمیز ادیان توحیدی در کشور عزیزمان، ایران، رقم خورد و آن تأیید حضور اقلیت‌های دینی در شوراهای اسلامی شهر و روستا توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام می‌باشد. [...] اقلیت‌های دینی در

۱) روزنامه جم، ۱۳۸۴/۱۱/۹، ص ۹.

۲) سید محمد هاشمی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، ج ۱، ص ۱۸۶.

ایران نیاز به قیم ندارند؛ نیازها و حقوق خود را از طریق نمایندگان خود در مجلس شورای اسلامی و از طریق ارگان‌ها و سازمان‌های مرتبط در دولت و نظام پیگیری و مطالبه می‌نمایند.^۱

- یهودا گرامی، سخام ارشد یهودیان ایران، گفت: «ما آزادی عقیده کامل داریم. تمامی کتیه‌ها باز بوده و آموزش‌های تورات در آنجا صورت می‌پذیرد. ما تمامی انواع مؤسسات آموزشی، از جمله ابتدایی و متوسطه را داریم. فعالیت‌های مذهبی یهودیان در ایران، به صورت آزادانه و بدون هیچ‌گونه محدودیت صورت می‌گیرد. [...] همسایگان مسلمان ما احترام زیادی برای ما، به‌عنوان یهودیانی که در ایران زندگی می‌کنند، قائل هستند. برخلاف اروپا، در ایران نیازی به حضور نیروهای امنیتی برای حفاظت از کتیه‌ها و مدارس یهودی وجود ندارد و امنیت شخصی ما عالی است.»^۲

- همایون سامه‌یح، رئیس انجمن کلیمیان تهران، گفت: «اقلیت‌های مذهبی، به‌ویژه کلیمیان، زیر سایه نظام جمهوری اسلامی و حمایت‌های همه‌جانبه از سوی دولت، در این کشور زندگی می‌کنند و شکرگزار خدمات دولت و نظام به جامعه کلیمیان هستند و تمامی فرایض مذهبی کلیمیان به صورت آزادانه در حال برگزاری است.»^۳

- ژرژیک آبرامیان، نماینده مسیحیان ارمنی حوزه جنوب در مجلس شورای اسلامی، در واکنش به اقدام وزارت امور خارجه آمریکا، مبنی بر قرار دادن نام ایران در فهرست کشورهای ناقض آزادی ادیان گفت: «اقلیت‌های دینی، از جمله ارمنه، در کشور جمهوری اسلامی ایران، در بهترین شرایط در جامعه و کشور زندگی می‌کنند و از تمام حقوق جمهوری اسلامی ایران بهره‌مند هستند.»^۴

- یوناتن بت کلیا، نماینده آشوریان در مجلس شورای اسلامی، با صدور بیانیه‌ای، به شایعه‌سازی‌هایی بر ضد جمهوری اسلامی پاسخ داد. در این بیانیه آمده است: «آشوریان قرن‌های متمادی در ارومیه زندگی کرده‌اند و در حال حاضر، بیش از ۹۰ کلیسا در روستاهای این شهر داشته [= دارند] که [در آن‌ها] به انجام فرایض مذهبی

---

1) irna.ir/news/83000515

2) humanrights-iran.ir/news78281.aspx

3) humanrights-iran.ir/news77972.aspx

4) humanrights-iran.ir/news76740.aspx

خود می‌پردازند. قدیمی‌ترین کلیسای جهان به نام «کلیسای ننه‌مریم» نیز در این شهر است، کلیسایی که در قرن اول مسیحیت بنا نهاده شده است. جدای از این ۹۰ کلیسا، ۶ کلیسا در تهران، به برپایی آیین‌ها و اعیاد مذهبی همت کرده و انجمن‌های این کلیساها با اجرای برنامه‌های متنوع فرهنگی و مذهبی، باعث جلب رضایت مردم خود شده‌اند. علاوه بر کلیساهای مختلف آشوریان، کلیساهای دیگری نیز در تهران فعال هستند که دو کلیسا متعلق به ارتدوکس‌های یونانی و روس، چندین کلیسا متعلق به کاتولیک‌های واتیکان و چند کلیسا به پروتستان‌ها [هستند]. علاوه بر این، کلیساهایی در همدان، کرمانشاه، قزوین، سلماس، شاهین‌شهر، کرج و اهواز [نیز] فعال هستند.^۱

میزان احترام جمهوری اسلامی و مردم مسلمان به سایر ادیان به حدی است که در زمانی که آمریکا به ایران اتهام نقض حقوق یهودیان و نحوه غیرقانونی محاکمه آن‌ها را وارد می‌کرد، خاکام‌های یهودی وابسته به گروه نوریاکارتا، که در آمریکا مستقرند، پس از بازدید دوهفته‌ای خود از ایران، در بازگشت به نیویورک، در یک کنفرانس خبری، از مقامات ایران به جهت مهمان‌نوازی از جامعه یهودیان ایران تشکر و تأکید کردند که در دیدار با اقشار مختلف شاهد بوده‌اند که یهودیان ایران نسبت به یهودیان سایر کشورها، از وضع بهتری برخوردارند و جوسازی رسانه‌ها درباره وضع یهودیان ایران، بی‌مورد و سیاسی است.^۲ این در حالی است که سایر مسلمانان جهان، که در کشورهای مسیحی‌نشین و ... زندگی می‌کنند، نه تنها از حقوق اجتماعی یکسان با سایر شهروندان آن کشورها برخوردار نیستند و حتی داشتن نماینده در مجالس قانون‌گذاری و ... را ندارند، بلکه معمولاً مورد خشونت و آزار نیز واقع می‌شوند و حتی از عمل به تعالیم مذهبی خویش نیز منع می‌شوند (مانند مسئله حجاب در فرانسه و یا اعمال خشونت شدید نسبت به مسلمانان در آمریکا و ...).

مقایسه تعداد کلیساها و مساجد

با مقایسه آمار کلیساهای ایران نسبت به مساجد مسلمانان در فرانسه، به این نتیجه می‌رسیم که مسیحیان ایران، به‌رغم تعداد کمی که دارند، در مقابل جمعیت عظیم مسلمانان فرانسه، از اماکن مذهبی بسیار بیشتری برخوردارند. این تعداد از اماکن مذهبی اقلیت‌ها نه تنها در مقایسه با مساجد مسلمانان در کشورهای دیگر، بلکه

---

1) humanrights.iran.ir/news73964.aspx

۲) حمید عبادی، چالش‌های ایران و آمریکا، ص ۱۸۸.

حتی در مقایسه با سرانه اماکن مذهبی مسلمانان در خود ایران هم شگفتی آور است، زیرا اقلیت‌های دینی نزدیک به ۳/۵ برابر مسلمانان (به نسبت جمعیت) عبادتگاه دارند. در سطح کشور، مسیحیان بیش از ۲۵۰ کلیسا در اختیار دارند و تقریباً به ازای جمعیتی حدود ۳۲۰ نفر، یک کلیسا برای آنان وجود دارد، در حالی که به ازای هر ۱/۱۰۰ مسلمان، یک عبادتگاه وجود دارد. اماکن مذهبی اقلیت‌ها همچنین به طور پیوسته از سوی دولت و با هزینه عمومی ترمیم و بازسازی می‌شود. برای نمونه، کلیسای تاریخی «سنت هوانس» مراغه، که قدمتی هشت‌صدساله دارد و تنها کلیسای جنوب استان آذربایجان شرقی است، توسط اداره میراث فرهنگی و گردشگری در حال بازسازی است.^۱

اما در فرانسه، که به اصطلاح «مهد آزادی» است، وضع کاملاً متفاوت است؛ اسلام بزرگ‌ترین اقلیت دینی فرانسه است و بیشترین تعداد مسلمانان در کشورهای غربی، در این کشور زندگی می‌کنند. سازمان سیا جمعیت مسلمانان در فرانسه را بین ۷-۹ درصد جمعیت فرانسه می‌داند (حدود ۵ میلیون نفر).^۲ البته جمعیت مسلمانان در فرانسه را تا ۸ میلیون نفر نیز برآورده کرده‌اند که علت این اختلاف عدم تظاهر بسیاری به اسلام است، زیرا مذهب می‌تواند مانعی جدی برای جذب مسلمانان در جامعه فرانسوی باشد.

اما با وجود جمعیت بسیار زیاد مسلمانان، در تمام فرانسه، فقط ۸ مسجد جامع وجود دارد و علاوه بر آن، می‌توان از حدود ۱۰۰ نمازخانه تقریباً آبرومند و مکان‌های کوچکی که در مغازه‌ها، خانه‌ها و کارگاه‌هایی که در سراسر فرانسه، برای نماز اختصاص یافته نام برد. در مجموع حدود ۱/۵۰۰ مسجد و عبادتگاه مختص مسلمانان وجود دارد؛^۳ یعنی به ازای هر ۳/۳۰۰ مسلمان، فقط یک عبادتگاه وجود دارد. البته برخی معتقدند که در حال حاضر، تعداد عبادتگاه‌ها در فرانسه، ۲/۵۰۰ عدد است^۴ که باز هم اختلاف قابل توجهی میان اقلیت مسیحی در ایران و اقلیت مسلمان در فرانسه است.

---

1) irna.ir/news/82590583

2) cia.gov/the-world-factbook/countries/france

۳) گزارش «وضعیت اسلام در فرانسه»، مجله اسلام و غرب، مرداد ۱۳۷۸، شماره ۲۴.

4) irna.ir/news/81502385

مقایسه تعداد نمایندگان ادیان در مجلس شورای اسلامی ایران و مجلس سنای آمریکا

در ایران، حدوداً به ازای هر ۲۸۰/۰۰۰ نفر، یک نماینده در مجلس شورای اسلامی وجود دارد. از سوی دیگر، اقلیت‌های دینی در ایران حدود ۲/۰ درصد از جمعیت، یعنی حدود ۱۶۰/۰۰۰ نفر^۱ هستند؛ یعنی قاعدتاً اقلیت‌ها نباید حتی یک نماینده داشته باشند، در حالی که از ۲۹۰ نماینده مجلس، پنج نفر نماینده اقلیت‌های دینی هستند. طبق اصل ۶۴ قانون اساسی، زرتشتیان، کلیمیان و مسیحیان ارمنی جنوب و شمال هرکدام یک نماینده و مسیحیان آشوری و کلدانی مجموعاً یک نماینده دارند. اقلیت‌ها نه تنها در مجلس حضور دارند، بلکه در جلسات غیرعلنی، که سرّی‌ترین مباحث نظام مطرح می‌شود نیز حاضرند.

اما در آمریکا مسئله کاملاً متفاوت است. مسلمانان بیش از ۲ درصد از جمعیت آمریکا را تشکیل می‌دهند و یهودیان کمتر از ۲ درصد، ولی ساختار آرا به صورتی است که مثلاً در سال‌های اخیر، فقط ۲ نماینده مسلمان در مجلس حضور داشته‌اند (که به دلیل مخالفت سیاست‌مداران تندرو با حضور آن‌ها در رأس ساختار سیاسی کشور، همواره با چالش‌های خاصی مواجه بوده‌اند)، در حالی که یهودیان، که کمتر از مسلمانان جمعیت دارند، ۳۸ نماینده در مجلس آمریکا دارند!

این مقایسه تنها گوشه‌ای از توجه جمهوری اسلامی به اقلیت‌ها، در مقابل ظلم آمریکا و کشورهای غرب را نشان می‌دهد.

۳) آزادی در غرب

حال که به بحث آزادی در ایران قبل و بعد از انقلاب پرداخته شد، بد نیست به آزادی بیان در کشورهای مدعی آزادی نیز اشاره شود.

۱-۳) آزادی بیان (برخورد با منتقدان)

مسئله آزادی بیان در اروپا (که همواره سعی می‌شود «مظهر آزادی» معرفی شود) نیز «کلی و نامحدود» نیست و قانون چارچوب آن را «تنظیم» می‌کند. در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر آمده است: «هرکسی حق آزادی عقیده و بیان دارد» اما این کنوانسیون تأکید می‌کند که افراد یک جامعه، همراه با این آزادی‌ها، وظایف و مسئولیت‌هایی

۱) طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران

نیز دارند که باید به منظور حفظ منافع ملی و امنیت عمومی، پیش‌گیری از جرم و ایجاد اختلال، حمایت از شهرت یا حقوق دیگران، جلوگیری از افشای اطلاعات محرمانه و ... به آن مسئولیت‌ها پای‌بند باشند.

آمریکا

محدودیت‌های آزادی بیان در آمریکا، که از سوی دادگاه عالی این کشور تبیین شده‌اند، شامل مواردی از این دست است: توهین به باورهای عامه^۱، پورنوگرافی کودکان، سخنانی که موجب تحریک افراد به ارتکاب اقدامات غیرقانونی می‌شود و هرگونه تبلیغاتی که منجر به وقوع یکی از این موارد شود. دولت حق دارد در هر زمان و مکانی و با اتخاذ راهکارها و تصمیم‌های مناسب، با کسانی که با بی‌توجهی به این محدودیت‌ها، قانون را زیر پا گذاشته‌اند برخورد کند.

همچنین جمع‌آوری و انتشار اطلاعات و مدارک مربوط به امنیت ملی، جزو مصداق‌های آزادی بیان محسوب نمی‌شود و حتی در صورتی که انتشار آن‌ها آسیبی به امنیت ملی آمریکا وارد نکند، جرم محسوب می‌شود. علاوه بر این، جمع‌آوری و انتشار اطلاعاتی که با وجود نظامی یا امنیتی نبودن، امکان برهم زدن نظم و امنیت عمومی را دارند در آمریکا ممنوع است. این اطلاعات ممکن است شامل عکس یا فیلم باشند. این جرائم حتی شامل حال کسانی که از قصد فرد یا افرادی برای جمع‌آوری، تولید و انتشار چنین اطلاعاتی باخبر هستند نیز می‌شود. بر همین اساس، دولت و کنگره آمریکا با افشاگری‌هایی که نشان از کاستی یا اقدامات غیرقانونی آن‌ها با توجیه تأمین امنیت ملی دارند، سرسختانه برخورد می‌کنند. طی سال‌های گذشته، کسانی مانند ادوارد اسنودن، جولیان آسانژ، چلسی مَنینگ و دانیل اِلِسبرگ افشاگرانی بوده‌اند که با اطلاع از اعمال غیرقانونی صورت گرفته در ارتش یا سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی آمریکا سعی کردند با آگاه ساختن جامعه آمریکا در این خصوص به روشنگری پردازند، ولی اقدام همه این افراد از سوی دولت و به موجب قوانین ذکر شده محکوم شد و آن‌ها در دادگاه‌های علنی و غیرعلنی، به جرائمی نظیر سرقت، اقدام علیه امنیت ملی آمریکا یا حتی همکاری با دشمنان این کشور متهم و محکوم شدند. همچنین در صورتی که اظهارنظرهای برخی افراد در اینترنت مغایر با

---

1) Obscenity

استانداردهای امنیتی مورد نظر مدیران اطلاعاتی آمریکا باشد، علیه این افراد پرونده‌هایی محرمانه تشکیل خواهد شد.

نمونه برخورد با منتقدان در آمریکا

در سال ۲۰۰۶، کتابی در آمریکا منتشر شد که تأثیر مهمی بر دست‌کم برخی از جریان‌های مهم سیاسی آمریکا و غرب گذاشت. نویسنده این کتاب جیمز رایزن^۱ بود، خبرنگار روزنامه نیویورک تایمز، که پیش از این، در حوزه روزنامه‌نگاری، برنده جایزه پولیتزر شده بود و از این‌رو شخصیتی محترم و وزین محسوب می‌شد. در کتابی که او در این سال، با عنوان وضعیت جنگ منتشر ساخت، با جسارت و شجاعتی مثال‌زدنی، به افشای پروژه‌ای پرداخت که براساس آن، سازمان جاسوسی سیا قصد داشت به نحوی با ارسال اطلاعاتی ساختگی به ایران (از طریق واسطه‌ها و مستند ساختن آن) اثبات کند که ایران برنامه‌ای برای توسعه سلاح‌های هسته‌ای دارد. رایزن، که به خطرات ناشی از افشای این اطلاعات در کشور خود واقف بود، با انتشار این کتاب، دست به کار خطرناکی زده بود. او می‌دانست که قطعاً با این اقدام، سازمان سیا از هیچ اقدامی برای مقابله با وی، از تهدید شخصی گرفته تا کشاندن او به دادگاه برای بی‌اعتبار ساختن او، دریغ نمی‌ورزد. اما چنانکه وی در این کتاب و نوشته‌های بعدی خود به صراحت توضیح داده‌است، هدف او از نوشتن این کتاب فقط دور کردن سایه تهدید و جنگ از کشور خودش بود. رایزن توضیح می‌دهد که به‌عنوان یک روزنامه‌نگار محقق، در تماس‌هایی که با مقامات بلندپایه دولت و سازمان سیا در آن زمان داشت، مطمئن بود که آمریکا به دنبال سندسازی علیه ایران و طراحی یک حمله نظامی به این کشور است.

همان‌طور که رایزن پیش‌بینی کرده بود، سازمان سیا، با تمامی کنترل‌هایی که اعمال کرد، ابتدا یکی از مأموران سازمان خود به نام استرلینگ (که این اطلاعات را به رایزن داده بود) را شناسایی کرد و به دادگاه تحویل داد. در نهایت دادگاه استرلینگ را به چندین سال حبس محکوم کرد. همه این اخبار و وقایع در حالی است که سه ماه پیش از این، یک قاضی فدرال جیمز رایزن را به دادگاه احضار کرده بود تا در مورد انتشار موضوع شکست عملیات سیا برای انتقال اطلاعات مخدوش هسته‌ای به ایران در کتابش پاسخ دهد.

---

1) James Risen

به گفته خبرگزاری رویترز، پرونده روی میز قاضی فدرال درباره این خبرنگار، به معیار سنجش آزادی رسانه‌ها در آمریکا تبدیل شده است.^۱

فرانسه

در فرانسه، قانون مطبوعات سال ۱۸۸۱ حدود آزادی بیان را مشخص می‌کند و آن را، طبق قاعده عقلی «عدم ضرر به آزادی‌ها و افراد دیگر»، قاعده‌ای خدشه‌ناپذیر می‌داند. در صورتی که انتشار یک خبر یا نظر باعث آسیب رساندن به فرد یا افراد دیگر شود یا شخصی را علیه دیگری تحریک کند، دولت به منظور حفاظت از حقوق دیگران و حفظ نظم عمومی، اختیار مداخله برای جلوگیری از انتشار بیشتر آن را دارد. البته این کار در فرانسه، همیشه پس از انتشار رخ می‌دهد و نظارت «پسینی» است.

در ماده ۱۱ اعلامیه حقوق بشر سال ۱۷۸۹ فرانسه آمده است: «همه شهروندان حق اظهارنظر و صحبت و انتشار آزادانه دارند، مگر این که از این آزادی، در موارد تعیین شده توسط قانون سوء استفاده کنند.»

نمونه برخورد با منتقدان در فرانسه

در فرانسه، برخورد با کوچک‌ترین انتقاد، خصوصاً از یهودیان، مجازات‌های مختلفی به همراه دارد. برای نمونه، روزنامه تلگراف انگلیس در ۲۷ ژانویه ۲۰۰۹ گزارش داده است: «موریس سینت، کاریکاتورست شارلی ابدو، به جرم انتشار مطلبی درباره پسر نیکلا سارکوزی، نخست‌وزیر وقت فرانسه، که از نظر مجله «یهودی‌ستیزانه» بوده، اخراج می‌شود. این نویسنده پس از آن، به جرم برانگیختن نفرت علیه یهودی‌ها نیز محاکمه می‌شود.» در ادامه، این روزنامه می‌نویسد: «فکر می‌کنید توهین این کاریکاتورست به پسر سارکوزی چه بوده است؟ بعد از ازدواج پسر سارکوزی با دختری از یهودیان ثروتمند فرانسوی، این کاریکاتورست می‌نویسد: «این پسر به زودی

۱)

https://www.nbcnewyork.com/news/nationalInternational/ex_cia_officer_charged_with_leak_to_reporter/1937626

مدارج ترقی را طی خواهد کرد. " این جمله موجی از اعتراض سیاستمداران فرانسوی را برمی‌انگیزد. سردبیر مجله هوادار آزادی بیان شارلی ابدو از او می‌خواهد عذرخواهی کند. او نمی‌پذیرد و اخراج می‌شود.^۱ نکته بسیار مهم این است که روزنامه شارلی ابدو، به اسم آزادی بیان، بزرگ‌ترین توهین‌ها را به پیامبر گرامی اسلام ﷺ کرده‌است!

همان‌طور که در نمونه‌های بالا ذکر شد، مسئله «آزادی بیان» و «آزادی پس از بیان» در هیچ‌یک از کشورهای جهان، به صورت مطلق و نامحدود اجرا نمی‌شود و این «قانون» است که چارچوب‌های آزادی بیان را برای افراد و شهروندان جامعه معین می‌کند.

فارغ از موارد بسیاری که غرب از آزادی به‌عنوان پوششی برای بسط سانسور بهره برده‌است، این واقعیت، که آزادی در چارچوب قانون معنا دارد و خارج از این چارچوب امکان وقوع و تحقق ندارد، اصل و قاعده‌ای عقلانی، منطقی، غیرقابل‌خدشه و گریزناپذیر در همه جهان است.

نکته قابل‌توجه برخورد دوگانه غرب با مسئله آزادی است؛ اگر در ایران، مردم در خیابان‌ها تجمع کنند، عمل آن‌ها «دفاع از حقوق» است و برخورد حکومت محکوم می‌شود، اما اگر همین اتفاق در کشورهای غربی صورت بگیرد، «شورش خیابانی» لقب می‌گیرد و حکومت حق برخورد دارد و بدتر از آن این است که برخورد حکومت در امپراتوری رسانه‌ای انعکاس نخواهد داشت.

مقایسه برخورد با معترضان در ترکیه و آمریکا با ایران

در کشورهای مدعی آزادی، هرگاه حاکمان تاج‌وتخت خود را در خطر ببینند، معنای آزادی را عوض کرده و به بدترین صورت با مخالفان برخورد می‌کنند. مثلاً در ترکیه، در سال ۲۰۱۶، کودتای نافرجامی رخ داد. دولت وقت ترکیه پس از کودتا، ۳۰ استاندار (از مجموع ۸۱ استان)، ۲۷۴۵ قاضی و دادستان (همراه با مصادره اموال و املاک ایشان به نفع دولت)، ۱۷۵۵ رئیس و معاون رئیس دانشگاه، ۴۹۲ نفر از کانون مذاهب، ۳۰۰ کارمند وزارت امور اجتماعی، ۲۷۵ کارمند دفتر ریاست جمهوری، ۲۵۴ کارمند وزارت ورزش و جوانان، ۱۸۴ کارمند

۱)

telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/4351672/French-cartoonist_Sine_on_trial_on_charges_of_anti-Semitism_over_Sarkozy_jibe.html

وزارت اقتصاد، ۱۸۰ کارمند وزارت اطلاعات، ۱۵۲۰۰ معلم و کارمند وزارت فرهنگ، ۲۱۷۰۰ معلم غیردولتی، ۱۳۰۰ کارمند وزارت کار و ۹۰۰۰ کارمند وزارت داخله را اخراج و تمامی آکادمی‌ها^۱ را تا اطلاع ثانوی ممنوع‌الخروج اعلام کرد. دولت ترکیه تا تاریخ ۲۹ ژوئیه ۲۰۱۶، بیش از ۱۸۰۰۰۰ نفر را دستگیر و زندانی کرد که از این تعداد، ۷/۵۰۰ نفر ارتشی و ۱۴۰ نفر قاضی دیوان عالی کشورند. در تاریخ ۲۶ ژوئیه ۲۰۱۶، دولت حکم جلب و حبس ۴۲ روزنامه‌نگار معروف را صادر کرد. به‌علاوه دولت ترکیه تا تاریخ ۲۹ ژوئیه ۲۰۱۶، گذرنامه بیش از ۵۰۰/۰۰۰ نفر را باطل کرد تا نتوانند کشور را ترک کنند.^۲

همچنین در ماجرای حمله به کنگره آمریکا، بعد از انتخابات ریاست‌جمهوری سال ۲۰۲۰، شبکه سی‌ان‌ان گزارش داد: «چند روز بعد از هجوم طرفداران دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا، به کنگره، بعضی از عوامل خشونت در ساختمان «کپیتول هیل»، در حال شناسایی از سوی پلیس فدرال آمریکا هستند و تصاویر آنها در حال انتشار در شبکه‌های اجتماعی است و هم‌زمان با شناسایی آنها در بحران روز چهارشنبه در کنگره، از کار خود اخراج شده‌اند یا در حال اخراج شدن و ترک مشاغل خود هستند.»^۳

People at the US Capitol riot are being identified and losing their jobs

تصویر ۲

حتی کِلِت کِلِر، شناگر تیم ملی آمریکا و دارنده ۵ مدال المپیک، به‌خاطر حضور بین معترضان کنگره بازداشت و از تیم ملی اخراج شد.

مناسب است این برخورد را با برخورد جمهوری اسلامی با فتنه عظیم سال ۸۸ مقایسه کنیم. جمهوری اسلامی تنها اقدامی که برای سران فتنه در نظر گرفت حصر خانگی بود. سعه‌صدر بی‌نظیر جمهوری اسلامی به اندازه‌ای بود که بسیاری از کسانی که در سال ۸۸ از فتنه حمایت کردند چهار سال بعد مهم‌ترین مسئولیت‌های حکومتی را در جمهوری اسلامی به‌دست گرفتند.

(۱) عضو تمام‌وقت یک فرهنگستان

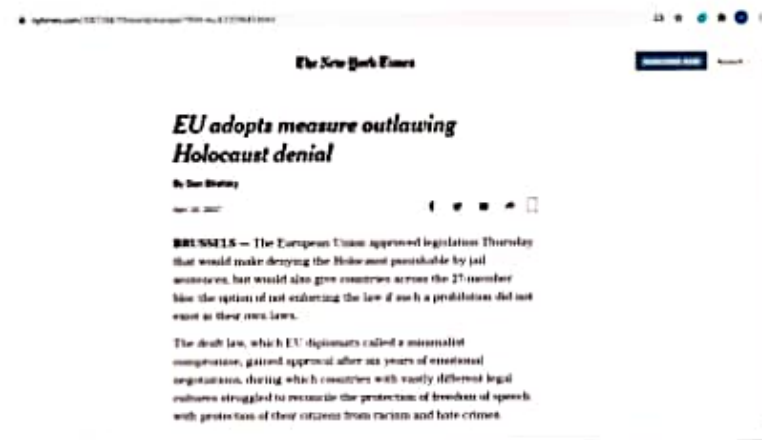
(۲) روزنامه آلمانی زودویچه تسایونگ (Suddeutsche Zeitung)، ۲۸ ژانویه ۲۰۱۶.

3) edition.cnn.com/2021/01/07/us/capitol-riots-people-fired-jobs-trnd/index.html

انکار هولوکاست و مجازات‌های آن

تبلیغ شعار آزادی بیان توسط غرب، فقط ابزاری برای هجوم به کشورهای مختلف است، در حالی که انکار و یا حتی سؤال درباره برخی از مسائل، در کشورهای غربی، مجازات‌های شدیدی به دنبال دارد. یکی از مواردی که تشکیک در آن جرم محسوب می‌شود هولوکاست^۱ است. هولوکاست ادعایی است مبنی بر قتل عام و نسل‌کشی حدود ۱۱ میلیون نفر بر پایه نژاد، مذهب، و ملیت، به ویژه ۶ میلیون یهودی اروپایی، در طی جنگ جهانی دوم و به دست آلمان نازی، که از سال ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۵ و در اردوگاه‌های مرگ اتفاق افتاد.

این ادعا و مسائل پشت پرده آن به قدری برای بیشتر سیاست‌مداران اروپایی مهم است که در بسیاری از کشورهای مهم، برای منکران این ادعا، مجازات‌های بسیار سنگینی در نظر گرفته شده است، به گونه‌ای که اتحادیه اروپا قانونی تصویب کرده است که به موجب آن، انکارکنندگان هولوکاست حبس می‌شوند.

تصویر ۳

همچنین در یازده کشور دنیا (اتریش، بلژیک، جمهوری چک، اسرائیل، آلمان، فرانسه، لیتوانی، لهستان، رومانی، اسلوواکی و سوئیس)، قوانینی علیه انکار هولوکاست تصویب شده است؛^۲ مثلاً در اتریش، «انکار هولوکاست» جرم به‌شمار می‌رود و بنابر قوانین این کشور، تا ۱۰ سال حبس به همراه دارد یا^۳ در آلمان، انکار

1) Holocaust

2) [nytimes.com/2007/04/19/world/europe/19ihtLeu.4.5359640.html](https://www.nytimes.com/2007/04/19/world/europe/19ihtLeu.4.5359640.html)

3) [bbc.com/persian/news/story/2006/02/060220_mv_irving_holocaust_trial.shtml](https://www.bbc.com/persian/news/story/2006/02/060220_mv_irving_holocaust_trial.shtml)

آشکار و حتی بی‌اهمیت کردنِ هولوکاست در ملاءعام، یک جرمِ فدرال است و تا ۵ سال زندان به‌دنبال خواهد داشت.^۱

برخورد با منتقدان برجسته هولوکاست

تاکنون ده‌ها مورخ برجسته اروپایی و صدها استاد بلندآوازه و متخصص شناخته‌شده بررسی اسناد تاریخی، با ارائه اسنادی که هیچ صاحب‌نظری نمی‌تواند در صحت آن‌ها کمترین تردیدی کند، به روشی کاملاً علمی اثبات کرده‌اند که ماجرای قتل عام ۶ میلیون یهودی، کوره‌های آدم‌سوزی، اتاق‌های گاز و همه آنچه صهیونیست‌ها در این باره ادعا می‌کنند دروغ محض و داستانی ساختگی با اهداف نه‌فقط سیاسی، بلکه جنایت‌کارانه است. از این دانشمندان و محققان، تمامی آن‌هایی که اروپایی بوده‌اند، بدون استثنا، به دادگاه کشیده شدند و تنها به‌دلیل این‌که تحقیقات علمی آنان با آنچه دولت‌های اروپایی درباره هولوکاست پذیرفته‌اند تفاوت داشته، به زندان و مجازات‌های مالی محکوم شده‌اند.

دولت‌های غربی به این سؤال پاسخ نمی‌دهند که چگونه می‌توان از سویی ادعای آزادی عقیده و اندیشه را داشت و در همان حال، اگر تحقیقات علمی و مستند دانشمندان یا ادعای بی‌اساس و افسانه‌سرای صهیونیست‌ها تفاوت داشته باشد، این دانشمندان و محققان مستحق محاکمه، زندان و جریمه هستند؟!

۲-۳) نقد شاخص‌های آزادی در غرب

انتقاد غربی‌ها از آزادی در ایران، به دلیل رعایت نکردن حقوق سیاسی هم‌جنس‌بازان

B4. Do various segments of the population (including ethnic, religious, gender, LGBT, and other relevant groups) have full political rights and electoral opportunities?

1/4

تصویر ۱۱۷: گزارش مؤسسه Freedom House از نداشتن آزادی هم‌جنس‌بازان در برخورداری از حقوق و

موقعیت‌های سیاسی در جمهوری اسلامی ایران^۲

1) smartergerman.com/blog/holocaust-denial-crime-germany

2) freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/iran

قرار داشتن جمهوری اسلامی ایران در رتبه‌های پایین‌تر از حکومت استبدادی عربستان سعودی، از نظر آزادی

تصویر ۱۱۱: گزارش مؤسسه کاتو از آزادی انسانی در کشورهای دنیا^۱

1) object.cato.org/sites/cato.org/files/human-freedom-index-files/human-freedom-index-2018-revised.pdf

فصل هفتم: معنویت

۱) معنویت در دوران پهلوی

معنویت مهم‌ترین وجه‌تمایز نظام اسلامی و حکومت پهلوی است، به گونه‌ای که هدف اصلی حکام پهلوی مبارزه با دین و دین‌داری بود، ولی در مقابل هدف اصلی جمهوری اسلامی ترویج اسلام ناب محمدی است. حکومت پهلوی، با تمام توان، فحشا و ابتذال را ترویج و از مشروب‌فروشی‌ها، کاباره‌ها، قمارخانه‌ها و ... حمایت جدی می‌کرد.

سران پهلوی از سویی بی‌بندوباری و فحشا را ترویج می‌کردند و از سویی دیگر، با معنویت مبارزه جدی می‌نمودند. این مبارزه نه فقط در زمان رضاشاه، بلکه در زمان محمدرضا نیز به شدت ادامه داشت؛ مثلاً فرح کنگره زرتشتیان جهان را در ماه رمضان، در تهران برپا کرد و به همین مناسبت، مجلس پذیرایی مفصلی با شامپاین (شراب فرانسوی)، در کاخ سلطنتی برگزار کرد.^۱ پهلوی برای مقابله با اسلام سعی کرد تا فرقه ضالّه بهائیت را تقویت کند. به گفته مادرزن محمدرضا شاه، شاه بدش نمی‌آمد بهایی‌گری در ایران رشد کند و به نیروی در برابر اسلام تبدیل شود.^۲

در جشن هنر شیراز، به ریاست فرح پهلوی، در خیابان فردوسی شیراز، برنامه آمیزش جنسی زن و مرد را در ماه رمضان ۱۳۵۶، به صورت زنده و در ملاعام اجرا کردند. این جشن، که به تعبیر فرح، "به منظور بزرگداشت هنر و هنرمند ایرانی، شناساندن هنر قدیم و جدید ایران به ایرانیان و خارجیان و نیز برای پاسداشت هنرمندان خارجی و نمایاندن شیوه کار آنان به ایرانیان" طراحی و اجرا می‌شد، چیزی جز ابتذال و صحنه‌های مستهجن نبود.

آنتونی پارسونز در دیدار با شاه، برای نشان دادن عمق فاجعه‌ای که در جشن هنر شیراز می‌گذشت، به او می‌گوید: «جشن هنر سال ۱۳۵۶ شیراز، از نظر کثرت صحنه‌های اهانت‌آمیز به ارزش‌های اخلاقی ایرانیان، از جشن هنر پیشین فراتر رفته بود. به عنوان مثال [...] یکی از صحنه‌هایی که در پیاده‌رو اجرا می‌شد تجاوز به عنف

۱) ویلیام سولیبون و آنتونی پارسونز، خاطرات دو سفیر، ص ۲۹۰.

۲) فریده دیبا، دخترم فرح، ص ۳۲.

بود که به طور کامل، نه به طور نمایشی و وانمودسازی، به وسیله یک مرد کاملاً عربان یا بدون شلوار - درست به خاطر ندارم - با یک زن، که پیراهنش به وسیله مرد متجاوز چاک داده می‌شود، در مقابل چشم همه صورت گرفت. ولی موضوع به شیراز محدود نشد و طوفان اعتراضی که علیه این نمایش برخاست به مطبوعات و تلویزیون هم رسید. من به این خاطر، موضوع را با شاه در میان گذاشته و به او گفتم: "اگر چنین نمایشی به طور مثال، در شهر وینچستر انگلیس اجرا می‌شد، کارگردان و هنرپیشگان آن جان سالم به در نمی‌بردند!" شاه مدتی خندید و چیزی نگفت. ^۱

باری روبین، تحلیل‌گر آمریکایی، می‌نویسد: «در دوران سلطنت پهلوی، در عرضه و معرفی فرهنگ و تمدن غربی به مردم ایران، بدترین و مبتذل‌ترین جنبه‌های این فرهنگ انتخاب شد که ضربه حاصل از آن، برای جامعه مذهبی و سنت‌گرای ایران تحمل‌کردنی نبود. فیلم‌های آمریکایی، که بیشتر از انواع مبتذل آن بودند، بیش از ۳۰ درصد برنامه‌های تلویزیونی و پرده‌های سینماها را اشغال کرده بود و آیت‌الله خمینی با اشاره به همین فیلم‌ها، سینما و تلویزیون را عامل اشاعه فساد و فحشا در ایران معرفی می‌کرد.» ^۲

لیلی امیراجمند، از دوستان قدیمی قرح پهلوی و از فاسدترین زنان دربار، مسئول کانون پرورش فکری کودکان شد تا کودکان این سرزمین زیر نظر چنین فردی آموزش ببینند. پیشاهنگی دختران به ریاست شمس پهلوی نیز چیزی جز مرکز فساد و فحشا نبود. تدین، وزیر معارف (= فرهنگ) زمان رضاشاه، پس از شهریور ۱۳۲۰، چنین گفته است: «وزارت فرهنگ، که در ابتدای دوره رضاشاه به نام وزارت معارف بود، طوری شده بود که هدف آن تحصیل نبود. [...] من با پیشاهنگی مخالف نیستم، اما با این پیشاهنگی [ای] که فقط به منظور تظاهر و مسخره‌بازی درست شده بود مخالف بودم. من حاضر نبودم جوانان را به دست اشخاص ناصالح بسپارم که آن‌ها را به کوه و بیابان به گردش ببرند. آن‌ها استخر درست کرده و دختران را در حضور مردم لخت می‌کردند. ناموس مملکت وقتی خواست در استخر عمومی و در حضور مردم شنا کند، این دیگر به درد مملکت نمی‌خورد! این خلاف عفت و شرافت است.» ^۳

۱) آنتونی پارسونز، غرور و سقوط، خاطرات سفیر سابق انگلیس در ایران، ص ۹۱.

۲) باری روبین، جنگ قدرت‌ها در ایران، ص ۱۹۴.

۳) علیرضا زهیری، عصر پهلوی به روایت اسناد، ص ۴۸.

همچنین فرخرو پارسا، وزیر آموزش و پرورش در دولت هویدا، در تربیت و پرورش فرزندان ایران، چنین دیدگاهی داشت: «بکارت برای دختران چه معنا دارد؟! مگر در اروپا و آمریکا دختران باکره هستند؟»^۱

دانشکده هنرهای زیبا در سال ۱۳۴۳ ش، طی بخش نامه‌ای، میزان دستمزد مدل‌های زننده و حتی عریان برای رشته‌های نقاشی و مجسمه‌سازی را به این قرار اعلام کرده بود:

«- مدل چهره مرد: هر ساعت ۱۰۰ ریال؛

- مدل چهره زن: هر ساعت ۱۰۰ ریال؛

- مدل زن تمام‌تنه با لباس: هر ساعت ۱۵۰ ریال؛

- مدل برهنه مرد: هر ساعت ۲۰۰ تا ۳۰۰ ریال؛

- مدل برهنه زن: هر ساعت ۲۵۰ تا ۴۰۰ ریال.»^۲

ریاست سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک) در پاسخ به درخواست شهربانی، در سال ۱۳۵۵، برای جلوگیری از ورود دختران چادری به دانشگاه پیشنهاد کرد با مسخره کردن این دخترها و هو کردن کلاغ‌سیاه و نظیر آن کاری کنند که نتوانند با چادر به دانشگاه بیایند.^۳

وضعیت فساد در دوران پهلوی به حدی بود که ژان لوروریه، روزنامه‌نگار فرانسوی، می‌نویسد: «اگر در کوچه و خیابان از ایرانیان بپرسید که چرا رژیم را مورد انتقاد و سرزنش قرار می‌دهند و جواب آن‌ها را جمع کنید، فساد و انحطاط اخلاقی رژیم در ردیف اول پاسخ آن‌ها خواهد بود.»^۴

یکی از آرزوهای خاندان پهلوی از بین بردن معنویت در ایران بود، تا جایی که مجله زن روز در ۱۷ دی ۱۳۵۶، به مناسبت سالروز کشف حجاب، در مصاحبه‌ای با اشرف پهلوی، مطلب عجیبی از او نقل می‌کند. اشرف در پاسخ سؤال منصوره پیرنیا، که می‌پرسد «شما آینده زن ایرانی را چطور پیش‌بینی می‌کنید؟»، جمله‌ای می‌گوید که تیترو روزنامه‌های آن روز نیز می‌شود: «کاری خواهیم کرد که تا چند سال آینده، در

(۱) محمدحسن طباطبایی، نفوذ فراماسونری در مدیریت نهادهای فرهنگی دهه ۱۳۴۰، ص ۲۰۹.

(۲) نک: محمدحسن طباطبایی، نفوذ فراماسونری در مدیریت نهادهای فرهنگی دهه ۱۳۴۰، ص ۱۳۷.

(۳) نک: علیرضا زهری، عصر پهلوی به روایت اسناد، ص ۲۸۴-۲۸۵.

(۴) ژان لوروریه و احمد فاروقی، ایران برضد شاه، ترجمه مهدی تراقی، ص ۱۰۳.

کتابخانه‌های ایران، وقتی کتاب لغتی برداشته شد، در بخش حروف «ج» و «ح» دو واژه «چادر» و «حجاب» حذف شده باشد.^۱

این اظهارنظرها برآمده از اعتقاد واقعی سردمداران رژیم پهلوی و برنامه اصلی و محوری آنها بود که هم در اقدامات و هم در اظهارنظر آنها نمایان بود. گزارش و سندی که نیویورک تایمز از نامه‌نگاری میان محمدرضا پهلوی با شاه وقت سعودی ارائه می‌دهد هیچ تردیدی در این زمینه باقی نمی‌گذارد.

در سال ۲۰۰۱، شاهزاده بندر بن سلطان، سفیر عربستان سعودی در واشنگتن، در گفت‌وگویی که با نیویورک تایمز انجام می‌دهد، درباره مقایسه عربستان امروز و ایران زمان شاه می‌گوید: «در سال‌های پایانی دهه ۱۹۶۰، شاه ایران تعدادی نامه محرمانه به ملک فیصل، پادشاه عربستان، نوشت. وی در یکی از آنها نوشته بود: "برادرم! از تو خواهش می‌کنم دست به مدرنیزاسیون بزن. درهای کشور خود را باز کن. آموزشگاه‌های مختلط پسر و دختران را باز بگذار. دیسکو برگزار کن. مدرن باش، وگرنه تضمین نمی‌کنم که بتوانی تاج و تخت خودت را نگه داری." ملک فیصل نیز در پاسخ گفته بود: "اعلی حضرت! من از راهنمایی شما سپاس گزارم. بگذارید یادآوری کنم که شما شاه فرانسه نیستید. در الیزه هم زندگی نمی‌کنید. شما در ایران هستید. ۹۰ درصد جمعیت کشور شما مسلمان است. لطفاً این را فراموش نکنید."^۲

شاه مردم مسلمان ایران مقابله با دین و مظاهر آن را جزو اولویت‌های خود می‌دانست.

هنگامی که دستور منع حجاب در مدارس صادر شد، فقط مدارس ملی - اسلامی از این دستور پیروی نمی‌کردند، ولی چیزی نگذشت که وزیر آموزش و پرورش در سال ۱۳۵۲، طی بخش‌نامه‌ای دستور داد که پوشیدن چادر برای دختران دبیرستان ممنوع است. آیت‌الله خوانساری از این تصمیم رژیم سخت‌عصبانی شد. عَلم مراتبِ عصبانیتِ آیت‌الله را به شاه گزارش داد و شاه در پاسخ گفت: «ما این دستور را لغو نمی‌کنیم، حتی اگر منجر به تعطیل شدن مدارس شود.»^۳

(۱) مجله زن روز، ۱۷ دی ۱۳۵۶.

(۲) nytimes.com/2001/11/04/world/a-nation-challenged-ally-s-future-us-pondering-saudis-vulnerability.html

(۳) گفتگوهای من و شاه؛ خاطرات محرمانه امیر اسدالله علم، ج ۲، ص ۵۰۶.

شاه چند روز بعد مجدداً به نخست‌وزیر دستور داد: «دانش‌آموزان دبیرستان‌های به‌اصطلاح اسلامی اجازه ندارند در مدارس چادر به سر بکنند.»^۱

وضعیت فساد به حدی بود که دیدن بیست سی نفر دانشجوی چادری باعث وحشت عَلم شده بود. وی در خاطرات خود می‌نویسد: «شاه از من به‌خاطر سخنانی دیروزم در دانشگاه پهلوی شیراز تمجید کرد. به او گفتم که چه استقبال گرمی از من به‌عمل آمده بود؛ ۳۰۰۰ دانشجوی در استودیوم ورزشی دانشگاه اجتماع کرده بودند. البته از دیدن این همه دختر با چادر وحشت کردم. در زمان خودم در مقام ریاست دانشگاه، چادر کمابیش منسوخ شده بود؛ هر دختری که می‌خواست آن را به سر کند تحقیر می‌شد. لکن در کنفرانس دیروز، بیست سی نفر [چادری] بودند. مناسب ندیدم که در آن لحظه اظهارنظری بکنم. ضمناً به من اطلاع داده شد که بعضی از این دختران، از دست دادن با فرهنگ مهر، رئیس جدید دانشگاه، خودداری کردند و مدعی بودند که اسلام هر نوع تماس جسمانی با جنس مخالف، خارج از چارچوب ازدواج را ممنوع کرده‌است. شاه خیلی اوقاتش تلخ شد.»^۲

در زمان حکومت پهلوی، هرچه در علم و فن و فضیلت کشور را عقب نگه داشته بود، اما در گسترش و ایجاد پایگاه و زمینه‌های فساد پیشتاز بود؛ به‌عنوان نمونه:

- تعداد زنان دانشگاهی (۱۲/۸۸۴ نفر)^۳ کمتر از یک‌سوم تعداد زنان بدکاره (۵۰/۰۰۰ نفر)^۴ بود.
- تعداد کتابخانه‌های کل کشور (۲۹۰ کتابخانه)^۵ کمتر از یک‌سوم تعداد مشروب‌فروشی‌های فقط شهر تهران (۸۰۰ باب مغازه)^۶ بود.

---

(۱) همان، ج ۲، ص ۵۰۸.

(۲) همان، ج ۲، ص ۷۷۲.

(۳) سایت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

(۴) سید جلال‌الدین مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران، ج ۲، ص ۱۴۰.

(۵) نهاد کتابخانه‌های کشور

(۶) سید جلال‌الدین مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران، ج ۲، ص ۱۳۹.

- میزان مصرف آبجو روزانه در شهر تهران، ۴۰۰/۷۰۰۰ بطری بود و این در حالی بود که تعداد کتاب‌های منتشرشده کل سال در کشور، تنها ۲۰۰ عنوان کتاب^۱ بود.^۲

- تعداد دانشگاه‌های کشور (۲۲۳ دانشگاه)^۳ کمتر از یک‌پنجم تعداد خانه‌های فساد (۱/۱۲۰ مرکز)^۴ بود که برخی از آنان در جهان سرآمد بودند، مانند کاباره شکوفه نو، که یکی از چهار کاباره معروف جهان بود.

- در دورانی که در ایران، به‌ندرت کارخانه‌ای دیده می‌شد، ۴۰ کارخانه تولید مشروبات الکلی وجود داشت که در ۸۰۰ مرکز فروش مشروبات عرضه می‌شد.^۵

شاهان پهلوی و درباریان سعی در غربی‌سازی فرهنگ ملی - مذهبی کشور داشتند. از این‌رو از هیچ فرصتی برای ترویج فرهنگ کشورهای غربی و تخریب اعتقادات ملی - مذهبی فروگذار نکردند. تغییر مبنای تقویم از هجری به شاهنشاهی، از جمله نمونه‌های بارز این مبارزه بود. با ظهور انقلاب اسلامی، بازگردانی مفاهیم غنی ملی و دینی در دستورکار متولیان امر قرار گرفت و برخلاف دوران پهلوی، که ملاک نام‌گذاری‌ها اغلب مفاهیم قدرت‌مآبانه و لذت‌طلبانه بود، در این دوران، موضوعات مرتبط با مبانی اسلامی و اخلاقی ملاک نام‌گذاری قرار گرفت.

مثلاً قبل از انقلاب، روز تولد رضاشاه روز پدر نام‌گذاری شده بود، ولی بعد از انقلاب، روز میلاد اسوه تقوا، امیرالمؤمنین علی علیه السلام، روز پدر نام گرفت. همچنین روز دعا برای سلامتی شاه در ۲۱ فروردین، یعنی روزی که شاه در سال ۱۳۴۴ از ترور جان سالم به‌در برد، و ۱۵ بهمن، روز رفع خطر از شاه در سال ۱۳۲۷، از فرهنگ ایرانیان حذف شد و با توجه به آموزه‌های اسلام، روزهای عرفه و شب‌های قدر برای دعا و نیایش انتخاب شدند. روزهای جشن هم از ۲۸ مرداد (به مناسبت کودتای ۲۸ مرداد)، ۲۵ شهریور (روز آغاز سلطنت محمدرضا

(۱) البته طبق خوش‌بینانه‌ترین آمار، این عدد ۱/۵۰۰ عنوان هم ذکر شده‌است (مصاحبه با مسئول اسناد کتابخانه ملی، فروردین ۹۷).

(۲) ویلیام شوکراس، آخرین سفر شاه، ص ۴۱.

(۳) گزارش مقایسه عملکرد وزارت علوم از ۵۷ تا ۹۴، به نشانی:

public.msrt.ir/file/download/page/1485695853-1394-1357.pdf

(۴) سید جلال‌الدین مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران، ج ۲، ص ۱۳۹.

(۵) ویلیام شوکراس، آخرین سفر شاه، ص ۴۱.

پهلوی)، ۶ مهر (به مناسبت سالروز سروش آریامهر)، ۲۱ مهر (روز تولد فرح)، ۱۴ آبان (روز تولد شاه)، ۱۶ آبان (روز تولد ولیعهد)، ۶ بهمن (به مناسبت انقلاب شاه و ملت) و ۳ اسفند (به مناسبت کودتای ۳ اسفند) به روزهای جشن‌های ملی، مانند نوروز و پیروزی انقلاب اسلامی، و جشن‌های مذهبی، مثل مبعث پیامبر اکرم ﷺ و اعیاد اسلامی و میلاد ائمه اطهار ﷺ، تغییر کرد.

خودباختگی درباریان حتی در انتخاب نام میادین شهرها نیز نمایان بود و بیشتر میدان‌های مهم شهرها، به نام سردمداران مستکبر دولت‌های استعماری نام‌گذاری شده بود. از سوی دیگر، شاه و درباریان همواره سعی در نفوذ در باور مردم داشتند، به حدی که فقط در تهران، ۶۶ خیابان به نام شخص شاه یا خاندان پهلوی بود. جمهوری اسلامی نیز با تغییر نام این میدان‌ها سعی کرد فرهنگ ایشار و آزادی‌خواهی و انقلابی‌گری را ترویج دهد. از این میان می‌توان به تغییر نام خیابان «الیزابت دوم» به «کشاوری»، «آیزن‌هاور» به «آزادی»، «روزولت» به «مبارزان» و بعد «شهید مفتح»، «کیندی» به «توحید»، و «چرچیل» به «بابی‌ساندز» اشاره کرد.

در حال حاضر، بیشتر مؤسسات و مراکز علمی و فرهنگی به نام ائمه اطهار ﷺ، علما، شهدا و شخصیت‌های انقلابی و مذهبی نام‌گذاری شده‌اند. طرح‌های نظامی و عملیات‌های رزمی هم قبل از انقلاب، به نام حیوانات وحشی نام‌گذاری می‌شد، ولی با پیروزی انقلاب اسلامی، همه این نام‌ها به آرمان‌های بزرگ انسانی تغییر کردند. انقلاب اسلامی با نام‌گذاری ارزشی ایام، عنصر زمان را بستر رشد و تذکر فضایل دینی در جامعه کرد، مانند دهه بصیرت، دهه فجر، هفته دفاع مقدس، هفته بسیج مستضعفین، روز مادر، روز دختر، روز جوان و روز معلم.

۲) معنویت در جمهوری اسلامی

اما نقطه مقابل تفکر پهلوی، معنویت‌گرایی و اصالت‌بخشی به معنویت در جمهوری اسلامی است. رهبران انقلاب معنویت را، که در دوران پهلوی کم‌رنگ شده بود، برنامه اصلی خود قرار داده‌اند. نکته مهم این است که گرایش بسیاری از جوانان، در دوران پهلوی، به سمت بی‌دینی بود. مقام معظم رهبری رحمته‌الله وضعیت دین‌داری قبل از انقلاب را این‌گونه بیان می‌فرمایند: «عزیزان من! من این را همین‌جا بگویم که دست‌هایی - تبلیغات دروغین و گاهی احمقانه و گاهی خبیثانه - می‌خواهند این‌طور وانمود کنند که مردم در سابق، از حالا دین‌دارتر و با اخلاق‌تر بودند. این دروغ است! سابق یعنی چه وقت؟ یعنی دویست سال قبل؟ بله، ممکن است، البته آن

را هم ما چیزهایی شنیده‌ایم؛ ندیده‌ایم. آن سابقی که ما یادمان است، پنجاه سال قبل، چهل سال قبل، سی سال قبل، انسان که در ماه رمضان به شهر تهران وارد می‌شد، اصلاً حال و هوای روزه در این شهر نبود! مردم راه می‌رفتند و راحت سیگار می‌کشیدند، غذا می‌خوردند، ساندویچ می‌خوردند! اصلاً کسی احساس نمی‌کرد که اینجا روزه است! مشهد، که شهری مذهبی بود، ما در مشهد بودیم - مردم راحت و علنی روزه می‌خوردند، کانه در بعضی از بخش‌های شهر، اصلاً ماه رمضان نیامده است! در مساجد، ظهر ماه رمضان، در غالب مساجدی که انسان سر می‌زد و می‌رفتیم، می‌دیدیم پنجاه نفر، چهل نفر، حداکثر صد نفر جمعیت نشسته بودند، مگر این که در جایی، یک منبری معروف خوش‌بیانی باشد!

«امروز شما نگاه کنید؛ همه‌جا روزه‌دار است، همه‌جا در حال ذکر و در حال توجه است و بهترین روزه‌داران از میان جوانان‌اند. جلسات قرآن، جلسات دعا، جلسات توسل، جلسات تضرع و سخنرانی‌های طولانی هست. اصلاً آیا با گذشته قابل مقایسه است؟ اعتکاف نیز همین‌طور بود. اصلاً اعتکاف در گذشته خیلی کم بود، سخت بود، کار مشکلی بود. باید سه روز روزه می‌گرفتند، در مسجد می‌ماندند و از مسجد بیرون نمی‌رفتند؛ همه‌کس حاضر نبود.

«امروز جوانان ما در دنیایی که نسل جوان روزه‌روز روزه فساد بیشتر می‌رود، در این مملکت، روزه‌روز پاکیزه‌تر، ظاهرتر و نورانی‌تر می‌شوند. آن وقت تبلیغات استکباری این کشور و این جوانان، این دانشگاه، این دانشجو و این استاد دانشگاه و نیز این طبقات گوناگون مردم را، که همه سعی می‌کنند به خدا نزدیک شوند و خودشان را بیشتر با اسلام و احکام اسلامی منطبق کنند، می‌کوشد این‌گونه وانمود کند که از اسلام دور شده‌اند!»^۱ انقلاب اسلامی، که تمام تلاش خود را در جهت سوق دادن مردم به سمت معنویت قرار داده است، با چالش‌های جدی روبرو شد، مشکلاتی که تا چهل سال پیش و شاید تا همین بیست سال پیش وجود نداشت، مشکلاتی مانند:

(۱) گسترش فساد در جهان؛

(۱) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۶/۱۰/۱۲.

- ۲) گسترش روزافزون رسانه‌های صوتی و تصویری، مانند ماهواره با کانال‌های بسیار متنوع، اینترنت و جلوه‌های بسیار بالا و .... در جهان؛
- ۳) آسان شدن دسترسی به هرگونه محصول مبتذل؛
- ۴) فراوانی مجموعه‌های مبتذل، مانند سواحل خاص، مراکز اراانه سکس، مراکز اراانه کنسرت و رقص و ...؛
- ۵) آسان شدن مسافرت به کشورهای دنیا، به کمک وسایل نقلیه مدرن؛
- ۶) تهاجم برنامه‌ریزی شده از سوی قدرت‌های جهانی، برای ایجاد فساد در جمهوری اسلامی ایران؛
- ۷) و ده‌ها عامل مشکل‌ساز دیگر.

شرایط اکنون با قبل از انقلاب اسلامی بسیار متفاوت است؛ بسیار فرق است میان جامعه‌ای که مردم آن یا تلویزیون ندارند و یا اگر هم دارند، کارایی خاصی ندارد با زمانی که در آن، شبکه‌های ماهواره‌ای و سایت‌های اینترنتی در تمام نقاط کشور، حتی روستاها و مناطق محروم، نفوذ کرده‌اند و با ایجاد فضایی بسیار متنوع، همه امکانات ابتدایی در نسل جوان را فراهم ساخته‌اند. در این فضا، نه تنها افراد معمولی دانماً در معرض خطر ابتلا هستند، بلکه کمتر مؤمنی پیدا می‌شود که بتواند خود را از آسیب‌های ویران‌گر این فضای مبتذل، به طور کامل حفظ کند.^۱

اما با همه این موانع و مشکلات، باز هم مردم، به ویژه جوانان، در مسیر دین‌داری قدم برمی‌دارند که به عنوان نمونه، به برخی از اقدامات آن‌ها اشاره می‌شود.

۱-۲) گسترش کتی و کیفی تشکل‌های مذهبی

- ۱) تأسیس خودجوش بیش از ۹۰/۰۰۰ هیئت مذهبی بعد از انقلاب اسلامی و حضور جوانان عاشقِ اهل بیت در آن‌ها و وجود بیش از ۶۴۰/۰۰۰ مداح در ایران و استقبال جوانان از مداحان اهل بیت علیهم‌السلام؛
- ۲) برگزاری هزاران جلسه خانگی، اعم از روضه‌ها، مجالس قرآنی و ....

۱) محمد نجفی، نظام ولایت فقیه، نظام علوی یا مهدوی، ص ۱۰۹.

۲-۲) پاس‌داشت مناسبات و شعائر مذهبی

۱) استقبال گسترده جامعه از انجام شعائر اسلامی و انقلابی، با تأسیس و تجهیز ۷/۵۲۸ حسینیه در سراسر کشور؛

۲) حضور سالانه بیش از ۸۰۰/۰۰۰ نفر جهت برگزاری مراسم اعتکاف، در بیش از ۵/۵۰۰ مسجد کشور؛

۳) حضور میلیونی مشتاقان اباعبدالله علیه السلام در اجتماع اربعین حسینی، در کربلا؛

۴) برپایی جشن‌های مردمی، از جمله جشن باشکوه عید غدیر؛

۵) برگزاری مراسمات عزاداری اهل بیت، به‌ویژه سید و سالار شهیدان علیه السلام، با جمعیت انبوه میلیونی؛

۶) برپایی مراسم شهادت حضرت زهرا علیها السلام (قبل از انقلاب اسلامی، تقریباً فراموش شده بود)؛

۷) برپایی جشن‌های مردمی دهه کرامت در ۲/۰۰۰ نقطه کشور؛

۸) برگزاری مردمی صدها برنامه وحدت‌بخش در سراسر کشور، در هفته وحدت؛

۹) برگزاری دعا‌های ندبه، کمیل، عرفه، توسل و ... با تجمعات میلیونی؛

۱۰) برگزاری ده‌ها میلیون مراسم شب‌های قدر؛

۱۱) حضور میلیونی مادران به‌همراه کودک شیرخوار در همایش شیرخوارگان حسینی، در بیش از ۴/۰۰۰ شهر

و روستا و ۸۳۹ بقعه متبرک کشور؛

۱۲) طنین‌انداز شدن شعارهای «یا علی»، «یا حسین»، «یا زهرا» و «یا ابوالفضل» در مسابقات بین‌المللی

ورزشی؛

۱۳) حضور ۱۲/۰۰۰ نفر از زنان ورزشکار به صورت محجب، در مسابقات بین‌المللی، با وجود تبلیغات

گسترده بر ضد حجاب.

۲-۳) گسترش کمی و کیفی زیارات معصومان علیهم السلام و امام‌زادگان

۱) تشریف سالانه بیش از ۳۰ میلیون نفر به حرم مطهر حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام؛

۲) تشریف بیش از ۱۰ میلیون نفر به زیارت حضرت فاطمه معصومه علیها السلام؛

۳) حضور بیش از ۱ میلیون زائر در حرم حضرت شاه‌چراغ علیه السلام، فقط در نوروز ۱۳۹۷؛

۴) حضور سالانه ۲۰ میلیون زائر منتظر در مسجد مقدس جمکران؛

- ۵) حضور ۴۵ میلیون زائر در بقاع متبرک و اماکن مذهبی، در سال ۱۳۹۶؛
- ۶) برگزاری دعای توسل در ۵۶۳ بقعه متبرک، هزاران مسجد و هیئات مذهبی کشور، به صورت هفتگی.
- ۲-۴) گسترش کتی و کیفی مساجد و فعالیت‌های نماز
- ۱) افزایش ۲٫۵ برابری تعداد مساجد کل کشور از ۳۰٫۰۰۰ مسجد در سال ۱۳۵۷ به حدود ۷۵٫۰۰۰ مسجد در سال ۱۳۹۷، با مشارکت مردمی؛
- ۲) برگزاری نماز جماعت در تمام پادگان‌ها و مراکز نظامی و انتظامی، با حضور پرشور سربازان؛
- ۳) افزایش عناوین کتاب‌های مروج نماز از کمتر از ۱۰ عنوان به بیش از ۲٫۰۰۰ عنوان؛
- ۴) به‌تحریر درآمدن صدها هزار پایان‌نامه دانشگاهی، مقاله تحقیقی و پژوهش در زمینه دفاع از دین اسلام، نماز و ...؛
- ۵) شرکت میلیونی مردم در نماز عید سعید فطر، در کشور؛
- ۶) شرکت بسیاری از دانش‌آموزان مدارس و دانشجویان در نمازهای جماعت؛
- ۷) برگزاری سالانه ۷۰۰٫۰۰۰ جشن تکلیف دانش‌آموزی (غالباً خودجوش و مردمی) در سراسر کشور؛
- ۸) حضور صدها هزار نفری در مراسم عبادی - سیاسی نماز جمعه.
- ۲-۵) گسترش چشمگیر فعالیت‌های تبلیغی
- ۱) استقبال چشمگیر خانواده‌ها برای حضور فرزندان‌شان در حوزه‌های علمیه، علی‌رغم هجمه بی‌سابقه دشمن به ۱۵۰٫۰۰۰ طلبه در سراسر کشور؛
- ۲) افزایش تعداد طلاب خانم به بیش از ۸۰٫۰۰۰ طلبه؛
- ۳) استقبال مردمی از فیلم‌هایی با مضامین دینی، از جمله امام علی علیه السلام، یوسف پیامبر، مریم مقدس، مختارنامه و ....
- ۲-۶) گسترش فرهنگ انفاق و نیکوکاری
- ۱) رشد ۱۰ برابری وقف در دهه گذشته؛
- ۲) استقبال بی‌نظیر مردم کشور از تأسیس و راه‌اندازی مؤسسات خیریه به بیش از ۱۵٫۰۰۰ مؤسسه در سال ۱۳۹۷؛

- ۳) پرداخت بیش از ۳۰۰ میلیارد تومان زکات فطره در سال ۱۳۹۵؛
- ۴) مشارکت و همراهی میلیونی ایرانیان با حجاج بیت‌الله‌الحرام، در برپایی سنت حسنهٔ عید قربان؛
- ۵) احیای موقوفات (حتی موقوفاتی که در زمان پهلوی، در مکان خود استفاده نمی‌شد)؛
- ۶) حضور پرشور مردمی در جشن عاطفه‌ها و جمع‌آوری ۴۶ میلیارد و ۶۰۰ میلیون تومان در شهریور ۱۳۹۸ و افزایش ۴۱ درصدی آن نسبت به سال قبل؛
- ۷) کمک چشمگیر مردم در مراسم گل‌ریزان و آزادی ۷/۹۳۲ نفر زندانی غیرعمد از زندان، با کمک ستاد دیده، با مجموع بدمی بالغ بر ۱۵ هزار و ۹۷۷ میلیارد ریال؛
- ۸) برپایی سفره‌های افطار در هزاران مسجد و حسینیه و محله در ایران؛
- ۹) ثبت بیش از ۶/۸۰۰ موقوفه علمی - آموزشی و پژوهشی و فرهنگی در سطح کشور؛
- ۱۰) سهم ۲۵ درصدی وقف در حوزه درمان؛
- ۱۱) وجود هزاران کتاب و کتابخانه وقفی؛
- ۱۲) بهره‌مندی دانشجویان از ۴۰ دانشگاه موقوفه.
- ۷-۲) گسترش حیرت‌آور فعالیت‌های جهادی
- ۱) افزایش تعداد گروه‌های جهادی از ۴۰ گروه در سال ۱۳۷۹ به ۱۲/۰۰۰ گروه در سال ۱۳۹۸؛
- ۲) حضور ۲/۵ میلیون نفری جهادگران (غالباً جوان) در مناطق محروم؛
- ۳) حضور ۶۰/۰۰۰ مهندس جهادگر برای سازندگی مناطق سیل‌زده سال ۱۳۹۸؛
- ۴) اشتغال‌زایی و محرومیت‌زدایی ۲/۸۹۸ روستا در مدت ۲/۵ سال، به دست نیروهای جهادی؛
- ۵) اجرای طرح کرامت مناطق آسیب‌پذیر حاشیه شهرها در سال ۱۳۹۷ و اجرای ۱/۰۵۲ پروژه عام‌المنفعه در ۴۰۰ محله؛
- ۶) بهره‌برداری از ۱/۲۲۰ واحد مسکونی زلزله‌زدگان، توسط جهادگران؛
- ۷) ساخت ۳۵۰ مسکن مربوطه به بهزیستی، توسط جوانان جهادگر؛
- ۸) خدمت‌رسانی ۵/۳۸۰ گروه جهادی شناسه‌دار و محله‌محور در قالب ۷۸/۰۰۰ نفر برای کمک به سیل‌زدگان؛

- ۹) صف انتظار ۲/۲۰۰ گروه جهادی برای کمک به سیل‌زدگان؛
- ۱۰) پاک‌سازی ۲۰/۰۰۰ خانه و ۲/۴۰۰ کوچه و خیابان در مناطق سیل‌زده، توسط جهادگران؛
- ۱۱) حضور ۶۱۶ تیم عمومی پزشکی، ۳۰۲ تیم پزشکی تخصصی و ۱۱۰ تیم دام‌پزشکی و ۲۰۰ تیم مشاوره برای خدمت‌رسانی در مناطق سیل‌زده؛
- ۱۲) احداث ۱/۳۰۰ سیل‌بند و ۴۰۰ پل موقت و روستایی در استان‌های سیل‌زده، در روزهای اول، توسط جهادگران.

۸-۲) پاس‌داشت ارزش‌های دفاع مقدس

- ۱) حضور میلیونی مردم در مراسم تشییع شهید حججی و شهدای غواص؛
- ۲) برگزاری پرجمعیت سالانه ۲۰/۰۰۰ یادواره شهدا در اقدامات خودجوش مردمی؛
- ۳) افزایش حضور مردم، به‌ویژه جوانان، در یادمان‌های عملیاتی دوران، از ۴۰۰/۰۰۰ نفر در سال ۱۳۸۴ به بیش از ۷ میلیون نفر در سال ۱۳۹۶؛

۴) دیدار هفتگی بسیاری از بسیجیان با خانواده شهدا و حضور در منزل آن‌ها.

۹-۲) گسترش فعالیت‌های قرآنی

- ۱) حضور مردم روزه‌دار و برپایی بزرگ‌ترین اجتماعات قرآنی جهان در ماه مبارک رمضان، در ایران؛
- ۲) افزایش چشمگیر مدارس قرآنی و استقبال والدین از این مدارس؛
- ۳) ترجمه قرآن کریم به ۱۴۸ زبان زنده دنیا، غالباً مردمی و خودجوش؛
- ۴) انتشار ۳۷/۰۰۰ عنوان کتاب قرآنی؛
- ۵) ایجاد بیش از ۴۰۰ سایت قرآنی؛
- ۶) راه‌اندازی مؤسسات، مدارس و کانون‌های قرآنی؛
- ۷) حضور گسترده در فعالیت‌های قرآنی ویژه بانوان، از جمله مسابقات، محافل، استادان و مؤسسات.

از موارد پیش گفته نتیجه می‌گیریم که دین‌دار بودن مردم پس از انقلاب اسلامی افزایش یافته‌است و برجستگی گرایش معنوی ایرانیان در مقایسه با سایر کشورها مشخص می‌شود. براساس نتایج پژوهش‌های مرکز تحقیقاتی پیو^۱، درصد افرادی که هر روز دعا می‌خوانند در کشورهای مختلف به شرح ذیل است:^۲

- چین ۱ درصد؛
- انگلستان ۶ درصد؛
- آلمان ۹ درصد؛
- فرانسه ۱۰ درصد؛
- استرالیا و روسیه ۱۸ درصد؛
- کانادا ۲۵ درصد؛
- رژیم غاصب صهیونیستی ۲۷ درصد؛
- آمریکا ۵۵ درصد؛
- ایران ۸۷ درصد.

همان‌گونه که در نقشه زیر پیداست، ایران جزو برترین کشورهای جهان از نظر میزان گرایش افراد به مداومت در دعا خواندن روزانه (که از شاخص‌های مهم معنویت است) قرار دارد.

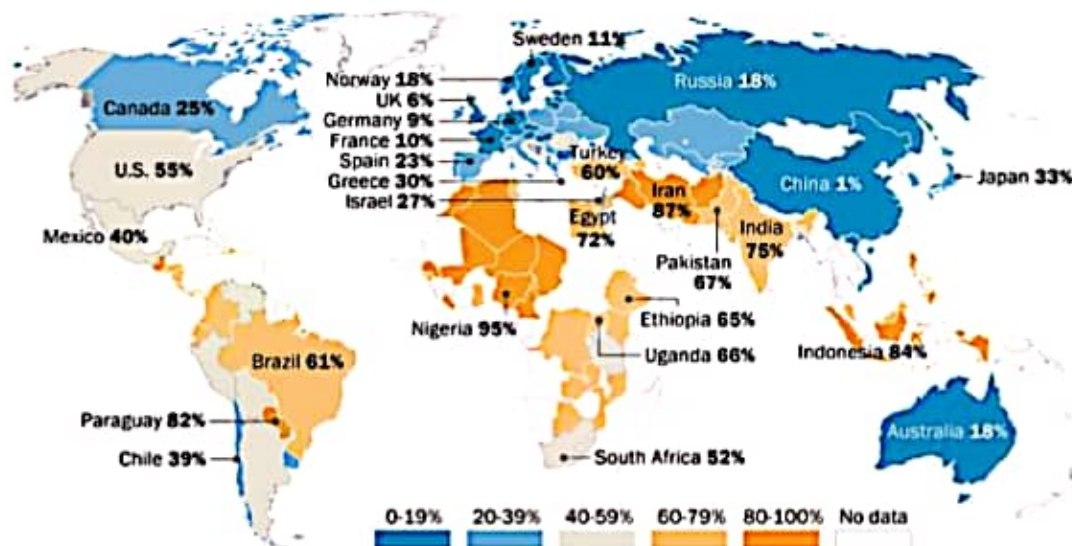
---

1) Pew Research Center

2) [pewresearch.org/fact-tank/2019/05/01/with-high-levels-of-prayer-u-s-is-an-outlier-among-wealthy-nations/ft_19-05-01_dayofprayer_ratesofdailyprayer](https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/05/01/with-high-levels-of-prayer-u-s-is-an-outlier-among-wealthy-nations/ft_19-05-01_dayofprayer_ratesofdailyprayer)

Rates of daily prayer lowest in Europe, China

% who say they pray daily

Source: Pew Research Center surveys, 2008 to 2017.
"The Age Gap in Religion Around the World"

PEW RESEARCH CENTER

تصویر ۱: اطلس جهانی میزان عبادت و دعا کردن روزانه از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۷

۲-۱۰ مهم‌ترین شاخصه‌های دین‌داری

اما نکته بسیار مهمی که در بحث دین‌داری کمتر به آن توجه شده (در حالی که در روایات، به‌عنوان اصل اساسی دین‌داری مورد توجه قرار گرفته) اطاعت از امام عادل است.

«عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص قَالَ اللَّهُ عزَّ و جَلَّ لَأُعَذِّبَنَّ كُلَّ رَعِيَةٍ فِي الْإِسْلَامِ أَطَاعَتْ إِمَامًا جَائِرًا لَيْسَ مِنَ اللَّهِ عزَّ و جَلَّ وَإِنْ كَانَتْ الرُّعِيَّةُ فِي أَعْمَالِهَا بَرَّةً تَقِيَّةً وَ لَأَغْفُونَ عَنْ كُلِّ رَعِيَةٍ فِي الْإِسْلَامِ أَطَاعَتْ إِمَامًا هَادِيًا مِنَ اللَّهِ عزَّ و جَلَّ وَإِنْ كَانَتْ الرُّعِيَّةُ فِي أَعْمَالِهَا ظَالِمَةً مُسِيئَةً؛ امام باقر ع روایت نموده‌اند که پیامبر خدا ص فرموده‌اند که خدای گرامی و بزرگ فرمود: قطعاً و یقیناً مردمانی را که در اسلام، از پیشوایی ستم‌پیشه،

(۱) منبع: مؤسسه تحقیقاتی PEW

که از سوی خدا نیست، فرمان برند عذاب می‌کنم، هر چند در اعمال خویش، نیکوکارانی پرهیزکار باشند و قطعاً و یقیناً مردمانی را که در اسلام، از پیشوایی هدایت‌گر، که از سوی خدا باشد، فرمان برند می‌بخشم، هر چند در اعمال خویش، ستم‌پیشه‌ای بدکار باشند.^۱

مقام معظم رهبری رحمته‌الله در شرح این روایت می‌فرماید: «نظام اسلامی به انسان‌ها سعادت می‌دهد. نظام اسلامی هم یعنی آن نظامی که مبنی بر هندسه الهی است برای جامعه، مبنی بر نقشه خداست در جامعه. اگر این نقشه تحقق پیدا کرد، خیلی از تخلفات فردی و شخصی و جزئی قابل اغماض خواهد بود. روایت معروفی است که نقل حدیث قدسی را می‌کند: *تَلَعَذْبَنَّ كُلَّ رَعِيَةٍ فِي الْإِسْلَامِ أَطَاعَتْ إِمَامًا جَانِبًا لَيْسَ مِنَ اللَّهِ وَ لَوْ كَانَتْ الرُّعِيَةُ فِي أَعْمَالِهَا بَرَّةً تَقِيَةً* نقطه مقابلش: *وَلَأَغْفُونَ عَنْ كُلِّ رَعِيَةٍ أَطَاعَتْ إِمَامًا عَادِلًا مِنَ اللَّهِ وَإِنْ كَانَتْ الرُّعِيَةُ فِي أَعْمَالِهَا ظَالِمَةً مُبِينَةً*؛ یعنی کار فردی و تخلف فردی در یک نظام عظیم اجتماعی، که حرکت عمومی به یک سمت درستی است، قابل اغماض است یا شاید به تعبیر دقیق‌تر، قابل اصلاح است؛ بالأخره می‌تواند این جامعه را، این افراد را به سرمنزل مقصود برساند، برخلاف این‌که اگر چنانچه نه، اعمال فردی درست بود، اما روابط اجتماعی، نظامات اجتماعی نظامات غلطی بود، نظامات جانتری بود، نظامات از ناحیه خدا نبود، از ناحیه شیطان بود، از ناحیه نفس بود، اعمال فردی نمی‌تواند این جامعه را بالأخره به سرمنزل مقصود برساند؛ آن چیزی که مطلوب شرایع الهی است از سعادت انسان، آن را نمی‌تواند برایشان به‌وجود بیاورد. بنابراین مسئله اطاعت کلان و این‌که انسان خط الهی را جست‌وجو کند و بیابد و آن را دنبال کند بسیار اهمیت پیدا می‌کند. نظام اسلامی براساس توحید است؛ پایه اصلی توحید است.»^۲

در واقع ۴۰ سال است که مردم ما ولایت‌پذیری خود و اطاعت از ولی فقیه، به‌عنوان نایب ولی عصر عجلتعالیه را اثبات کرده‌اند: شرکت در راهپیمایی ۲۲ بهمن در بیش از ۱۷۰۰۰ شهرستان، شهر، بخش و در بیش از ۴۷۰۰۰ روستای کشور، به عشق نظام، رهبری و شهدا، یکی از مصداق‌های بارز این مطلب است. شاخصه دیگری که برای دین‌داری مردم می‌توان روی آن تکیه کرد ظلم‌ستیزی است.

(۱) نام؟ ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، ج ۲، ص ۲۰۶.

(۲) بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۸/۱۲/۶.

خداوند در قرآن، اولین ویژگی یاران پیامبر ﷺ را ظلم‌ستیزی بیان می‌کند: « مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ زُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا؛ محمد ﷺ پیامبر خداست و کسانی که با اویند بر کافران سختگیر [و] با همدیگر مهربانند. آنان را در رکوع و سجود می‌بینی.»^۱

یاران پیامبر ﷺ، قبل از آن‌که اهل رکوع و سجود باشند، ظلم‌ستیز هستند. آنان نه فقط در دوران پیامبر ﷺ، بلکه در تمام تاریخ این ویژگی‌ها را داشته‌اند و دارند. امروزه بسیاری از مردم ایران نیز این گونه‌اند؛ حضور میلیونی مردم روزه‌دار در راهپیمایی روز قدس، در گرمای شدید، آن هم پس از شب‌زنده‌داری شب‌های قدر، در آستانه ۴۰ سالگی انقلاب، خود گویای این مطلب است.

برای نمونه، می‌توان به نظر مردم درباره محبوب‌ترین شخصیت ایران اسلامی اشاره کرد. به گزارش مرکز نظرسنجی دانشگاه مرینند^۲، حاج قاسم سلیمانی، نوک پیکان ظلم‌ستیزی ایران در منطقه، در دوران حیات شریف خود، سال‌ها، با اختلاف چشمگیری، در صدر فهرست محبوب‌ترین شخصیت‌های مردم ایران جای داشت.

---

(۱) سوره فتح، آیه ۲۹.

(۲) نتایج این نظرسنجی از سوی خیرگزاری وال‌استریت ژورنال، به نشانی زیر منتشر شده‌است:

Iran General's Profile Rises as Tehran Flexes Mideast Muscle

U.S. officials consider commander a terrorist supporter; many Iranians see a defense against foreign aggression

Gen. Qasem Soleimani, who leads an elite unit of Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps, attends a 20th rally in Tehran commemorating the anniversary of the 1979 revolution in Iran. (AP Photo/Mohammad Ghaemmaghami)

تصویر ۲: گزارش وال استریت ژورنال از میزان محبوبیت سردار قاسم سلیمانی، براساس نتایج نظرسنجی

دانشگاه مریلند

۳) تأثیر جمهوری اسلامی بر معنویت دنیا

جمهوری اسلامی ایران، با استفاده از تمام ظرفیت‌های ممکن، در جهت ارتقای دین‌داری مردم کوشیده است. تأثیرگذاری انقلاب اسلامی در عرصه معنویت، نه فقط بر مردم ایران، بلکه در زندگی فردی مردم جهان نیز درخور توجه است. برخی از نظریه‌پردازان و اندیشمندان دنیا بر این باورند که انقلاب اسلامی جهان را به سمت دین‌داری پیش می‌برد.

پیتر رومن شول - لاتور^۱، استاد دانشگاه، نویسنده و مفسر سیاسی مشهور آلمان، معتقد است: «اکنون نهضت بازگشت به دین و مدینه فاضله آغاز شده است. بنابراین جهانیان به برکت انقلاب اسلامی یافته‌اند که تنها راه سعادت اسلام است.»^۲

1) Peter Roman Scholl-Latour

۲) میراحمدرضا حاجتی، عصر امام خمینی، ص ۶۹.

آنتونی گیدنز^۱، جامعه‌شناس مشهور انگلیسی، می‌گوید: «انقلاب اسلامی دنیا را به سمت دینی شدن پیش می‌برد.»^۲

محمدالأمین خلیفه، رئیس مجلس شورای اسلامی سوئان، اعتقاد دارد: «انقلاب اسلامی ایران پرچم‌دار تجدید حیات اسلامی در این قرن است.»^۳

پروفسور حمید مولانا خاطره زیبایی را بیان می‌کند: «... اخیراً که پس از بیست سال، هنگامی که برای شرکت در کنفرانس بزرگ بین‌المللی در همین رشته [= علوم ارتباطات روابط بین‌الملل]، در دانشگاه لایپزیک، به آلمان شرقی رفته بودم، برای اولین بار در عمر ۴۳ ساله انجمن علوم ارتباطات آنجا، اعضای انجمن جلسه خودشان را در کلیسای سن نیکسولی تشکیل دادند. آنجا کشیشی برای ما سخنرانی می‌کرد که به قول خودش، انقلاب آلمان شرقی را به شیوه حضرت امام هدایت کرده بود.»^۴

پروفسور توشیو کورودا، مترجم نهج البلاغه به زبان ژاپنی و استاد برجسته مطالعات اسلامی در ژاپن، می‌گوید: «قبل از انقلاب اسلامی ایران، هر کتابی که با عنوان و محتوای اسلامی در ژاپن چاپ می‌شد تیراژش کمتر از هزار نسخه بود. الحمدلله بعد از پیروزی انقلاب، کتاب‌های اسلامی در ژاپن رو به گسترش رفته است. [...] مدتی پیش، کتابی درباره روح و معنویت اسلام به زبان ژاپنی نوشتم که در عرض یک ماه، بیش از ۲۰ هزار نسخه آن به فروش رسید.»^۵

در هفتم آوریل سال ۱۹۸۰، یعنی تقریباً یک سال و دو ماه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، مجله تایم مقاله‌ای با عنوان «نوسازی پرونده برای خدا» منتشر ساخت و در آن اعلام کرد که به صورت کاملاً پیش‌بینی نشده‌ای، یک انقلاب بی‌سروصدا در افکار و بحث‌های مجامع فکری رخ داده است و آن انقلاب عبارت

---

1) Anthony Giddens

۲) آنتونی گیدنز، جامعه‌شناسی، ص ۷۵.

۳) احمد امیدوار و حسین یکتا، امام خمینی و انقلاب اسلامی، روایتی جهانی، ص ۲۶۵-۲۶۶.

۴) میراحمدرضا حاجتی، عصر امام خمینی، ص ۷۱.

۵) ژیل کیپل، اراده خداوند، ص ۱۱.

است از این که خدا در حال برگشتن است و نکته عجیب آنجاست که این اتفاق در بین افرادی رخ داده که هرگز قبول نمی‌کردند حتی برای یک لحظه وجود خدا را بپذیرند.^۱

TIME

Subscribe

Religion: Modernizing the Case for God

Monday, Apr 07, 1980

► [Subscriber content preview.](#) or [Log In](#)

+ Share

Philosophers refurbish the tools of reason to sharpen arguments for theism

God? Wasn't he chased out of heaven by Marx, banished to the unconscious by Freud and announced by Nietzsche to be deceased? Did not Darwin drive him out of the empirical world? Well, not entirely. In a quiet revolution in thought and argument that hardly anyone could have foreseen only two decades ago, God is making a comeback. Most intriguingly, this is happening not among theologians or ordinary believers—most of whom never accepted for a moment that he was in any serious...

تصویر ۳: مقاله «نوسازی پرونده برای خدا»

۴) گرایش مردم جهان به دین مبین اسلام

موج گرایش به نام‌گذاری دینی و مذهبی برای کودکان، در بریتانیا، در سال‌های اخیر، اتفاقات جالبی را رقم زده‌است، به طوری که در سال‌های گذشته، بیشترین نام پسر متولدشده در بریتانیا، نام پیامبر مکرم اسلام، محمد ﷺ، بوده‌است و در سال ۲۰۱۹، نام حضرت نوح عليه السلام رتبه دوم نام‌ها در میان پسران به‌دنیا آمده در بریتانیا را از آن خود کرده‌است.^۲

1) content.time.com/time/magazine/article/0,9171,921990,00.html

2) babycentre.co.uk/top-baby-boy-names-2019

Pregnancy

Community groups

- [Birth Clubs](#)
- [Online antenatal class](#)
- [Baby names](#)
- [I'm pregnant!](#)
- [See all pregnancy groups](#)
- [See all groups](#)

Top baby boys' names of 2019

The registrations have been counted, the numbers crunched and the results of the eagerly anticipated BabyCentre top 100 boys' names of 2019 can now be revealed!

Muhammad remains in pole position for the third year running, while Oliver drops two places to number four. It's the first time Oliver hasn't landed a top three spot since 2010. Not one to lose out, Noah creeps into the runner-up position, closely followed by Leo at number three. Could either be a contender to take the crown from Muhammad in 2020?

There are no new entries into the top 10, although Charlie and Arthur continue to climb up the chart, landing at five and eight respectively.

While Jack moves down three places to number 10, Jaxon continues its meteoric climb as a new entry in the top 20, rising eight places to number 16. With six different spellings of this favourite, parents are choosing Jaxon over the classic spelling Jackson. Another new entry in the top 20 is Lucas.

The highest top 100 new entry is Kian at number 51, closely followed by Yusuf at number 52. They are joined by 10 more debutants, including Kayden, Ahmad and Myles. Albert, Jasper and Felix are among those to be knocked out of the charts.

There is more drama elsewhere in the charts as Aiden makes an impressive comeback, shooting 57 places to number 29, after plunging 65 places in last year's top 100. Other names to rocket up the charts include Jayden, David and Ollie.

While there is a scattering of unusual name choices, such as Arlo, Kai and Ezra, parents have stuck to more solid, traditional names, with Thomas, Daniel and Samuel holding strong.

Some of the fastest fallers are Jenson, Finn, Frankie and Hunter, all down by 20 places or more. Could they be on their way out of the top 100?

1. Muhammad	-0	51. Kian	new
2. Noah	-1	52. Yusuf	new
3. Leo	-2	53. Albie	-1

Join BabyCen

Sign up to receive free baby's development.

Most popular

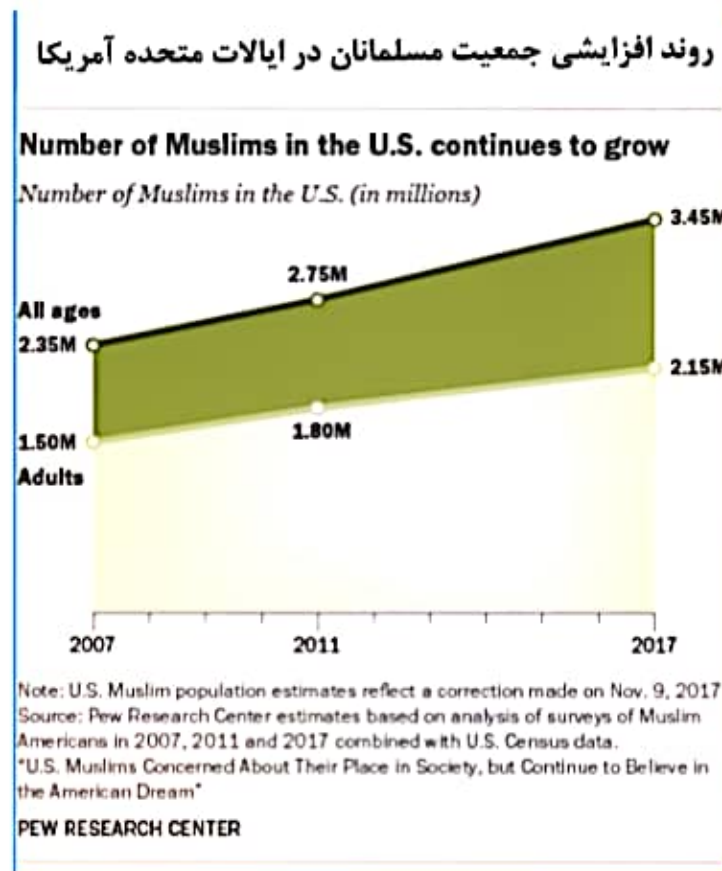
- Download our free p...
- How your baby is gro...
- Calculate your due d...
- Natural ways to bring...
- Pregnancy symptom...
- Free stuff and great c...

تصویر ۴: رتبه‌بندی نام‌های محبوب در کشور انگلیس

مسئله مهم بعدی درباره گسترش دین‌داری و معنویت در جهان، مسئله افزایش جمعیت مسلمانان در کشورهای مختلف دنیاست. مثلاً براساس گزارش مؤسسه تحقیقاتی پیو، مطابق نمودار زیر، جمعیت مسلمانان در ایالات متحده آمریکا، در بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷، از ۲/۳۵۰/۰۰۰ نفر به ۳/۴۵۰/۰۰۰ نفر رسیده‌است و این روند رشد در آینده نیز ادامه خواهد یافت.^۱

تصویر ۵: روند تغییرات جمعیت مسلمانان در ایالات متحده آمریکا از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷^۲

1) [pewresearch.org/fact-tank/2018/01/24/new-estimates-show-u-s-muslim-population-continues-to-grow](https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/01/24/new-estimates-show-u-s-muslim-population-continues-to-grow)

۲) منبع: مؤسسه تحقیقاتی پیو

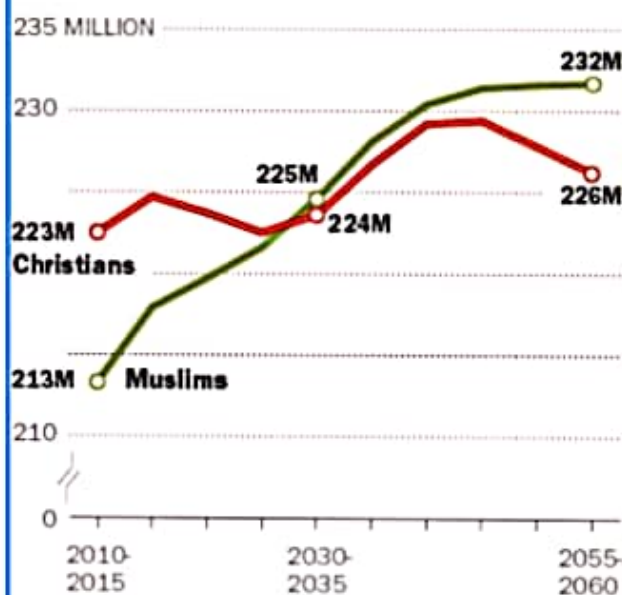

بنابر گزارش همین مؤسسه، تعداد نوزادان متولدشده مسلمان در جهان، در سال ۲۰۳۵ م، از تعداد نوزادان متولدشده مسیحی بیشتر خواهد شد و اختلاف بین این دو تا سال ۲۰۶۰ م، جداً افزایش می‌یابد.^۱

تا سال ۲۰۳۵ بیشتر کودکان متولد شده در دنیا متعلق به مسلمانان خواهند بود

Babies born to Muslims will begin to outnumber Christian births by 2035

Estimated number of babies born, by mother's religion, during each five-year period

Source: Pew Research Center demographic projections. See Methodology for details. "The Changing Global Religious Landscape"

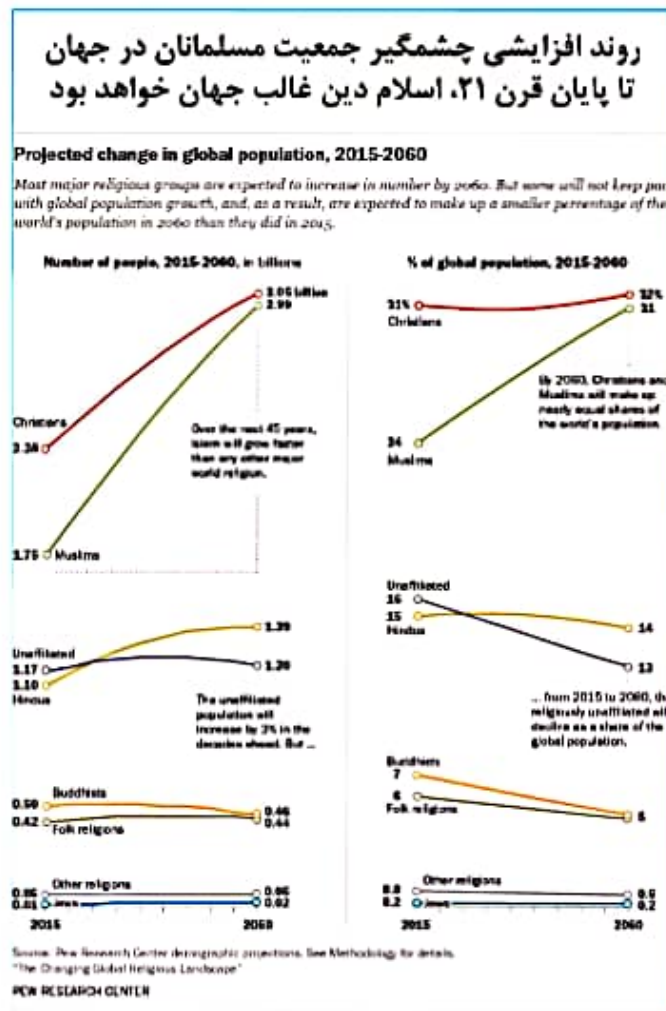
PEW RESEARCH CENTER

تصویر ۶: پیش‌بینی روند تغییرات میزان زاد و ولد در میان مسلمانان و مسیحیان در سراسر جهان از سال ۲۰۱۰

تا ۲۰۶۰

Co

تصویر زیر، که برگرفته از گزارش قبل است، نشان می‌دهد که جمعیت تمام مسلمانان تا سال ۲۰۶۰ م، به جمعیت تمام مسیحیان خواهد رسید و به احتمال قریب به یقین، قبل از اتمام قرن ۲۱، اسلام دین غالب جهان خواهد بود.

تصویر ۷: پیش‌بینی روند تغییرات جمعیتی ادیان مختلف جهان از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۶۰

1) pewforum.org/05/04/17/the-changing-global-religious-landscape

(۲) منبع: مؤسسه تحقیقاتی پیو

(۳) منبع: مؤسسه تحقیقاتی پیو

بنابر این گزارش، تا سال ۲۰۰۸ میلادی، جمعیت سایر ادیان جهان و همچنین جمعیت افراد بی‌دین تغییر چندانی پیدا نخواهد کرد و از حیث متوسط سنی، جمعیت این افراد به میزان قابل توجهی پیرتر خواهند شد.

(۵) بحران معنویت در غرب

عواقب فروپاشی اخلاق و معنویت در غرب

۱-۵) فروپاشی خانواده

افزایش ۲۵۱ درصدی طلاق در دهه‌های گذشته^۱

تصویر ۸: روند افزایش نرخ طلاق در دنیا^۲

1) unifiedlawyers.com.au/blog/global-divorce-rates-statistics

۲) منبع: OECD، اتحادیه اروپا و ...

تصویر ۹: ۱۰ کشور پر طلاق و ۱۰ کشور کم طلاق دنیا^۱

پایین تر بودن طلاق در میان ادیان، نسبت به میانگین دنیا

تصویر ۱۰: نرخ طلاق به تفکیک ادیان^۲

چندین برابر شدن تولد کودکان نامشروع در دنیا^۳

(۱) همان.

(۲) همان.

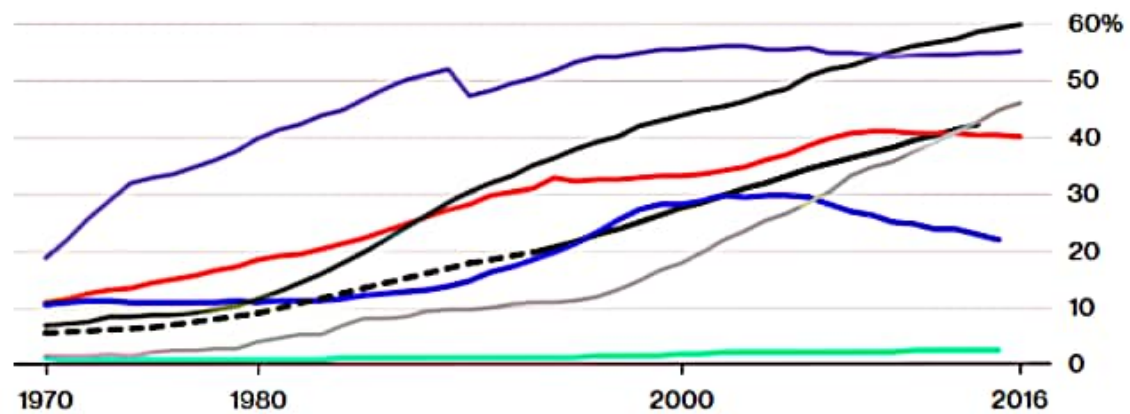
(۳) این نمودار برگرفته از گزارش نشریه بلومبرگ در تاریخ ۱۷ اکتبر ۲۰۱۸ است که براساس داده‌های بخش جمعیت سازمان محاسبه شده است. متن کامل این گزارش در نشانی زیر قابل دسترسی است:

[bloomberg.com/news/articles/2018-10-17/almost-half-of-u-s-births-happen-outside-marriage-signaling-cultural-shift](https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-10-17/almost-half-of-u-s-births-happen-outside-marriage-signaling-cultural-shift)

Births Outside Marriage Rise in U.S. and E.U.

40 percent of U.S births now occur outside wedlock.

European Union United States Russia Japan France Spain Sweden

Source: United Nations Population Fund

تصویر ۱۱: روند افزایشی میزان کودکان نامشروع در کشورهای مختلف دنیا

بیشتر جرم و جنایات توسط کودکان نامشروع

یکی از مهم‌ترین معضلات فروپاشی نهاد خانواده، که در جامعه آمریکا به وجود آمده است، عدم تربیت صحیح کودکان بزرگ‌شده با والدین مجرد است. بنابر گزارش نشریه آتلانتیک آمریکا، ۸۷ درصد از مجرمان آمریکا افرادی هستند که کودکی خود را بدون پدر یا مادر گذرانده و اکثریت آنان نیز با مادران مجرد زندگی کرده‌اند.^۲ برای مثال، ۶۳ درصد خودکشی‌ها در میان جوانان، ۹۰ درصد بی‌خانمانی و فرار از منزل کودکان، ۸۰ درصد سوءرفتارهای اخلاقی، ۸۰ درصد تجاوزهای با انگیزه خشم، ۷۱ درصد اخراج از مدرسه، ۷۵ درصد سوء مصرف مواد مخدر، ۷۰ درصد زندان‌های ایالتی آمریکا و ۸۵ درصد جوانان زندانی در آمریکا را افرادی تشکیل می‌دهند که بدون پدر بزرگ شده‌اند. به عبارت دیگر، کودکانی که بدون پدر بزرگ می‌شوند نسبت به سایر کودکان، ۵ برابر

(۱) منبع: صندوق جمعیت سازمان ملل متحد به نقل از بلومبرگ. (پیوند وبگاه:)

2) theatlantic.com/sexes/archive/2012/12/the-real-complex-connection-between-single-parent-families-and-crime/265860

بیشتر احتمال خودکشی، ۳۲ برابر بیشتر احتمال فرار از منزل، ۲۰ برابر بیشتر احتمال سوءرفتارهای اخلاقی، ۱۴ برابر بیشتر احتمال ارتکاب تجاوز به عنف، ۹ برابر بیشتر احتمال اخراج از دبیرستان، ۱۰ برابر بیشتر احتمال سوء مصرف مواد مخدر و ۲۰ برابر بیشتر احتمال افتادن به زندان را دارند.^۱

اکثر جرایم متعلق به کودکان بزرگ شده با والدین مجرد

Consider these dire statistics from single parent households.*

خودکشی	63% of youth suicides (Source: U.S. Department of Health and Human Services, Bureau of the Census)
فرار از خانه	90% of all homelessness and runaway children
سوء رفتار	85% of all children that exhibit behavioral disorders (Source: Center for Disease Control)
تجاوز با انگیزه خشم	80% of rapists motivated with displaced anger (Source: Criminal Justice & Behavior, Vol 14, p. 403-26, 1978.)
اخراج از مدرسه	71% of all high school dropouts (Source: National Principals Association Report on the State of High Schools.)
سوء مصرف مواد مخدر	75% of all adolescent patients in chemical abuse centers (Source: Rainbows for All God's Children.)
زندانیان	70% of juveniles in state-operated institutions (Source: U.S. Dept. of Justice, Special Report, Sept 1988)
زندانیان جوان	85% of all youths sitting in prisons (Source: Fulton County Georgia jail populations, Texas Department of Corrections 1992)

*U.S. Census Bureau, 2009-2011 American Community Survey, 2012 Condition of Children in Orange County, America's Families and Living Arrangements, 2012 by Jonathan Vega and James M. Lewis

تصویر ۱۲

1) Bob Villareal, *A Tear in the Hull: A Nation Sinking in Divorce*, p. 109.

(باب ویاریل، اشکی در کشتی: ملتی در حال غرق شدن در طلاق، ص ۱۰۹).

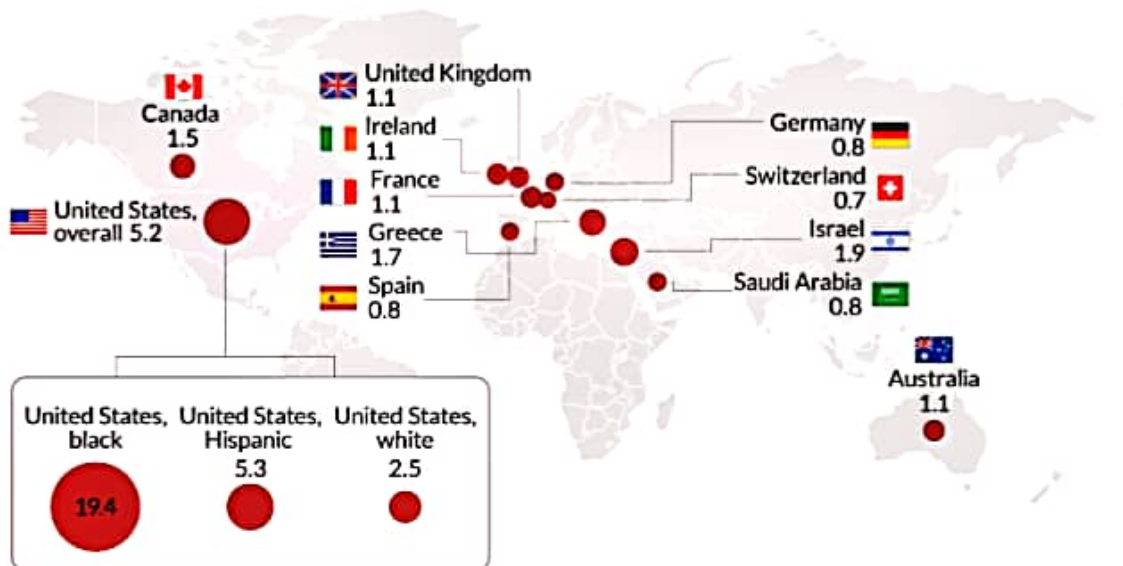

۵-۲) جرم و جنایت

به گزارش بخش مبارزه با جرائم و مواد مخدر سازمان ملل و همچنین مرکز کنترل و پیش‌گیری از بیماری دولت آمریکا، میزان ارتکاب قتل در آمریکا، نسبت به سایر کشورهای دنیا، بسیار بالاتر است. همچنین بنابر گزارش بخش مبارزه با جرائم و مواد مخدر سازمان ملل، میزان تجاوز در آمریکا، کشورهای اسکانديناوی و غرب اروپا، بالاتر از دیگر نقاط جهان بوده است.^۱

The US murder rate compared to other countries

Homicide deaths per 100,000 of the population (2010-2012 average)

Sources: UNODC, CDC, fivethirtyeight.com

i100

The INDEPENDENT

statista

تصویر ۱۳: میزان قتل در کشورهای مختلف جهان

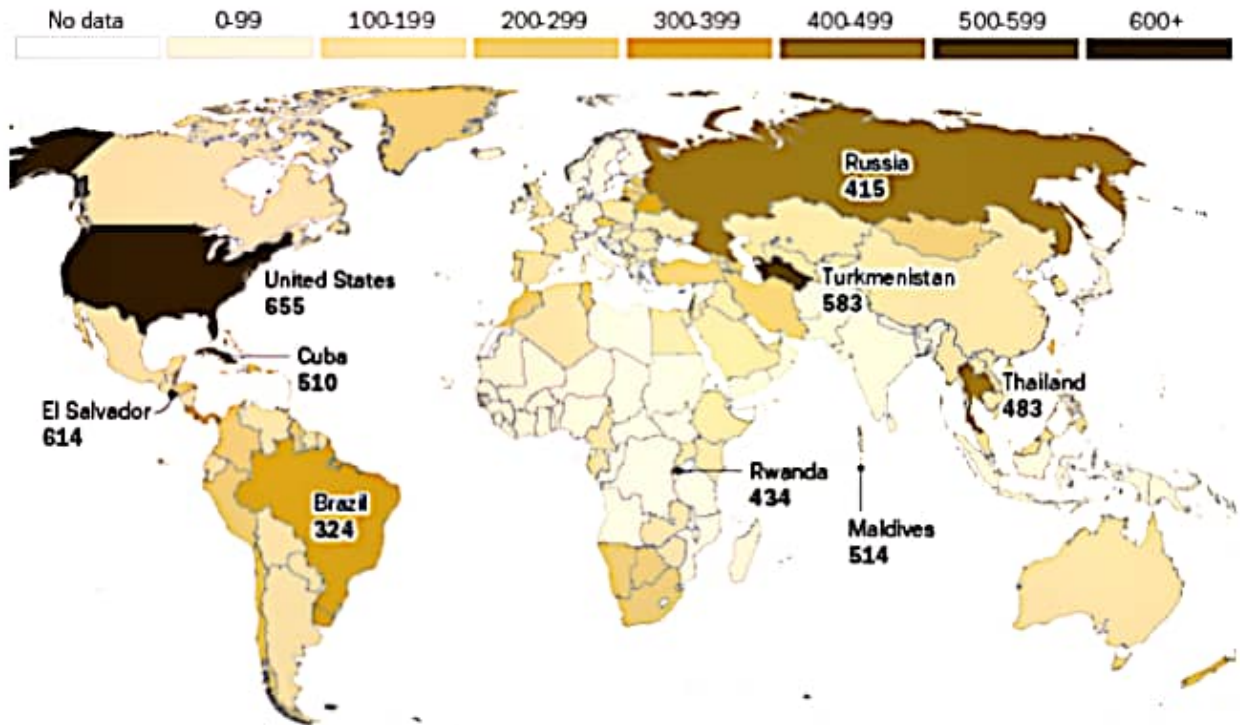
۱) محاسبه شده از سوی پایگاه آماری Statista، برگرفته از داده‌های سازمان مبارزه با جرائم و مواد مخدر ملل متحد (UNODC) و مرکز کنترل و پیش‌گیری از بیماری دولت آمریکا (CDC) (پیوند وبگاه: [statista.com/chart/3848/the-us-murder-rate-compared-to-other-countries](https://www.statista.com/chart/3848/the-us-murder-rate-compared-to-other-countries))

۲) منبع: سازمان جرائم و مواد مخدر سازمان ملل متحد و مرکز کنترل و پیش‌گیری از بیماری دولت ایالات متحده آمریکا

بنابر گزارش مؤسسه تحقیقاتی پیو، آمریکا دارای بالاترین تعداد زندانی در دنیاست. در ۵۰ سال گذشته، تعداد زندانیان در آمریکا افزایش چشمگیری پیدا کرده است.^۱

U.S. incarcerates a larger share of its population than any other country

Incarceration rate per 100,000 people of any age

Note: Figures reflect most recent available data for each country. Territories are counted separately. Data accessed May 1, 2018. Source: World Prison Brief, Institute for Criminal Policy Research.

PEW RESEARCH CENTER

تصویر ۱۴: اطلس جهانی نرخ زندانیان^۲

هزینه‌های سنگین اقتصادی ناشی از آمار بالای جرائم و زندانیان در آمریکا، چالشی اقتصادی برای ایالات متحده به وجود آورده است. بنابر گزارش دیوان محاسبات آمریکا، هزینه سالیانه جرائم در آمریکا، دست کم ۶۹۰ میلیارد

1) pewresearch.org/fact-tank/2018/05/02/americas-incarceration-rate-is-at-a-two-decade-low

۲) منبع: مؤسسه تحقیقاتی پیو

دلار و حداکثر ۳/۴۱۰ میلیارد دلار و همچنین در محاسبه‌ای دیگر، ۱/۵۷۰ میلیارد دلار محاسبه شده است که بنابر محاسبه ۱/۵۷۰ میلیارد دلاری (میانگین)، سالانه ۴/۱۱۸ دلار به ازای هر آمریکایی، برای تأمین هزینه‌های ناشی از جرم و جنایت در ایالات متحده آمریکا مصرف می‌شود.^۱

۳-۵) خودکشی و بیماری‌های روحی - روانی

بنابر آمار مؤسسه جهانی آمار و ارزیابی سلامت^۲، میزان خودکشی در ایالات متحده آمریکا، بالاتر از میانگین جهانی بوده و سالانه حدود ۱۳ نفر از هر ۱۰۰/۰۰۰ نفر آمریکایی، جان خود را به علت خودکشی از دست می‌دهند. در این آمار، کره جنوبی، هند، ژاپن و فرانسه بالاتر از آمریکا قرار دارند و جمهوری اسلامی ایران در ردیف کشورهای است که پایین‌ترین میزان خودکشی را دارند.^۳

---

۱) متن کامل گزارش دیوان محاسبات آمریکا در این نشانی قابل دسترسی است: [gao.gov/products/GAO-17-732](https://www.gao.gov/products/GAO-17-732)

2) IHME

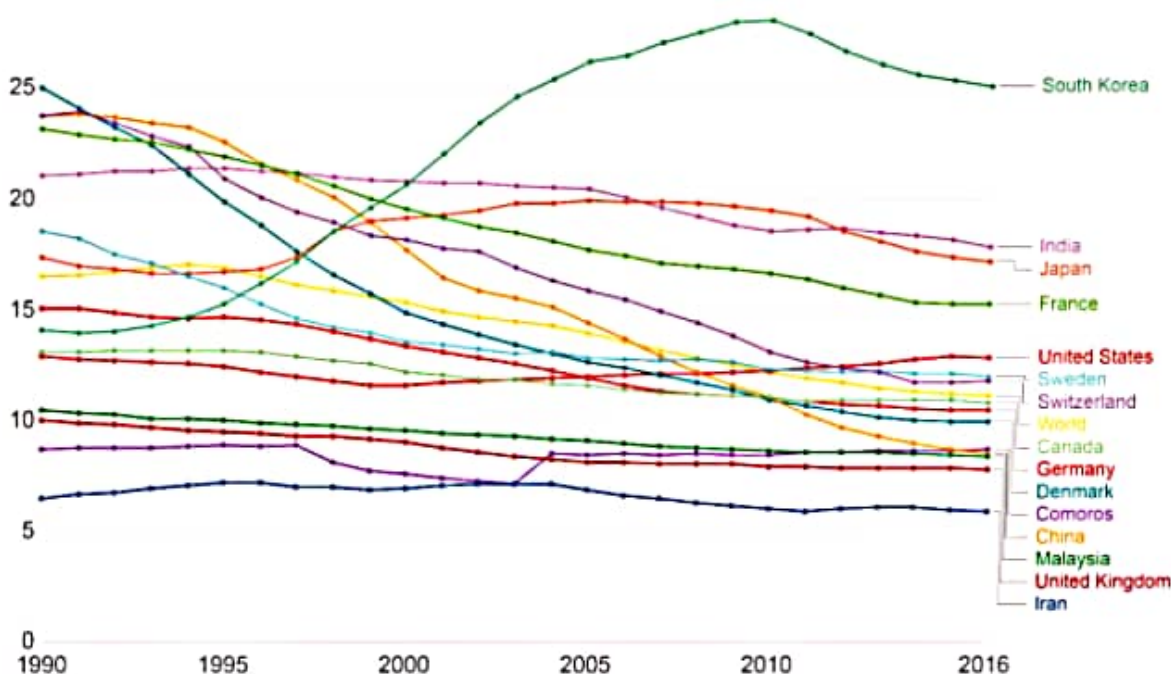
۳) این نمودار براساس داده‌های مؤسسه جهانی آمار و ارزیابی سلامت (IHME) است و ازسوی پایگاه آماری Ourworldindata، به نشانی زیر منتشر شده است:

ourworldindata.org/grapher/suicide-death-rates?tab=chart&country=CAN+CHN+FRA+IND+IRN+JPN+MYS+KOR+SWE+CHE+GBR+USA+OWID_WRL+DNK+DEU

Suicide death rates (per 100,000)

Our World
in Data

Age-standardized death rates from suicide, measured as the number of deaths per 100,000 individuals. Age-standardization assumes a constant population age & structure to allow for comparisons between countries and with time without the effects of a changing age distribution within a population (e.g. aging).

Source: IHME, Global Burden of Disease (GBD)

OurWorldInData.org/suicide/ • CC BY-SA

تصویر ۱۵: میزان خودکشی در کشورهای مختلف جهان

همچنین به گزارش مرکز کنترل و پیش‌گیری از بیماری دولت آمریکا، نیمی از مردم این کشور بیماری‌های روحی-روانی را تجربه کرده‌اند و سومین عامل بستری شدن افراد ۱۸ تا ۴۴ ساله در بیمارستان‌های آمریکا، بیماری‌های روحی-روانی است.^۲

(۱) منبع: مؤسسه جهانی آمار و ارزیابی سلامت (IHME)

2) CDC

3) cdc.gov/mentalhealth/data_publications/index.html

فصل هشتم: کرامت زن

۱) زن در نگاه سران ایران

برای تبیین و تشخیص نظر یک حکومت درباره زن، باید دیدگاه افراد تأثیرگذار حکومت درباره زن مورد بررسی قرار گیرد، زیرا دیدگاه این افراد نگاه کلی آن حکومت به زن را تشکیل می‌دهد. در ادامه، نگاه شاه و درباریان و سپس نگاه امامین انقلاب اسلامی به زن مورد بررسی و کنکاش قرار می‌گیرد.

۱-۱) نگاه شاه و دربار به زن

در طول تاریخ، بیشتر حکومت‌ها و نظام‌ها در مورد زن، ادعاهای مختلفی مطرح کرده‌اند، ولی لازم است تا برای صحت‌سنجی گفتار آن‌ها، عملکرد آنان نیز مورد توجه قرار گیرد. شاهان پهلوی نه تنها در عمل به منزلت زن توجهی نمی‌کردند، بلکه حتی به سخن نیز از دیدگاه خود دفاع می‌کردند و با وقاحت تمام، زن را تنها محدود به ارضای نیاز جنسی مردان می‌دانستند و هیچ باوری به موفقیت بانوان در امور مختلف نداشتند.

مثلاً محمدرضا شاه در مصاحبه با خانم اوریانا فالاجی^۱، خبرنگار ایتالیایی، در سال ۱۳۵۲، در مورد زن این‌گونه می‌گوید: «در زندگی یک فرد، زن به حساب نمی‌آید، مگر وقتی که زیبا و دلربا باشد و خصوصیات زنانه خود را حفظ کرده باشد.»^۲

با توجه به نظر بالاترین مقام یک حکومت درباره زنان، به خوبی می‌توان منزلت زنان را در این حکومت تشخیص داد: دیدگاه پهلوی درباره زنان، بیشتر دیدگاهی جنسی و برده‌مآبانه است.

درباره فساد اخلاقی و جنسی شاه، به کزات سخن گفته شده است. ماروین زونیس درباره فساد محمدرضا می‌نویسد: «ملکه فوزیه و ملکه ثریا به دفعات شاه را تهدید کردند که اگر به زن‌بازگی خود در محافل خصوصی ادامه دهد، از او جدا خواهند شد.»^۳

---

1) Oriana Fallaci

۲) اوریانا فالاجی، مصاحبه اوریانا فالاجی **شاه ایران** (بخش سانسور شده کتاب مصاحبه با تاریخ) (نشر آواز، ۱۳۵۷)، ص ۱۴.

۳) شکست شاهانه، ص ۱۰۸.

اردشیر زاهدی، داماد شاه و سفیر وقت ایران در آمریکا، در خاطرات خود می‌نویسد: «اعلی‌حضرت، به نحوی افراطی و غیرقابل باور، به زنان و دختران موطلایی علاقه‌مند بودند و هر وقت دختری موطلایی می‌دیدند، به وضوح دست و پایشان می‌لرزید!»^۱

اسدالله علم در خاطرات خود، نمونه‌های بسیار زیاد و عجیبی از نگاه تماماً ابزاری شاه به زن بیان می‌کند. مثلاً شاه و وزرا در ۳ خرداد ۱۳۵۲، به سرخس رفتند. هنگامی که نماینده سرخس در انجمن (که اتفاقاً یک خانم بوده است) را به شاه معرفی کردند و شاه «خوشگلی» آن زن را دید، برای آن خانم از لفظی استفاده کرد که قلم از نوشتن آن شرم دارد. علم می‌نویسد: «در سرخس، خانمی را، که نسبتاً خوشگل هم بود و از مشهد آمده بود، [...] به شاهنشاه معرفی کردند که ایشان نماینده سرخس در انجمن [= استان] هستند. این هم شرکت مردم، حتی در کارهای محلی خودشان است! اتفاقاً شاهنشاه توجه فرمودند و فرمودند که: "این مطلب را نمی‌فهمم که چطور ممکن است مردم سرخس این جنس...^۲ را انتخاب کرده، به مشهد فرستاده‌اند!" عرض شد: "خیر! حزب او را نامزد کرده و انتخاب شده است، حزب حاکم ایران نوین!"^۳

منش سایر درباریان و افراد وابسته به حکومت نیز متفاوت با منش شاه نبود؛ نخست‌وزیران و اعضای کابینه‌ها، مجلسیان و ... اکثراً دچار انحطاط اخلاقی بوده و به زن، تنها به عنوان یک برده جنسی می‌نگریسته‌اند.

۲-۱) نگاه امام خمینی علیه السلام به زن

امام خمینی علیه السلام، به عنوان معمار انقلاب اسلامی، زن را یک انسان و یک مربی بزرگ معرفی می‌کنند و در معرفی بُعد انسانی زن می‌گویند: «زن انسان است، آن هم یک انسان بزرگ. زن مربی جامعه است. از دامن زن انسان‌ها پیدا می‌شوند.»^۴ ایشان نقش زن در تاریخ اسلام را نیز بسیار پررنگ می‌دانند و می‌فرمایند: «تاریخ اسلام گواه

۱) ۴، ۲۵ سال در کنار شاه، ص ۱۵۴.

۲) علم این لفظ شرم‌آور را کامل بیان کرده است، که ما از بیان آن معذوریم.

۳) امیر اسدالله علم، یادداشت‌های علم، ج ۳، ص ۵۹.

۴) مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، صحیفه امام، ج ۶، ص ۱۸۶.

احترامات بی حد رسول خدا ﷺ به این مولود شریف است تا نشان دهد که زن بزرگی ویژه‌ای در جامعه دارد که اگر برتر از مرد نباشد، کمتر نیست.^۱

نگاه امام در تقابل کامل با نگاه غرب است و زن را به‌عنوان مربی و مدیر خانواده می‌دانند و این‌گونه بیان می‌دارند که: «دامن مادر بزرگ‌ترین مدرسه‌ای است که بچه در آنجا تربیت می‌شود.»^۲ و در بیان فضیلت مقام مادر می‌فرمایند: «حقوق بسیار مادرها را نمی‌توان شمرد و نمی‌توان به‌حق ادا کرد. یک شب مادر نسبت به فرزندش، از سال‌ها عمر پدر متعهد ارزنده‌تر است. تجسم عطف و رحمت در دیدگان نورانی مادر، بارقه رحمت و عطف رب العالمین است. [...] این‌که در حدیث آمده است که "بهشت زیر قدم‌های مادران است" یک حقیقت است.»^۳

ایشان زن را همانند مردان می‌دانند و لذا بر آنان تکلیف می‌کنند که باید در عرصه‌های مختلف علمی، فرهنگی، سیاسی و ... با قدرت تلاش کنند و برخلاف حکومت پهلوی (که زن‌ها را اکثراً کم‌عقل در نظر می‌گرفت)، آنان را موظف به تحصیل و تلاش برای ارتقای سطح علمی و فکری می‌کنند تا بتوانند نسل بعدی را به‌درستی تربیت و پرورش دهند. برای مثال، ایشان نقش زن را در ابعاد مختلف علمی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، این‌گونه بیان می‌دارند:

- در بعد تحصیل علم: «شماها در تحصیل کوشش کنید که بر فضایل اخلاقی، [بر] فضایل اعمالی مجهز شوید. شما برای آتیه مملکت ما، جوانان نیرومند تربیت کنید.»^۴

- در بعد اجتماعی: «شما باید در همه صحنه‌ها و میدان‌ها، آن قدری که اسلام اجازه داده، وارد باشید.»^۵

---

(۱) همان، ج ۱۴، ص ۳۱۶.

(۲) همان، ج ۸، ص ۲۴۰.

(۳) همان، ج ۱۶، ص ۲۲۵.

(۴) همان، ج ۶، ص ۵۲۱.

(۵) همان، ج ۱۸، ص ۴۰۴.

- در بعد سیاسی: «... همان طوری که مردها باید در امور سیاسی دخالت کنند و جامعه خودشان را حفظ کنند، زنها هم باید دخالت کنند و جامعه را حفظ کنند.»^۱

- در بعد فرهنگی: «این فرهنگ را باید زنده کرد و شما خانم‌ها، همان طوری که آقایان مشغول هستند، همان طوری که مردها در جبهه علمی و فرهنگی مشغول هستند، شما هم باید مشغول باشید.»^۲

۳-۱) نگاه مقام معظم رهبری به زنان

ایشان در طول چهل سال اخیر، در دیدارهای مختلفی که با اقشار مختلف جامعه، به ویژه بانوان داشته‌اند، بارها درباره فضیلت مقام و شخصیت زن صحبت کرده‌اند که برای نمونه، تنها به یکی از سخنان ایشان اشاره می‌شود: «زن پیش خدای متعال مثل مرد است. در طی مراتب معنوی و الهی، بین این دو جنس هیچ تفاوتی نیست. در این جاده تکامل و تعالی، آن‌که حرکت می‌کند انسان است. در حقوق اجتماعی و حقوق شخصی و فردی، بین زن و مرد تفاوتی وجود ندارد. در چند مسئله اختصاصی شخصی، امتیازاتی به زن داده شده‌است، در چند مسئله، امتیازاتی به مرد داده شده‌است، آن‌هم براساس اقتضای طبیعت زن و مرد. این اسلام است، متین‌ترین، منطقی‌ترین، عملی‌ترین قوانین و حدود و مرزهایی که ممکن است انسان در زمینه مسئله جنسیت فرض کند.»^۳

۲) بررسی وضعیت زنان

۱-۲) تحصیلات بانوان

۱-۱-۲) کاهش بی‌سوادی زنان بالاتر از ۱۵ سال

میزان بی‌سوادی زنان ایران از ۷۰ تا ۸۰ درصد در سال ۱۳۵۴ به کمتر از ۱۰ درصد در سال ۱۳۸۹ کاهش یافته‌است.

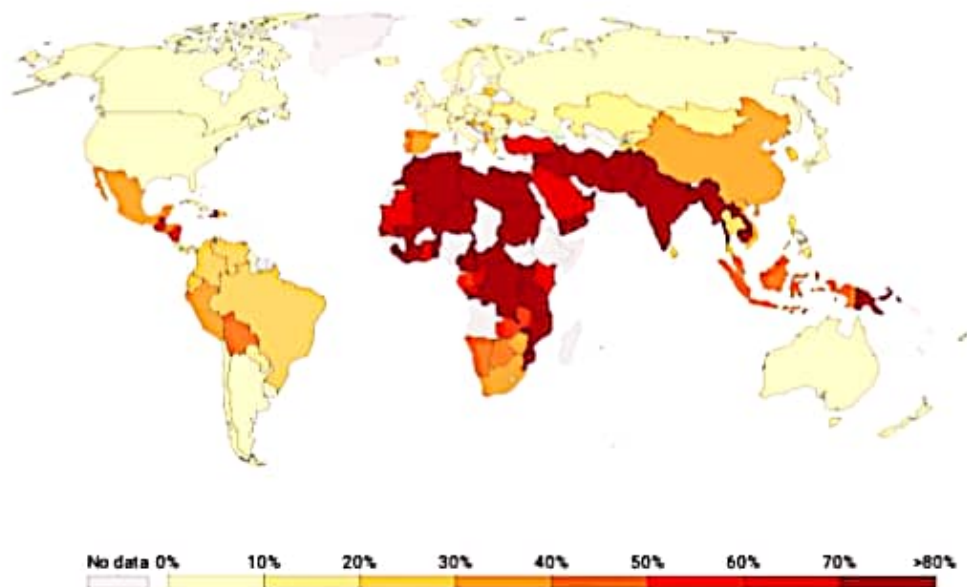
۱) همان، ج ۱۸، ص ۴۰۴.

۲) همان، ج ۱۹، ص ۲۸۱.

۳) بیانات مقام معظم رهبری، ۹۲/۰۲/۱۱.

Share of women, 15 years and older, with no education, 1975

Our World
in Data

Source: World Bank

CC BY

تصویر ۱۱۲: نمایش درصد زنان بی سواد بالاتر از ۱۵ سال در جهان، در سال‌های ۱۹۷۵ و ۲۰۱۰

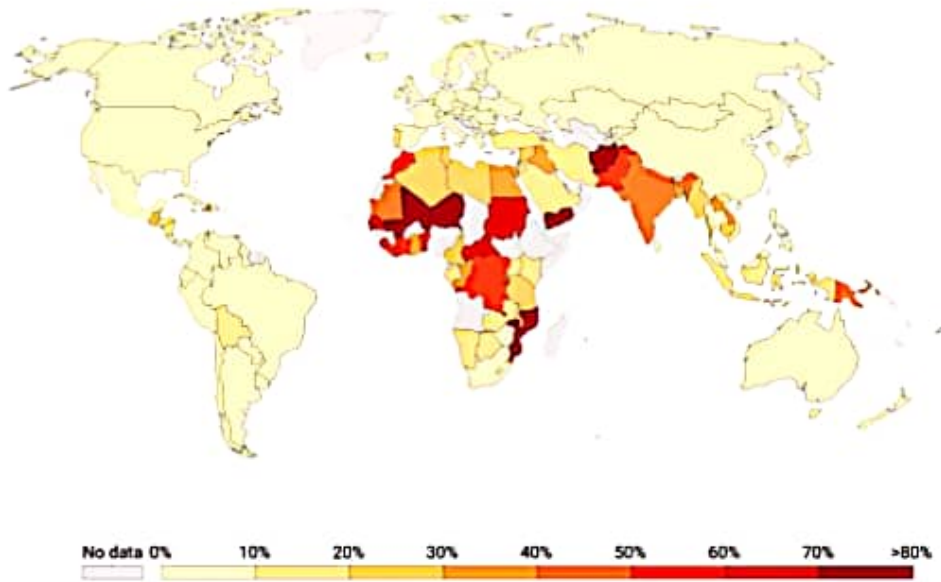
---

1) ourworldindata.org/grapher/share-of-women-15-years-and-older-with-no-education?year=1975

2) [h//ourworldindata.org/grapher/share-of-women-15-years-and-older-with-no-education?year=2010](https://ourworldindata.org/grapher/share-of-women-15-years-and-older-with-no-education?year=2010)

Share of women, 15 years and older, with no education, 2010

Our World
in Data

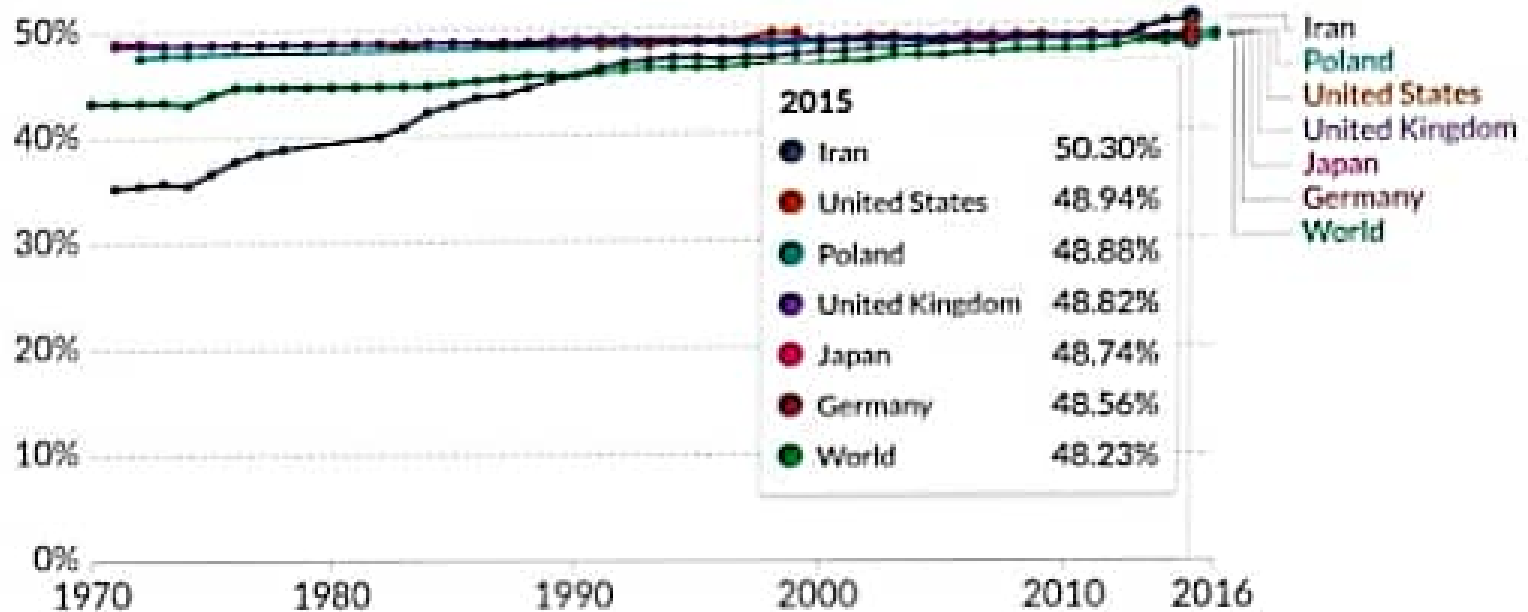

Source: World Bank

CC BY

Gender gap in primary education: Share of girls among all primary education students, 1970 to 2016

+ Add country

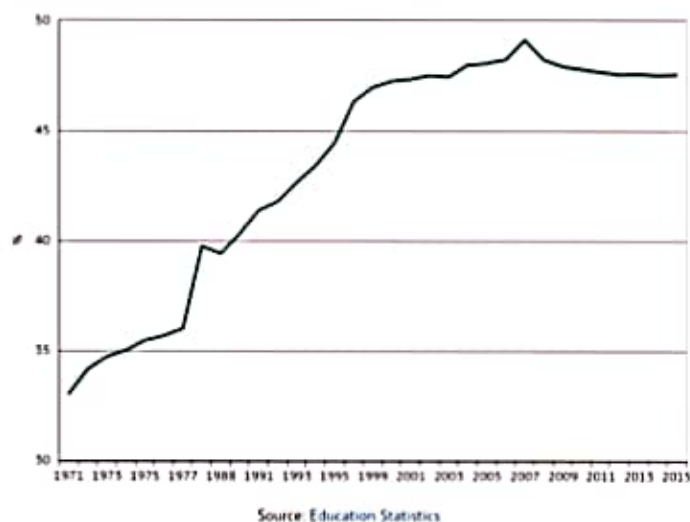

Source: World Bank

OurWorldInData.org/primary-and-secondary-education • CC BY

What is Iran female students in secondary education?

DATE	VALUE	CHANGE, %
2015	47.6	0.07 %
2014	47.5	-0.12 %
2013	47.6	0.06 %
2012	47.6	-0.25 %
2011	47.7	-0.25 %
2010	47.8	-0.29 %
2009	47.9	-0.63 %
2008	48.2	-1.82 %
2007	49.1	1.84 %
2006	48.2	0.36 %
2005	48.1	0.15 %
2004	48.0	

تصویر ۱۱۴: نمایش درصد زنان در حال تحصیل در مقطع متوسطه، نسبت به مردان در حال تحصیل در همین مقطع، در ایران، از سال ۱۹۷۱ تا ۲۰۱۴

همچنین طبق گزارش انجمن جهانی اقتصاد^۲، جمهوری اسلامی ایران در عدالت آموزشی بین دختر و پسر، مقام اول جهان را کسب کرده است.^۳

تصویر ۱: گزارش انجمن جهانی اقتصاد درباره عدالت آموزشی ایران، در مقطع ابتدایی^۴

COUNTRY SCORE CARD

	rank	score	avg	female	male	f/m	distance to parity	
Enrolment in primary education	1	1.000	0.979	99.7	99.1	1.01	0.00	1.00

1) knoema.com/atlas/Iran/topics/Education/Secondary-Education/Female-students-in-secondary-education

2) WEF

3) www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf

(۴) پیوند وبگاه؟

۴-۱-۲) افزایش نسبت دختران به پسران در تحصیلات دانشگاهی

نسبت دختران در کل دانشجویان، از حدود ۲۵ درصد در دهه ۵۰، گاه به بیش از ۵۰ درصد و در سال‌های اخیر، به حدود ۴۶ درصد رسیده است.

What is Iran female students in tertiary education?

DATE	VALUE	CHANGE, %
2015	45.8	-3.06 %
2014	47.3	-2.01 %
2013	48.2	-3.06 %
2012	49.8	0.50 %
2011	49.5	0.09 %
2010	49.5	-3.03 %
2009	51.0	-3.67 %
2008	52.9	1.04 %
2007	52.4	1.65 %
2006	51.6	1.15 %
2005	51.0	-0.76 %
2004	51.4	

تصویر ۱۱۵: نمایش درصد زنان در حال تحصیل در دانشگاه، نسبت به مردان در حال تحصیل در دانشگاه، در ایران، از سال ۱۹۷۱ تا ۲۰۱۴^۱

۵-۱-۲) افزایش استادان زن در دانشگاه‌ها

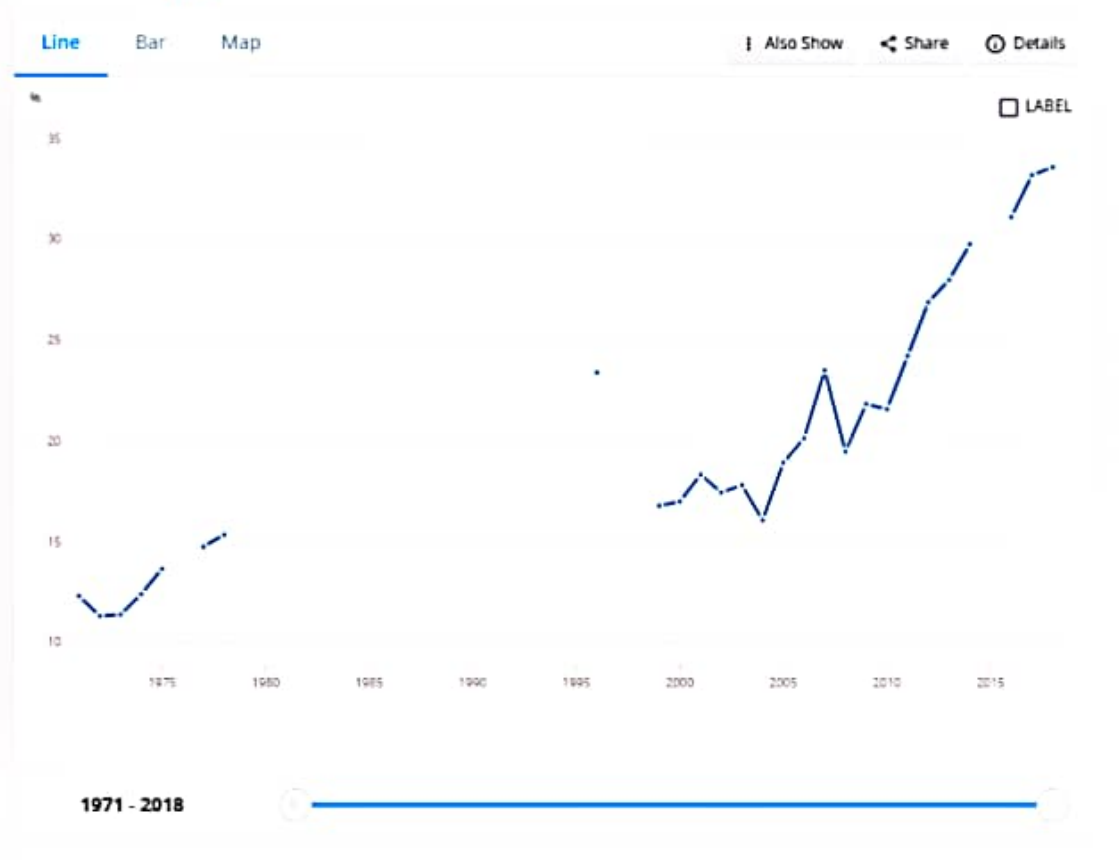
نسبت زنان در استادان و هیئت‌علمی دانشگاه‌های کشور، از حدود ۱۴ درصد در دهه ۵۰، به حدود ۳۰ درصد در دهه ۹۰ رسیده است.

1) knoema.com/atlas/Iran/topics/Education/Tertiary-Education/Female-students-in-tertiary-education

Tertiary education, academic staff (% female) - Iran, Islamic Rep.

UNESCO Institute for Statistics (uis.unesco.org) Data as of September 2020.

License : CC BY-4.0

تصویر ۱۱۶: نسبت زنان به مردان در جایگاه استادی، در دانشگاه‌های ایران، از سال ۱۹۷۱ تا ۲۰۱۸

1) data.worldbank.org/indicator/SE.TER.TCHR.FE.ZS?locations=IR

۲-۲) عرصه اجتماعی

۲-۲-۱) فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن) و نهادهای خیریه‌ای

به دنبال تصمیم محمدرضاشاه برای کنترل فعالیت‌های مستقل زنان، از طریق هم‌گرایی و تمرکز تدریجی فعالیت‌های آنان، به‌جز گروه‌های زیرزمینی مخالف شاه، اثری از سازمان‌های سیاسی مستقل و جنبش‌های واقعی برای کسب حقوق زنان باقی نماند.

بعد از انقلاب اسلامی، زنان نهادهای بسیاری را با رویکردهای فرهنگی-تربیتی، کارآفرینی، خیریه‌ای و حتی پژوهشی راه‌اندازی کرده‌اند که در حال حاضر، هزاران عدد از آن‌ها وجود دارد. حضور زنان در نهادهای خیریه‌ای و غیردولتی، از عرصه‌های بسیار تأثیرگذار حضور اجتماعی بانوان محسوب می‌شود.^۱ طبق آمار معاونت امور زنان و خانواده ریاست‌جمهوری، در سال ۱۳۹۷، بیش از ۲/۷۰۰ سمن مربوط به امور زنان در استان‌های مختلف سطح کشور فعالیت کرده‌اند.

۲-۲-۲) ورزش بانوان

با پیروزی انقلاب اسلامی، ورزش کشور، به‌ویژه ورزش بانوان، دچار تحولات بسیاری شد. افزایش زیرساخت‌ها و اماکن ورزشی، حتی در دورترین مناطق کشور، شرایطی را برای مشارکت در ورزش به صورت عمومی پدید آورد. براساس آمارهای موجود، تعداد سالن‌های ورزشی در روستاها، در سال ۱۳۵۸، تنها ۵ مورد بود، اما هم‌اکنون بیش از ۴۰۰ روستا دارای سالن ورزشی است.

تعداد رشته‌های ورزشی بانوان از ۷ رشته در سال ۱۳۵۷، به ۳۸ رشته در سال ۱۳۸۳ افزایش یافته است. تعداد مربیان ورزشی خانم نیز رشدی نجومی داشته و از ۹ مربی به ۳۵/۰۰۰ مربی افزایش یافته و تعداد داوران زن نیز از ۷ نفر به ۱۶/۰۰۰ نفر رسیده است، که نشان از افزایش ۲ هزاربرابری داور زن است. همچنین تعداد ورزشگاه‌های اختصاصی بانوان پس از انقلاب اسلامی، ۳۰ برابر شده است.^۲

۱) تیره قوی، درآمدی بر کارآمدی نظام جمهوری اسلامی در قلمرو زنان، ص ۱۴۷-۱۵۱.

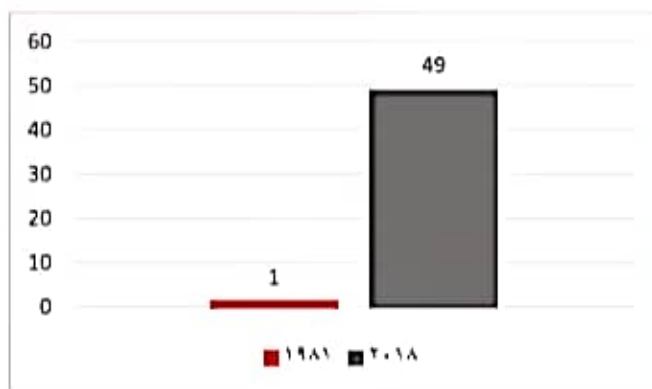
۲) اداره مطالعات زنان و خانواده، کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران در مسائل زنان، ص ۳۴۴.

رشد ساختار و تشکیلات ورزش بانوان

بعد از انقلاب اسلامی، حضور بانوان در عرصه ورزش پررنگ‌تر شده است، به طوری که در کنار رشد کمی و کیفی ورزشکاران، ساختار و تشکیلات ورزش بانوان نیز دچار تحول شده و به سوی استقلال بیشتر در ساختار دولتی پیش رفته است، به گونه‌ای که «کمیته ورزش بانوان» در سال ۱۳۶۰، به «مدیریت ورزش بانوان» در سال ۱۳۶۵ تغییر یافت و «معاون سازمان تربیت بدنی در امور ورزش بانوان» به «اداره کل ورزش بانوان کشور» در سال ۱۳۷۲ ارتقا پیدا کرد و در نهایت، در سال ۱۳۹۷، با تغییر در ساختار وزارت ورزش، «معاونت توسعه ورزش بانوان» تأسیس شد.

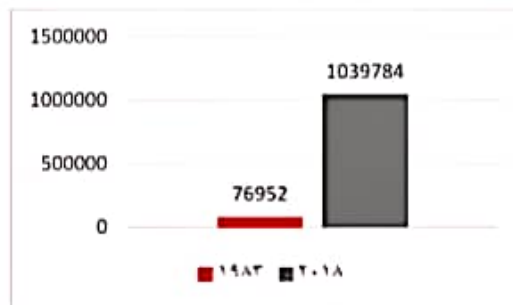
جدول ۴: جدول آمار کمی شاخص‌های ورزش بانوان

الف) فدراسیون‌های فعال ورزشی در حوزه بانوان

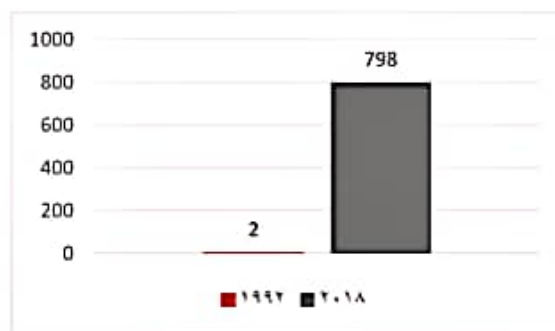

۱) گزارش «وضعیت ورزش بانوان»، معاونت توسعه ورزش بانوان، مهر ۱۳۹۷؛ اداره مطالعات زنان و خانواده، کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران در مسائل زنان؛ تیره قوی، درآمدی بر کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران در قلمرو زنان، .

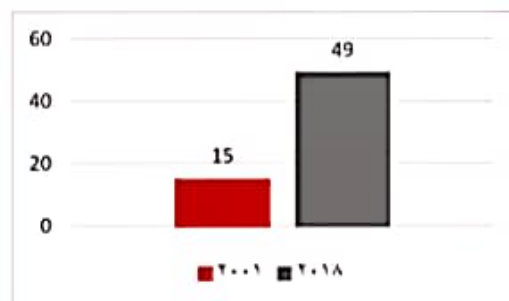
ب) ورزشکاران سازمان یافته (ورزشکارانی که شخصیت حقوقی دارند)

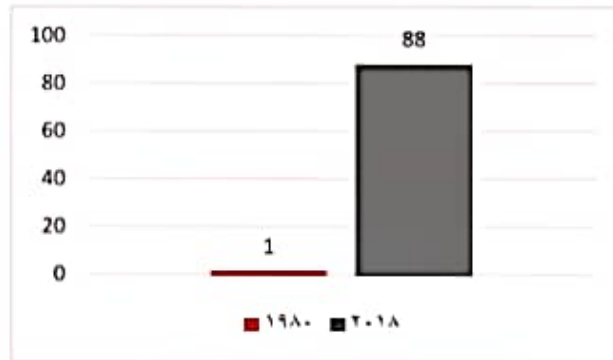
ج) مدال های کسب شده در رویدادهای بین المللی توسط بانوان

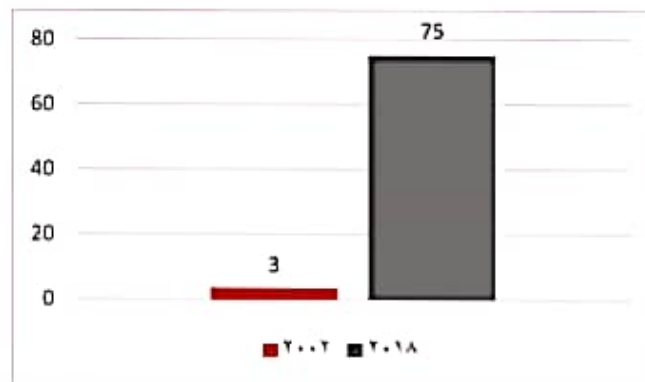
د) کسب کرسی های بین المللی توسط بانوان

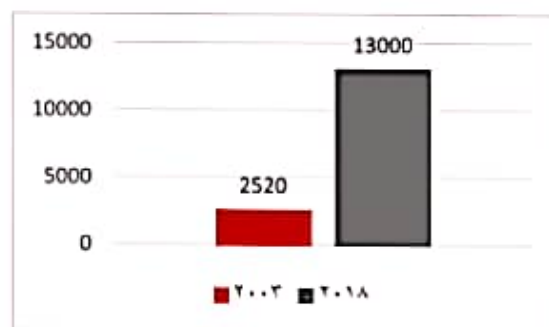
ه) رشته‌های فعال ورزشی بانوان

و) اعزام داوران خانم به مسابقات بین‌المللی

ز) اماکن ورزشی ویژه بانوان

احداث اماکن ورزشی ویژه بانوان، برای ورزش‌هایی نظیر شنا، بازی‌های سالنی و...، از جمله اقداماتی است که در بسیاری از کشورها کم‌سابقه است.

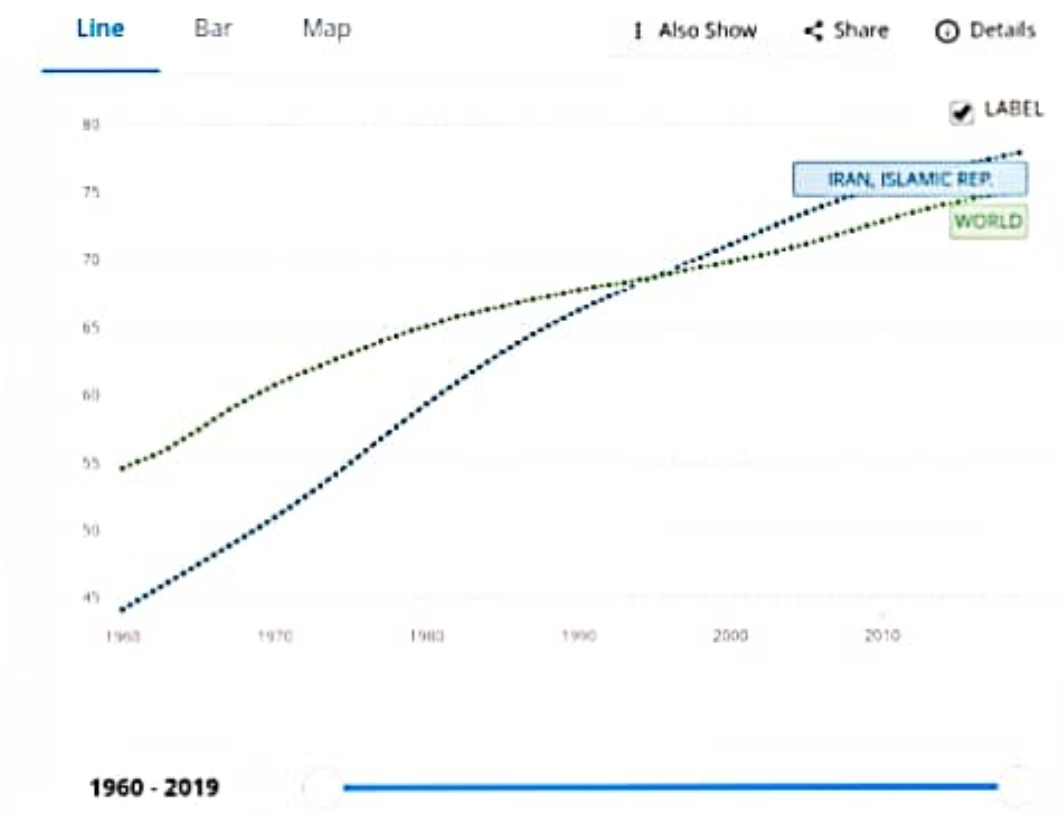
۲-۳) بهداشت و سلامت بانوان

۲-۳-۱) افزایش امید به زندگی بانوان در ایران، از ۵۷٫۶ سال به ۷۷٫۱ سال

Life expectancy at birth, female (years) - Iran, Islamic Rep., World

(1) United Nations Population Division. World Population Prospects: 2019 Revision. (2) Census reports and other statistical publications from national statistical offices, (3) Eurostat: Demographic Statistics, (4) United Nations Statistical Division. Population and Vital Statistics Report (various years), (5) U.S. Census Bureau: International Database, and (6) Secretariat of the Pacific Community: Statistics and Demography Programme.

License : CC BY-4.0

تصویر ۱۱۷: نمودار تغییرات امید به زندگی زنان در ایران و جهان، از سال ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۶

۲-۳-۲) افزایش نسبت پزشکان متخصص زن از ۱۵ درصد به ۴۰ درصد

The ratio of women specialists to men specialists in the medical universities and health treatment services during the past 3 decades

1996 - 2006		1986 - 1996		1976 - 1986		Title
%	NO	%	NO	%	NO	
40	4210	35	2304	15	597	Female specialists
60	6257	65	4322	85	3465	Male specialists

The growth for women specialists from 1986-1996 has increased by 260% and from 1996-2006 by 51%

تصویر ۱۱۸: مقایسه نسبت پزشکان متخصص زن و مرد^۱

۲-۳-۳) افزایش نسبت پزشکان فوق تخصص زن از ۹ درصد به ۳۰ درصد

1996-2006		1986-1996		1976-1986		Title
%	NO	%	NO	%	NO	
30	121	9	33	9	10	Female post specialists
70	286	91	318	91	100	Male post specialists

The growth rate of female post specialists from 1986-1996 has increased by 151% and from 1997-2007 by 151%

تصویر ۱۱۹: مقایسه نسبت پزشکان فوق تخصص زن و مرد^۲

1)

lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session7/IR/A_HRC_WG6_7_IRN_1_ANNEXV_E.p

df

2)

lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session7/IR/A_HRC_WG6_7_IRN_1_ANNEXV_E.p

df

۴-۳-۲) افزایش نسبت پزشکان متخصص زن در حوزه زنان و زایمان، از ۱۶ درصد به ۹۸ درصد

The ratio of specialists and post specialists for women diseases based on gender desegregation during the past three decades

Woman	Man	Gender		Year
%16	%84	1	1976-1986	i
%93	%7	1	1986-1996	i
%98	%2	1	1996-2006	.

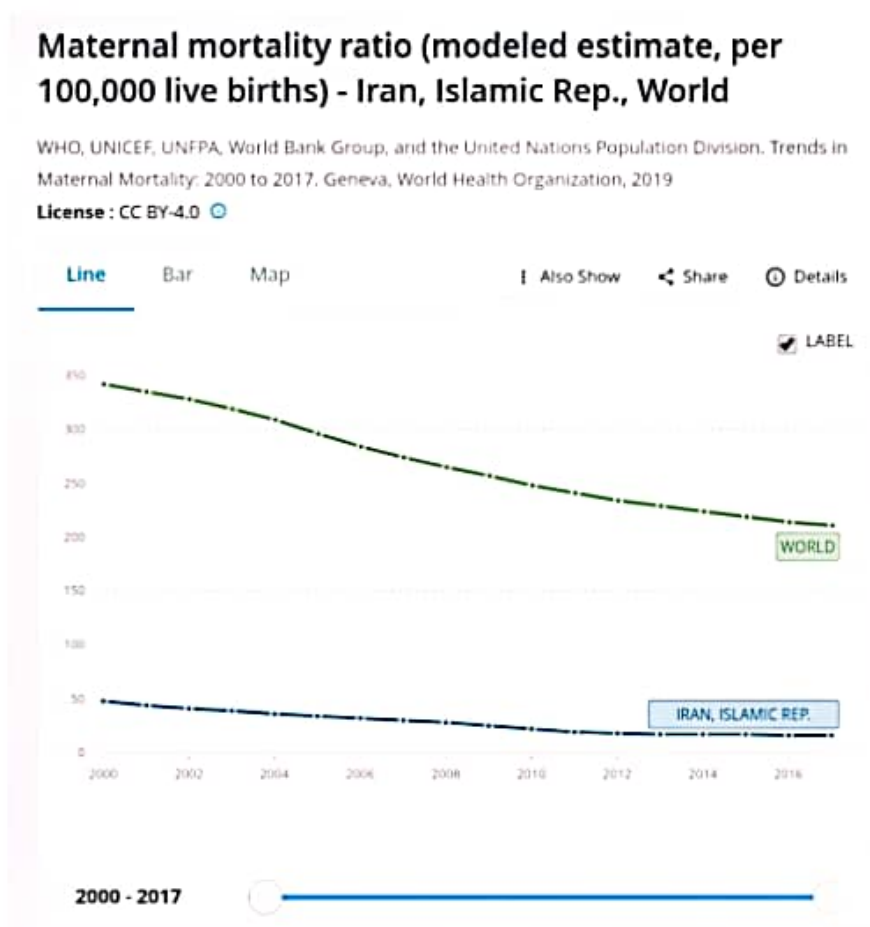
تصویر ۱۲۰: مقایسه درصد زنان متخصص در حوزه زنان و زایمان^۱

۱)

lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session7/IR/A_HRC_WG6_7_IRN_I_ANNEXV_E.p

df

۵-۳-۲) کاهش ۹۰ درصدی مرگومیر مادران هنگام زایمان

تصویر ۱۲۱: نمودار تغییرات مرگومیر مادران هنگام زایمان، در ایران، از سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۷

(۱) منبع: بانک جهانی (World Bank)

مهم‌ترین شاخص مشارکت سیاسی حق رأی و تصدی مسئولیت‌های سیاسی است که زنان، بعد از انقلاب اسلامی، در هر دو زمینه رشد داشته‌اند. زنان در مشارکت‌های توده‌ای، همه‌پرسی‌ها، تظاهرات و رأی‌گیری‌ها، پایه‌پای مردان و حتی گسترده‌تر از آنان حضور داشته‌اند و نقش مهمی در آینده کشور ایفا می‌نمایند.

حضور زنان در عرصه‌های سیاسی، از جمله مجلس شورای اسلامی، از دیگر جلوه‌های حضور سیاسی زنان در دوران پس از انقلاب اسلامی است. این در حالی است که زنان در دوران پهلوی، حتی در ساده‌ترین مناسب دولتی نیز گماشته نمی‌شدند.

۱-۴-۲) حقوق قانونی زنان در کشور

در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، شکل‌های مختلفی برای احقاق حقوق زنان تشکیل شده‌اند تا ابتدایی‌ترین حقوق زنان به قانون تبدیل شود، مانند قوانین حمایتی از زنان در مقابله با تجاوز و خشونت، خدمت سربازی بانوان و ... . این در حالی است که جمهوری اسلامی با توجه به روحیات و ویژگی‌های فردی و شخصیتی بانوان، قوانین را متناسب با موازین اسلام تصویب و اجرا نموده‌است.

منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان مبنای معرفی و تبیین جایگاه زن در جمهوری اسلامی است. این منشور به‌عنوان سند مرجع سیاست‌گذاری در امور فرهنگی - اجتماعی در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی تنظیم شده‌است و همچنین در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۴، به موضوع زنان و خانواده توجه شده‌است.

اصول متعددی از قانون اساسی به تشریح رابطه زنان و قانون‌گذاری پرداخته‌اند. در این اصول، دو مسئله کلی قابل استنباط است:

الف) قانون‌گذاری مختص مردان نیست. براساس اصل ۶۲ قانون اساسی، مجلس شورای اسلامی از نمایندگان ملت، که به‌طور مستقیم و با رأی مخفی مردم انتخاب می‌شوند، تشکیل می‌گردد.^۱ در این اصل، به این‌که انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان محدود به طبقه یا جنسیتی خاص هستند اشاره‌ای نشده‌است. به‌علاوه در

---

۱) قانون اساسی، اصل ۶۲.

اصل دیگری از قانون اساسی، که از تعداد نمایندگان مجلس شورای اسلامی سخن می‌گوید، به این مسئله نیز اشاره نشده است که این تعداد باید صرفاً از زنان یا مردان باشند. این موضوع درباره نمایندگان اقلیت‌های دینی هم صادق است؛ آنان هم مجازند پنج نماینده به مجلس بفرستند و فرقی نمی‌کند که این نمایندگان زن باشند یا مرد.^۱ بر پایه قانون اساسی، اعضای شورای نگهبان، که به‌عنوان بخشی از قوه مقننه و به مدت شش سال برگزیده می‌شوند، لزومی ندارد که مرد باشند، بلکه شش نفر فقیه شورای نگهبان باید عادل و آگاه به مقتضیات زمان و مسائل روز و شش نفر حقوق‌دان و متخصص در یکی از رشته‌های حقوقی و نیز مسلمان باشند. پس قانون اساسی نمی‌گوید که در مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان، حتماً مردان و یا حتماً زنان حضور یابند، بلکه بر انتخاب شایستگان و افراد ذی صلاح تأکید می‌ورزد.^۲

۲) زنان منعی برای مشارکت قانون‌گذاری ندارند. هیچ‌یک از اصول قانون اساسی زنان را از مشارکت در قانون‌گذاری منع نکرده است، زیرا همه افراد ملت، اعم از زن و مرد، در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برخوردارند، مشروط به این‌که موازین اسلام را رعایت کنند.^۳ همچنین عامه مردم، چه زن و چه مرد، اجازه دارند در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش مشارکت کنند.^۴

۵-۲) عرصه فرهنگ و هنر

هنر زنان در دوران پهلوی، بیشتر در مضامین جنسی و غیراخلاقی تعریف می‌شد. جشن هنر شیراز نمونه‌ای آشکار از فساد اخلاقی بی‌حد و حصر در عرصه هنر و فرهنگ برای زنان است. با ظهور انقلاب اسلامی، هنرمندی زنان نیز دچار تغییر شد و زنان، با رعایت پوشش و موازین اسلامی، در تمام زمینه‌های هنر حضوری فعال پیدا کرده‌اند.

---

۱) همان، اصل ۶۴.

۲) همان، اصل ۹۱.

۳) همان، اصل ۲۰.

۴) همان، اصل ۳، بند ۸.

نیویورک‌تایمز در گزارشی با عنوان «رمان‌نویسان زن ایرانی، ستارگان ایران»، به پیشرفت خیره‌کننده زنان نویسنده در ایران پس از انقلاب اسلامی می‌پردازد و می‌نویسد: «[تعداد] زنان نویسنده در ایران، در طول دهه گذشته ۱۳ برابر شده است و تقریباً برابر با تعداد امروز مردان است. [...] در حالی که میانگین رمان ایرانی در نسخه‌های چاپی، [در] ۵/۰۰۰ نسخه چاپ می‌شوند، برخی از کتاب‌های زنان، چاپش به بیش از ۱۰۰/۰۰۰ نسخه رسیده است. [...] انقلاب اسلامی سال ۱۹۷۹، نقطه عطفی برای زنان ایرانی در تمام طیف‌ها بوده است.»^۱

The New York Times

What to Read › A Season of Reading New Books for September 25 Book Review Greats Listen: The Book Review Podcast

25 Years of Extraordinary Stories
This American Life

25

 Listen Now

Women Writing Novels Emerge as Stars in Iran

By Nazila Fathi

June 29, 2005

TEHRAN, June 28 - Over the past decade, Iran's best-selling fiction lists have become dominated by women, an unprecedented development abetted by recent upheavals in Iranian society.

۳) کرامت زن در غرب

برای بررسی کرامت زن در غرب، بررسی چهار شاخصه حائز اهمیت است: خودکشی، وضعیت زنان سرپرست خانوار، خشونت جنسی و سربازی اجباری زنان.

1) [nytimes.com/2005/06/29/books/women-writing-novels-emerge-as-stars-in-iran.html](https://www.nytimes.com/2005/06/29/books/women-writing-novels-emerge-as-stars-in-iran.html)

۱-۳) رشد سریع‌تر میزان خودکشی در زنان، نسبت به مردان

در میان سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۶، با وجود این‌که آمار خودکشی در مردان نیز با میزان ۲۱ درصد در حال افزایش بود، افزایش این آمار برای بانوان نزدیک به ۵۰ درصد بود. آمار خودکشی در غرب و افزایش چندبرابری درصد خودکشی زنان، در مقایسه با مردان، نشان‌دهنده افزایش زن‌ستیزی در غرب است.

PUBLIC HEALTH

U.S. Suicide Rates Are Rising Faster Among Women Than Men

June 14, 2018 12:01 AM ET
Heard on Morning Edition

SHYU CHATTERJEE

- LISTEN
- DOWNLOAD
- EMAIL
- TRANSCRIPT

-
-
-
-

Helping those who are suffering know they are not alone is one step toward suicide prevention. [ISSACATHART.COM](https://www.issacathart.com)
Illustration: Shyru Chatterjee

The number of people dying by suicide in the United States has risen by about 30 percent in the past two decades. And while the majority of suicide-related deaths today are among boys and men, a study published Thursday by the *National Center for Health Statistics* finds that the number of girls and women taking their own lives is rising.

"Typically there's between three and four times as many suicides among males as among females," says Dr. Holly Hedegaard, a medical epidemiologist at the NCHS and the main author of the new study. In 2016, about 21 boys or men out of 100,000 took their own lives. On the other hand, just six girls or women out of 100,000 died by suicide that year.

But when Hedegaard and her colleagues compared the rise in the rates of death by suicide from 2000 to 2016, the increase was significantly larger for females — increasing by 21 percent for boys and men, compared with 50 percent for girls and women.

There's "evidence of a narrowing of the [gender] gap in rates," Hedegaard notes.

تصویر ۱۲۲: رشد سریع‌تر میزان خودکشی در زنان، نسبت به مردان، در آمریکا

۲-۳) گزارش سازمان ملل متحد درباره زنان سرپرست خانوار

در آمریکا، ۴۷ درصد از زنان و نزدیک به ۳۰ درصد از افراد بالای ۶۰ سال سرپرست خانوار هستند. بحران خانواده دامن‌گیر اروپای غربی نیز شده‌است، به حدی که در کشوری مثل فرانسه، حدود ۴۹ درصد و در لوکزامبورگ، حدود ۵۹ درصد بانوان سرپرست خانوار هستند.

طبق این آمار، در ایران، فقط حدود ۱۲ درصد از بانوان سرپرست خانوار هستند.

Country or area	Average household size (number of members)	Distribution of households by number of members (%) ¹⁾				Household (%)		Female household (%)	Households with children or older persons (%)			Households with children under age 15 (%)			Data sources ²⁾	
	Total	1	2 to 3	4 to 5	6+	Female	Older person (60+)	Female head who is lone parent with children under age 15	With children under age 15	With members aged 60+	With both children under age 15 and members aged 60+	Average number of children under age 15 (number of children)	Two parents present ^{a)}	One parent present (mother) ^{b)}		One parent present (father) ^{c)}
	Col (2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	
Canada	2.3	28	50	20	3	30	32	10	25	35	2	1.7	78	17	3	Col 2: CENSUS 2016 Col 3-6 & Col 8: DYS 2011 Col 7 & Col 9-16: IPUMS 2011
Greenland																
St. Pierre and Miquelon																
United States of America	2.6	27	49	20	5	47	30	11	29	34	2	1.8	89	24	4	Col 2-6: DYS 2010 Col 7-16: IPUMS 2010

الف) درصد زنان سرپرست خانوار در کشورهای آمریکای شمالی

Western Europe																
Austria	2.3	36	45	16	2	38	35	7	21	38	1	1.6	86	13	1	Col 2-6 & Col 8: DYS 2011 Col 7 & Col 9-16: LFS 2011
Belgium	2.3	34	46	17	2	33	35	15	25	36	1	1.7	56	22	17	Col 2-6 & Col 8: DYS 2011 Col 7 & Col 9-16: LFS 2011
France	2.3	34	47	17	2	49	35	8	25	37	1	1.7	78	21	5	Col 2-16: LFS 2011
Germany	2.1	37	48	13	1	33	36	9	18	38	0	1.6	79	28	2	Col 2-6 & Col 8: DYS 2011 Col 7 & Col 9-16: LFS 2011
Liechtenstein	2.3	34	45	20	2	36	29									Col 2-8: DYS 2010
Luxembourg	2.4	33	43	21	3	59	29	6	28	30	1	1.7	86	12	1	Col 2-6 & Col 8: DYS 2011 Col 7 & Col 9-16: LFS 2011

ب) درصد زنان سرپرست خانوار در کشورهای اروپای غربی

1) [npr.org/sections/health-shots/2018/06/14/619338703/u-s-suicides-rates-are-rising-faster-among-women-than-men](https://www.npr.org/sections/health-shots/2018/06/14/619338703/u-s-suicides-rates-are-rising-faster-among-women-than-men)

Iran (Islamic Republic of)	3.3	7	45	39	8	12	20	17	32	22	5	1.6	94	4	1	Col 2-6 & Col 8: DVE 2011 Col 7 & Col 9-16: IPU/M5 2011
----------------------------	-----	---	----	----	---	----	----	----	----	----	---	-----	----	---	---	--

ج) درصد زنان سرپرست خانوار در جمهوری اسلامی ایران
تصویر ۱۲۳: گزارش سازمان ملل متحد درباره وضعیت خانوارها، در سال ۲۰۱۷^۱

۳-۳) خشونت جنسی علیه زنان

در آمار منتشرشده توسط مرکز ملی خشونت جنسی در آمریکا^۲، اطلاعات زیر بیان شده است:

1)

un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/household_size_and_composition_around_the_world_2017_data_booklet.pdf

2) National Sexual Violence Resource Center

۳-۳-۱) تجربه در معرض تجاوز قرار گرفتن تقریباً ۱ زن از هر ۵ زن در آمریکا

Table 3.1
Lifetime and 12-Month Prevalence of Sexual Violence Victimization — U.S. Women, NISVS 2010-2012 Average Annual Estimates

	Lifetime			12 Month		
	Weighted %	95% CI	Estimated Number of Victims*	Weighted %	95% CI	Estimated Number of Victims*
Contact sexual violence¹	36.3	(35.3, 37.2)	43,758,000	4.0	(3.6, 4.4)	4,804,000
Rape	19.1	(18.3, 19.9)	22,992,000	1.2	(1.0, 1.5)	1,473,000
Completed or attempted forced penetration	14.4	(13.7, 15.1)	17,412,000	0.7	(0.5, 0.9)	812,000
Completed alcohol/drug-facilitated penetration	9.0	(8.4, 9.6)	10,883,000	0.7	(0.5, 0.9)	844,000
Made to penetrate	0.5	(0.4, 0.6)	592,000	--	--	--
Sexual coercion	13.2	(12.5, 13.9)	15,954,000	2.0	(1.7, 2.3)	2,440,000
Unwanted sexual contact	27.5	(26.7, 28.4)	33,237,000	2.1	(1.8, 2.4)	2,499,000
Non-contact unwanted sexual experiences	32.1	(31.1, 33.0)	38,707,000	3.2	(2.8, 3.6)	3,855,000

Abbreviation: CI = confidence interval.
¹Contact sexual violence includes rape, being made to penetrate someone else, sexual coercion, and/or unwanted sexual contact.
^{*}Rounded to the nearest thousand.
 -- Estimate is not reported; relative standard error > 30% or cell size ≤ 20.

تصویر ۱۲۴: جدول آماری خشونت علیه زنان در آمریکا^۱

براساس این آمار، از هر ۴ دختر، یک دختر و از هر ۶ پسر، یک پسر، پیش از ۱۸ سالگی، در معرض

سوءاستفاده جنسی قرار می‌گیرند.^۲

۳-۳-۲) سوءاستفاده جنسی کودکان توسط اعضای خانواده

1) cdc.gov/violenceprevention/pdf/NISVS-StateReportBook.pdf

2) Finkelhor, D., Hotaling, G., Lewis, I. A., & Smith, C. (1990). "Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics and risk factors." *Child Abuse & Neglect* 14, 19-28. doi:10.1016/0145-2134(90)90077-7.

Victim age	Total	Offenders		
		Family member	Acquaintance	Stranger
All victims	100.0%	26.7%	59.6%	13.8%
Juveniles	100.0%	34.2%	58.7%	7.0%
0 to 5	100.0	48.6	48.3	3.1
6 to 11	100.0	42.4	52.9	4.7
12 to 17	100.0	24.3	66.0	9.8
Adults	100.0%	11.5%	61.1%	27.3%
18 to 24	100.0	9.8	66.5	23.7
Above 24	100.0	12.8	57.1	30.1

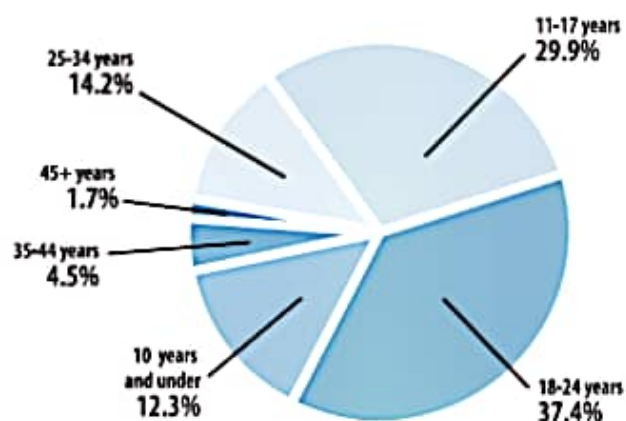
تصویر ۱۲۵: گزارش ارتباط بین متعرضان و قربانیان جنسی^۱

۳-۳-۳) صورت گرفتن ۹/۲۹ درصد از تجاوزات جنسی بین سنین ۱۱ تا ۱۷ سالگی

(۱) منبع: دپارتمان قضایی دولت آمریکا (Bureau of Justice Statistics) (پیوند وبگاه: bjs.gov/content/pub/pdf/saycrle.pdf)

Figure 2.2

**Age at Time of First Completed Rape Victimization
In Lifetime Among Female Victims — NISVS 2010^{1,2}**

¹The reported age is the youngest age reported across all perpetrators.
²All percentages are weighted to U.S. population.

تصویر ۱۲۶: سن قربانیان در هنگام اولین تجاوز^۱

۸۰ درصد از تجاوزهای صورت گرفته توسط کسانی بوده است که قربانیان آنها را می‌شناخته‌اند.^۲

۸ درصد تجاوزهای صورت گرفته در محل کار قربانی صورت گرفته است.^۳

---

1) cdc.gov/ViolencePrevention/pdf/NISVS_Report2010-a.pdf

2) Miller, T. R., Cohen, M. A., & Wiersema, B. (1996). *Victim costs and consequences. A new look* (NCJ 155282). (Retrieved from the U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/victcost.pdf>.)

3) Duhart, D. T. (2001). *Violence in the workplace, 1993-99*. (Retrieved from the U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics: <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/vw99.pdf>.)

از هر ۵ دانشجوی زن، یک نفر در طول دوران تحصیل خود، در معرض تعرض جنسی قرار گرفته است.^۱
بیش از ۹۰ درصد از قربانیان تعرض جنسی در دانشگاه، این مسئله گزارش نمی‌کنند.^۲

---

1) Krebs, C. P., Lindquist, C., Warner, T., Fisher, B., & Martin, S. (2007). *The campus sexual assault (CSA) study: Final report*. (Retrieved from the National Criminal Justice Reference Service: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/221153.pdf>.)

2) Fisher, B., Cullen, F., & Turner, M. (2000). *The sexual victimization of college women* (NCJ 182369). (Retrieved from the National Criminal Justice Reference Service: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/182369.pdf>.)

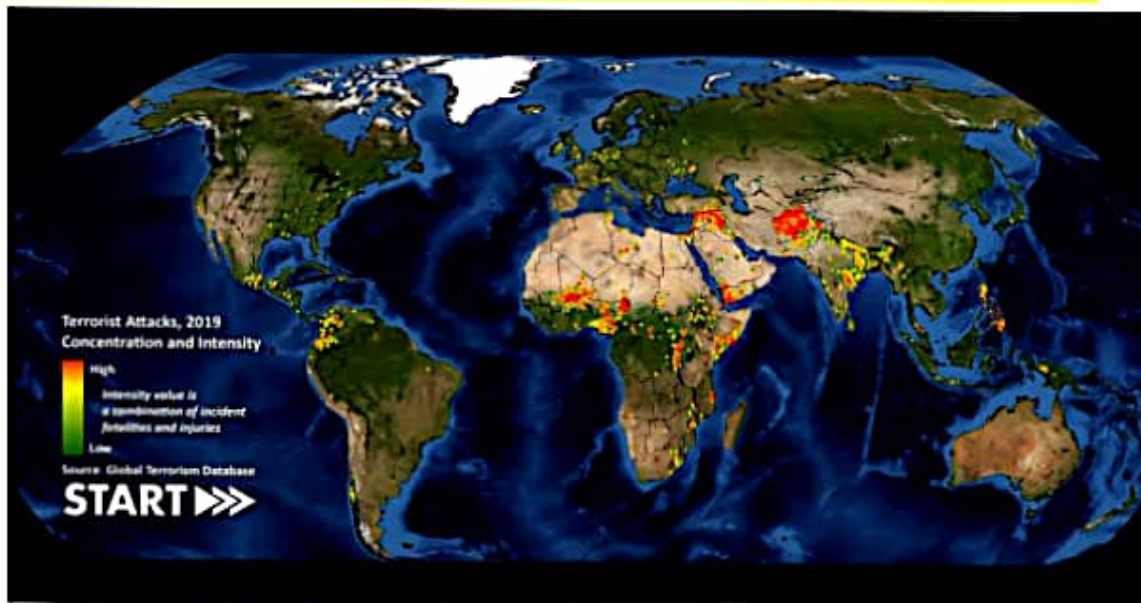
فصل نهم: عزت اقتدار

۱) اقتدار امنیتی

تروریسم

تروریسم اصطلاحاً به معنی «استفاده غیرقانونی از خشونت و ارعاب، به ویژه علیه غیرنظامیان، در راستای اهداف سیاسی» است. براساس تعریف پایگاه جهانی تروریسم^۱، «اعمال خشونت آمیز از سوی بازیگران غیردولتی، علیه مردم غیرنظامی، به منظور ایجاد ترس، به منظور دستیابی به اهداف سیاسی» تروریسم نام دارد. قتل‌هایی که توسط بازیگران غیردولتی علیه غیرنظامیان انجام می‌شود، که ماهیت ایدئولوژیک ندارند، یعنی انگیزه آن‌ها اهداف سیاسی، اقتصادی یا اجتماعی خاصی نیست، به عنوان قتل طبقه‌بندی می‌شوند، نه تروریسم.^۲

از مهم‌ترین و بارزترین شاخص‌های امنیتی یک کشور موفقیت در خنثی‌سازی عملیات تروریستی است.

تصویر ۱: نقشه پراکنندگی حملات تروریستی صورت گرفته در جهان، در سال ۲۰۱۹^۳

عملیات‌های تروریستی کشورهای مختلف

1) GTD

2) ourworldindata.org/terrorism#what-is-terrorism

3) start.umd.edu/news/global-terrorism-overview-terrorism-2019

Terrorism in Turkey

The risk of terrorist attacks in Turkey over the past years can be classified as **very high**. Compared to other countries, there are many and momentous events. Over the past 5 years a total number of 893 terrorist incidents has been recorded, in which 1212 people have been killed and 3577 injured. Among them were 25 suicide acts.

In 64 incidents a total of 256 people have been kidnapped or taken as hostage, though a ransom was rarely (2 times) extorted.

• Topic page: Terrorism

[Back to overview Turkey](#)

تصویر ۲: نقشه پراکنندگی حملات تروریستی در ترکیه^۱

1) worlddata.info/asia/turkey/terrorism.php

Terrorism in Iraq

The risk of terrorist attacks in Iraq over the past years can be classified as **extremely high**. Worldwide this is one of the most dangerous countries with the most and devastating attacks. Over the past 5 years a total number of 13232 terrorist incidents has been recorded, in which 37476 people have been killed and 59419 injured. Among them were 1203 suicide acts.

In 610 incidents a total of 17573 people have been kidnapped or taken as hostage, though a ransom was rarely (10 times) extorted.

[Topic page: Terrorism](#)

[Back to overview: Iraq](#)

Terrorism in Pakistan

The risk of terrorist attacks in Pakistan over the past years can be classified as **extremely high**. Worldwide this is one of the most dangerous countries with the most and devastating attacks. Over the past 5 years a total number of 6136 terrorist incidents has been recorded, in which 7129 people have been killed and 13070 injured. Among them were 190 suicide acts.

In 372 incidents a total of 2166 people have been kidnapped or taken as hostage, though a ransom was rarely (49 times) extorted.

• [Topic page: Terrorism](#)

[Back to overview Pakistan](#)

تصویر ۴: نقشه پراکندگی حملات تروریستی در پاکستان

1) worlddata.info/asia/pakistan/terrorism.php

Terrorism in Afghanistan

The risk of terrorist attacks in Afghanistan over the past years can be classified as **extremely high**. Worldwide this is one of the most dangerous countries with the most and devastating attacks. Over the past 5 years a total number of 7025 terrorist incidents has been recorded, in which 22334 people have been killed and 25319 injured. Among them were 626 suicide acts.

In 722 incidents a total of 4677 people have been kidnapped or taken as hostage, though a ransom was rarely (40 times) extorted.

• Topic page: Terrorism

Back to overview: Afghanistan

تصویر ۵: نقشه پراکندگی حملات تروریستی در افغانستان

1) worlddata.info/asia/afghanistan/terrorism.php

Terrorism in Saudi Arabia

The risk of terrorist attacks in Saudi Arabia over the past years can be classified as **low**. Compared to other countries so far here are only a few incidents. Over the past 5 years a total number of 250 terrorist incidents has been recorded, in which 313 people have been killed and 316 injured. Among them were 17 suicide acts.

In 3 incidents a total of 3 people have been kidnapped or taken as hostage, though a ransom was rarely (1 times) extorted.

Topic page: [Terrorism](#)

[Back to overview: Saudi Arabia](#)

تصویر ۶: نقشه پراکندگی حملات تروریستی در عربستان سعودی^۱

1) worlddata.info/asia/saudi-arabia/terrorism.php

Terrorism in Lebanon

The risk of terrorist attacks in Lebanon over the past years can be classified as **below average**. Globally, the country took a less important role for terrorism so far. Over the past 5 years a total number of 334 terrorist incidents has been recorded, in which 353 people have been killed and 1853 injured. Among them were 22 suicide acts.

In 33 incidents a total of 99 people have been kidnapped or taken as hostage, though a ransom was rarely (4 times) extorted.

Topic page: [Terrorism](#)

[Back to overview: Lebanon](#)

تصویر ۸: نقشه پراکنده‌گی حملات تروریستی در لبنان^۱

1) worlddata.info/asia/lebanon/terrorism.php

Terrorism in France

The risk of terrorist attacks in France over the past years can be classified as low. Compared to other countries so far here are only a few incidents. Over the past 3 years a total number of 119 terrorist incidents has been recorded, in which 262 people have been killed and 630 injured. Among them were 6 suicide acts.

In 8 incidents a total of 60 people have been kidnapped or taken as hostage.

> Topic page: Terrorism

[Back to overview: France](#)

تصویر ۹: نقشه پراکندگی حملات تروریستی در فرانسه^۱

1) worlddata.info/europe/france/terrorism.php

Terrorism in Germany

The risk of terrorist attacks in Germany over the past years can be classified as **almost insignificant**. Compared to other countries there are only quite a few incidents. Over the past 5 years a total number of 131 terrorist incidents has been recorded, in which 34 people have been killed and 178 injured.

In 1 incidents a total of 1 people have been kidnapped or taken as hostage.

» [Topic page: Terrorism](#)

[Back to overview: Germany](#)

تصویر ۱۰: نقشه پراکندگی حملات تروریستی در آلمان

Terrorism in the United Kingdom

The risk of terrorist attacks in the United Kingdom over the past years can be classified as **almost insignificant**. Compared to other countries here are only quite a few incidents. Over the past 5 years a total number of 559 terrorist incidents has been recorded, in which 56 people have been killed and 409 injured. Among them were 2 suicide acts.

In 9 incidents a total of 13 people have been kidnapped or taken as hostage.

• [Topic page: Terrorism](#)

[Back to overview: United Kingdom](#)

تصویر ۱۱: نقشه پراکنندگی حملات تروریستی در بریتانیا (انگلستان، ایرلند و...)

1) worlddata.info/europe/united-kingdom/terrorism.php

Terrorism in the United States

The risk of terrorist attacks in the United States over the past years can be classified as **low**. Compared to other countries so far there are only a few incidents. Over the past 5 years a total number of 189 terrorist incidents has been recorded, in which 224 people have been killed and 1393 injured. Among them were 2 suicide acts.

In 4 incidents a total of 6 people have been kidnapped or taken as hostage.

• Topic page: [Terrorism](#)

[Back to overview: United States](#)

تصویر ۱۲: نقشه پراکندگی حملات تروریستی در آمریکا^۱

تعداد حملات تروریستی در جمهوری اسلامی ایران، از تمام کشورهای ذکر شده کمتر بوده و به رغم وجود قرار داشتن در ناامن ترین نقطه جهان، در فهرست امن ترین کشورها قرار گرفته است.

1) worlddata.info/america/usa/terrorism.php

Terrorism in Iran

The risk of terrorist attacks in Iran over the past years can be classified as almost insignificant. Compared to other countries here are only quite a few incidents. Over the past 5 years a total number of 37 terrorist incidents has been recorded, in which 103 people have been killed and 99 injured. Among them were 3 suicide acts.

In 4 incidents a total of 11 people have been kidnapped or taken as hostage.

► [Topic page: Terrorism](#)

[Back to overview: Iran](#)

تصویر ۱۳: نقشه پراکندگی حملات تروریستی در ایران^۱

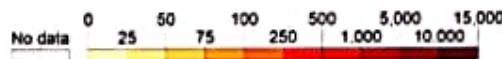
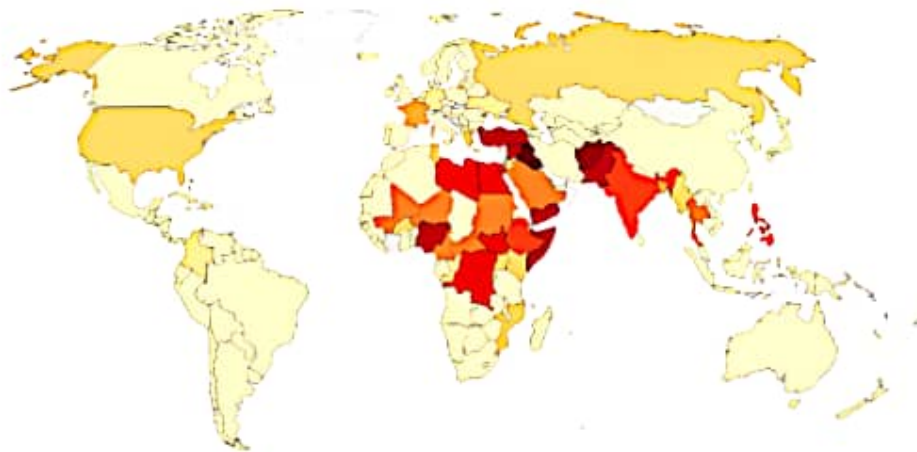
در **Error! Reference source not found.** تلفات ناشی از حملات تروریستی در جهان نشان داده

شده است. طبق این نمودارها، که براساس گزارش پایگاه داده تروریسم جهانی ترسیم شده اند، ایران جزو امن ترین کشورها از نظر تعداد و همچنین تلفات ناشی از حملات تروریستی است.

1) worlddata.info/asia/iran/terrorism.php

Number of fatalities from terrorism-related attacks, 2016

Total number of fatalities per year from terrorist attacks. This represents the number of total confirmed fatalities for the incident. This includes all victims and attackers who died as a direct result of the incident.

Source: Terrorism Fatalities, Global Terrorism Database

OurWorldInData.org/terrorism/ • CC BY-SA

تصویر ۱۲۷: میزان تلفات ناشی از حملات تروریستی در سال ۲۰۱۷

پایگاه‌های نظامی آمریکا در اطراف مرزهای ایران

تعداد بالای پایگاه‌های نظامی آمریکا در اطراف مرزهای ایران، تهدید دیگری برای امنیت ایران به‌شمار می‌رود که با هوشیاری نیروهای مسلح کشورمان، این پایگاه‌های تروریستی تاکنون نتوانسته‌اند چالشی جدی برای امنیت ایران اسلامی ایجاد کنند.

در **Error! Reference source not found.**، تعداد پایگاه‌های نظامی آمریکا در اطراف ایران و در تصویر

بعد از آن، تعداد نیروهای نظامی آمریکایی مستقر در اطراف ایران نشان داده شده است.

1) ourworldindata.org/grapher/fatalities-from-terrorism?tab=map

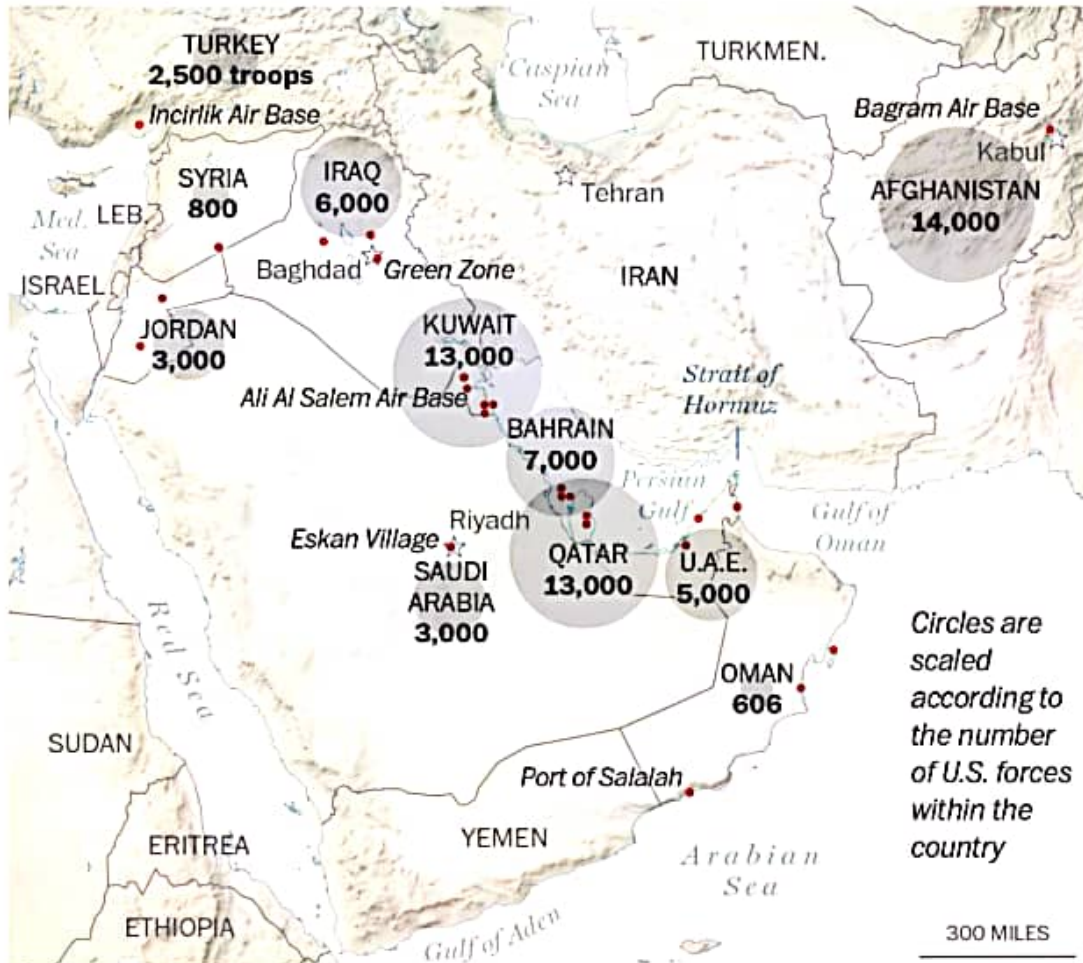

The U.S. military footprint in the Middle East

- Bases, ports and other installations where U.S. troops are stationed or where U.S. military personnel pass through

Note: Troop numbers are approximate. They do not reflect deployments in recent days and may fluctuate.

Sources: Federation of American Scientists, International Crisis Group

AARON STECKELBERG/THE WASHINGTON POST

تصویر ۱۷: تعداد نیروهای نظامی آمریکایی مستقر در اطراف ایران، تا سال ۲۰۲۰

1) [studies.aljazeera.net/en/reports/seven-ironies-reconstructing-new-security-paradigm-gulf](https://www.aljazeera.net/en/reports/seven-ironies-reconstructing-new-security-paradigm-gulf)

۲) اقتدار نظامی

۲-۱) وضعیت نظامی ایران در دوره پهلوی

بررسی پرونده ارتش ایران در دوره پهلوی، از ابعاد مختلف ضرورت دارد؛ ارتشی که درباره آن از تعبیراتی همچون «ژاندارم منطقه» و «بزرگ‌ترین قدرت نظامی خاورمیانه» استفاده می‌شد زوایای پنهان و غمناکی دارد که هر خواننده حق‌پذیری را به تأسف وامی دارد.

یکی از ضعف‌های اصلی حکومت پهلوی در عرصه نظامی، وابستگی کامل به بیگانگان و عدم خودکفایی بود و متأسفانه این رویه تا پایان حیات این حکومت، در کشور ادامه داشت.

۲-۱-۱) ارتش و مخارج نظامی پهلوی

بودجه دفاعی سالانه ایران در فاصله سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰، به بیش از ۵ برابر افزایش یافت.^۱ تا پایان حکومت رضاشاه، بودجه پیش‌بینی شده برای وزارت جنگ، بیش از یک‌سوم بودجه کل کشور بود و سالانه به‌طور متوسط، ۳۳ درصد بودجه و درآمد دولت به وزارت جنگ اختصاص می‌یافت.^۲

محمدرضای پهلوی بودجه جاری ارتش را از ۱۵۵ میلیون دلار در سال ۴۲، به ۴۸۰ میلیون دلار در سال ۵۲ و بعد از افزایش شدید قیمت نفت پس از این سال، در نهایت بودجه ارتش را در سال ۱۳۵۶، به ۸/۱ میلیارد دلار رساند.^۳ این رقم، که فارغ از هزینه خرید تسلیحات بود، حدود یک‌سوم از درآمد حاصل از فروش نفت کشور را به خود اختصاص می‌داد.^۴ هزینه خرید تسلیحات نظامی نیز رقم زیادی را به خود اختصاص

۱) پرواند آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب، ترجمه احمد گل محمدی و محمدابراهیم فتحی (چاپ شانزدهم: تهران، نشر نی، ۱۳۸۹)، ص ۱۶۹.

۲) آرتور میلسپو، مأموریت آمریکایی‌ها در ایران، ترجمه حسین ابوترابیان (تهران، انتشارات پیام، ۱۳۵۶)، ص ۱۵۹.

۳) data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=IR&name_desc=false

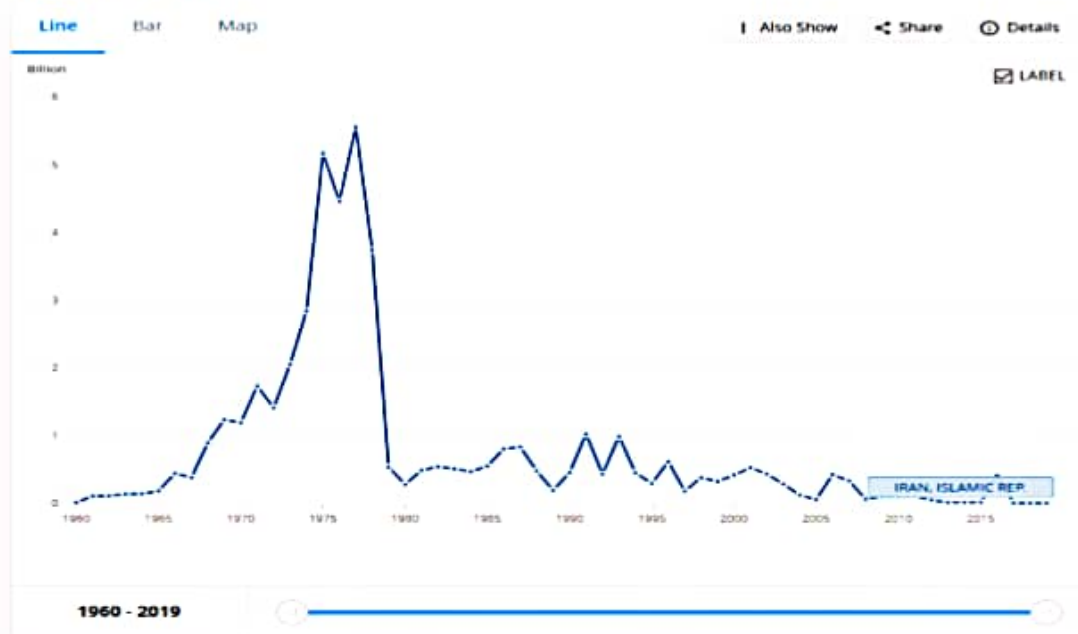
۴) گفتنی است که در دوران پهلوی، درآمد کشور تا حد بسیار زیادی وابسته و منحصر به فروش نفت شده بود. به‌عنوان مثال، در سال ۱۳۵۵ ش (۱۹۷۶ م)، فروش نفت ۹۳ درصد از کل صادرات را به خود اختصاص می‌داد. (بیوند ویگانه:

oec.world/en/visualize/tree_map/site/export/irn/all/show/1976

می‌داد. در حالی که خرید تسلیحات نظامی به دستور شاه، در دهه ۴۰، در حدود ۲٫۵ میلیارد دلار بود، این رقم در سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۷، به حدود ۲۷ میلیارد دلار رسیده بود.^۱ ۲

Arms imports (SIPRI trend indicator values) - Iran, Islamic Rep.

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Arms Transfers Programme (portal.sipri.org/publications/pages/transfer/splash)
License : CC BY-4.0

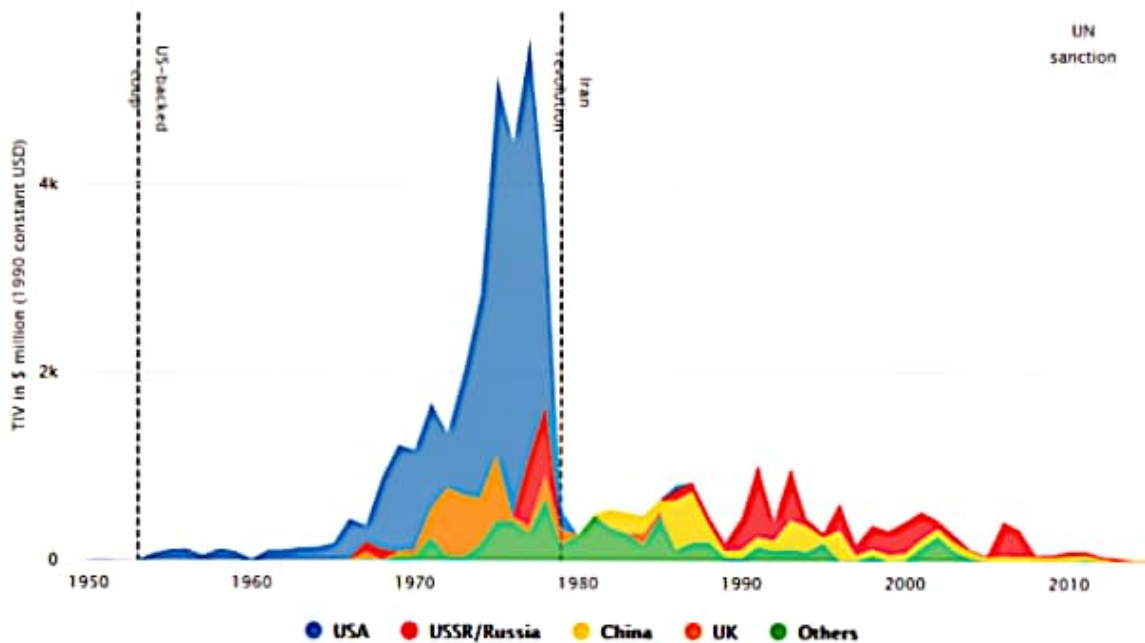
تصویر ۱۸: میزان واردات تسلیحات نظامی ایران از سال ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۹

۱) این رقم در سال‌های پایانی حکومت پهلوی، هر سال رو به افزایش بود، تا آنجا که در سال ۱۹۷۷، مجموع خرید نظامی ایران به حدود ۵٫۵ میلیارد دلار رسیده بود و از این بازار پرسود، ۴٫۴ میلیارد دلار سهم آمریکا بود. (پیوند وبگاه: pri.org/stories/2016-06-01/where-did-iran-get-its-military-arms-over-last-70-years)
۲) سهم کلی آمریکا از این بازار، حدود ۱۹ میلیارد دلار بود.

3) data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.MPRT.KD?locations=IR

Arms exports to Iran, 1950-2015

تصویر ۱۹: میزان واردات تسلیحات نظامی ایران به تفکیک کشورها، در طی سال‌های پیش از انقلاب^۱

بخش زیادی از این خریدها نیز اشتباه بود! تأخیرها، افزایش قیمت و غیرمؤثر بودن بسیاری از جنگ‌افزارها باعث شد بودجه نفت عملاً مکانی برای درآمدزایی کشورهای خارجی و انتقال ابزارآلات جنگی گران‌قیمت و بعضاً غیرکاربردی آنها به ایران باشد. مثلاً یکی از فجیع‌ترین قراردادهای نظامی پهلوی خرید تانک از انگلیس است، قراردادی که شاه بین سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۵، برای خرید ۱/۵۰۰ فروند تانک، با انگلیس منعقد کرد، تانکی که مناسب آب‌وهوا و طبیعت انگلیس بود و حتی رئیس ستاد مشترک، فریدون جم نیز از خرید آنها ناراضی بود. این قرارداد بزرگ البته خالی از رشوه‌خواری نیز نبود؛ در انگلیس، برخی از افراد طرف قرارداد محاکمه شدند، اما در ایران، خبری از برخورد قضایی نبود. نکته عجیب دیگر این بود که چرا ارتش شاهنشاهی به جای نمونه‌های بهتر آلمانی و آمریکایی، این محصول انگلیسی را انتخاب کرد؟ تانک‌هایی با موتورهای سنگین، استهلاك قطعات بالا و هزینه بیشتر، که در جنگ با عراق نیز کارایی چندانی نداشتند. انگلیس نیز در

1) sipri.org/databases/armstransfers

تحويل سفارش بدقولى كرد و تا آغاز انقلاب اسلامى، تنها ۱۸۰ دستگاه را تحويل داد، در حالى كه ارتش پهلوى ۶۵۰ ميليون پوند قيمت اين تانك‌ها را پيش‌تر پرداخت كرده بود و اين پول همچنان جزو طلب‌هاى ايران از انگليس است.

يكي ديگر از جنبه‌هاى اشتهاى سبرى ناپذير پهلوى در خريد تسليحات نظامى، خريد تسليحات دريابى بود. ناوشكن آمريكايى هاوكرافت قيمتى در حدود ۱۲۰ ميليون دلار داشت. رشد شديد درآمد نفتى چنان ولع شاه را در خرج سرمايه‌ملى افزايش داده بود كه يك‌ته توانست طى ۲ سال، قيمت اين ناو را به ۳۳۹ ميليون دلار، يعنى حدود ۳ برابر، برساند.

خريدهاى نيروى هوايى نيز به حدى افراطى شده بود كه تيمسار خاتمى، رئيس وقت هوايروز، علناً اعلام كرد نيروى هوايى قدرت جذب اين همه هوايما را ندارد. در نهايت نيز آمريكايى‌ها در آستانه انقلاب اسلامى از تحويل بخشى از سفارش ايران خوددارى كردند.

رژيم پهلوى، به صورت پنهانى و به دور از اطلاع مردم ايران، با رژيم غاصب صهيونىستى نيز روابط نظامى داشت. در سال ۱۳۵۶، تيمسار طوفانيان، معاون وزير جنگ ايران، به اسراييل سفر كرد و با موشه دايان، وزير جنگ رژيم صهيونىستى، در مورد پروژه‌اى به اسم شكوفه، براى انتقال خط موتاژ موشك به ايران مذاكره كرد. محمدرضا شاه حاضر بود ۲۸۰ ميليون دلار براى اين پروژه هزينه كند. قرار بود تيمى از مهندسان ايرانى، با كمك اسرايلى‌ها، خط موتاژ موشك و يك منطقه آزمایش موشك ايجاد كنند. در پس همه اين قصه‌ها، واقعيت اما چيز ديگرى بود و اسرايلى‌ها در تمام اين مدت، در حال فریب ايرانى‌ها بودند. اين كلاهبرداری بزرگ ۳ دهه بعد در روزنامه‌اى اسرايلى و در مقاله‌اى به نام «جنگ پنهان اسراييل در ايران» فاش شد. متن مقاله نشان مى‌داد چيزى كه به ايران قالب كرده بودند يك فناورى از رده خارج بود، در حالى كه ۱ ميليارد دلار ثروت ايران به جيب رژيم غاصب صهيونىستى مى‌رفت. با وجود اين كارنامه، رژيم پهلوى تصور مى‌كرد ژاندارم منطقه است! نکته تأسف‌بار و عجيب ديگر در اين خريدها اين بود كه شاه ايران، به ازای هريك از اين خريدها، مخفيانه و از طريق مأمور خريد خود (ارتشبد طوفانيان) براى خود پورسانت بر مى‌داشت و كمپانى‌هاى توليدكننده سلاح نيز ابائى از پرداخت اين سهم دلالى نداشتند. با اين حساب، طبيعى بود كه كمپانى‌هاى شانس بيشترى براى تأييد داشته باشند كه درصد بيشترى را براى شاه اختصاص دهند، فارغ از اين كه سلاح توليدى آن‌ها

چه کیفیتی داشته باشد و یا چقدر گران‌تر از حد معمول باشد. ارتشبد فردوست درباره این رشوه‌ها می‌گوید: «مسلم است که فروشندگان سلاح به طوفانیان حق و حساب می‌دادند؛ این یکی از اصول متداول جهانی در معاملات تسلیحاتی است. در معاملات بزرگ، تا ۲ درصد و در ارقام کوچک، تا ۵ درصد پرداخت می‌شود که فروشندگان، بدون سؤال، به حساب مسئول خرید می‌ریزند. البته طوفانیان به نحوی عمل نمی‌کرد که محمدرضا حساسیت پیدا کند و ارقام دقیق پورسانت‌ها را به محمدرضا می‌گفت و او مقداری را به خودش می‌داد و در مورد بقیه مبلغ دستور می‌داد که به کدام اشخاص و به چه مبلغی پرداخت شود.»^۱

۲-۱-۲) تهیه لیست خرید و گران‌فروشی تسلیحات توسط آمریکا!

از مسائل تعجب‌برانگیز خریدهای تسلیحاتی شاه از آمریکا این است که تا سال ۱۹۷۲، این خریدار نبوده که سفارش می‌داده و نوع خرید را تعیین می‌کرده، بلکه فروشنده، با این استدلال که «پاپا بهتر می‌داند»، فهرست سلاح‌هایی که باید خریداری شوند را مشخص می‌کرده است. این روند در تفاهم‌نامه‌های ۱۹۶۲ و ۱۹۶۴ با ایالات متحده، به‌وضوح نمایان بود. در سند محرمانه‌ای که پس از انقلاب از لانه جاسوسی آمریکا به‌دست آمده بود، نوشته شده بود: «چه در این یادداشت‌ها، ایالات متحده به‌طور ضمنی، انحصار تدارک و کنترل میزان تأسیسات نظامی و مخارج نظامی ایران را به‌دست آورده است.»^۲

فارغ از تمام مسائل ذکرشده، باید توجه داشت که آمریکایی‌ها تسلیحات را به قیمتی چندین برابر قیمت واقعی به شاه می‌فروختند و از انحصار و دخالتی که در خرید اسلحه در ایران داشتند نیز برای این کار استفاده بسیار می‌بردند. اسناد سفارت آمریکا در تهران، به‌خوبی گویای این امر است؛ مثلاً در سال ۱۳۴۵، در حالی که قیمت یک میگ حدود ۶۰۰/۰۰۰ دلار بوده است و شوروی حاضر بود با تسهیلاتی ارزان‌تر میگ را در اختیار ایران قرار دهد، آمریکا هر هواپیمای اف-۴ مدل سی را بین ۳ تا ۳/۵ میلیون دلار به ایران می‌فروشد و در نهایت ایران نیز، به‌دلیل نفوذ آمریکا، به این خرید تن می‌دهد. در اسناد لانه جاسوسی، در این باره آمده است: «او

۱) حسین فردوست، ظهور و سقوط پهلوی، ج ۱، ص ۲۱۹-۲۲۰.

۲) مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، اسناد لانه جاسوسی (کتاب اول)، ص ۳۴۱.

[= شاه]، با کنایه، ارزش یک میگ را با قیمتی حدود ۶۰۰/۰۰۰ دلار با آنچه برای یک اف-۴ سی شنیده بود، یعنی بین ۳ تا ۳/۵ میلیون دلار، مقایسه کرد.^۱

نکته بسیار عجیب‌تر این است که همین تجهیزات نیز، برای حمله به دیگر کشورها، مجدداً در اختیار آمریکا قرار می‌گرفت و ایران برای تأمین نیاز خود، هواپیما اجاره می‌کرد. اسدالله علم در یادداشت روز دوشنبه، ۲۷ فروردین ۱۳۵۲، مطلب عجیبی می‌نویسد: «[شاهنشاه] فرمودند: سفیر آمریکا را بخواه و بگو ما ۳۵ هواپیمای اف-۵ به شما دادیم که به ویتنام فرستادید. در عوض شما ۱۶ فانتوم اف-۴ به ما قرض دادید که اجاره کرده‌ایم و ۶۴ فانتوم هم که خودمان داریم. اما درست معادل ۱۶ فانتوم، که اجاره کرده‌ایم، ۱۶ فانتوم ما به علت نداشتن وسایل یدکی grounded [= زمین‌گیر] هست. با این کمکی که شوروی به عراق می‌کند، وضع ما چه می‌شود؟»^۲

۳-۱-۲) حضور و نقش بیگانگان در ارتش

یکی از نقاط ضعف و اشکالات بزرگ ارتش پهلوی حضور مستشاران خارجی و وابستگی شدید ارتش به آن‌ها بود، حضوری که با اختیارات و امتیازات قضایی عجیب و ضد عزت ایرانیان همراه بود.^۳

سولیوان، آخرین سفیر آمریکا در ایران، در کتاب خاطرات دو سفیر گفته است: «تفاوت میسیون نظامی آمریکا در ایران با هیئت‌های نظامی در سایر کشورهای جهان این بود که پرسنل نظامی آمریکا در ایران، جزء نیروهای مسلح ایران به‌شمار می‌آمدند. [...] مستشاران و کارکنان آمریکایی نیروهای مسلح ایران حقوق‌بگیر دولت ایران بودند؛ حقوق و مزایا، هزینه ایاب‌وذهاب و مخارج تحصیل فرزندان آن‌ها از طرف دولت ایران تأمین می‌شد و اعلامی که روی یونیفورم آن‌ها دوخته می‌شد، آن‌ها را عضو خانواده نیروهای مسلح ایران به‌شمار می‌آورد.»^۴

کانال استخدایم گزینه یک
@estekhdamfor2

۱) مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، اسناد لانه جاسوسی، کتاب اول، ص ۳۴۴.

۲) امیر اسدالله علم، یادداشت‌های علم، ج ۳، ص ۱۶.

۳) ازجمله قانون کاپیتولاسیون و حق مصونیت قضایی سربازان خارجی، که معمولاً برای کشور فاتح در جنگ و نسبت به کشور مغلوب وضع می‌شد.

۴) ویلیام سولیوان و آنتونی پارسونز، خاطرات دو سفیر، ص ۷۴.

تا اواسط سال ۱۳۵۴، حدود ۳۵/۰۰۰ خارجی فقط در تهران زندگی می‌کردند که بیشتر آن‌ها تکنیسین، مدیر، مشاور یا نمایندگان شرکت‌های خارجی بودند و از این جمع، عده زیادی زیرمجموعه ارتش بودند. [...] تکنیسین‌های آمریکایی تا ۱۲/۵۰۰ دلار در ماه [حقوق] می‌گرفتند. در سال ۱۳۵۴، حدود ۲۰/۰۰۰ مستشار نظامی آمریکایی در ایران بودند.^۱

ایران مجری سیاست‌های غرب در منطقه و ایران

محمد رضا شاه در دیدار با گنت الکساندر دومارانش، رئیس سازمان جاسوسی فرانسه در ۱۹۷۸، ادعا کرده بود: «من بهترین وسیله دفاع از غرب در این قسمت دنیا هستم.»^۲

ژنرال هایزر، معاون نیروهای نظامی ناتو، نیز در این باره نوشته است: «برای منافع غرب، حضور نیروهای نظامی ایران در منطقه خلیج فارس بسیار حیاتی بود.»^۳

علی‌رغم این‌که شاه دوست داشت با صرف هزینه زیاد و خرید اسلحه به قیمت‌های خیلی گران، خود را فردی قدرتمند نشان دهد، در حقیقت او باید حافظ منافع غرب در منطقه می‌بود. شاه حتی در مواجهه با مردم کشور خود نیز تابع دستورات بیگانگان بود و علاوه بر این‌که آمریکا و انگلیس برای ایران نخست‌وزیر انتخاب می‌کردند، نحوه رفتار شاه با مردم نیز با هماهنگی و حمایت آن‌ها تعیین می‌شد.

رابرت شولزینگر درباره اعلام حکومت نظامی در ۱۶ شهریور ۱۳۵۷ نوشته است: «در روز هفتم سپتامبر (۱۶ شهریور)، شاه به توصیه برژینسکی، حکومت نظامی اعلام کرد.»^۴

۴-۱-۲) عملکرد و کارآیی ارتش پهلوی

با بررسی اجمالی اوضاع ایران در دوره رضاشاه و در میانه سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰، به نظر می‌رسد که کشور در این دوره، با تهدید خارجی جدی‌ای مواجه نبوده است. در این فاصله، ارتش رضاشاه عملاً به یک نیروی انتظامی درون‌مرزی برای اجرای سیاست‌های دربار تبدیل شده بود. ارتش در این مدت، به مثابه اسکورت شاه و همچنین

۱) رابرت گراهام، ایران؛ سراب قدرت، ص ۱۰۷ و ۱۰۸.

۲) الکساندر دومارانش، جنگ جهانی چهارم، ص ۲۵۹.

۳) رابرت هایزر، مأموریت مخفی در تهران، ص ۴۶.

۴) رابرت شولزینگر، دیپلماسی آمریکا در قرن بیستم، ص ۵۷۷.

ابزار حکومت برای سرکوب اقشار مختلف مردم و اجرای سیاست تخته‌قاپو کردن^۱ عشایر و کشتار دسته‌جمعی عشایر و قتل و ترور سران ایلات، به‌ویژه بختیاری‌ها و قشقایی‌ها و ... عمل می‌کرد.

در پایان دوره رضاشاه، زمانی که ارتش وی در مقابل آزمون واقعی حمله نیروهای متفقین قرار گرفت، حتی یک روز در برابر آن‌ها مقاومت نکرد و در روز ۳ شهریور ۱۳۲۰، ایران به اشغال نیروهای نظامی روسیه و انگلیس درآمد و سه هفته بعد از حمله متفقین، رضاشاه برکنار و به انتخاب کشورهای مهاجم، شاه بعدی انتخاب شد.

روحیه مقاومت محمدرضا شاه نیز مانند پدرش بود، به طوری که صدام حسین اندکی پس از دستگیری در دسامبر ۲۰۰۳، به‌دست مأموران اف‌بی‌آی، در دومین جلسه بازجویی خود (که درخصوص جنگ ایران و عراق بود) گفت: «اگر ارتش شاه هنوز وجود داشت، ما آن‌ها را ظرف یک ماه شکست می‌دادیم.»^۲

۲-۲) وضعیت نظامی ایران در جمهوری اسلامی

۲-۲-۱) نیروی انسانی

نیروی انسانی مهم‌ترین مؤلفه قدرت نظامی است. نیروی انسانی کارآمد دارای دو شاخصه آموزش و ورزیدگی بالا و انگیزه زیاد است. نیروی انسانی با انگیزه حتی در کمبود امکانات نیز مقاومت خواهد کرد و با تلاش خود، دستیابی به پروزی‌ها را رقم خواهد زد. این امر به دفعات زیاد در دفاع مقدس و دفاع از کشورهای محور مقاومت اتفاق افتاده است.

اهمیت و کارایی نیروی انسانی هنگامی خود را نشان می‌دهد که فرد در موقعیت نزدیک به مرگ قرار گیرد. در این صورت، اگر انگیزه بالایی نداشته باشد، میدان نبرد را ترک خواهد کرد. این در حالی است که مدافعان و سربازان ایران، به برکت اسلام و ایجاد روحیه شهادت‌طلبی، تا آخرین قطره خون، در میدان نبرد ایستادند و صحنه‌هایی را خلق کردند و موفقیت‌هایی را ثبت نمودند که چشم جهانیان را خیره نگاه داشته است.

---

۱) محمد مهدی سلامی پوریان، «کارایی ارتش رضاشاهی از منظر "هزینه و فایده"»، گروه تاریخ اندیشکده برهان. (پیروند وبگاه: borhan.ir/5006)

2) nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB279 - Interview Session 2, February 8, 2004 - p.3

۲-۲-۲) تجهیزات نظامی

خودکفایی و دستیابی به تجهیزاتی که توان بازدارندگی در مقابل تهاجمات را داشته باشد مانع از حمله مستقیم دشمن به کشور می‌شود. تجربه ارزشمند دفاع مقدس دید مناسبی از نقش تجهیزات مختلف نظامی در صحنه نبرد واقعی ایجاد کرد. این دید مناسب، به همراه امکانات و محدودیت‌های علمی و فناوری کنونی کشور و همچنین توان اقتصادی، نقش مؤثری در تدوین نقشه راه تسلیحاتی کشور داشت. در سال‌های اخیر و با گسترش انواع تهدیدهای نظامی و مقابله قاطعانه جمهوری اسلامی با آنها، هوشمندی طراحان این نقشه راه نمایان شد. در ادامه، مهم‌ترین تجهیزات نظامی کشور بررسی می‌شوند.

۲-۲-۲-۱) موشک بالستیک

در سال‌های پایانی دفاع مقدس، نقش فوق‌العاده تأثیرگذار موشک‌ها به خوبی آشکار شد. موشک و هواپیما دو ابزار نظامی به‌منظور تخریب اهداف در عمق خاک دشمن هستند، اما تفاوت‌های بسیاری میان آن دو وجود دارد که منجر به انتخاب موشک، به‌عنوان مهم‌ترین ابزار دفاعی تاکنون، شده‌است. برخی از مزایای موشک عبارت‌اند از:

- ۱) دانش و فناوری موشک بسیار ساده‌تر از هواپیماست.
- ۲) هزینه نگهداری موشک بسیار کمتر از هواپیماست.
- ۳) هزینه ساخت انبار موشک، نسبت به فرودگاه، بسیار کمتر است.
- ۴) فرودگاه در محیط باز و در دید قرار دارد و معمولاً امکان پدافند غیرعامل در آن‌ها فراهم نیست، در حالی که امکان ذخیره‌سازی موشک در دل کوه‌ها و عمق زمین وجود دارد.
- ۵) قیمت هر موشک بین یک‌بیستم تا یک‌پنجاهم قیمت هواپیماست.^۱
- ۶) هدف قرار دادن موشک، نسبت به هواپیما، بسیار دشوارتر است.
- ۷) با استفاده از موشک‌ها، نسبت به هواپیما، دستیابی به مسیرهای دورتر بسیار راحت‌تر است، زیرا هواپیما نیاز به چند بار سوخت‌گیری برای رسیدن و بازگشت از مسیرهای دورتر دارد.

---

1) mehrnews.com/news/4465400

۸) خطر ازدست دادن و یا اسارت نیروی انسانی در استفاده از هواپیما وجود دارد، در حالی که موشک از خاک خود و بدون خطر شلیک می‌شود.

۹) هزینه پرواز هواپیما بسیار زیاد است، در حالی که موشک این هزینه را ندارد.

البته هواپیما برتری‌هایی نسبت به موشک دارد که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

۱) امکان استفاده از هواپیما در دفعات زیاد وجود دارد.

۲) امکان تعمیر و نگهداری هواپیما در سال‌های طولانی وجود دارد، در حالی که موشک بعد از مدتی بلااستفاده می‌شود.

۳) دقت تخریب هدف و دستیابی به اهداف متحرک در هواپیما عموماً بیشتر است.

مجموع علل فوق دلایل انتخاب موشک به‌عنوان مهم‌ترین سلاح دفاعی جمهوری اسلامی است که از

این میان، قیمت کم، توانایی استفاده گسترده‌تر و سریع‌تر (در موارد پدافندی)، سطح فناوری پایین‌تر و امکان پرتاب از سکوی متحرک عوامل مهم‌تری هستند.

جمهوری اسلامی اکنون به تنوع بالایی از موشک‌های بالستیک، نظیر سجیل، عماد، قدر، خرمشهر،

قیام، ذوالفقار، فاتح، خلیج فارس و هرمز، با بُردها و قدرت تخریب‌های متفاوت دست یافته‌است که عموم آن‌ها

دقت نقطه‌زنی دارند و یا دارای امکان تعقیب امواج راداری هستند. نقطه‌زنی و هدف‌گیری رادارها امکان تخریب

مواضع مهم دشمنان، مانند انبار مهمات، فرودگاه‌ها، ساختمان‌های حیاتی دولتی، پل‌ها، جاده‌های اصلی،

راه‌آهن، نیروگاه‌ها و ... را فراهم می‌کنند.

۲-۲-۲-۲) موشک کروز

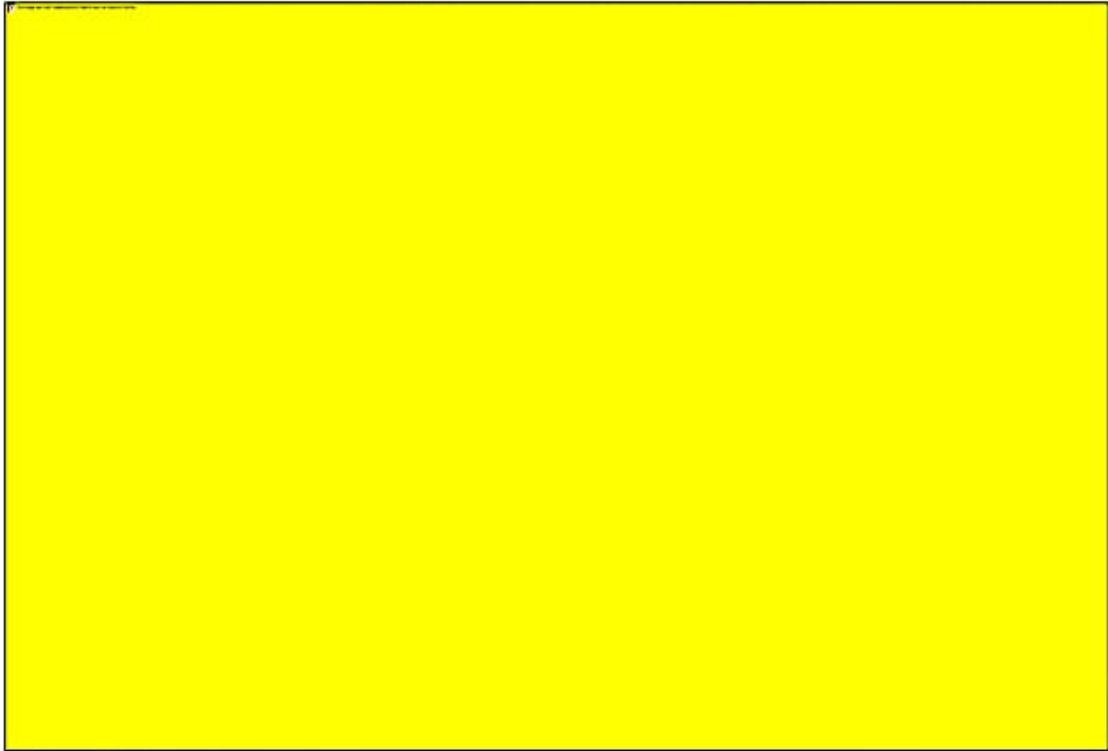
موشک کروز، به دلیل حرکت در نزدیکی سطح زمین یا دریا، از دید رادارها به دور می‌ماند و با اطمینان بسیار

بالایی، خود را به نزدیکی هدف می‌رساند. این موشک‌ها دو نوع دریایی و زمینی دارند. موشک‌های کروز به دلیل

شکل و ساختاری که دارند، قابلیت پرتاب از زمین، دریا و هوا را دارند و همین موضوع قابلیت عملیاتی بالایی

برای کاربران آن‌ها ایجاد می‌کند. ایران دارای انواع گسترده‌ای از موشک‌های کروز دریایی به نام‌های قادر، ظفر،

کوثر، نور، قدیر، نصر و نصرِ بصیر و موشک کروز زمینی سومار است. دور ماندن از چشم رادارها باعث شده است موشک‌های کروز جزو سلاح‌های استراتژیک قرار بگیرند.

تصویر ۲۰: معرفی برخی از موشک‌های بالستیک و کروز ایران^۱

۳-۲-۲-۲) پهپاد (پرنده هدایت‌پذیر از دور)

در سال‌های پایانی دفاع مقدس، پهپادهای نسبتاً ابتدایی (با قابلیت‌هایی محدود) مورد استفاده قرار گرفتند و ویژگی‌های شگفت‌انگیز آنها توجه کاربران و فرماندهان نظامی را جلب کرد، به طوری که از بعد از جنگ تحمیلی تا کنون، جزو تجهیزات دفاعی ایران قرار گرفته‌اند.

پهپادها دارای مزایای زیر هستند:

(۱) هزینه و دانش فنی بسیار کمتر نسبت به هواپیما؛

1) missilethreat.csis.org/country/iran

۲) ابعاد کوچک‌تر و صدای کمتر نسبت به هواپیما؛

۳) بی‌نیازی از خلبان و در نتیجه ایمنی نیروهای خودی؛

۴) در بیشتر موارد، بی‌نیازی از فرودگاه و باند فرود؛

۵) امکان حمل موشک و مهمات و انجام عملیات درگیری نظامی.

به دلایل گفته‌شده، امکان شناسایی و هدف‌گیری پهپادها بسیار دشوار است، ضمن آن‌که در بیشتر موارد،

هزینه هدف‌گیری از قیمت پهپادها بیشتر است. این ویژگی‌ها پهپاد را به یکی از سلاح‌های ارزان، پرکاربرد و

دقیق در عرصه نظامی تبدیل کرده‌است که سرنوشت درگیری‌های نظامی و امنیتی را تعیین خواهند کرد.

عملیات پهپادهای ایرانی در تصویربرداری از پایگاه‌های نیروهای فرامنطقه‌ای اطراف کشور و نیز علیه

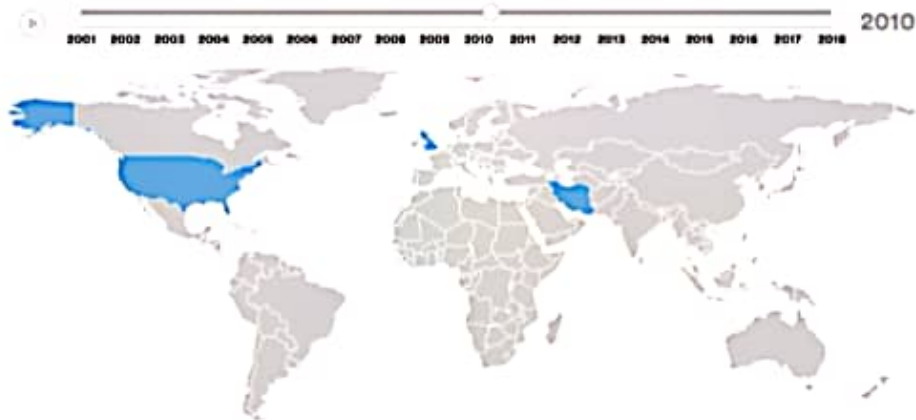
نیروهای تکفیری در خاک سوریه و همچنین عملیات پهپادی نیروهای مقاومت در حزب‌الله لبنان و انصارالله

یمن، نشان‌دهنده رشد بالای این توانمندی در ایران است.

ایران دارای انواع گسترده‌ای از پهپادهای خودساخت است که جزو پیشرفته‌ترین پهپادهای جهان به‌شمار

می‌روند و چهارمین کشور جهان است که به این سطح از تکنولوژی در پهپاد رسیده‌است. پهپادهایی نظیر

شاهد ۱۲۹، خانواده ابابیل، مهاجر و ...، از تولیدات دانش بومی ایرانی هستند.

تصویر ۲۱: ایران بعد از آمریکا، رژیم صهیونیستی و انگلستان، چهارمین کشوری است که به توانایی تولید پهپاد رسیده است.^۱

پهپاد RQ-170

در آذر ماه سال ۱۳۹۰، یگان‌های سپاه پاسداران جمهوری اسلامی ایران موفق شدند یک فروند پهپاد پیشرفته RQ-170 آمریکایی را سالم به زمین بنشانند. هنوز چند ساعت از انتشار این خبر در کشور نگذشته بود که تمام رسانه‌های جهان این خبر را منتشر کردند. اما تا ۲۴ ساعت، مقامات ارشد پنتاگون این خبر را صرفاً دروغ رسانه‌ای ایران علیه آمریکا اعلام می‌کردند، زیرا آن‌ها معتقد بودند این پهپاد آن قدر پیشرفته است که ایران توانایی ردیابی آن را ندارد، چه برسد به این که بتواند این پهپاد را سالم به زمین بنشانند. اما بعد از انتشار تصاویر و فیلم‌های این پهپاد در رسانه‌های کشورمان، بالأخره سخنگوی کاخ سفید مجبور به پذیرش این خبر شد. عملیات شکار این پهپاد به قدری پرارزش و مهم بود که رئیس‌جمهور وقت آمریکا، باراک اوباما، رسماً از ایران درخواست کرد که این پهپاد را بازگرداند.

کانال استخدای گزینہ یک
@estekhdamfor2

1) newamerica.org/in-depth/world-of-drones/3-who-has-what-countries-armed-drones

در ادامه، به معرفی تعدادی از ویژگی‌های این پهپاد، که منجر به نگرانی آمریکایی‌ها از شکار آن شده

بود، می‌پردازیم:

- توانایی تقریباً مهارناپذیری و رادارگریزی (که نشان‌دهنده قدرت رصد و شناسایی بالای نیروهای مسلح ایران است)؛

- شباهت بسیار زیاد به فناوری بمب‌افکن‌های B-2 و همچنین جنگنده بمب‌افکن F-35 (که جزو پیشرفته‌ترین و در عین حال، محرمانه‌ترین فناوری‌های نظامی آمریکا محسوب می‌شوند)¹

- موتورهای بسیار پیشرفته با قابلیت چند روز پرواز مداوم؛

- توانایی رصد ارتباط رادیویی باسیم و بی‌سیم در اطراف منطقه پروازی تا شعاعی بزرگ و توانایی ایجاد اختلالات وسیع الکترونیکی

- استقرار رادارهای فوق پیشرفته SAR بر روی آن، که هیچ نمونه مشابهی در جهان ندارد؛

- توان تصویربرداری با وضوح بسیار بالا، در هر شرایط جوی و همچنین دارای قدرت تفکیک منحصربه‌فرد.

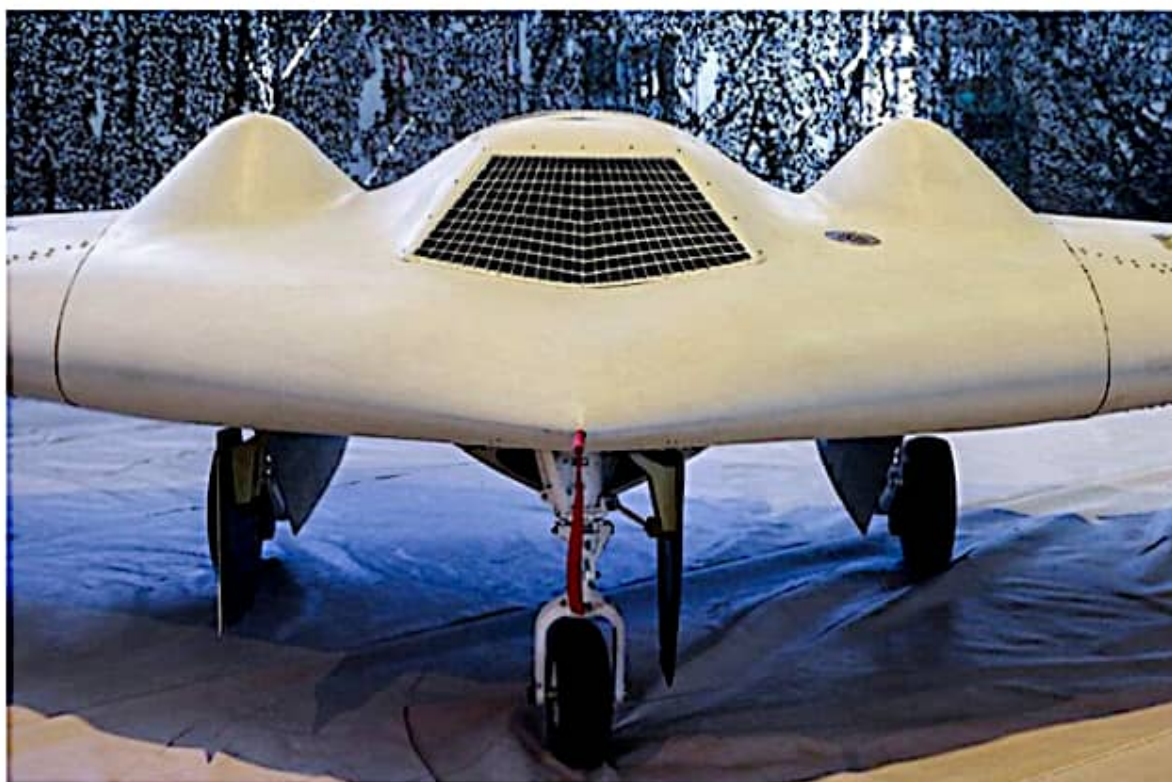
این پهپاد هم‌اکنون در ایران، با رمزگشایی از تمام اطلاعات آن، مهندسی معکوس شده و سپاه پاسداران

انقلاب اسلامی توانسته است تاکنون دو مدل از این پهپاد را به نام‌های «سیمرغ» و «صاعقه» تولید و رونمایی رسمی کند.

---

1) [washingtonpost.com/world/national-security/iran-says-it-downed-us-stealth-drone-pentagon-acknowledges-aircraft-downing/2011/12/04/gIQAyxa8TO_story.html?wprss=rss_national-security](https://www.washingtonpost.com/world/national-security/iran-says-it-downed-us-stealth-drone-pentagon-acknowledges-aircraft-downing/2011/12/04/gIQAyxa8TO_story.html?wprss=rss_national-security)

تصویر ۲۲: نمونه بازسازی شده پهباد RQ-170 توسط ایران

۲-۲-۲-۴ قایق‌های تندرو و زیردریایی‌های کوچک

قایق‌های تندرو یکی از تجهیزات نظامی تأثیرگذار بر جنگ نامتقارن در دریا هستند. قایق‌های تندرو به دلیل ابعاد کوچک در رادارها دیده نمی‌شوند و به همین دلیل می‌توانند خود را به اهداف نزدیک کنند. این قایق‌ها به‌تنهایی امکان حمل مقدار زیادی تسلیحات ندارند، اما به دلیل هزینه ساخت بسیار پایین، می‌توان از تعداد زیادی از آن‌ها استفاده کرد. تجربه‌های گران‌بهای از استفاده از قایق‌های تندرو در جنگ نفتکش‌ها و مین‌ریزی خلیج فارس و برخورد با ناوهای آمریکایی به‌دست آمده که نشان‌دهنده کارایی بالای این قایق‌هاست. جمهوری اسلامی انواع زیادی از قایق‌های تندرو، مانند آذرخش را در اختیار دارد.

زیردریایی‌های کوچک نیز به دلیل حرکت در نزدیکی سطح آب، در رادارها و سونارهای دریایی شناسایی نمی‌شوند و امکان نزدیکی به اهداف و انجام عملیات خاص نظامی، مانند مین‌ریزی و کماندویی و نیز حمل اژدر را دارند. چند نوع زیردریایی کوچک در ایران تولید و استفاده می‌شود. همچنین زیردریایی‌های بزرگ‌تر،

مانند غدیر، که مناسب شرایط اقلیمی خلیج فارس طراحی شده‌اند، دارای توانایی حمل اژدر و نیروهای بیشتری هستند.

۵-۲-۲) پدافند هوایی

سامانه پدافند هوایی از دو بخش مهم «رادار» و «موشک» تشکیل می‌شود که هرکدام از این دو بخش دنیای وسیعی از دانش و تکنولوژی‌های پیشرفته را در خود دارد. لذا کشوری که بخواهد در حوزه پدافند هوایی حرفی برای گفتن داشته باشد باید در هر دو حوزه فوق، توانمندی کسب کند.

رادار

رادارها طی دهه‌های پس از جنگ جهانی دوم تا کنون، اصلی‌ترین عامل کشف و شناسایی تهدیدات هوایی در پدافند هوایی ارتش‌های جهان بوده‌اند. طراحی، ساخت، به‌کارگیری، تعمیر، نگهداری و به‌سازی و روزآمدسازی رادارها نیازمند دانش و مهارت بالایی در زمینه‌های مختلف علوم، از جمله مخابرات، الکترونیک، نرم‌افزار، مکانیک، ساخت و تولید است. روند سریع طی شده در ایران، در زمینه طراحی و ساخت انواع رادارهای مورد نیاز، از نمونه‌های کوچک و سبک قابل حمل توسط نفر برای دیده‌بانی زمینی گرفته تا نمونه‌های استقراری و بسیار بزرگ با برد چند هزار کیلومتر و نمونه‌های با قابلیت ردگیری موشک‌های بالستیک و حتی ماهواره‌های مدار پایین، نشان‌دهنده ایجاد و به‌کارگیری توان مطلوب علمی و فنی در این زمینه است. رادارهای کاشف ۱ و ۲، ملی، مطلع‌الفجر ۱ و ۲ و ۳، علیم، کاوش، بشیر و حافظ از جمله رادارهای ساخت ایران هستند.

موشک

پدافند هوایی به سه رده ارتفاع پست، متوسط و بلند دسته‌بندی می‌شود. جمهوری اسلامی نیز (به دلیل اختلاف سطح فناوری این پدافندها و تکاملی بودن این تجهیزات) تقریباً به همین ترتیب، بر ارتقای سامانه‌های خود تمرکز کرده‌است. از سامانه ارتفاع پست می‌توان به سامانه‌های میثاق، یازهرا، رایپر، تور-ام-۱، سماوات، حائل، سعیر و سراج اشاره کرد. سامانه‌های سوم خرداد، طیس، شلمچه، مرصاد، تلاش و صیاد جزو سامانه‌های میان‌برد (متوسط) جمهوری اسلامی هستند که به صورت پیوسته، در سال‌های اخیر گسترش یافته‌اند. پس از مطرح شدن سامانه S-300 متعلق به روسیه، که به‌عنوان یکی از سامانه‌های برتر جهان شناخته می‌شد، نیروهای

مسلح ایران توانستند در مرداد سال ۱۳۹۸، از سامانه باور-۳۷۳، اولین سامانه بلندبرد جمهوری اسلامی ایران، رونمایی کنند.

۶-۲-۲) سایر تجهیزات

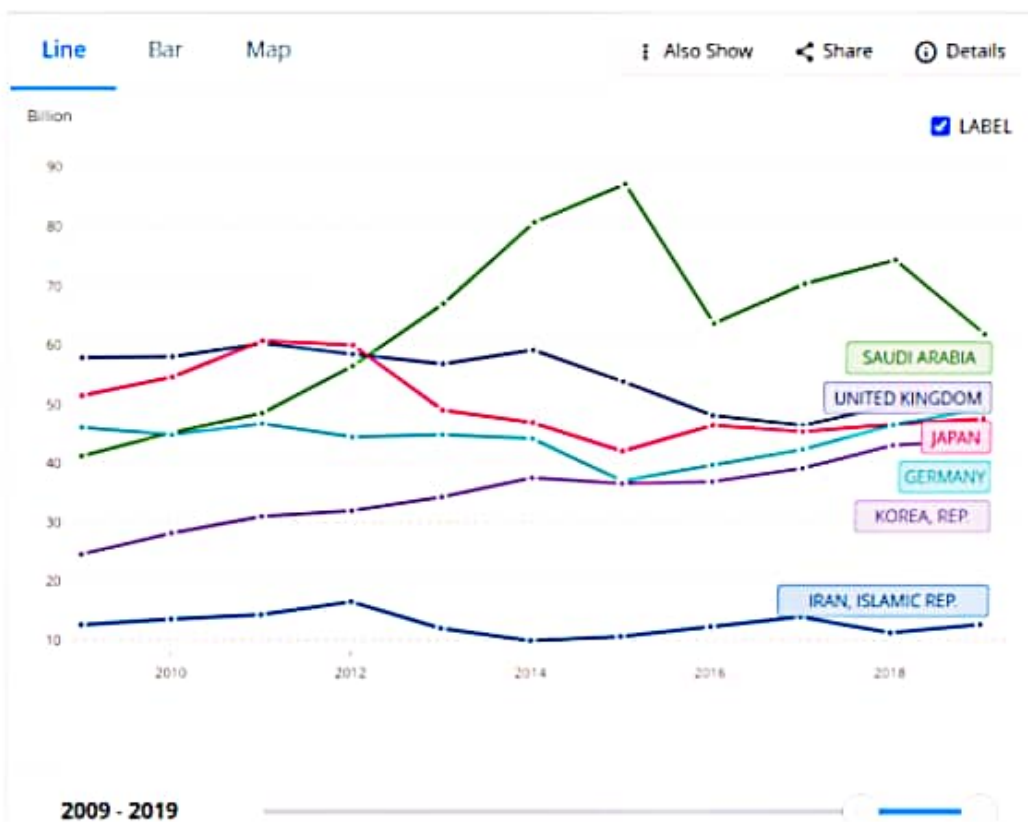
در سال‌های اخیر، با رشد توانمندی‌های علمی، فناوری و صنعتی کشور، حرکت به سمت ساخت تجهیزات نظامی دیگر، مانند هواپیما، ناو، بالگرد و تانک آغاز شده است. طراحی هواپیماهای نظامی (نظیر قاهر، صاعقه و کوثر)، ناوشکن‌های کلاس موج (مانند جماران، الوند و سهند)، ناوشکن‌ها و زیردریایی‌های بزرگ‌تر در حال ساخت (مانند خلیج فارس و فاتح)، تانک‌های قدرتمند (مانند کرار و ذوالفقار) و خودروهای نظامی حفاظت‌شده (مانند طوفان) نمونه‌هایی از آخرین دستاوردهای نظامی جمهوری اسلامی ایران است. تجهیزات ذکر شده اقتدار دفاعی بالایی برای جمهوری اسلامی به وجود آورده و فکر هرگونه حمله نظامی را از سر دشمنان بیرون کرده‌اند.

۳-۲-۲) بودجه دفاعی

موفقیت‌های چشمگیر جمهوری اسلامی در این عرصه، با بودجه‌ای اندک، در قیاس با کشورهای دیگر به دست آمده است. برای نمونه می‌توان به عربستان سعودی اشاره کرد. اگرچه بودجه دفاعی این کشور حدود ۷ برابر ایران است (تصویر ۲۳ و ۲۴)، اما به دلیل سیاست‌های معیوب نظامی و وابستگی، عمده بودجه دفاعی خود را صرف خرید تجهیزات از کشورهای دیگر، به ویژه آمریکا می‌کند. این شیوه تأمین تجهیزات، به هیچ وجه، باعث ایجاد قدرت نمی‌شود، به طوری که به اعتقاد مقامات آمریکایی، عربستان حتی قدرت یک هفته ایستادگی در مقابل ایران را هم ندارد. از طرفی، با افزایش مداوم وابستگی، این کشور هر ساله باید هزینه خرید تسلیحات را مطابق خواسته طرف مقابل افزایش دهد. این وابستگی باعث شد تا آمریکا در خصوص عربستان، از تعبیر «گاو شیرده» استفاده کند و مقامات عربستان نیز توان پاسخ و دفاع از حیثیت کشور خود، در برابر این توهین را نداشتند.

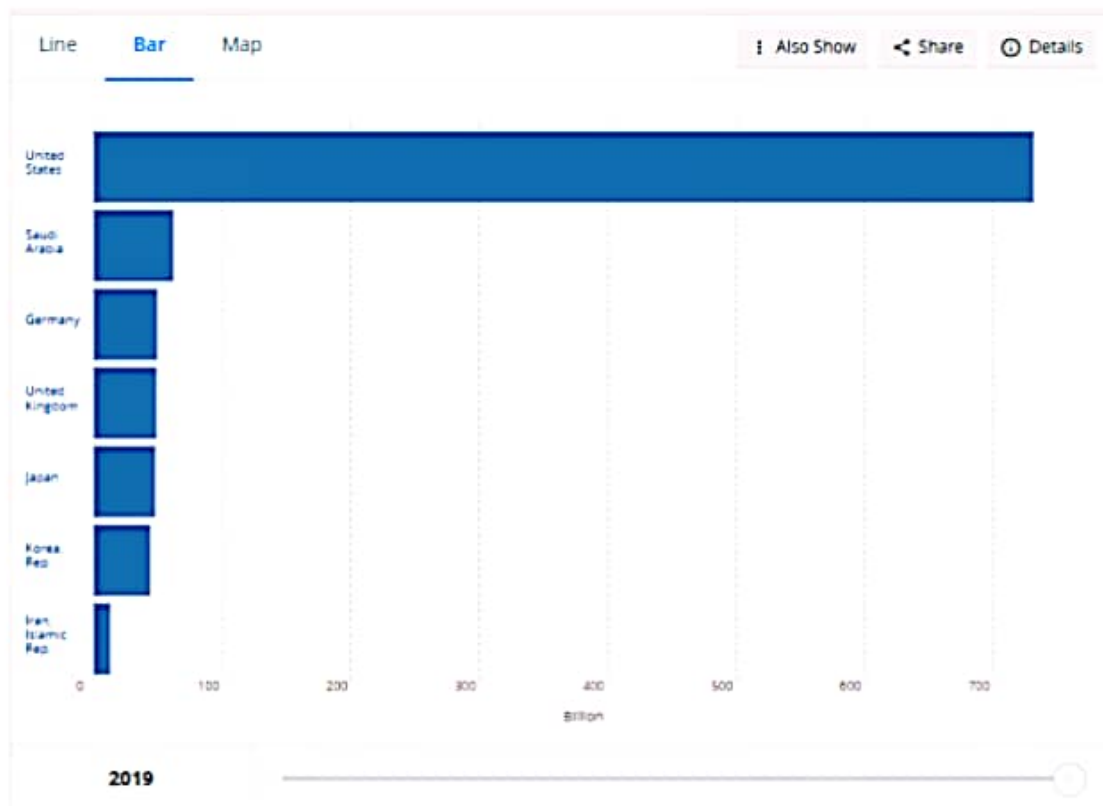
براساس گزارش بانک جهانی (تصویر ۲۳ و ۲۴)، با مقایسه میزان بودجه نظامی کشورهای مختلف

درمی‌یابیم که کشورهای مثل ژاپن و آلمان، که نیروی نظامی مستقلی نیز ندارند، نه تنها بودجه نظامی خود را حذف نکرده‌اند، بلکه بودجه نظامی آن‌ها چندین برابر جمهوری اسلامی است.

تصویر ۲۳: مقایسه بودجه نظامی ایران، عربستان سعودی، ژاپن، انگلیس، آلمان و کره جنوبی بر حسب میلیارد دلار^۱

1) data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2019&locations=IR-SA-GB-JP-DE-KR&start=2009&view=chart

تصویر ۲۴: بودجه نظامی کشورهای عربستان سعودی، آلمان، انگلیس، ژاپن، کره جنوبی، ایران در مقایسه با آمریکا برحسب میلیارد دلار^۱

1) data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2019&locations=IR-SA-GB-JP-DE-KR-US&start=2019&view=bar

۳) اقتدار منطقه‌ای

پیش از انقلاب اسلامی، ایران به‌عنوان ژاندارم آمریکا در منطقه شناخته می‌شد و در بسیاری از اتفاقات منطقه غرب آسیا، نقش مزدور آمریکا را بازی می‌کرد. حمایت از دولت غرب‌گرای یمن شمالی در مقابله با دولت شرق‌گرای جنوبی آن، کمک به ویتنام جنوبی مورد حمایت آمریکا، کمک به سومالی مورد حمایت غرب در جنگ با اتیوپی مورد حمایت شرق، کمک به زنبر (کنگوی سابق) و مراکش و همچنین کمک ۱ میلیارد دلاری به انور سادات،^۱ نمونه‌هایی از مأموریت‌های نظامی شاه به‌دستور آمریکاست.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی ایران حمایت از ملت‌های مظلوم منطقه را در دستورکار خود قرارداد. به‌مرور موج بیداری اسلامی شکل گرفته بر پایه آرمان انقلاب اسلامی ایران، مردم بسیاری از کشورها را بر ضد نظام سلطه و اشغال‌گری و استعمار برانگیخت. کمک به حزب‌الله لبنان، جنبش‌های آزادی‌بخش فلسطینی، حمایت از مسلمانان بوسنی در مقابل صرب‌ها، حمایت از ائتلاف شمال افغانستان در جنگ با طالبان، حمایت از مردم مظلوم بحرین، حمایت از مردم سوریه و عراق و حمایت از انصارالله یمن نمونه‌هایی از این کمک‌هاست.

در سال‌های اخیر، با ایجاد گروه‌های تکفیری توسط غرب، ظلم و جنایات گسترده‌ای علیه مردم مظلوم منطقه شکل گرفت. داعش و جبهه‌النصره دو گروه تکفیری برجسته‌ای بودند که با اشغال مناطق بزرگی از سوریه و عراق، صدها هزار انسان بی‌گناه را کشتند و میلیون‌ها نفر را آواره کردند. جمهوری اسلامی با کمک به دولت‌های این کشورها، فتنه این گروه‌های تکفیری را خواباند. در یمن نیز جمهوری اسلامی ایران با حمایت از انقلاب مردمی، مقابل حمله کشورهای دیکتاتور منطقه، به رهبری آمریکا، در کنار ملت یمن ایستاد.

حمایت‌های جمهوری اسلامی از ملت‌های منطقه و نهضت‌های آزادی‌بخش، باعث افزایش علاقه این ملت‌ها به جمهوری اسلامی و شکل‌گیری گروه‌های مقاومت دوستدار ایران شده‌است. این موضوع دشمنان

---

۱) محمدجعفر چمنکار، «مأموریت نظامی‌گری دولت پهلوی دوم و تأثیرات آن بر سیاست خارجی ایران»، نشریه پژوهش‌های

تاریخی، دوره ۲، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۹.

جمهوری اسلامی را وادار کرده که هزاران کیلومتر دورتر از مرزهای ایران، با این کشور نزاع داشته باشند. هیچ موضوع منطقه‌ای نیست که بدون در نظر گرفتن رأی ایران به سرانجام برسد.

Young supporters of Lebanon's militant Shiite Hezbollah movement carry portraits of the founder of Iran's Islamic Republic, Ayatollah Ruhollah Khomeini (l.) and Iran's supreme leader Ayatollah Ali Khamenei (r.) as they march in the southern Lebanese town of Kfar Hitta on March 11, 2017 during the funeral of a Hezbollah fighter who died in combat in Syria. (MAHMOUD ZAYYAT/AFP/GETTY IMAGES)

THE WESTERN ASIAN nation of Iran is on the cusp of **expanding its reach** all the way to the Mediterranean Sea and Israel's northern border – a drive that will make its nuclear pursuit, ballistic missile development and terror sponsorship that much more dangerous to the United States and its regional allies.

This budding hegemony is a product of Iran's growing presence in, or influence over, Iraq, Syria and Lebanon. It is being accomplished through Tehran's own political or military activities, through the growing regional activities of its most important terrorist client, Hezbollah, and through Shiite militias that are pursuing Iranian interests in Syria and Iraq.

Iran's progress, which is **setting off alarm bells** not just in Jerusalem but in Riyadh and other Sunni Arab capitals as well, is largely the result of a U.S. decision to **focus** its regional military efforts on pushing the Islamic State group out of Syria and Iraq without caring about, or focusing sufficiently on, the ability of Iran or its proxy forces to fill the vacuum in both countries.

POPULAR ARTICLES

THOMAS JEFFERSON STREET
Trump's Carnival of Corruption

THOMAS JEFFERSON STREET
What Nulberg Tells Us About Trump

ECONOMIC INTELLIGENCE
What Trump Doesn't Get About Trade

WORLD REPORT
Win the Vote, End the War

US News Iran's Big Move

تصویر ۲۵: گزارش US News از اقتدار منطقه‌ای ایران^۱

1) [usnews.com/opinion/world-report/articles/2017-09-05/how-the-us-is-facilitating-irans-regional-hegemony](https://www.usnews.com/opinion/world-report/articles/2017-09-05/how-the-us-is-facilitating-irans-regional-hegemony)

تنگه هرمز یکی از مهم‌ترین گذرگاه‌های آبی دنیاست که در ورودی خلیج فارس واقع شده و خلیج فارس را از خلیج عمان و دریای عرب جدا می‌کند.^۱ تنها تنگه هرمز است که عمق و عرض کافی برای عبور بزرگ‌ترین نفتکش‌های جهان را دارد. این تنگه تولیدکنندگان اصلی نفت خاورمیانه را به بازارهای جهانی مرتبط می‌کند و در مجموع یک پنجم کل نفت جهان از این تنگه عبور می‌کند (یعنی تقریباً هر روز ۱۹ میلیون بشکه)، در حالی که از تنگه مالاکا ۱۶ میلیون و از کانال سوئز ۵/۵ میلیون بشکه نفت در روز عبور می‌کند. بنابراین تنگه هرمز مهم‌ترین نقطه عبور نفت در جهان است.

به گزارش اسپوتنیک، در مقاله فارین پالیسی گفته می‌شود که ایران با حضور در خطوط ساحلی شمالی و تعدادی از جزایر مستقر در این منطقه، بر عبور و مرور از آن سلطه دارد. این حضور به نیروهای مسلح ایران و سپاه پاسداران این امکان را می‌دهد که بتوانند یکی از حساس‌ترین گذرگاه‌های اقتصادی جهان را تهدید و خسارت اقتصادی سنگینی به رقبای تحمیل کنند. ایران راه‌های مختلفی برای اختلال در عبور و مرور کشتی‌های تجاری از تنگه هرمز و خلیج فارس در اختیار دارد. نیروی دریایی ایران با صدها کشتی و قایق تندرو می‌تواند عبور نفتکش‌ها از تنگه هرمز را ناممکن کند.^۲

همچنین آنتونی کوردزمن، از مرکز مطالعات بین‌الملل و راهبردی، معتقد است استفاده هماهنگ ایران از زیردریایی‌ها، موشک‌های ضدکشتی و تهاجمات انبوه و گسترده با استفاده از قایق‌های تندرو قادر است صدمات سنگینی به نیروی دریایی آمریکا و ناوگان تجاری منطقه وارد کند.^۳

1) aljazeera.com/economy/2019/7/11/why-is-the-strait-of-hormuz-so-strategically-important

2) facebook.com/bbcdari/posts/1716369621840963

3) sputniknews.com/world/201905154758194/ایران-آمریکا-تنگه-هرمز/

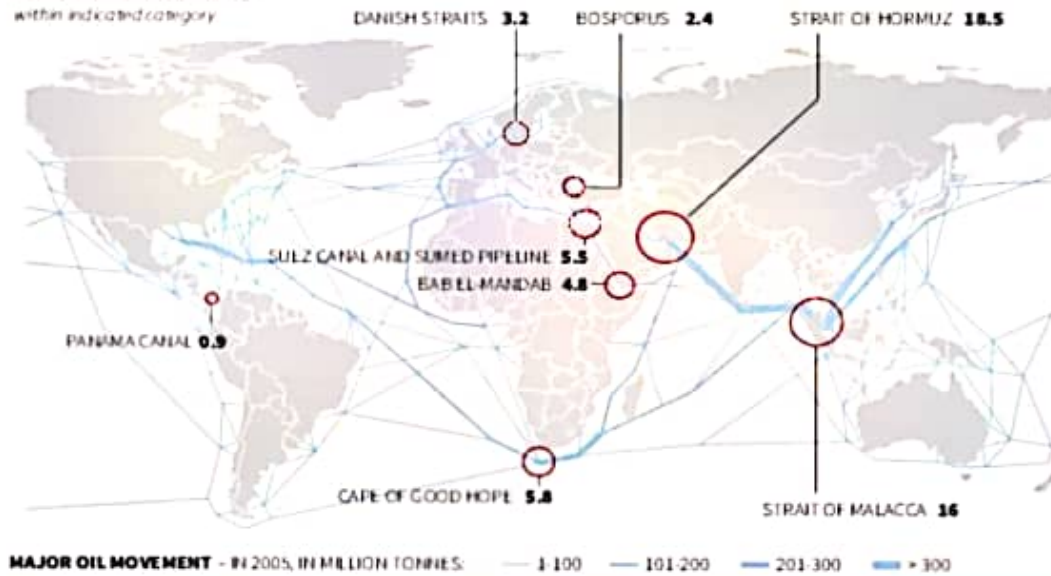
Oil transit chokepoints

About half of the world's oil production is moved by tankers on fixed maritime routes. The blockage of a chokepoint, even temporarily, can lead to substantial increases in total energy costs. Oil transit chokepoints are therefore a critical part of global energy security.

OIL TRANSIT CHOKEPOINTS

Million of barrels of oil moved per day, 2016 data

Note: Bubble charts are to scale within indicated category

تصویر ۲۶: میزان نفت انتقالی از آبراه‌های جهان در یک روز، برحسب میلیون بشکه، در سال ۲۰۱۶^۱

۲-۳) چالش هزاره ۲۰۰۲

یکی از گزارشاتی که به‌خوبی به توانمندی نظامی ایران اشاره می‌کند گزارشی موسوم به «چالش هزاره ۲۰۰۲»^۲ است.

چالش هزاره ۲۰۰۲ یک رزمایش مهم (احتمالاً بزرگ‌ترین، گران‌ترین و پیچیده‌ترین رزمایش در نوع خود در تاریخ)^۳ بود که توسط نیروهای مسلح آمریکا، در میانه سال ۲۰۰۲ اجرا شد. این رزمایش، که از

1) newsweek.com/what-happens-if-iran-closes-worlds-most-important-oil-route-prices-rise-war-1067000

2) Millennium Challenge 2002 (MC2002)

3) warontherocks.com/2015/11/millennium-challenge-the-real-story-of-a-corrupted-military-exercise-and-its-legacy

۲۴ ژوئیه تا ۱۵ آگوست اجرا شد و ۲۵۰ میلیون دلار هزینه داشت،^۱ شامل تمرین‌های واقعی به همراه شبیه‌سازهای کامپیوتری بود. این رزمایش به‌مثابه آزمایشی برای تحول آینده نیروی نظامی آمریکا بود.^۲ در این شبیه‌سازی، ایالات متحده آمریکا (تحت عنوان «آبی») به نبرد با دشمن فرضی (تحت عنوان «قرمز») در خلیج فارس، یعنی ایران، می‌رفت.^۳

مراحل آماده‌سازی مقدمات اجرای این رزمایش حدود ۲ سال به طول انجامید.^۴ هرچند اعلام شده بود که رزمایش مذکور به‌منظور شبیه‌سازی جنگ احتمالی با عراق در زمان صدام تدارک دیده شده‌است، اما هدف اصلی از برگزاری این رزمایش تمرین رویارویی با ایران، در خلیج فارس بوده‌است.^۵

در سناریوی رزمایش چالش هزاره ۲۰۰۲، ایران با شلیک تعداد قابل توجهی موشک، به تهاجم نظامی آمریکا پاسخ می‌داد که باعث برهم خوردن آرایش نظامی نیروهای آمریکایی و نابودی ۱۶ ناو آمریکایی، شامل ۱ ناو هواپیمابر، ۱۰ رزم‌ناو و ۵ کشتی آمفی بی (هواناو) می‌شد. برآوردهایی که پس از این رزمایش به‌عمل آمد نشان داد که در صورت وقوع این سناریو به صورت واقعی، بیش از ۲۰/۰۰۰ نظامی آمریکایی در روز اول جنگ با ایران کشته خواهند شد.^۶

1) warontherocks.com/2015/11/millennium-challenge-the-real-story-of-a-corrupted-military-exercise-and-its-legacy

2) warontherocks.com/2015/11/millennium-challenge-the-real-story-of-a-corrupted-military-exercise-and-its-legacy

3) nationalinterest.org/blog/buzz/history-lesson-iran-beat-america-war-game-2002-180016

4) nationalinterest.org/blog/buzz/2002-us-military-conducted-iran-war-simulation-iran-won-82906

5) globalresearch.ca/video-united-states-war-iran/5700164

6) Flynt Leverett, Hillary Mann Leverett, *Going To Tehran, Why America Must Accept The Islamic Republic Of Iran*, P. 80.

(فلینت لیورِت و هیلاری مان لیورِت، رفتن به تهران، چرا آمریکا باید جمهوری اسلامی ایران را بپذیرد، ص ۸۰.)

7) globalresearch.ca/the-geo-politics-of-the-strait-of-hormuz-could-the-u-s-navy-be-defeated-by-iran-in-the-persian-gulf/28516

۳-۳) عملیات حمله به عین‌الأسد

از موارد دیگری که اقتدار امنیتی ایران را به‌خوبی مشخص می‌کند انتقام خون حاج قاسم سلیمانی است. پس از عملیات غیرقانونی، جنایت‌کارانه و خلاف قوانین بین‌المللی ارتش تروریستی آمریکا در به‌شهادت رساندن شهید قاسم سلیمانی و افراد همراه او، به‌ویژه مجاهد بزرگ اسلام، آقای ابومهدی المهندس، قلب تمام آزادی‌خواهان جهان و مردم منطقه بار دیگر از نفرت آمریکا لبریز شد و انتقام سخت از این جنایت‌کاران به مطالبه عمومی تبدیل شد، تا جایی که مجلس عراق نیز طرح اخراج آمریکایی‌ها از عراق را تصویب کردند. مقام معظم رهبری ^۱ نیز در پیام خود به مناسبت شهادت شهید حاج قاسم سلیمانی فرمودند: «انتقام سختی در انتظار جنایت‌کاران است.»^۱

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در مدت کوتاهی، اولین اقدام در انتقام خون شهدای مقاومت را با یک عملیات موشکی پیچیده و بزرگ علیه مهم‌ترین پایگاه نظامی آمریکا در منطقه، یعنی پایگاه عین‌الأسد، محقق کرد. طی این عملیات، که به نام شهید قاسم سلیمانی نام گذاری شده بود، ۱۳ موشک از فاصله حدود ۷۰۰ کیلومتری، به این پایگاه شلیک شدند و تمام موشک‌ها به هدف اصابت کردند و آمریکایی‌ها توان دفع هیچ‌کدام از آن‌ها را نداشتند. این عملیات در بامداد روز ۱۸ دی ماه ۱۳۹۸، در همان ساعتی که سردار بزرگ و پرافتخار اسلام به‌شهادت رسید و چند ساعت پیش از خاکسپاری آن شهید انجام شد.

در مصاحبه‌ای، سربازان و فرماندهان نظامی اعتراف کردند که این حمله بزرگ‌ترین حمله در طول تاریخ جهان بوده است. آلن جانسون، ژنرال آمریکایی، اذعان کرد: «کاری غیر از فرار نمی‌شد کرد. چنین چیزی را تجربه نکرده بودیم و این بزرگ‌ترین حمله موشک بالستیک علیه آمریکایی‌ها در طول تاریخ بود.»^۲

فرانک مکنتزی (از افسران اسبق آمریکا) نیز اعتراف کرد: «قطعاً این حمله شبیه آنچه که دیده بودیم یا تجربه کرده بودیم نبود و موشک‌های آن‌ها دقیق هستند.»

رابرت هیلز نیز اعتراف کرد که «این حمله موشکی به قدری منحصربه‌فرد بود که هرگز در طول تاریخ رخ نداده است.»^۲

۱) پیام به مناسبت شهادت شهید حاج قاسم سلیمانی و همراهان ایشان، ۱۳/۱۰/۱۳۹۸.

2) [cbsnews.com/news/iran-missile-strike-al-asad-airbase-60-minutes-2021-02-28](https://www.cbsnews.com/news/iran-missile-strike-al-asad-airbase-60-minutes-2021-02-28)

این رخداد در نوع خود بی‌نظیر بود؛ آمریکا کشوری بود که پس از جنگ جهانی دوم، در بیش از ۱۰۰ جنگ شرکت کرده بود، اما هیچ کشوری جرئت نکرده بود به سمت پایگاه‌های آن، گلوله‌ای شلیک کند و مسئولیت آن را بپذیرد، اما مهم‌ترین پایگاه نظامی‌اش در خاورمیانه، که با پیشرفته‌ترین تجهیزات راداری و پدافندی محافظت می‌شد، به‌دست جمهوری اسلامی ایران موشک‌باران شده بود. آمریکا با وجود این‌که پیش از این، ایران را تهدید به حمله به ۵۲ نقطه کرده بود، اما جرئت کوچک‌ترین پاسخ متقابلی را نداشت.^۱

---

(۱) گفت‌وگوی سردار حاجی‌زاده با خبرنگاران صدا و سیما دربارهٔ عملیات شهید سلیمانی (پیوند وبگاه: mshrgh.ir/1029516)

پیوست: نقدی بر برخی شاخص‌های جهانی اقتصاد

یکی از روش‌های مرسوم نام‌گذاری شاخص‌های اقتصادی در جهان، استفاده از نام‌هایی است که احساس مخاطب را درگیر می‌کنند تا این شاخص‌های ابداعی را در ذهن مخاطب مهم جلوه دهند، شاخص‌هایی مانند شاخص فلاکت، شادمانی، ادراک فساد و رفاه مؤسسه لگاتوم همین‌گونه‌اند. هرچند در این نام‌گذاری‌ها، ارتباط معنایی نسبتاً دقیقی با عوامل کمی اندازه‌گیری شده در شاخص ملاحظه می‌شود، اما نارسایی عوامل مورد سنجش در پوشش کامل وجوه معنایی این نام‌گذاری‌ها، عموماً درک مخاطب را دچار اختلال می‌کند و بعضاً همین نارسایی مورد سوءاستفاده جریان‌ها و مکاتب فکری مختلف در تبلیغ علیه یکدیگر و در بزنگاه‌های حساس سیاسی قرار گرفته‌است. یکی از مصادیق مهم این پدیده استفاده از شاخص اقتصادی «فلاکت»، در تبلیغات حزب جمهوری‌خواه علیه حزب دموکرات، در انتخابات‌های چهل سال گذشته ریاست جمهوری ایالات متحده آمریکا است.

شاخص فلاکت؛ سیاسی‌ترین شاخص اقتصادی در ایالات متحده آمریکا در چهل سال گذشته

شاخص «فلاکت» شاخصی اقتصادی است که در دهه ۱۹۶۰، توسط اقتصاددانی آمریکایی به نام آرتور اوکان^۱ و در دوره ریاست‌جمهوری آقای جانسون ابداع شد. این شاخص از حاصل جمع نرخ تورم و نرخ بیکاری در یک کشور به دست می‌آید. بنابراین هرچه تورم و بیکاری در یک کشور بیشتر باشد، شاخص فلاکت در آن، بالاتر خواهد بود.

هرچند تورم و بیکاری از عوامل تاثیرگذار و بسیار مهم در احساس فلاکت یا سعادت مردم یک کشور به شمار می‌روند، اما بی‌توجهی این شاخص نسبت به عوامل توزیعی اقتصاد، مانند نرخ فقر و نرخ نابرابری، باعث شده‌است تا درک نادرستی از این شاخص در ذهن مخاطب ایجاد شود. به‌عنوان مثال می‌توان به سیاست‌گذاری اقتصادی نادرست برای مهار تورم، در بسیاری از کشورهای آفریقایی اشاره کرد. یکی از نمونه‌های بارز این کشورها بوروندی^۲، با نرخ فقر ۶۵ درصد است^۳، که از فقیرترین کشورهای دنیا محسوب می‌شود، اما نرخ تورم

---

1) Arthur Okun

2) Burundi

3) knoema.com/atlas/Burundi/Poverty-rate-at-national-poverty-line

آن در سال‌های گذشته، همواره تکرر قومی و حتی در سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ منفی بوده است.^۱ نمونه دیگر نیز جمهوری دموکراتیک کنگو، با نرخ فقر ۷۷/۲ درصد است^۲، که در سال‌های گذشته، تورم تکرر قومی داشته است.^۳

سیاست‌گذاری‌های نادرست برای مهار تورم و یا ایجاد اشتغال، حتی در ایالات متحده آمریکا نیز باعث ایجاد تعارض‌هایی بین شاخص فلاکت و وضعیت زندگی مردم شده است. در سال ۱۹۸۰، رونالد ریگان جمهوری خواه در مناظرات تلویزیونی، کارتر دموکرات را به دلیل رسیدن شاخص فلاکت به عدد ۲۰ در دوره ریاست جمهوری او نالایق خواند و با تکیه به همین مسئله توانست در انتخابات، از او پیشی گیرد و رئیس جمهور شود. در دولت بوش پدر، که همفکر ریگان بود و بلافاصله پس از او روی کار آمد، علی‌رغم این که شاخص فلاکت نسبت به دوره دموکرات‌ها پایین آمده بود، اما فقر و نابرابری به حدی افزایش پیدا کرده بود که دیگر مردم به بوش پدر رأی ندادند و بیل کلینتون دموکرات را به ریاست جمهوری ایالات متحده رساندند.

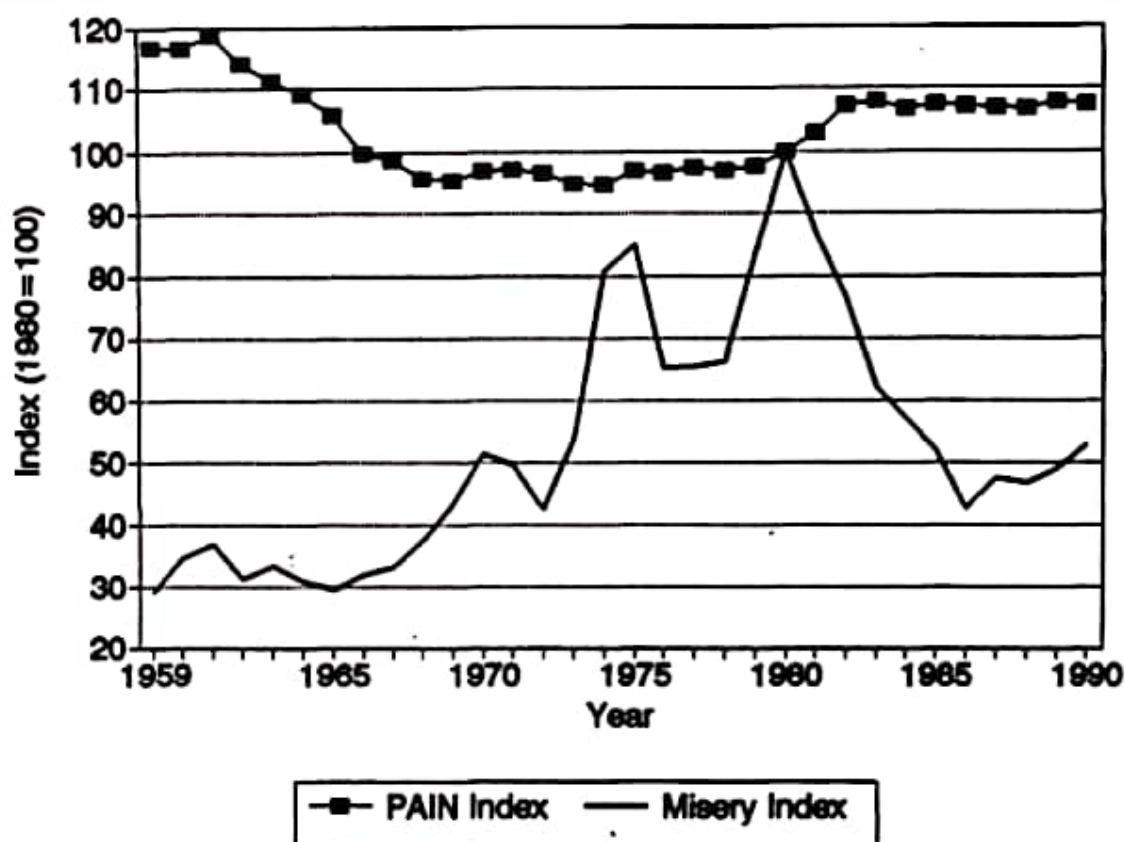
در پژوهشی که پس از رأی آوردن بیل کلینتون و چهار ساله شدن دولت بوش پدر، در دانشگاه ایلانوا انجام شد اعلام شد که به علت سیاست‌های غلط اقتصادی جمهوری خواه‌ها برای مهار تورم و بیکاری، رابطه شاخص فلاکت و فقر در ایالات متحده، رابطه‌ای معکوس است. نمودار زیر به وضوح نشان می‌دهد در ایالات متحده آمریکا، کاهش شاخص فلاکت با افزایش فقر و نابرابری همراه بوده است.

---

1) imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/BDI

2) knoema.com/atlas/Democratic-Republic-of-the-Congo/Poverty-rate

3) imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/COD

این شاخص اقتصادی همچنین برای ضربه زدن به استقلال اقتصادی کشورهای در حال توسعه نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. رتبه‌بندی سالانه کشورهای جهان بر پایه این شاخص باعث شده است تا هر اقدامی که منتهی به تورم شود در سیاست‌گذاری مذبوم تلقی شود، در صورتی که سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصاد در کوتاه‌مدت تورم‌زاست. یکی از دلایل توسعه اقتصادی ژاپن عدم توجه به ارزیابی‌های سالانه ترازهای مالی و تمرکز بر موفقیت سیاست‌ها در انتهای مدت اجرای طرح‌های اقتصادی بود. در واقع با برجسته‌سازی رتبه‌بندی‌های سالانه کشورها بر اساس شاخص‌هایی مانند شاخص فلاکت، کشورهای توسعه‌یافته لگد به نردبانی می‌زنند که خود به واسطه آن نردبان، به قله‌های قدرت و ثروت رسیدند.

البته این واقعیت‌ها به این معنا نیستند که این شاخص‌ها هیچ اهمیت اقتصادی‌ای ندارند. مسلماً تورم‌های سرکش و نرخ بیکاری بالا به معیشت مردم هر کشوری ضربه می‌زنند، اما باید توجه داشت چه سیاستی برای مهار این مسائل به کار گرفته می‌شود و رتبه‌بندی‌های سالانه این شاخص‌ها مسئولان را به سوی اتخاذ سیاست‌های مسکن مقطعی (که در بلندمدت منجر به تشدید بیماری‌های اقتصادی کشور می‌شوند) سوق ندهد،

تصویر ۴: اطلس جهانی شاخص ادراک فساد CPI، منتشر شده توسط سازمان بین‌المللی شفافیت^۱

در این شاخص، پول‌شویی، تخلفات مالیاتی، خروج غیرقانونی سرمایه از کشورهای در حال توسعه، پنهان کاری مالی و فساد فعال لحاظ نمی‌شوند^۲، در حالی که هر کدام از این موارد می‌تواند به‌تنبهایی شاخص ادراک فساد را بی‌اعتبار کند و حجم زیادی از فساد صورت گرفته در جهان را نادیده بگیرد. در ادامه، سهم و اهمیت موارد فوق را در فساد جهانی مورد بحث قرار می‌دهیم.

طبق اطلس جهانی شاخص ادراک فساد، کشورهای در حال توسعه جزو فاسدترین کشورهای دنیا محسوب می‌شوند و علت عقب‌ماندگی آن‌ها فساد مقامات حکومتی است. بنابر گزارش بانک جهانی، فساد در قالب رشوه و دزدی مقامات حکومتی، هر ساله هزینه‌ای بین ۲۰ تا ۴۰ میلیارد دلار برای کشورهای در حال توسعه برجا می‌گذارد.^۳ ولی با در نظر گرفتن عواملی که در این شاخص به آن پرداخته نشده است، این اطلس دچار چالشی جدی می‌شود.

یکی از این موارد ذکر نشده خروج غیرقانونی سرمایه از کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته است که سهم زیادی از فساد را به خود اختصاص می‌دهد. بنابر گزارش مؤسسه GFI، فقط در سال ۲۰۱۳، شرکت‌ها و افراد ثروتمند جهان، به‌طور غیرقانونی، نزدیک به ۱٫۱ تریلیون دلار ارز را از کشورهای در حال توسعه، به بانک‌های خارجی و پناهگاه‌های مالیاتی منتقل کرده‌اند.^۴ همچنین میان سال‌های ۲۰۰۴ و ۲۰۱۳، کشورهای در حال توسعه مبلغی بالغ بر ۷٫۸ تریلیون دلار را از طریق خروج غیرقانونی پول و سرمایه ازدست داده‌اند.^۵

---

1) transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl

۲) برگرفته از ویدئوی معرفی شاخص ادراک فساد در سایت سازمان بین‌المللی شفافیت

پیوند وبگاه: youtube.com/watch?v=9JoNjIfbPV0

۳) بنابر اعلام جیم یونگ کیم (Jim Yong Kim)، رئیس وقت بانک جهانی، در ۳۰ ژانویه ۲۰۱۳. متن کامل سخنرانی او در سایت بانک جهانی و در این نشانی موجود است:

worldbank.org/en/news/speech/30/01/2013/world-bank-group-president-jim-yong-kim-speech-anti-corruption-center-for-strategic-and-international-studies

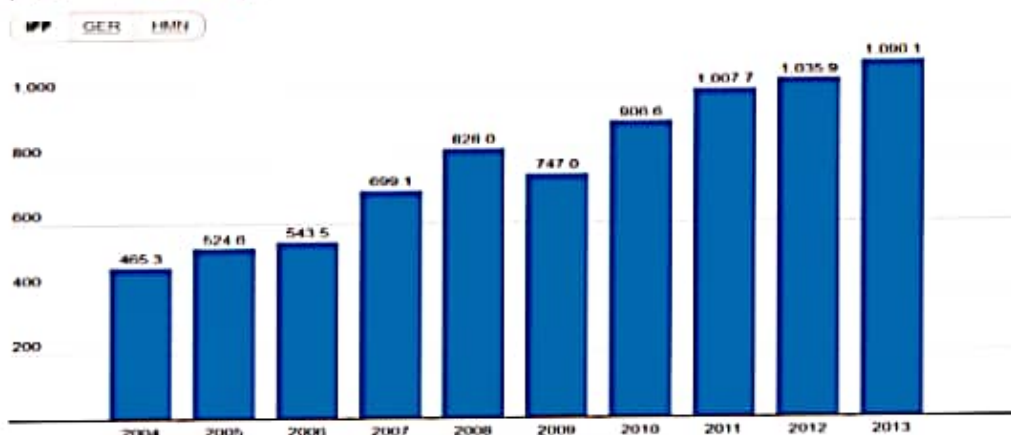
4) gfintegrity.org/report/illicit-financial-flows-from-developing-countries-/2013-2004

۵) همان، ص ۷۷.

Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013

(in billions of U.S. dollars, nominal)

Source: Global Financial Integrity [Get the data](#)

تصویر ۹: روند افزایشی خروج غیرقانونی سرمایه از کشورهای در حال توسعه، از سال ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ یکی دیگر از مواردی که این شاخص آن را پوشش نداده پولشویی است. پولشویی سهم زیادی از فساد جهانی را به خود اختصاص می‌دهد. بنابر گزارش مؤسسه جهانی صحت‌سنجی مالی^۱، میزان دزدی و رشوه میان مقامات حکومتی کشورهای در حال توسعه، در مقابل میزان تقلب تجاری و پولشویی در کشورهای توسعه‌یافته، تنها ۳ درصد است.^۲ همچنین طبق گزارش وزارت خزانه‌داری آمریکا، هر ساله در این کشور، حدود ۳۰۰ میلیارد دلار (بدون احتساب فرارهای مالیاتی) فعالیت‌های مرتبط با پولشویی انجام می‌شود. این در حالی است که عمده موارد پولشویی در ایالات متحده آمریکا، به منظور فرار مالیاتی انجام می‌شود که در این محاسبه لحاظ نشده است. با این حال، ایالات متحده آمریکا در شاخص درک فساد، وضعیت مناسبی دارد و جزو کشورهای شفاف و کم‌فساد است. همچنین در آلمان، دوپچه‌بانک^۳ یک شرکت خدمات مالی و بانکداری آلمانی و چندملیتی است که شعبه مرکزی آن در فرانکفورت قرار دارد. طبق گزارش مؤسسه جهانی صحت‌سنجی مالی،

1) Global Financial Integrity

(۲) بنابر گزارش مؤسسه GFI، تحت عنوان «خروج غیرقانونی سرمایه از آفریقا، منبعی برای توسعه»، ص ۳. متن کامل این گزارش در نشانی ذیل قابل دسترسی است:

gfindegrity.org/report/briefing-paper-illicit-flows-from-africa

3) Deutsche Bank

دویچه بانک، به عنوان یک تسهیل کننده اصلی رسوایی بانک دانسک^۱، بیش از چهار پنجم از ۲۳۵ میلیارد دلار پول مشکوک نامشروع را از طریق یک شرکت تابعه ایالات متحده پردازش و مدیریت کرده است.^۲ در حالی که حجم زیادی از مفاسد شرکت های بزرگ چند ملیتی از طریق فرار مالیاتی صورت می گیرد و پناهگاه های مالیاتی این فرایند را تسهیل می کنند، اما این شاخص فرار مالیاتی را در سنجش فساد در نظر نمی گیرد. به عنوان نمونه، تنها شرکت اپل در سال ۲۰۱۶، ۲۴۶ میلیارد دلار سرمایه خود را در پناهگاه های مالیاتی نگه داشته است.^۳

Who's Stashing the Most Money Offshore?

Fortune 500 companies with the most money held offshore in 2016

Source: Institute on Taxation and Economic Policy

statista

تصویر: رتبه بندی شرکت های آمریکایی بر اساس پول ذخیره شده آن ها در پناهگاه های مالیاتی، در سال ۲۰۱۶

یکی از شاخص هایی که از آن غفلت شده شاخص پنهان کاری مالی^۴ است که در حوزه سنجش فساد اقتصادی، از طریق مبادلات مالی بین کشورها استفاده می شود. شبکه عدالت مالیاتی^۵ هر ساله این شاخص را

1) Danske

2) gfintegrity.org/taking-stock-of-2018-part-2

3) محاسبه شده توسط پایگاه آماری استاتستا، برگرفته از داده های مؤسسه مالیات و سیاست گذاری اقتصادی آمریکا (ITEP) (پیوند وبگاه: statista.com/chart/11584/whos-stashing-the-most-money-offshore)

4) Financial Secrecy Index

5) Tax Justice Network

منتشر می‌کند. این شاخص به بررسی میزان پنهان‌کاری مالی در روابط تجاری بین کشورها می‌پردازد. بنابر گزارش شبکه عدالت مالیاتی، در سال ۲۰۱۸، کشورهای سوئیس، ایالات متحده آمریکا، جزایر کیمن، هنگ‌کنگ، سنگاپور، لوکزامبورگ، آلمان، تایوان و امارات متحده عربی به ترتیب بیشترین پنهان‌کاری مالی را در جهان به خود اختصاص داده‌اند.^۱

Rank	Jurisdiction	FSI Value ²	FSI Score ²	Secrecy Score ²	Global Scale Weight ²
1	Switzerland	1,079.21	5.11%	16	4.10%
2	USA ¹	1,278.87	4.05%	60	22.30%
3	Cayman Islands ²	1,297.68	3.99%	72	3.78%
4	Hong Kong ²	1,243.67	3.92%	71	8.16%
5	Singapore ²	1,081.98	3.41%	67	4.57%
6	Luxembourg ²	823.31	3.07%	58	12.13%
7	Germany ²	238.55	2.42%	59	5.16%
8	Taiwan ²	242.27	2.34%	76	0.10%
9	United Arab Emirates ²	961.14	2.09%	84	0.14%

رتبه‌بندی کشورهای جهان براساس شاخص پنهان‌کاری مالی (FSI)

با توجه به موارد فوق، فساد غیردولتی یکی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که باید در محاسبه میزان فساد، مورد توجه قرار گیرد، اما در محاسبه شاخص ادراک فساد، فقط فساد دولتی مورد توجه قرار گرفته است و فقط بر دریافت‌کننده تمرکز شده است. در صورت محاسبه موارد فوق، فساد مقامات حکومتی کشورهای در حال توسعه نسبت به کل فساد در جهان رقم ناچیزی است. به گزارش سازمان ملل، میزان فساد در جهان، با یک برآورد حداقلی، ۳٫۶ تریلیون دلار است.^۲

با همه این ضعف‌ها، سازمان بین‌المللی شفافیت داده‌های خود را از طریق نظرسنجی از کارشناسان ۱۳ شرکت، که عمده این افراد طرفدار تجارت آزاد، کوچک‌سازی دولت، خصوصی‌سازی و اصلاحات ساختاری هستند، به دست می‌آورند. در این صورت، کشورهای که خصوصی‌سازی و اصلاحات ساختاری کمتری انجام

1) [financialsecrecyindex.com/en/introduction/fsi-2018-results](https://www.financialsecrecyindex.com/en/introduction/fsi-2018-results)

2) [un.org/en/observances/anti-corruption-day](https://www.un.org/en/observances/anti-corruption-day)

داده‌اند جزو فاسدترین کشورها در نظر گرفته می‌شوند. علاوه بر این، این داده‌ها هم از نظرسنجی به دست می‌آیند و فاقد آمارهای واقعی و معتبر هستند. با مشخص شدن این مشکلات، نشریه سازمان بین‌المللی شفافیت در سال ۱۹۹۹، با اشاره‌ای به این انتقادات، وعده شاخص جدید «پرداخت رشوه»^۱ را داد. این شاخص بر روی مکانی که بیشترین رشوه در آنجا داده می‌شود متمرکز است. در این صورت، شرکت‌های فاسد در محاسبه این شاخص لحاظ نمی‌شوند. فارغ از این مسئله، اغلب شرکت‌های چندملیتی، به منظور فرار مالیاتی، سرمایه‌ها و شرکت‌های خود را در کشورهای در حال توسعه نگهداری می‌کنند و با توجه به ملاک بودن مکان در این شاخص، کشورهای در حال توسعه جزو فاسدترین کشورها به شمار می‌روند. به عنوان مثال، این شاخص باعث شد هلند در سال ۲۰۱۱، رتبه اول کشورهای کم‌رشوه را دریافت کند، در حالی که شرکت نفتی شیل^۲ در سال ۲۰۱۰، توسط کشور نیجریه، به خاطر پرداخت رشوه و فساد ۱۰ میلیون دلاری جریمه شد.^۳

معضلات سازمان بین‌المللی شفافیت (TI)

سازمان بین‌المللی شفافیت در دهه ۹۰، در آلمان، به منظور مبارزه با فساد در سطح بین‌المللی شروع به کار کرد. بنیاد فورد، تکزاکو، جنرال موتورز آمریکا، جی‌سی، شرکت فورد، لاکهید مارتین، دولت آمریکا، آلمان و ژاپن از این سازمان حمایت مالی می‌کنند. مسئله اصلی این سازمان برای مبارزه با فساد، حمایت شرکت‌های چندملیتی دارای پرونده فساد از سازمان بین‌المللی شفافیت است. همچنین این حمایت‌ها باعث می‌شود این سازمان در محاسبات و گزارش‌های خود، فساد بعضی شرکت‌ها را نادیده بگیرد. نمونه‌های زیادی از فساد شرکت‌های حامی سازمان بین‌المللی شفافیت وجود دارد. در ادامه، به ذکر بعضی از این نمونه‌ها می‌پردازیم:

---

1) Bribe Payers Index

2) Shell Oil Company

3) David Hall, Dealing with corruption and state capture, Public Services International Research Unit (PSIRU), 2012, p. 11

- (۱) شرکت انرون^۱، یکی از حامیان مالی سازمان بین‌المللی شفافیت، بعد از خصوصی شدن در دهه ۱۹۹۰، مرتکب فساد گسترده و اختلاس‌های بزرگی در آمریکا شد که باعث ورود زیان‌های زیادی به سهامداران گردید.^۲
- (۲) شرکت نفتی انی^۳ یکی از شرکت‌هایی است که به سازمان بین‌المللی شفافیت کمک مالی می‌کند. سازمان بین‌المللی شفافیت در گزارشی، این شرکت را از لحاظ عدم پرداخت رشوه، به‌عنوان بهترین شرکت معرفی کرد، در حالی که چند سال قبل از انتشار این گزارش، این شرکت با همکاری شرکت شل، ۱٫۱ میلیارد دلار بابت قرارداد نفتی با نیجریه (معروف به OPL 245) پرداخت و حدود نیمی از آن را به پول نقد تبدیل کردند و به‌عنوان رشوه به مسئولان دولتی دادند.^۴
- (۳) سازمان بین‌المللی شفافیت در سال ۲۰۰۶، قسمتی به نام «شبکه صحت‌سنجی پروژه‌های آب‌رسانی شهری»^۵ ایجاد کرد که هدف آن بررسی فساد و رشوه در حوزه آب‌رسانی بود. این بخش در سال ۲۰۰۸، گزارشی ارائه داد که در آن هیچ اسمی از شرکت‌های سونز و ویل‌وندی برده نشده بود، در حالی که این دو شرکت بیشترین رشوه را به مسئولان شهری پرداخت کرده بودند.^۶

---

1) Enron

2) David Hall, Dealing with corruption and state capture, Public Services International Research Unit (PSIRU), 2012, p. 11.

3) Eni Oil Company

4) Take The Future: Shell's scandalous deal for Nigeria's oil, Published on the Global Witness Website on Nov. 26, 2018 p. 3.

5) WIN

6) TI Global Corruption Report 2008: Corruption in the water sector

http://www.transparency.org/whatwedo/pub/global_corruption_report_2008_corruption_in_the_water_sector;

PPPs: a critique of the EC Green Paper - Jul 2004 David Hall
<http://www.psir.org/sites/default/files/2004-07-UECPPP.doc>

۴) شرکت برق وستینگ‌هاوس^۱، که یک ابرشرکت آمریکایی حامی سازمان بین‌المللی شفافیت و باسابقه در زمینه ساخت تجهیزات برقی و نیروگاهی است، توانست با پرداخت رشوه ۸۰ میلیون دلاری به فردیناند مارکوس، رئیس‌جمهور فیلیپین، قرارداد ساخت نیروگاه هسته‌ای را از آن خود کند و ساخت آن را در سال ۱۹۷۶ آغاز کند. هزینه ساخت نیروگاه هسته‌ای، که به وستینگ‌هاوس پرداخت شد، ۲/۳ میلیارد دلار بود، که این مبلغ ۳ برابر هزینه ساخت نیروگاه مشابهی بود که همین شرکت در کشور کره جنوبی احداث کرده بود؛ یعنی وستینگ‌هاوس حدود ۲۰ برابر مبلغ رشوه به مارکوس را، فقط از طریق قیمت‌گذاری غیرواقعی، از دولت فیلیپین بازپس گرفت. آنچه که از همه این‌ها تأسف‌آورتر است این است که به دلیل جانمایی نامناسب محل ساخت نیروگاه در دامنه یک کوه آتشفشان و در میان چندین گسل زمین‌لرزه و خطرناک بودن راه‌اندازی آن، تا همین امروز این نیروگاه حتی ۱ وات برق نیز تولید نکرده است.

۵) پلیسر دُوم^۲، یک شرکت معدنی بزرگ متخصص در طلا و سایر فلزات گران‌بها و دیگر حامی سازمان بین‌المللی شفافیت، به دلیل ایجاد آسیب‌های زیست‌محیطی گسترده در معدن مارکوپر^۳ در فیلیپین، مورد انتقاد قرار گرفت و همچنین در این مورد، اتهامات فساد به این کمپانی زده شد.^۴

۶) لاکهید مارتین^۵ در سال ۱۹۹۵، به دلیل پرداخت ۱ میلیون دلار رشوه به نماینده پارلمان مصر، مجرم شناخته شد.^۶

با توجه به مطالب ذکر شده، به این نتیجه می‌رسیم که سازمان بین‌المللی شفافیت، به جای فساد «فعال» رشوه‌دهنده، بر روی فساد «منفعل» دولت‌های مرکزی دریافت‌کننده رشوه تمرکز دارد. شاید این تمرکز دو علت داشته باشد: اول این که شرکت‌های چندملیتی تمایل به اقدام قانونی در برابر هرگونه اظهاراتی که می‌تواند به منافع تجاری آن‌ها آسیب برساند را دارند، اما سیاست‌مداران به ندرت این کار را انجام می‌دهند. دوم این که این سازمان

---

1) Westinghouse Electric Corporation

2) Placer Dome

3) Marcopper Mine

4) Hawley, Sue. "Exporting corruption: privatisation, multinationals and bribery." (2000) p. 2.

5) Lockheed Martin

۶) همان.

به‌سختی می‌تواند به صورت علنی، از حامیان خود انتقاد کند. علاوه بر این موارد، سازمان بین‌المللی شفافیت به‌دلیل جانبداری ناعادلانه در برابر کشورهای در حال توسعه، مورد انتقاد قرار گرفته است و همچنین به نقش خصوصی‌سازی در افزایش انگیزه‌های فساد نمی‌پردازد.^۱

---

۱) همان.